

UTJECAJ ODREDNICA NEZAPOSLENOSTI NA EFIKASNOST TRŽIŠTA RADA ZEMALJA SREDNJE I JUGOISTOČNE EUROPE

Bosna, Jurica

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:205274>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

JURICA BOSNA

**UTJECAJ ODREDNICA
NEZAPOSLENOSTI NA EFIKASNOST
TRŽIŠTA RADA ZEMALJA SREDNJE I
JUGOISTOČNE EUROPE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor:
prof.dr.sc. Marija Bušelić

Pula, 2018

Faculty of Economics and Tourism
«Dr. Mijo Mirković»

JURICA BOSNA

**IMPACT OF UNEMPLOYMENT
DETERMINANTS ON THE EFFICIENCY
OF LABOUR MARKET IN CENTRAL
AND SOUTH EAST EUROPE**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Prof. Marija Bušelić

Pula, 2018

PODACI I INFORMACIJE O DOKTORANDU:

Prezime i ime: Jurica Bosna

Datum i mjesto rođenja: 26. kolovoza 1988. u Zadru

Naziv završenog poslijediplomskog studija i godina: PDDS “Nova ekonomija”, 2018.

PODACI O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

- Naslov doktorske disertacije:** Utjecaj odrednica nezaposlenosti na efikasnost tržišta rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe
- UDK:** _____
- Fakultet na kojem je rad obranjen:** Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković” Pula.

POVJERENSTVA, OCJENA I OBRANA RADA

- Povjerenstvo za ocjenu podobnosti teme:**
 - prof. dr. sc. Marinko Škare, predsjednik povjerenstva
 - prof. dr. sc. Đula Borožan, član
 - izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, član
- Datum prihvatanja teme:** 21. veljače 2018.
- Mentor:** prof. dr. sc. Marija Bušelić
- Povjerenstvo za ocjenu rada:**
 - prof. dr. sc. Marinko Škare, predsjednik povjerenstva
 - prof. dr. sc. Đula Borožan, član
 - izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, član
- Povjerenstvo za obranu rada:**
 - prof. dr. sc. Marinko Škare, predsjednik povjerenstva
 - prof. dr. sc. Đula Borožan, član
 - izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, član
- Datum obrane rada:** 19. srpnja 2018.

Sadržaj:

1	UVOD	1
1.1	Problem i predmet istraživanja	1
1.2	Cilj, svrha i hipoteze istraživanja	4
1.3	Struktura disertacije	7
2	NEZAPOSLENOST U EKONOMSKOJ TEORIJI	9
2.1	Pojmovno određenje i mjerenje nezaposlenosti	9
2.2	Uzroci i vrste nezaposlenosti	12
2.3	Posljedice i suzbijanje nezaposlenosti	16
3	ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI	20
4	EFIKASNOST TRŽIŠTA RADA	24
5	UTJECAJ MAKROEKONOMSKIH ČIMBENIKA NA NEZAPOSLENOST	28
5.1	Bruto domaći proizvod	28
5.2	Javni dug	30
5.3	Izravne strane investicije	32
5.4	Produktivnost i trošak rada	34
5.5	Struktura radne snage	36
5.6	Stopa participacije radne snage	39
6	UTJECAJ INSTITUCIONALNIH ČIMBENIKA NA NEZAPOSLENOST	43
6.1	Zakonodavna zaštita zaposlenja	45
6.2	Aktivne politike tržišta rada	49
6.3	Pasivne politike tržišta rada	51
6.4	Minimalna nadnica	54
6.5	Oporezivanje radne snage	56
6.6	Organiziranost i moć sindikata	59
7	GLOBALNI PREGLED TRŽIŠTA RADA I ODREDNICA NEZAPOSLENOSTI ...	62
7.1	Tržište rada i odrednice nezaposlenosti SAD-a	62
7.2	Tržište rada i odrednice nezaposlenosti zemalja OECD-a	63
7.3	Tržište rada i odrednice nezaposlenosti zemalja Europe	66
7.4	Tržište rada i odrednice nezaposlenosti na primjeru preostalih zemalja	68
8	ZAJEDNIČKA OBILJEŽJA I RAZLIKE ZEMALJA SREDNJE I JUGOISTOČNE EUROPE	74
8.1	Tranzicijsko razdoblje	76

8.2	Članstvo u EU	83
8.3	Velika svjetska gospodarska kriza 2008. Godine	86
9	TRŽIŠTA RADA I ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI ZEMALJA SREDNJE EUROPE	89
9.1	Republika Poljska	91
9.2	Republika Češka	94
9.3	Republika Slovačka	96
9.4	Republika Mađarska	98
10	TRŽIŠTA RADA I ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EUROPE	101
10.1	Republika Rumunjska.....	105
10.2	Republika Bugarska.....	107
10.3	Republika Hrvatska	108
10.4	Republika Bosna i Hercegovina	111
10.5	Republika Srbija	113
10.6	Republika Crna Gora	114
10.7	Republika Makedonija.....	116
11	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	118
12	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	126
13	DISKUSIJA.....	148
14	ZAKLJUČAK	163
	LITERATURA.....	168
	PRILOZI.....	226

Sažetak:

Nezaposlenost se često puta uzima kao pokazatelj gospodarske situacije određene zemlje na koju utječu brojne makroekonomske, institucionalne i ostale varijable što ukazuje na njezinu kompleksnost. Analizirati nezaposlenost samo na temelju kretanja stopa nezaposlenosti nije u potpunosti ispravno iz razloga što smanjenje stope nezaposlenosti ne mora ukazivati na poboljšanje situacije na tržištu rada. Krajnji cilj smanjenja stope nezaposlenosti je u suštini poboljšanje situacije radne snage kao najvažnijeg proizvodnog resursa nove ekonomije. Efikasno tržište rada nastoji koristiti rad kao proizvodni faktor na zadovoljstvo radne snage ali i gospodarstva u cijelini.

Doktorska disertacija se bavi izučavanjem odrednica nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe za vremensko razdoblje od 2000. do 2015. godine. Putem panel regresijske analize vremenskih serija izučavaju se skupne odrednice nezaposlenosti zemalja Srednje Europe, Jugoistočne Europe te posebno zemalja Zapadnog Balkana kao dijela zemalja Jugoistočne Europe. Zemlje Srednje Europe čine razvijenije zemlje, zemlje Jugoistočne Europe slabije razvijene te zemlje Zapadnog Balkana najnerazvijenije zemlje. Također izučavaju se odrednice nezaposlenosti na razini svake pojedine zemlje te za razdoblje prije i za vrijeme velike svjetske gospodarske krize kako bi se uvidio njezin utjecaj na efikasnost promatranih tržišta rada.

Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti skupine zemalja Srednje Europe i Jugoistočne Europe te unutar svake pojedine skupine s obzirom na razlike u utjecajima makroekonomskih i institucionalnih faktora na nezaposlenost. Također, postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe prije i za vrijeme ekonomske krize započete 2008. godine.

Ključne riječi: tržište rada, nezaposlenost, odrednice nezaposlenosti, efikasnost tržišta rada, zemlje Srednje Europe, zemlje Jugoistočne Europe, Zemlje Zapadnog Balkana.

Abstract:

Unemployment is often taken as an indicator of the economic situation of a country, influenced by numerous macroeconomic, institutional and other variables, and denoting its complexity. Analysing unemployment solely on the basis of trends in unemployment rates is not entirely correct because the reduction of the unemployment rate may not indicate an improvement in the labour market situation. The ultimate goal of the unemployment rate reduction is essentially the improvement of the labour situation as the most important productive resource of the new economy. An efficient labour market strives to use labour as a productive factor to the satisfaction of the workforce and the economy in general.

The doctoral dissertation deals with the study of unemployment determinants in the Central and South-eastern Europe countries for the period from 2000 to 2015. Common unemployment determinants of the countries of Central Europe, South-Eastern Europe and especially the Western Balkans as part of the countries of South-East Europe are studied through time series panel regression analysis. The countries of Central Europe represent developed countries, the countries of South-East Europe are less developed, and the countries of the Western Balkans are the least developed countries. The determinants of unemployment at the country level and for the period before and during the great global economic crisis are also studied to distinguish its impact on the efficiency of the observed labour markets.

There are differences in the determinants of unemployment in the Central European and South-Eastern European countries and within each individual group considering the differences in the impact of macroeconomic and institutional factors on unemployment. Also, there are differences in the determinants of unemployment in Central and South-East Europe before and during the economic crisis that began in 2008.

Keywords: labour market, unemployment, unemployment determinants, labour market efficiency, Central European countries, South-East European countries, Western Balkan countries.

1 UVOD

U ovom poglavlju iznosi se problem i predmet istraživanja kojim se bavi doktorska disertacija pri čemu se također navodi cilj, svrha i hipoteze istraživanja te sama struktura disertacije kako bi se dobio uvid u važnost problematike istraživanja utjecaja odrednica nezaposlenosti radne snage na efikasnost tržišta rada s obzirom da je rad najvažniji proizvodni faktor nove ekonomije koji za veliku većinu stanovništva predstavlja glavni i osnovni izvor prihoda.

1.1 Problem i predmet istraživanja

Nezaposlenost predstavlja jedan od najznačajnijih problema u gospodarstvu gotovo svih zemalja te je stoga potrebno sustavno pratiti i analizirati njezino kretanje. Dotično nije nimalo jednostavno upravo zbog same naravi nezaposlenosti koja je često puta veoma kompleksna. U svom radu Tomić (2013) navodi kako zbog kompleksnosti, nije nimalo jednostavno pronaći jednoznačno objašnjenje njezina uzroka. Međutim, kako bi pronašli rješenja za suzbijanje nezaposlenosti najprije moramo istražiti njezine uzroke. Stoga, doktorska disertacija iznosi teorijski i empirijski pregled važnih makroekonomskih i institucionalnih čimbenika koji utječu na kretanje stopa nezaposlenosti.

Doktorska disertacija se posebno bavi odrednicama nezaposlenosti bivših planskih gospodarstava zemalja Srednje i Jugoistočne Europe kako bi putem odrednica nezaposlenosti doznali kakav je njihov utjecaj na efikasnost tržišta rada promatranih zemalja. U doktorskoj disertaciji zemlje Srednje Europe čine Republika Poljska, Češka Republika, Slovačka Republika i Mađarska, zemlje Jugoistočne Europe čine Bugarska, Rumunjska i Republika Hrvatska dok se kao dio zemalja Jugoistočne Europe posebno izučavaju Bosna i Hercegovina, Republika Srbija, Crna Gora i Makedonija koje još nisu članice Europske unije.

Razlog odabira zemalja za analizu utjecaja odrednica nezaposlenosti na efikasnost tržišta rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe je što su sve te zemlje imale socijalističko društveno uređenje i što su početkom 90-ih ušle u tranzicijsko razdoblje.

U svom radu Mervar (2002) navodi kako je tranzicija uz ekonomske promjene bila usmjerena na izgradnju tržišnog gospodarstva, promjene u političkom, institucionalnom i socijalnom funkcioniranju ovih zemalja. Daljnja karakteristika svih ovih zemalja bila je u prvom desetljeću tranzicije obilježena padom gospodarske aktivnosti. U tom su razdoblju sve te zemlje izgrađivale institucije koje su trebale osigurati djelotvornost tržišnog gospodarstva. Liberalizirale su cijene i vanjsko-trgovinsku razmjenu, a u različitom su opsegu restrukturirale i privatizirale gospodarstvo.

Vanjskotrgovinska razmjena ovih zemalja u predtranzicijskom razdoblju bila je usmjerena na zemlje SEV-a (Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć sa sjedištem u Moskvi) dok su im statistički podaci bili dosta nepouzdana. Za gospodarski rast u ovim zemljama bili su važni: početni uvjeti, provedene strukturne reforme i s tim povezana izgradnja tržišno orijentirane infrastrukture, te ekonomska politika koja se odražava u makroekonomskoj stabilnosti gospodarstva (Mervar, 2002).

Empirijska istraživanja dokazala su da su inflacija i strukturne reforme, te udio izvoza u BDP-u vrlo važne varijable u razdoblju oporavka ekonomske aktivnosti tranzicijskih zemalja. Dodatna analiza po podrazdobljima pokazuje da, što su zemlje dalje odmakle u procesu tranzicije veću važnost dobivaju standardne determinante rasta, kao što su otvorenost gospodarstva, odnosno udio izvoza u BDP-u ili korupcija (Mervar, 2002).

Zasigurno najteža socijalna posljedica tranzicijske krize je masovna nezaposlenost. Ona se u vidu stagnacijske i nove strukturalne nezaposlenosti pojavila gotovo bez iznimke u svim tranzicijskim zemljama. Do povećanja nezaposlenosti u usporedbi s predtranzicijskim razdobljem došlo je zato što su se bitno izmijenili neki elementi društveno-ekonomskog sustava koji su u socijalizmu bili drugačije uređeni (Mervar, 2002).

Zajednička obilježja zemalja Srednje i Jugoistočne Europe jesu: početno vrijeme ulaska u tranziciju sa socijalističkog na kapitalistički način gospodarskog privređivanja pri čemu su se suočile s istovjetnim problemima, članice su EU dok dio zemalja Jugoistočne Europe pretendira ulasku u EU te je svim zemljama svjetska gospodarska kriza ostavila značajne negativne posljedice na tržište rada.

Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe razlikuju se prema spremnosti, načinu provođenja i samim rezultatima tranzicije, zemlje Srednje Europe prije su za razliku od Zemalja Jugoistočne Europe pristupile EU dok dio zemalja Jugoistočne Europe još uvijek nisu članice EU što imaju za cilj. Također, gospodarstva promatranih zemalja razlikuju se prema razvijenosti pri čemu za zemlje Srednje Europe možemo tvrditi kako su one razvijenije od zemalja Jugoistočne Europe – pri tom vrijedi istaknuti kako su Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija jedne od najnerazvijenih zemalja Europe (zemlje koje pretendiraju ulasku u EU). Naime, zemlje Srednje Europe imaju efikasnija tržišta rada i generalno manje stope nezaposlenosti za razliku od zemalja Jugoistočne Europe. Pri tom zemlje Jugoistočne Europe (Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija) imaju iznimno visoke stope nezaposlenosti.

Stoga, doktorska disertacija izučava i uspoređuje efikasnost tržišta rada bivših socijalističkih gospodarstava zemalja Srednje i Jugoistočne Europe putem odrednica nezaposlenosti za vremensko razdoblje od 2000. do 2015. godine. Utjecaj odrednica nezaposlenosti na efikasnost radne snage se izučava također za razdoblje prije i za vrijeme svjetske gospodarske krize koja je imala značajan negativan utjecaj na tržišta rada.

Prema Svjetskom ekonomskom forumu (2015) efikasno tržište rada je ono koje na najbolji mogući način spaja ponudu i potražnju za radnom snagom. Pri tom ono potiče poslodavce da radnicima omoguće primjerenu plaću dok zaposlenike potiče na što efikasniji rad, naglašavajući fleksibilnost, ne bi li pri tom omogućili radnicima lakšu promjenu i pronalazak zaposlenja, a i poduzećima i ekonomiji u cijelosti lakšu prilagodbu vanjskim šokovima.

U svom radu Vesal et al. (2013) zaključuju kako postoji značajan i pozitivan odnos između pokazatelja efikasnosti tržišta rada pod kojim podrazumijeva institucionalne faktore tržišta rada i određene makroekonomske pokazatelje te poslovne sofisticiranosti koja se odnosi na efikasnost i konkurentnost gospodarstva.

Nezaposlenost je jedan od ključnih pokazatelja situacije na tržištu rada koji se često puta uzima kao pokazatelj ekonomske situacije u gospodarstvu i efikasnosti tržišta rada. Međutim, ukoliko se ona promatra ne uzimajući u obzir ostale važne faktore tržišta rada tada se istraživanjem mogu dobiti ograničeni, često nepotpuni zaključci (Wadsworth, 2002; Tasci i Zenker, 2011; Filho, 2012). Stoga, doktorska disertacija iznosi pregled važnih odrednica nezaposlenosti te

omogućuje bolje razumijevanje fenomena nezaposlenosti koji je iznimno kompleksan s obzirom na njezinu ovisnost o brojnim čimbenicima i odnosima u gospodarstvu.

U svom radu Ostoj (2015) navodi kako se pojam efikasnosti tržišta rada može podijeliti u dvije grupe i to na pokazatelje fleksibilnosti tržišta rada te efikasnosti korištenja ljudskih resursa. Dotično ukazuje na široki kontekst pojma efikasnosti tržišta rada. Štoviše, Bušelić (2014) navodi kako je zadatak tržišta rada efikasno rasporediti rad na najbolji mogući način kako bi se doprinijelo kolektivnoj koristi za radnika i gospodarstvo u cjelini.

Također, u svom radu Burgess i Mawson (2003) ističu kako efikasno tržište rada podrazumijeva efikasno korištenje ljudskih resursa što podrazumijeva različite aktivnosti kako bi se radna snaga prilagodila uvjetima na tržištu rada što u konačnici doprinosi gospodarskom rastu i razvoju.

Zasigurno, efikasnost tržišta rada možemo definirati na različite načine pri čemu autori u svojim definicijama ističu pojmove poput nezaposlenosti, fleksibilnosti, povrata investicija u obrazovanje, pokretljivosti radne snage, aktivnosti radne snage i sl. (Ahamdanech-Zarco et al., 2009).

1.2 Cilj, svrha i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi statističku značajnost makroekonomskih i institucionalnih faktora na kretanje nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe za razdoblje od 2000. do 2015. godine.

Svrha istraživanja je identificirati ključne odrednice nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe za razdoblje od 2000. do 2015. godine kako bi se predložio prijedlog za smanjenje nezaposlenosti.

Glavna istraživačka hipoteza je sljedeća:

H1: Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje Europe i Jugoistočne Europe

Objašnjenje hipoteze:

Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe razlikuju se prema načinu provedbe tranzicije, stupnju svoje gospodarske razvijenosti, fleksibilnosti i politika tržišta rada te se iz tog razloga pretpostavlja kako će različite skupine zemalja imati drugačiju značajnost i jačinu utjecaja pojedinih makroekonomskih i institucionalnih varijabli na nezaposlenost.

Osim glavne hipoteze imamo i dvije pomoćne hipoteze:

H1a. Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti unutar pojedine skupine zemalja Srednje i Jugoistočne Europe.

Objašnjenje hipoteze:

Pretpostavlja se razlika u odrednicama nezaposlenosti pojedinih skupina zemalja, pri čemu također možemo pretpostaviti kako postoje određene razlike i između pojedinih zemalja unutar pojedinih skupina. Naime, svaka zemlja unutar pojedine skupine zemalja ima svoje određene specifičnosti koje u većoj ili manjoj mjeri utječu na kretanje stopa nezaposlenosti.

H1b. Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe prije i za vrijeme ekonomske krize započete 2008. godine.

Objašnjenje hipoteze:

Gospodarska kriza uzrokovala je značajno povećanje stopa nezaposlenosti te brojne ostale dugotrajne negativne posljedice na gospodarstvo zemalja te njihovih pripadajućih tržišta rada. Značajan pad gospodarske aktivnosti bitno mjenja stanje na tržištu rada te iziskuje pravovremene efikasne politike za što se pretpostavlja da će se odrednice nezaposlenosti skupina zemalja, a i pojedinih zemalja iz promatranih skupina, razlikovati u razdoblju prije i za vrijeme krize.

Podupiranje temeljne i pomoćnih hipoteza dokazat će se nezavisnim varijablama ekonometrijskih modela, i to:

- Povećanje BDP-a uzrokuje smanjenje stopa nezaposlenosti iz razloga što povećana gospodarska aktivnost podrazumijeva veću potražnju za radnom snagom.
- Povećanje javnog duga ima pozitivan utjecaj na stope nezaposlenosti radi manjih financijskih mogućnosti zemalja da se bore sa stopama nezaposlenosti. Međutim, ukoliko se javni dug koristi za povećanje gospodarske konkurentnosti tada javni dug može imati negativan utjecaj na nezaposlenost.
- Stopa participacije radne snage može imati pozitivan ali i negativan utjecaj na stopu nezaposlenosti iz razloga što rast stopa participacije radne snage može biti uzrokovan poboljšanjem situacije na tržištu rada čime se ne ograničava smanjenje stopa nezaposlenosti. Pri tom je važno pratiti odnos broja prethodno nezaposlenih osoba koje sada pronalaze zaposlenje, broj nove radne snage koja ulazi u radni kontingent te broj radne snage koja izlazi iz radnog kontingenta.
- Broj ugovora na određeno vrijeme te sa skraćenim radnim vremenom uzrokuje smanjenje stopa nezaposlenosti promatrano kroz srednjoročno razdoblje. Međutim, tijekom dužeg vremenskog razdoblja može doći do povećanja stopa nezaposlenosti radi nemogućnosti radne snage, koja je prethodno radila na određeno vrijeme i sa skraćenim radnim vremenom, da dobije stalno zaposlenje te mogućnost rada na puno radno vrijeme.
- Efikasne aktivne politike zapošljavanja uzrokuju smanjenje stopa nezaposlenosti dok mjere aktivnih politika zapošljavanja koje nisu polučile svoj željeni rezultat mogu dovesti čak do povećanja stopa nezaposlenosti radi neefikasno postavljenih i provedenih politika te ostalih čimbenika tržišta rada.
- Povećanje izdataka za pasivne politike tržišta rada ima pozitivan utjecaj na nezaposlenost jer podrazumijeva kako sve veći broj radne snage postaje nezaposlen te ostvaruje pravo na novčanu naknadu koje radna snaga prima kroz određeno vremensko razdoblje do zaposlenja.

1.3 Struktura disertacije

U prvom dijelu doktorske disertacije, **Uvodu**, iznosi se problem i predmet istraživanja kojim se bavi doktorska disertacija. Nadalje, iznosi se cilj, svrha i hipoteze istraživanja te sama struktura disertacije kako bi se dobio bolji uvid u važnost istraživanja teme doktorske disertacije.

Drugi dio doktorske disertacije pod nazivom **Nezaposlenost u ekonomskoj teoriji**, bavi se pojmovnim određenje i načinima mjerenja nezaposlenosti, navode se koji su to sve uzroci i vrste nezaposlenosti, te naposljetku posljedice nezaposlenosti i načini njezina suzbijanja.

Treće poglavlje, **Odrednice nezaposlenosti**, kao što mu i sam naziv govori bavi se razmatranjem odrednica nezaposlenosti pri čemu možemo zaključiti kako odrednice nezaposlenosti generalno možemo podijeliti na makroekonomske faktore, institucionalne faktore i ostale faktore.

Četvrto poglavlje **Efikasnost tržišta rada** objašnjava sam pojam efikasnosti ukazivajući na njegovu ulogu i važnost s obzirom da se prilikom izučavanja efikasnosti tržišta rada često koriste makroekonomski i institucionalni čimbenici kao i kod odrednica nezaposlenosti.

U petom poglavlju, **Utjecaj makroekonomskih čimbenika na nezaposlenost**, iznosi se teorijska analiza makroekonomskih čimbenika na nezaposlenost poput bruto domaćeg proizvoda, javnog duga, izravnih stranih investicija, produktivnosti i troška radne snage, strukture radne snage te stope participacije radne snage.

Šesto poglavlje, **Utjecaj institucionalnih čimbenika na nezaposlenost**, iznosi teorijsku analizu institucionalnih čimbenika na nezaposlenost poput zakonodavne zaštite zaposlenja, aktivnih politika tržišta rada, pasivnih politika tržišta rada, minimalnih nadnica, oporezivanja radne snage te organiziranosti i moći sindikata.

Sedmo poglavlje, **Globalni pregled tržišta rada i odrednica nezaposlenosti**, bavi se empirijskom analizom tržišta rada i odrednica nezaposlenosti SAD-a, zemalja OECD-a, zemalja Europe te ostalih svjetskih zemalja i regija.

U osmom poglavlju, **Zajednička obilježja i razlike zemalja Srednje i Jugoistočne Europe** iznose se kao što i sam naziv navodi zajednička obilježja i razlike promatranih zemalja i to s obzirom na tranzicijsko razdoblje, članstvo u EU te veliku svjetsku gospodarsku krizu 2008. godine.

U devetom poglavlju, **Tržišta rada i odrednice nezaposlenosti zemalja Srednje Europe**, posebno se obrađuju tržišta rada i odrednice nezaposlenosti Republike Poljske, Češke Republike, Slovačke Republike te Mađarske.

Također, u desetom poglavlju, **Tržišta rada i odrednice nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe**, posebno se obrađuju tržišta rada i odrednice nezaposlenosti Bugarske, Rumunjske, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Makedonije.

Jedanaesto poglavlje, **Metodologija istraživanja**, iznosi koje su se sve istraživačke metode koristile prilikom izrade doktorske disertacije, opis korištenih varijabli u modelu, izvori podataka te postupak dobivenih rezultata panel regresija.

Dvanaesto poglavlje, **Rezultati istraživanja**, iznosi dobivene rezultate panel regresija dok se trinaesto poglavlje, **Diskusija**, bavi analizom i usporedbom dobivenih rezultata regresija te četrnaesto poglavlje, **Zaključak**, kojim se sva prethodna saznanja povezuju i oblikuju u zaključke, vezane za specifičnosti pojedinih skupina zemalja te utjecaj njihovih odrednica na efikasnost tržišta rada.

2 NEZAPOSLENOST U EKONOMSKOJ TEORIJI

Mrnjavac (2001) je u svom radu iznio teorije nezaposlenosti od njezinih samih početaka gdje analizira radove i stajališta poznatih klasičnih ekonomista poput Adama Smitha, Davida Ricarda, John Stuart Milla pa do Keynesijanske teorije koja je u stvari makroekonomska teorija pune zaposlenosti ukupnog gospodarstva te naposljetku do suvremenih neoklasičnih teorija nezaposlenosti. Izučavanje uzroka i posljedica nezaposlenosti protokom vremena te razvoja gospodarskih i društvenih procesa obilježava sve kompleksniji i obuhvatniji pristup izučavanja nezaposlenosti što je dovelo do preciznijih analiza problema nezaposlenosti.

Nezaposlenost je fenomen koji se pojavljuje u svakoj nacionalnoj ekonomiji čija definicija i načini izračuna predstavljaju predmet rasprava. Također, nezaposlenost je pokazatelj različitih nepravilnosti u gospodarstvu na koju se može odgovoriti različitim mjerama pri čemu proizlaze različiti pogledi i stavovi vezani za njezin nastanak i suzbijanje. Pojava moderne makroekonomske teorije je dodatno potaknula razumijevanje i analizu uzroka nastanka nezaposlenosti, njezinog trajanja i različitih oblika mada je nezaposlenost kao pojava prisutna davno prije u ekonomskoj teoriji (Scutariu, 2015).

U ovom poglavlju definira se pojam nezaposlenosti, način njezina mjerenja, uzroci i vrste nezaposlenosti, ekonomske teorije nezaposlenosti te naposljetku posljedice i mjere za suzbijanje nezaposlenosti kao uvod u analizu odrednica nezaposlenosti.

2.1 Pojmovno određenje i mjerenje nezaposlenosti

Stanovništvo možemo podijeliti u dvije kategorije: one koji sudjeluju u radnoj snazi i one izvan nje. Sama radna snaga se sastoji od ljudi koji su zaposleni i onih koji su nezaposleni, ali aktivno traže posao. Zasigurno, postoji mnogo različitih definicija nezaposlenosti koje se uglavnom razlikuju s obzirom na različite načine izračuna. Primjerice, Bušelić (2014) definira nezaposlenost kao situaciju u kojoj osoba koja aktivno traži zaposlenje nije u mogućnosti naći ga te kako je najčešća mjera za nezaposlenost stopa nezaposlenosti, koja predstavlja omjer između broja nezaposlenih osoba i broja osoba u radnoj snazi. Scutariu (2015) navodi da je nezaposlenost neiskorištavanje ljudskog resursa gdje pojedina nezaposlena osoba, koja je voljna raditi za nadnicu koja prevladava na tržištu, nije stavljena u produktivnu svrhu.

„Nezaposlenosti može imati različita značenja ovisno o kontekstu u kojemu se koristi te stoga može opisivati pravno-administrativno stanje odnosno evidentiranost na listi zavoda za zapošljavanje ili pravo na novčanu naknadu za nezaposlene, stav odnosno spremnost na prihvatanje posla pod određenim uvjetima, može se odnositi na socijalne teškoće unutar određenog gospodarskog sustava, kao i na neravnotežu ponude i potražnje rada na pojedinim dijelovima ili na cjelokupnom tržištu rada“ (Mrnjavac, 1996, str. 25).

Stopa nezaposlenosti je jedan od najvažnijih pokazatelja uspješnosti ekonomske politike. Istovremeno, nezaposlenost sa sobom donosi troškove na individualnoj razini u vidu gubitka ljudskog kapitala te smanjenje blagostanja za nezaposlenu osobu i njezinu obitelj. Na makroekonomskoj razini nezaposlenost podrazumijeva neiskorištenost rada kao resursa što se ogleda u nižoj razini agregatne proizvodnje. Stoga, postoji mnogo razloga za precizan i relevantan izračun nezaposlenosti koji služi kao smjernica ekonomskoj politici u donošenju društvenih, regionalnih i obrazovnih strategija. Veoma je važno za naglasiti kako postoji mnoštvo nacionalnih postupaka i konvencija za mjerenje nezaposlenosti (Pedersen i Dall Schmidt, 2011).

Kada govorimo o načinima izračuna i samom pojmu nezaposlenosti vrijedno je za napomenuti ulogu i važnost Međunarodne organizacije rada (ILO – International Labour Organization) koja se zalaže za jednake mogućnosti žena i muškaraca na tržištu rada, socijalnu pravdu, poboljšanje uvjeta rada te ostala važna pitanja tržišta rada na globalnoj razini (Hansenne, 1998).

„Međunarodna se standardna definicija nezaposlenosti prema Međunarodnoj organizaciji rada temelji na trima kriterijima koji moraju biti zadovoljeni istovremeno, a to je da je osoba: bez posla, trenutno raspoloživa za rad i da traži posao. Prema međunarodnim standardima osoba koja se smatra nezaposlenom mora biti raspoloživa za rad tijekom razdoblja promatranja što znači da, ako se pruži prilika za posao, mora biti spremna i sposobna za rad. Kriterij "bez posla" povlači razliku između "biti zaposlen" i "biti bez posla". "Bez posla" treba shvatiti kao potpunu odsutnost rada ili, preciznije, ne biti zaposlen tijekom razdoblja promatranja. Smatrat će se da je osoba "bez posla", ako nije radila tijekom razdoblja promatranja (čak niti jedan sat), niti je bila privremeno odsutna s posla kako je to određeno definicijom zaposlenosti. Svrha kriterija "bez posla" je osiguranje međusobne isključivosti zaposlenosti i nezaposlenosti, s tim da prilikom postupka klasificiranja zaposlenost ima prednost“ (Kerovec, 1999, str. 263).

„Statistika rada se izvodi iz podataka o tržištu rada koji se prikupljaju iz različitih izvora. Na najopćenitijoj razini ona se temelji na podacima o ponudi radne snage s jedne strane, i potražnji za radom s druge strane. Djelotvorna statistika rada i sustavi informiranja počinju s identifikacijom potencijalnih korisnika podataka poput poslodavaca, radnika i njihovih predstavnika, tražitelja zaposlenja, kreatora politike te rukovoditelja i istraživača. Kakve i koliko podataka o tržištu rada svaki od navedenih korisnika traži, ovisi o stupnju gospodarskog razvoja neke zemlje i složenosti njenoga gospodarstva“ (Kerovec, 1999, str. 206).

Kerovec (1999) je u svom radu uspoređivala različite izračune nezaposlenosti te njihove pripadajuće rezultate pri čemu zaključuje kako postoje njihove znatne razlike. Podatke o nezaposlenosti možemo prikupljati putem periodičnog popisa stanovništva, ankete o radnoj snazi te administrativnih izvora. Također, autorica ističe da je anketna nezaposlenost najrelevantnija s obzirom da se dobiva direktno putem ankete na uzorku kućanstava te kako je međunarodno usporediva. Prednosti mjerenja administrativne nezaposlenosti proizlaze iz brzine njezine publikacije, lakoće mjerenja - temelji se na administrativnim mjesečnim podacima registrirane nezaposlenosti te obuhvaća cijelu populaciju.

„U većini zemalja obično postoje dva izvora podataka o kretanju zaposlenosti i nezaposlenosti. Prvo, to su administrativni izvori, odnosno podaci o evidentiranim nezaposlenima koji su prijavljeni zavodima za zapošljavanje. Drugi su pokazatelji oni iz ankete radne snage, koju najčešće provode zavodi za statistiku čija je metodologija usklađena s pravilima i uputama Međunarodne organizacije rada te Europskog ureda za statistiku, čime se osigurava metodološka usporedivost s istraživanjima u zemljama EU“ (Bejaković et al., 2013, str. 7).

Primjer različitog mjerenja nezaposlenosti možemo pronaći u radu Pedersena i Dall Schmidta (2011) koji su uspoređivali podatke o nezaposlenosti koristeći podatke Europske zajednice za kućanstvo (European Community Household Panel) te podatke o nezaposlenosti Međunarodne organizacije rada. Svaka od prethodno navedenih organizacija koristi drugačiji način izračuna nezaposlenosti. Međunarodna organizacija rada pod nezaposlenom osobom smatra onu koja aktivno traži posao te je spremna prihvatiti ponuđeni posao.

Dok su kriteriji Međunarodne organizacije rada temeljeni na trenutnom ponašanju pojedinca, alternativni način mjerenja nezaposlenosti koji pruža Europska zajednica za kućanstvo je baziran na stavovima pojedinaca pri čemu se pojedinac smatra nezaposlenim ukoliko on sam

sebe smatra nezaposlenim izjašnjavajući se kao takav putem ankete. Autori Pedersen i Dall Schmidt (2011) zaključuju kako je važno, posebno u određenim zemljama EU, uključiti obje mjere izračuna nezaposlenosti kako bi se donijele efikasne politike za njezino suzbijanje i iskorištavanje punog potencijala radne snage iz razloga što se na temelju razlike u izračunima mogu doznati vrijedne informacije.

2.2 Uzroci i vrste nezaposlenosti

Površinski uzrok nezaposlenosti se odnosi na to da je previše radnika u utrci za premalo radnih mjesta pri čemu su ekonomisti, kako bi razumjeli postojanje nezaposlenosti, započeli izučavati ekonomiju tržišta rada (Samuelson i Nordhaus, 2005). Kratak pregled uzroka nezaposlenosti iznosi se kako bi se dobila poveznica između navedenih uzroka i tradicionalne podjele vrsta nezaposlenosti.

Stopa nezaposlenosti i njezina fluktuacija predstavlja izazov kreatorima ekonomskih politika prilikom donošenja adekvatnih mjera kako bi intervenirali u gospodarstvu te posljedično na tržištu rada, ne bi li suzbili jedan od glavnih makroekonomskih problema. Kreatori politika prije njezinih samih donošenja moraju znati o kojoj vrsti nezaposlenosti se radi, odnosno što je njezin uzrok (Marjanović i Mihajlović, 2014).

Prema neoklasičnoj ekonomskoj teoriji nezaposlenost je posljedica nefleksibilnosti tržišta rada, dok Keynezijanska teorija navodi kako je uzrok nezaposlenosti neefikasna ekonomija te neodgovarajuća potražnja za dobrima i uslugama pri čemu je potrebna državna intervencija (Arslan i Zaman, 2014).

Prema Bušelić (2014) glavni uzroci nezaposlenosti su depresije u gospodarstvu, promjene u potražnji za određenom vrstom radnika, sezonske promjene, tehnološke promjene, osobno nesnalaženje, te promjene u ponašanju, potrebama i željama ljudi. Među prethodno navedenim glavnim uzrocima nezaposlenosti najveći utjecaj ima poremećaj zaposlenosti usred velikih cikličnih kretanja, odnosno depresija u gospodarstvu te strukturnih promjena u gospodarstvu. Kao ostale uzroke pomoću kojih se može objasniti nezaposlenost navode se socijalna politika, integracija svjetskog gospodarstva, te uloga poslodavaca i sindikata.

Nezaposlenost se općenito može razvrstati prema različitim gledištima pri čemu Obadić (2006) navodi kako je najčešća tradicionalna podjela tipova nezaposlenosti prema njihovim uzrocima na frikcijsku, cikličku i strukturnu nezaposlenost. „Nezaposlenost možemo podijeliti na otvorenu i prikrivenu pri čemu razlikujemo četiri najvažnija tipa otvorene nezaposlenosti:

1. frikcijsku ili normalnu nezaposlenost radnika koji mijenjaju posao ili ga prekidaju zbog nestašice materijala i drugih sličnih uzroka. Taj oblik nezaposlenosti ujedno proizlazi iz nepodudarnosti ponude i potražnje rada.
2. sezonsku nezaposlenost kao rezultat nemogućnosti obavljanja nekih poslova jer su vezani za godišnja doba ili ih onemogućuju vremenske nepogode.
3. tehnološku nezaposlenost koja nastaje zbog tehničkih usavršavanja ili preusmjerenja proizvodnje, što čini zaposlene nepotrebnima u postojećem broju.
4. cikličku nezaposlenost koju uzrokuju poslovni ciklusi i drugi slični povremeni poremećaji tako da se osjetno smanjuju potrebe za radnicima, uz istodobno nesmanjenu ponudu.

Otvorena nezaposlenost naglo se povećava u doba kriza, recesija, velikih tehnoloških promjena, elementarnih nepogoda, ratnih razaranja itd.“ (Bejaković, 2003, str. 659).

Frikcijska nezaposlenost posljedica je neprekidnog kretanja ljudi između područja i zaposlenja ili kroz različite faze životnog ciklusa što se odnosi na prijelaz s jednog radnog mjesta na drugo. Dotično dovodi do privremenog razdoblja izvan rada čiji je uzrok nesavršena informiranost i pokretljivost. Budući da frikcijski nezaposleni radnici mijenjaju radno mjesto, možemo zaključiti kako su oni zapravo dobrovoljno nezaposleni. Stoga, kada bi u gospodarstvu bila prisutna puna zaposlenost, uvijek bi bila prisutna frikcijska nezaposlenost te je ona zapravo prirodna pojava (Bušelić, 2014).

Obično se pretpostavlja da je frikcijska nezaposlenost kratkotrajna pojava budući da je za spajanje radnika i poslova potreban određen kraći vremenski period te se podrazumijeva istovremeno postojanje odgovarajućih radnih mjesta. U ovu vrstu nezaposlenosti možemo ubrojiti i sezonsku nezaposlenost jer je i ta vrsta nezaposlenosti kratkoročna. Budući da je glavna karakteristika dotične nezaposlenosti često mijenjanje radnih mjesta ili traženje boljih zaposlenja ona ima i osobine dobrovoljne nezaposlenosti pri čemu je karakteristična za određene gospodarske grane (Bušelić, 2014).

Kada je u gospodarstvu prisutna visoka nezaposlenost tijekom dužeg vremenskog perioda, uobičajena je praksa da se provede analiza uzroka visokih stopa nezaposlenosti kako bi utvrdili dali je nezaposlenost ciklične ili strukturne naravi. Za vrijeme nepovoljnih gospodarskih perioda za očekivati je kako će uz višu stopu nezaposlenosti biti prisutna manja stopa novo otvorenih radnih mjesta. Suprotno, kada imamo rastuću ponudu radnih mjesta uz neopadajuću stopu nezaposlenosti očigledan je pokazatelj problema u strukturi radne snage (Diamond, 2013).

Strukturna je nezaposlenost u svojoj naravi dugoročna jer ukazuje na nesklad između ponude i potražnje za radnicima u smislu zanimanja, dobi, kvalifikacija i regionalnog rasporeda. Razlog pojave strukturne nezaposlenosti može biti pad potražnje za jednom vrstom radne snage dok se istovremeno povećava potražnja za drugom vrstom radne snage uzrokujući na taj način svojevrsni jaz ponude i potražnje za različitim vrstama radne snage (Herz i Renz, 2011). Također, u svom radu Matković (2011) navodi kako se u literaturi najčešće navodi obrazovni sustav kao jedan od glavnih uzroka pojave strukturne nezaposlenosti s obzirom da obrazovni sustav ne vodi računa o potrebama tržišta rada.

Ozbiljnost problema strukturne nezaposlenosti posljedica je stupnja strukturnih promjena na strani ponude i potražnje za radnom snagom te efikasnosti njihove prilagodbe tržišnoj situaciji. Prekvalifikacija radne snage iznimno je značajna u procesu prilagodbe, dok naponi usmjereni skraćivanju trajanja strukturne nezaposlenosti uglavnom uključuju prilagođavanje radnih vještina novim radnim mjestima (Campbell i Stanley, 1994). Samuelson i Nordhaus (2004) navode kako se često mogu vidjeti strukturne neravnoteže između zanimanja ili regija kako se određeni sektori razvijaju, a drugi slabe.

Botrić (2011) navodi kako strukturnu nezaposlenost možemo promatrati s makroekonomskog aspekta pri čemu ona tada služi kao relevantan indikator za koordinaciju različitih aspekata ekonomske politike na razini promatranih zemalja, te mikroekonomske razine kada služi kao pokazatelj i vodič za uspostavu specifičnih mjera tržišta rada ili promjene zahtjeva obrazovnog sustava.

Ciklička nezaposlenost se javlja kada je sveukupna potražnja za radom niska. Nezaposlenost se pri tom povećava kao posljedica smanjene potrošnje i proizvodnje. Za razliku od neizbježne i strukturne nezaposlenosti, ciklička nezaposlenosti je srednjoročna pojava koja se javlja za

vrijeme recesije, dok nestaje u uvjetima ekspanzije. Stoga, ona je usko povezana s poslovnim ciklusima (Mrnjavac, 1996).

Matika (2006) u svom radu navodi kako podudarnost ili preklapanje strukturne i ciklične nezaposlenosti činjenica koju treba naglasiti. Kada je privreda u stanju pune zaposlenosti i kada se brzo razvija, poduzeća se suočavaju s nedostatkom kvalificiranih radnika. Za njih je tada probitačno da zaposle ljude koji nemaju tražene vještine, ali koje je lako obučiti na samom radnom mjestu. Ta vrsta obuke smanjuje strukturnu nezaposlenost. Međutim kada dođe do recesije i kada se poveća ukupna stopa nezaposlenosti, poduzeća koja otvaraju nova radna mjesta mogu pronaći kvalificirane radnike u masi nezaposlenih. Radnici koji ne posjeduju tražene kvalifikacije ostat će duže vremena nezaposleni i strukturna nezaposlenost će se povećati.

„Pored glavnih podjela nezaposlenosti, važno je za istaknuti i prikrivenu nezaposlenost koju čine osobe koje se trenutno nalaze izvan tržišta rada pri čemu je možemo promatrati na dva načina:

- Uobičajeni oblik, odnosno nezaposlena osoba nije u evidenciji, niti traži posao što se smatra obeshrabrenim radnikom i zato se ubraja u prikrivenu nezaposlenost,
- Prikrivena nezaposlenost koja proizlazi iz nedovoljnog iskorištavanja zaposlenih, što označava oblik nezaposlenosti unutar zaposlenosti.

Teoretski gledano, prikrivena nezaposlenost dovodi do veće stope nezaposlenosti u odnosu na registriranu. Fenomen prikrivene nezaposlenosti nastaje zbog neusklađenosti ponude rada i potražnje za radom koja ima sljedeće izvore:

- Nesposobnost suvremenog sektora da dovoljno brzo otvara nova radna mjesta kada je priljev u radnu dob još uvijek jak i spojen s nezavršenim procesima deagrarizacije i urbanizacije,
- Slaba mobilnost radnika u regionalnom smislu, ali i vertikalno između raznih zanimanja (osobito između umnog i manualnog rada).

Podjela nezaposlenosti može se pratiti i prema visini stopa nezaposlenosti te tada razlikujemo:

- Nisku, elastičnu ili prosperitetnu gdje stopa nezaposlenosti ne prelazi 2,5%,
- Srednju koja je povezana s problemima neučinkovitosti pri čemu se nezaposlenost kreće od 2,5% do 5%,
- Visoku koja prelazi 10%“ (Bušelić, 2014, str. 96).

2.3 Posljedice i suzbijanje nezaposlenosti

Nezaposlenost je jedan od najvećih, ne samo gospodarskih, već i društvenih problema današnjice čije su posljedice siromaštvo i bijeda. Osim što izaziva visoke fiskalne troškove ona umanjuje vrijednost ljudskog kapitala, povećava nejednakost u društvu i izaziva ozbiljne psiho-sociološke posljedice za sveukupno društvo i samoga pojedinca (Sounders, 2002).

U svom radu Vukadinović (2015) navodi kako se gospodarstva koja se u dugom roku susreću s visokim stopama nezaposlenosti suočavaju s negativnim posljedicama poput rasipanja i neiskorištavanja ljudskog resursa kao inputa u proizvodnji. Također, visoke stope nezaposlenosti impliciraju niske razine socijalnih davanja te veliki broj korisnika istih što dovodi do sve veće socijalne nejednakosti u društvu.

Kovtun et al. (2014) zaključuje kako visoke stope nezaposlenosti predstavljaju teret javnim financijama u vidu visokih iznosa socijalnih davanja za nezaposlene te narušavaju socijalnu koheziju. U svom radu Paul (2001) navodi kako osim što nezaposlena osoba ne prima dohodak od rada ona s vremenom gubi svoje vještine te njezino stanje neaktivnosti neminovno dovodi do društvene izolacije.

Domonkos i Konig (2015) zaključuju kako se trošak nezaposlenosti ogleda u vidu smanjenih prihoda države radi manjih iznosa poreza, povećanih socijalnih davanja za nezaposlene, manjih iznosa za mirovinsko i zdravstveno osiguranje, većih izdavanja za aktivne politike tržišta rada te smanjenih prihoda od indirektnih poreza.

Gubitkom posla radna snaga postaje ekonomski ali i društveni problem iz razloga što rad omogućuje socijalnu interakciju koja je važan izvor čovjekovih potreba za samoostvarenjem.

Pri tom vrijedi istaknuti i psihološku funkciju rada poradi intrinzičnih potreba pojedinaca, samopoštovanja te uvjerenja o vlastitoj vrijednosti (Šverko, 1991).

Hanisch (1999) navodi kako je gubitak posla iznimno stresan životni događaj te jedno od najtraumatičnijih životnih iskustava. Između ostalog, Jakovljević (2004) ističe da se dokazalo kako dugotrajna nezaposlenost odvaja ljude od njihovog socijalnog kruga te uzrokuje razne zdravstvene tegobe.

Gledano s perspektive teorije ljudskog kapitala, nezaposlene osobe suočavaju se s gubitkom vještina pri čemu se umanjuje vrijednost njihovog ljudskog kapitala te prilikom zaposlenja primaju manje nadnice. Kako vrijeme provedeno u svojstvu nezaposlene osobe odmiče tako se i visina buduće nadnice umanjuje. Međutim, utjecaj dužeg vremena nezaposlenosti i utjecaja na nadnice može imati jači ili slabiji efekt s obzirom na promatranu zemlju. Ono što određuje jačinu utjecaja vremena provedenog u svojstvu nezaposlene osobe na visinu nadnice jesu institucionalni faktori tržišta rada promatranih zemalja (Garcia-Serrano i Davia, 2010).

U uvjetima visoke i dugotrajne nezaposlenosti, rizik socijalne isključenosti je posebno velik za slabo obrazovanu radnu snagu, novu radnu snagu koja dolazi na tržište rada, etničke manjine te samohrane majke (Schmid, 2008). Bez obzira na visinu stopa nezaposlenosti, na tržištu radne snage uvijek su najugroženije skupine mladi, lošije obrazovani te starija nezaposlena radna snaga (Mrnjavac, 2001).

„Empirički je dokazana činjenica da s duljinom trajanja nezaposlenosti pada vjerojatnost izlaska iz stanja nezaposlenosti, pa i ukoliko je nezaposlenost nastala zbog egzogenog šoka privremenog utjecaja, radna snaga koja bi nakon njega mogla biti ponovno apsorbirana postupno postaje neupotrebljiva. Što je broj nezaposlenih veći, traženje posla postaje teže i skuplje, što nadalje smanjuje poticaj nezaposlenima da traže posao. Na taj način nezaposlenost postaje stupica“ (Mrnjavac, 2001, str. 18).

U istraživanjima koja obuhvaćaju makroekonomske varijable za tumačenje subjektivnog zadovoljstva građana najčešće korištena varijabla jest nezaposlenost u određenoj (promatranoj) državi koja utječe na zaposlene i nezaposlene (Malešević Perović, 2008). Radi nesretne sudbine nezaposlenih osoba ispaštaju također i njihovi sunarodnjaci koji srećom imaju zaposlenje ali to kod njih može izazvati određeni strah od gubitka vlastitog posla te dovođenja u situaciju u kojoj

se trenutno nalaze nezaposlene osobe. Također, zaposlene osobe mogu ne prihvaćati iznose poreza i doprinosa koje su dužni davati radi nezaposlenih osoba (Frey i Stutzer, 2002).

Udio rada u neformalnom sektoru je posebno velik kada u gospodarstvu imamo visoku i dugotrajnu nezaposlenost što stvara nepoštenu konkurenciju, radnike stavlja u nesigurne uvjete rada te narušava financiranje sustava socijalne sigurnosti i poreznog sustava (Monks et al., 2007). Karakteristike koje posebno određuju neformalni sektor jesu njezino neprepoznavanje od strane zakona te kako zaposleni u neformalnom sektoru pate od niza nepogodnosti koji proizlaze zbog pravnog neprepoznavanja (Luebker, 2008).

Na suzbijanje nezaposlenosti poseban utjecaj ima gospodarska aktivnost u zemlji na način da njezino povećanje utječe na smanjenje nezaposlenosti. Povećanje gospodarske aktivnosti zasigurno ima negativan utjecaj na nezaposlenost pri čemu je potrebno provesti adekvatne makroekonomske politike kako bi se omogućio gospodarski rast (Mekayhu Gelebo i Taye Goshu, 2015; Al-Habees i Abu-Rumman, 2012).

Mrnjavac (2013) u svom radu navodi kako politiku zapošljavanja određuju različite mjere koje utječu na strukturu i opseg zapošljavanja pri čemu se posebno ističe zakonodavstvo te makroekonomska, industrijska, regionalna, socijalna i obrazovna politika.

Suzbijanje nezaposlenosti prema Bušelić (2014) postiže se aktivnim i pasivnim mjerama na tržištu rada koje su dio institucionalnih faktora tržišta rada. Također, Monastiriotis (2006) je u svom istraživanju doznao kako se zemlje ili razdoblja koje imaju nefleksibilne institucije tržišta rada suočavaju s visokim stopama nezaposlenosti. Slaba koordinacija u pregovaranju o plaći, duže razdoblje beneficija za nezaposlene te u manjoj mjeri strogi propisi o zapošljavanju imali su za posljedicu visoku i dugotrajnu nezaposlenost u mnogim europskim zemljama.

Bernal-Verdugo et al. (2012) smatraju kako je potrebno poraditi na većoj fleksibilizaciji tržišta rada ne bi se smanjila dugotrajna nezaposlenost što je u skladu s rezultatima istraživanja Layard et al. (2005) koji ističu postojanje pozitivne povezanosti između pravne zaštite zaposlenih i dugotrajne nezaposlenosti.

Schmid (2008) stoga navodi kako je potrebno donijeti nove politike zapošljavanja i institucionalni ustroj tržišta rada koji će riješiti probleme visoke i dugotrajne nezaposlenosti

radi gubitka ekonomskih resursa te uzroka sve većeg siromaštva, socijalne isključenosti te rastuće dohodovne nejednakosti u društvu.

Jandrić (2013) u skladu s novijim istraživanjima ističe važnost sveobuhvatne reforme tržišta rada kako bi se smanjile stope nezaposlenosti pri čemu posebno ističe ulogu i važnost institucija tržišta rada zajedno s institucionalnim okvirom i makroekonomskim okruženjem.

Botrić (2011) u svom radu zaključuje kako će smanjivanje stope nezaposlenosti zahtijevati zasigurno duži vremenski period te značajna financijska sredstva ukoliko su zemlje suočene s visokom stopom nezaposlenosti te istovremeno izraženom visokom razinom strukturne nezaposlenosti.

3 ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI

U svom radu Scarpetta (1996) jasno ističe kako je nemoguće postaviti sveobuhvatan model koji bi u potpunosti zadovoljio te prikazao kretanje nezaposlenosti s obzirom da na nezaposlenost utječu brojne institucijske, kulturne i povijesne činjenice koje određuju učinkovitost tržišta rada a nije ih moguće sve uvrstiti u model.

Purnama Trimurti i Komalasari (2014) navode kako autori najčešće prilikom analize odrednica nezaposlenosti modelom obuhvaćaju institucionalne i makroekonomske varijable kako bi problematiku sagledali sveobuhvatno. Analiza odrednica nezaposlenosti započinje identifikacijom potencijalnih institucionalnih faktora koji bi mogli imati utjecaj na efikasnost tržišta rada a čije teorijsko uporište proizlazi iz različitih teorija nezaposlenosti te završava analizom važnijih makroekonomskih faktora. Također, određeni modeli analiziraju odrednice nezaposlenosti s mikro ili makro aspekta, ponude ili potražnje radne snage te s obzirom na razvijenost određenih zemalja.

Utjecaj institucionalnih i makroekonomskih faktora na nezaposlenost ogleda se u vidu neuspjeha tržišta rada da se prilagodi općoj gospodarskoj situaciji promatrane zemlje. Prvotno stajalište OECD-a i MMF-a bilo je da su neuspjesi tržišta rada rezultat njegove nefleksibilnosti koja uglavnom proizlazi iz institucija tržišta te kako je za smanjivanje nezaposlenosti potrebna sustavna institucionalna deregulacija. Stajalište kako institucionalna struktura uzrokuje krutost tržišta rada je široko prihvaćena od strane kreatora politika pri čemu dotična tvrdnja ima uporište u teorijama nezaposlenosti koje uspostavljaju poveznicu između institucija tržišta rada i nezaposlenosti u dugom roku (Pesliakaite, 2011).

Određeni autori ističu kako uglavnom institucionalni faktori tržišta rada mogu objasniti kretanje nezaposlenosti, dok ostali autori ne dijele takvo mišljenje – svojim istraživanjem dolaze do zaključaka kako makroekonomska stabilnost ima značajan utjecaj. To je upravo rezultat istraživanja različitih zemalja kroz različiti vremenski period te postavljenih modela. Naime, institucije tržišta rada utječu na nezaposlenost različito s obzirom na različite gospodarske (ne)prilike i politike tržišta rada (Sturn, 2011).

Scarpetta (1996) navodi kako previše darežljive naknade za nezaposlene te rigidna zakonska zaštita zaposlenja pridonosi povećanju stope nezaposlenosti te smanjuje mogućnost prilagodbe tržišta rada nakon vanjskih šokova dok Siebert (1997) uočava kako je nezaposlenost posljedica institucija tržišta rada te kako je potrebna njihova deregulacija kako bi se smanjio broj nezaposlenih. U svom istraživanju Nickell et al. (2005) pronašao je statistički značajan utjecaj gotovo svih institucionalnih faktora tržišta rada na stopu nezaposlenosti te su zaključili kako su institucionalni faktori ti koji su primarni uzrok nezaposlenosti.

U svom radu Jagrić (2013) navodi kako su mnogi ekonomisti smatrali kako će problem nezaposlenosti u Europi biti riješen na način da se otkloni regulacija tržišta rada, zakoni koji štite radna mjesta, smanje naknade za nezaposlene, oslabi sindikate te decentralizira proces određivanja nadnica. Poruka je to bila OECD studije o poslovima iz 1994. godine koja je naglašavala značaj fleksibilnosti nadnica na dolje, opasnost zakonodavne zaštite zaposlenja (EPL) i potrebu za ograničavanjem naknada za nezaposlene.

Također, autorica nadalje naglašava kako MMF u studiji iz 2003. godine navodi stav mnogih eksperata kako se uzroci nezaposlenosti mogu pronaći u institucijama tržišta rada koje su glavni uzrok visokih stopa nezaposlenosti. U skladu s tim, zemlje s visokom nezaposlenošću se konstantno potiču da poduzmu sveobuhvatne strukturne reforme koje bi smanjile rigidnosti tržišta rada kao poput visokih naknada za nezaposlene, visoke zaštite zaposlenja, visoke minimalne nadnice, te poboljšale mehanizam određivanja nadnica i potaknule adekvatan sustav oporezivanja nadnica.

Blanchard i Wolfers (1999) navode kako institucije tržišta rada ne utječu toliko direktno na stopu nezaposlenosti već se njihov negativni učinak ponajviše ogleda kada u gospodarstvu dođe do makroekonomskih šokova pri čemu tada oni pospješuju negativan učinak na zaposlenost. U svom radu Blanchard i Wolfers (2000) upućuju na to kako bi povoljnije makroekonomsko okruženje te poboljšanje institucija na tržištu rada trebalo značajno utjecati na smanjenje nezaposlenosti. Autori Nickell et al. (2002) začetnici su pristupa proučavanja nezaposlenosti putem institucionalnih odrednica i makroekonomske stabilnosti te se ostali autori nadovezuju na njihovo istraživanje.

„Općeniti utjecaj pojedinih institucionalnih varijabli na efikasnost tržišta rada još uvijek nije dovoljno razjašnjen jer efekti pojedinih institucionalnih aranžmana nisu isti za različite grupe na tržištu rada. Veliki broj novijih istraživanja ne daje jasan odgovor na pitanje je li nefleksibilno tržište rada direktan uzrok visokih stopa nezaposlenosti, niti empirijska istraživanja jedinstveno potvrđuju liberalno-ortodoksne stavove. Ne postoji konsenzus po pitanju utjecaja institucija tržišta rada na stopu nezaposlenosti, prvenstveno po pitanju statističkog značaja pojedinih institucionalnih varijabli, a u nekim slučajevima i po pitanju znaka utjecaja“ (Jandrić, 2013, str. 69).

Na temelju analizirane literature Jagrić (2013) zaključuje kako određene zemlje koje imaju rigidnije tržište rada u dugom roku ostvaruju bolje performanse za razliku od nekih zemalja koje imaju daleko fleksibilnije tržište rada. U svom radu Tasci i Zenker (2013) navode kako zemlje koje imaju visoko fleksibilne institucije i politike tržišta rada obilježavaju veće fluktuacije stopa nezaposlenosti za vrijeme ekonomskih ciklusa, za razliku od zemalja koji imaju rigidnija obilježja tržišta rada.

Prema smjernicama za provedbu mjera aktivne politike zapošljavanja (2013), potreban je sveobuhvatan pristup rješavanju problema nezaposlenosti na način da se povežu institucije odgovorne za kreiranje politika obrazovanja, gospodarstva, rada te regionalnog razvoja, kao i socijalnih partnera te organizacija civilnog društva, jer bez socijalnog dijaloga i šireg dijaloga sa zainteresiranom javnošću nije moguće postići rješenja koja će zaista biti dugoročno učinkovita i održiva.

Također, Zubović i Domazet (2012) smatraju kako unatoč iznimnim naporima poboljšanja politika na tržištu rada, značajno povećanje zaposlenosti neće biti moguće bez sveukupnog povećanja ekonomskih aktivnosti dok Mrnjavac (2013) ističe kako razina i dinamika nezaposlenosti u Europi odražavaju gospodarska kretanja pri čemu promjene u funkcioniranju tržišta rada nisu imale značajan utjecaj na nezaposlenost. Stoga, politika rasta omogućava otvaranje novih radnih mjesta kao osnovnog preduvjeta smanjenja broja nezaposlenih osoba.

Kad govorimo o značajnosti ekonomskog rasta na nezaposlenost, vrijedno je za istaknuti kako su Ozel et al. (2013) izučavali ekonomski rast, produktivnost i nezaposlenost sedam najjačih svjetskih gospodarstava za period od 2000. do 2011. te zaključili kako produktivnost i ekonomski rast imaju jak i značajan efekt na smanjenje nezaposlenosti u pred kriznom

razdoblju te kako produktivnost poslije krize gubi na značajnosti dok je utjecaj i značaj ekonomskog rasta još veći nego u periodu prije krize.

Iako je pitanje odrednica nezaposlenosti važno za ekonomsku teoriju i društvo u cjelini, temeljem analizirane literature možemo zaključiti kako ne postoji jasan niti jedinstven odgovor na pitanje o ispravnoj specifikaciji modela odrednica nezaposlenosti radne snage te kako ne postoji generalni zaključak o odrednicama nezaposlenosti što nam između ostalog ukazuje na to da je nezaposlenost složene naravi. Također, analizom relevantne literature možemo zaključiti kako odrednice nezaposlenosti možemo podijeliti na institucionalne, makroekonomske i ostale faktore.

4 EFIKASNOST TRŽIŠTA RADA

U svom radu Mihaiu et al. (2010) navode kako je efikasnost indikator omjera dobivenog te planiranog što podrazumijeva kako u analizu efikasnosti moramo uključiti omjer korištenih ulaznih vrijednosti te dobivenih izlaznih vrijednosti. Ulazne vrijednosti podrazumijevaju politike i aktivnosti s pripadajućim resursima koji su potrebni za provedbu određenog cilja, dok evaluacijom dobivenih rezultata utvrđujemo efikasnost definiranih ciljeva ali i njihove provedbe u praksi.

Brojni autori na različite načine definiraju pojam i koncept efikasnosti te se njime služe kako bi opisali uspješnost provođenja ekonomskih politika i programa što se mjeri u ispunjavanju prethodno definiranih ciljeva. Štoviše, ukupna ekonomska efikasnost se postiže kada pojedinci u društvu maksimiziraju svoju korisnost u skladu s raspoloživim resursima u pojedinom gospodarstvu. Povećanje ekonomske efikasnosti doprinosi dobrobiti članova zajednice što je konačni cilj većine ekonomskih politika te njihovih pripadajućih aktivnosti (Komisija za produktivnost, 2013).

Pojam efikasnosti tržišta rada se u literaturi prvenstveno odnosi na efikasnu alokaciju rada kao resursa što ukazuje na povezanost pojma efikasnosti tržišta rada i fleksibilnosti radne snage. Također, fleksibilnost radne snage povećava efikasnost tržišta rada dovodeći u ravnotežu ponudu i potražnju radne snage dok možemo tvrditi kako je efikasnost tržišta rada jedan od pokazatelja efikasnosti određenog nacionalnog gospodarstva (Formosa, 2008).

Mnogi autori i donositelji politika prilikom definiranja i usporedbe performansi pojedinih tržišta rada najčešće u obzir uzimaju samo stopu nezaposlenosti kao mjerilo opsega slobodnih kapaciteta tržišta rada te njezina utjecaja na nadnice i inflaciju. Međutim, više je razloga koji ukazuju na to da donositi zaključke o efikasnosti tržišta rada samo na temelju stopa nezaposlenosti radne snage je suviše jednostavno. Naime, jedan pokazatelj nije u stanju potpuno prikazati realno stanje radne snage na tržištu rada. Stoga, prilikom analize stanja na tržištu rada potrebno je koristiti širi raspon pokazatelja tržišta rada u kojem će stopa nezaposlenosti biti tek jedan od pokazatelja (Wadsworth, 2002).

Ahamdenech-Zarco et al. (2009) pod pojmom efikasnosti tržišta rada podrazumijevaju iskorištenost rada kao faktora proizvodnje što dovode u vezu s primanjima radne snage. Naime, autori pod efikasnošću tržišta rada podrazumijevaju mogućnosti radne snage da ostvare povrat od ulaganja u ljudski kapital pri čemu se osvrću na institucionalne faktore tržišta rada s posebnim naglaskom na elemente fleksibilnosti radnih odnosa.

Pri tom Schomann et al. (1998) navode kako povećana deregulacija tržišta rada Europske Unije nije dovela do značajnijeg povećanja efikasnosti tržišta kako se prethodno i očekivalo. Autori su izučavali utjecaj institucionalnih varijabli poput zakonodavne zaštite zaposlenja te ugovora na određeno vrijeme na nezaposlenost te zaključili kako postoje određene nelogičnosti na tržištu rada u vidu njihova različita utjecaja na ishode tržišta rada.

U svom radu Isgin i Sopher (2013) pod pojmom efikasnosti tržišta rada izučavaju stupanj produktivnosti radne snage koja ovisi o komunikaciji uprava poduzeća sa zaposlenicima te dostupnosti informacija o planovima i profitabilnosti poduzeća što se odnosi na područje upravljanja ljudskim resursima. Autori su zaključili kako efikasno upravljanje ljudskim resursima doprinosi poboljšanju efikasnosti tržišta rada.

Također, Bishop et al. (2006) istraživali su utjecaj gospodarske reforme na dohodak radne snage te zaključili kako prijelaz s naredbodavne ekonomije na sve veći stupanj tržište ekonomije značajno povećava efikasnost tržišta rada. Naime, autori koriste pojam efikasnosti tržišta rada kao mjeru poboljšanja situacije radne snage u vidu poboljšanja materijalne situacije rade snage.

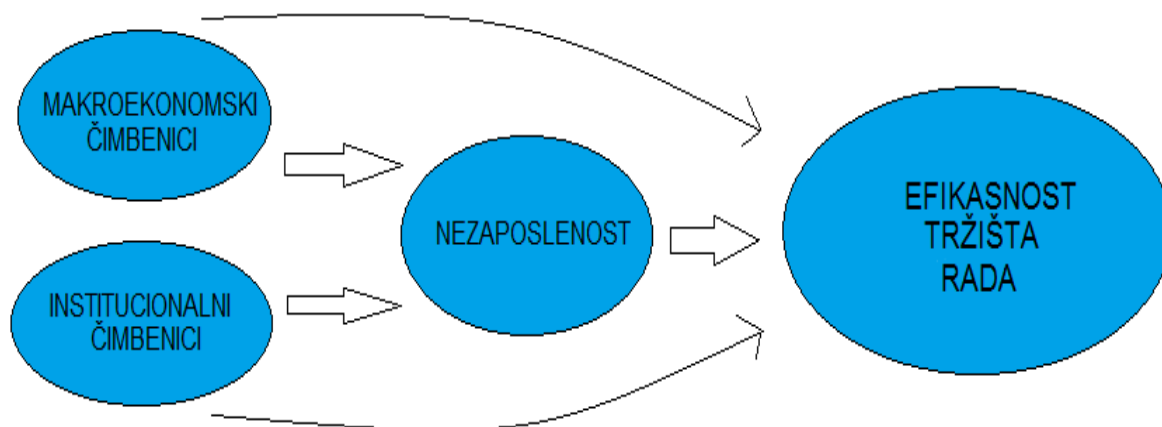
Važno je za istaknuti kako je svom radu Formosa (2008) istražio efikasnost tržišta rada putem odrednica efikasnosti konstruiravši indeks efikasnosti tržišta rada za čiji izračun je koristio pokazatelje poput maksimalnog iznosa naknade za nezaposlene kao postotka prosječne plaće, koncepta cjeloživotnog učenja, iznosa minimalne nadnice kao postotka prosječne plaće, poreznog klina najslabije dohodovne skupine, broj zaposlenika u sindikatima, intervencije vlada u kolektivnom pregovaranju, indeks slobode rada, osjetljivost nadnica na tržišne neravnoteže te fleksibilnost tržišta rada. Stoga, autor u svom radu prilikom izračuna efikasnosti tržišta rada uključuje odrednice ponude i potražnje za radnom snagom te također putem regresije zaključuje kako gospodarska situacija zemlje utječe na efikasnost tržišta rada što ukazuje i na značaj makroekonomskih faktora.

Naime, postoje različiti kvantitativni i kvalitativni alati pomoću kojih se dolazi do zaključaka o efikasnosti pojedinog tržišta rada. Pri tom vrijedi istaknuti kako se situacija na tržištu rada ne može sagledavati pojedinačno s obzirom da je tržište rada dio nacionalnog gospodarstva na koje utječu razni unutarnji i vanjski faktori. Stoga, prilikom analize uvjeta radne snage na tržištu rada osim varijable nezaposlenosti vrijedi promatrati stope zaposlenosti, prostornu distribuciju radne snage, kretanje visina nadnica te broj radnih sati (Embareka, 2010).

Larsen i Waisman (2016) navode kako je tržište rada neefikasno ukoliko ne iskorištava potencijale svoje radne snage pri čemu autori posebno ističu učinke dugotrajne nezaposlenosti na gubitak vještina i kompetentnost radne snage. Efikasno tržište rada je ono koje na najbolji mogući način iskorištava potencijale svoje radne snage. Pri tom Scutariu (2015) u svom radu navodi kako niže stope nezaposlenosti ne moraju ukazivati na efikasnost tržišta rada iz razloga što ona može biti posljedica emigracije radne snage te načina evidentiranja nezaposlene radne snage.

Situacija na tržištu rada pojedinih zemalja može ukazivati na globalnu konkurentnost pojedinog gospodarstva. Iz tog razloga je efikasnost tržišta rada jedna od sastavnica indeksa globalne konkurentnosti pojedine zemlje kojeg objavljuje Svjetski Ekonomski Forum. Strukturu efikasnosti tržišta rada čine faktori poput odnosa zaposlenika i poslodavca, fleksibilnosti određivanja nadnica, troškovi otpuštanja i zapošljavanja radne snage, odnos nadnica i produktivnosti radne snage, način upravljanja radnom snagom, sposobnosti zemalja da zadrži i privuče talente, oporezivanja rada i sl. (Ostoj, 2015).

Makroekonomske i institucionalne varijable utječu na performanse tržišta rada putem kojih dolazimo do zaključaka o efikasnosti pojedinih tržišta rada (slika 1). Stoga, pojam efikasnosti radne snage možemo promatrati putem odrednica ponude i potražnje za radnom snagom što podrazumijeva institucionalne i makroekonomske čimbenike.

Slika 1. Prikaz čimbenika efikasnosti tržišta rada

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Govoriti o efikasnosti tržišta rada samo na temelju stopa nezaposlenosti dovodi do nepotpune analize situacije na tržištu rada pri čemu prilikom analize efikasnosti tržišta rada treba uključiti institucionalne i makroekonomske čimbenike. Također, efikasnost tržišta rada bi se trebala odnositi na stupanj iskorištenosti rada kao najvažnijeg faktora nove ekonomije.

5 UTJECAJ MAKROEKONOMSKIH ČIMBENIKA NA NEZAPOSLENOST

U ovom poglavlju iznosi se pregled važnih makroekonomskih faktora koji utječu na razinu i kretanje stope nezaposlenosti poput bruto domaćeg proizvoda, javnog duga, izravnih stranih investicija, produktivnosti i troška radne snage, strukture radne snage te stope participacije radne snage. U okviru bruto društvenog proizvoda, analiziraju se također njegove sastavnice poput investicija i izvoza te kamatna stopa koja ima utjecaj na investicije. Kod strukture radne snage, osim demografskih faktora, izučava se i obrazovna struktura radne snage te mobilnost radne snage. Također, vrijedno je za spomenuti kako se pod poglavljem stope participacije radne snage izučavaju bankovne doznake iz inozemstva.

5.1 Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod kao sveukupna mjera gospodarske aktivnosti zemlje jedan je od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja koji pokazuje vrijedn-ost finalnih roba i usluga proizvedenih u zemlji tijekom godine dana izraženih u novčanim jedinicama. Polovicom prošlog stoljeća A. M. Okun među prvima je uočio negativnu vezu između stope nezaposlenosti i razine bruto društvenog proizvoda kao odnosa stopa nezaposlenosti i stopa ostvarenja potencijalnog bruto društvenog proizvoda (Abdul-Khaliq et al., 2014).

U kratkom roku odnos između ekonomskog rasta i stope nezaposlenosti može proći nezamijećen. Nije neobično da stopa nezaposlenosti pokazuje kontinuiran pad određeno vrijeme nakon što ostale mjere ekonomske aktivnosti poprime pozitivne vrijednosti te se iz tog razloga stopa nezaposlenosti naziva pokazateljem koji zaostaje za ostalima. Jedan od razloga zašto nezaposlenost znatno ne pada kada nastupi ekonomski rast nakon razdoblja recesije jest taj da njihovi zaposlenici u početnim razdobljima ekonomskog rasta još uvijek imaju kapaciteta za popuniti svoj maksimalni potencijal (Levine, 2013).

Naime, otpuštanje radnika kad potražnja za proizvodima opada te njihovo ponovno zapošljavanje iziskuje znatne troškove. Kao rezultat toga, poslodavci mogu na početku oporavka gospodarstva biti u stanju povećati proizvodnju kako bi zadovoljili rastuću potražnju

bez zapošljavanja dodatnih radnika na način da podignu produktivnost svojih sadašnjih zaposlenika iznad njihove uobičajene stope (Levine, 2013).

Nakon što je rad u potpunosti iskorišten, output ne može rasti brže od stope produktivnosti rada te poduzeća stoga počinju zapošljavati dodatne radnike. Kako ekonomska ekspanzija napreduje, porast outputa biti će određen kombiniranim stopama rasta radne snage i pripadajuće joj produktivnosti. Sve dok rast BDP-a premašuje rast produktivnosti radne snage, zaposlenost će rasti. Također, ukoliko je rast zaposlenosti brži od stope rasta radne snage, stopa nezaposlenosti će padati (Levine, 2013).

Samuelson i Nordhaus (2005) pod ekonomskim ciklusima koji su određeni kretanjem bruto domaćeg proizvoda podrazumijevaju promjene u ukupnoj proizvodnji, dohotku i zaposlenosti promatrano kroz kratki (dvije godine) i dugi (više od deset godina) rok te navode kako se oni sastoje od uzlaznih (ekspanzija) i silaznih (recesija) faza. U vrijeme gospodarske ekspanzije potražnja za radnom snagom raste što uzrokuje smanjenje stope nezaposlenosti, dok za vrijeme gospodarske krize potražnja za radnom snagom opada što uzrokuje povećanje broja nezaposlenih osoba. Dotična definicija zapravo opisuje cikličku nezaposlenost o kojoj je više govora bilo u prvom poglavlju.

Utvrđivanje odnosa između rasta realnog BDP-a i nezaposlenosti je važno za donositelje politika kako bi omogućili održivi rast životnog standarda. Naime, porast realnog BDP-a omogućuje smanjenje nezaposlenosti što su empirijskom analizom doznali autori poput Bogdan Andrei et al. (2009), Umair i Ullah (2013), Ogueze i Uka Odum (2015) te brojni ostali.

Također, posebno je važno za istaknuti kako Chang (2006) u svom radu navodi da se niske frekvencije kretanja stope nezaposlenosti pripisuju faktorima ponude rada dok se veće fluktuacije kretanja stope nezaposlenosti pripisuju poslovnim ciklusima, točnije potražnji za radnom snagom. Štoviše, Izraeli i Murphy (2003) istraživali su utjecaj diverzificiranosti nacionalnih industrija na nezaposlenost te doznali kako države s više diferenciranim industrijskim sektorom imaju manju stopu nezaposlenosti te manje negativne učinke za vrijeme cikličkih kriza.

Povećanje ekonomske aktivnosti, koja utječe na smanjenje nezaposlenosti, može biti posljedica povećanja investicija te povećanog izvoza kao sastavnica bruto domaćeg proizvoda koji je

najčešći pokazatelj gospodarskih kretanja u ekonomiji. Shihab i Abdul-Khaliq (2014) navode kako je odnos izvoza i gospodarskog rasta česta tema rasprava čime ekonomisti pokušavaju objasniti različite razine ekonomskog rasta među zemljama dok Encinas-Ferrer i Villegas-Zermeno (2015) navode kako su investicije dinamičan element bruto domaćeg proizvoda koje omogućuju povećanje domaće proizvodnje te povećanje zapošljavanja.

Kada govorimo o investicijama, tada zasigurno moramo istaknuti značaj visine kamatne stope (Wuhan et al., 2015). Povećanje kamatne stope utječe na smanjenje ulaganja te posljedično dovodi do smanjenja zaposlenosti dok u svom radu Bierens i Broersma (1990) navode kako je za većinu promatranih zemalja dokazana uzročnost između kamatne stope i stope nezaposlenosti. Veća kamatna stopa ne potiče podizanje kredita i investiranje što će imati utjecaj na zaposlenost ali i na nezaposlenost.

Utjecaj kapitalnih investicija na zaposlenost je kompleksno i osjetljivo pitanje, iz razloga što utjecaj na ekonomiju, pa time i na nezaposlenost, ovisi ne samo o njihovoj razini i vrsti već i o općoj gospodarskoj situaciji. U svom radu Iacovou (2012) zaključuje kako značajno smanjenje investicija dovodi do smanjenja zaposlenosti i povećanja broja nezaposlenih osoba. U ekonomskoj teoriji stoji kako bi investicije trebale imati negativan utjecaj na nezaposlenost što je i potvrđeno u istraživanju kojeg su proveli Pietrzak i Balcerzak (2016).

Scutariu (2015) ističe kako je od iznimne važnosti otkrivanje novih načina za otvaranje novih radnih mjesta, pri čemu se investicije ističu kao jedan od načina suzbijanja nezaposlenosti, te navodi kako Europska Unija putem Strategije Europa 2020 te ostalih instrumenata potiče rast zaposlenosti te posljedično nastoji smanjiti visoke stope nezaposlenosti.

5.2 Javni dug

„Javni dug je izvanredni nefiskalni prihod države koji služi za financiranje javne potrošnje, a posljedica je proračunskih deficita, odnosno prekomjernih rashoda u odnosu na prihode države u prošlosti. O visini i strukturi javnog duga ovise praktično sva ekonomska kretanja u gospodarstvu, te upravljanje javnim dugom postaje sve važniji dio ukupne ekonomske politike zemlje“ (Marić, 2012., str. 31).

Mnoge empirijske studije dovode do zaključka kako postoji negativan odnos između državnog duga i ekonomskog rasta u razvijenim zemljama te zemljama u razvoju, što je posebno očito u situacijama kada državni dug dosegne razinu bruto društvenog proizvoda (Reinhart i Rogoff, 2010; Cechetti et al., 2011).

Visoki iznos državnog duga u odnosu na bruto društveni proizvod naročito je povezan s visokim razinama javne potrošnje te u dugom roku najčešće uzrokuje povećanje stope nezaposlenosti. Javni dug predstavlja teret budućim generacijama iz razloga što im nameće povećanje poreza što uzrokuje daljnje povećanje nezaposlenosti te generira svojevrsan začarani krug (Fedeli i Forte, 2012).

Stope zaposlenosti i nezaposlenosti su snažno povezane s razinom javnog duga što utječe na performanse tržišta rada (Bertola, 2010). Naime, visoke stope nezaposlenosti predstavljaju teret javnim financijama u vidu visokih iznosa socijalnih davanja za nezaposlene te narušavaju socijalnu koheziju (Kovtun et al., 2014). Također, visoke i rastuće obveze podmirivanja vanjskog duga ograničavaju mogućnost financiranja programa na tržištu rada te smanjuju mogućnost poboljšanja njegovih performansi (Erhel i Levionnois, 2013).

Rastuće obveze podmirenja javnog duga predstavljaju prepreku uspostavi novih razvojnih projekata te na taj način onemogućuju smanjenje stope nezaposlenosti. Stoga, javno zaduživanje trebalo bi biti opravdano samo u onim situacijama kada ono služi za kapitalne projekte koji imaju kapaciteta otvarati nova radna mjesta te pozitivne financijske pokazatelje (Christiana Ogonna et al., 2016).

Povećanje javnog duga sa svrhom ulaganja u kapitalne projekte koji će otvoriti nova radna mjesta opravdano je jer dovodi do smanjenja stope nezaposlenosti što će uzrokovati povećanje osobne potrošnje te zdrav ekonomski rast (Diana Marieta, 2014). Primjerice, u svom radu Ali Al-Zeaud (2014) zaključuje kako je rast državnog duga imao značajan utjecaj na povećanje gospodarskog rasta koji bi trebao utjecati na smanjenje stope nezaposlenosti.

„Javni dug ima svoje pozitivne i negativne konotacije na ukupni gospodarski razvoj, a koje će od njih prevladati ovisi o visini duga, njegovoj strukturi, udjelu inozemne i domaće komponente, te o ročnosti javnog duga“ (Smilaj, 2004, str. 334).

Zemlje se najčešće zadužuju iz razloga što mnogo više uvoze nego li izvoze proizvoda i usluga. Stoga, zaduženost zemalja raste kako vanjskotrgovinska bilanca bilježi velik uvoz za razliku od izvoza proizvoda i usluga (Bilas et al., 2011).

Problem zaduženosti pogađa sve zemlje bez obzira na njihovu razvijenost što utječe na njihovu sposobnost da se bore s ostalim problemima u gospodarstvu s obzirom da su opterećeni otplatom dugova. Više je početnih razloga nastanka javnog duga u tranzicijskim zemljama poput obveza plaćanja stare devizne štednje, sanacija banaka te preuzimanja inozemnog duga bivših socijalističkih uređenja. S obzirom na velike probleme s kojima su se suočile tranzicijske zemlje, zaduživanje je bilo neophodno (Kersan Škabić i Mihovilović, 2006).

5.3 Izravne strane investicije

Vrsta investicije koja značajno utječe na ekonomski rast te posljedično na razinu zaposlenosti zemalja u razvoju jesu izravne strane investicije koje donose brojne pozitivne učinke (efekt prelijevanja) poput prijenosa novih tehnologija i znanja. Izravne strane investicije smatraju se jednim od najboljih načina za ostvarenje ekonomskog rasta zemalja u razvoju. U procesu tranzicije, teorija rasta navodi kako zemlje niske razine dohotka mogu konvergirati prema višim razinama dohotka putem priljeva izravnog stranog kapitala iz razvijenih zemalja prema onima s niskim razinama što može povećati produktivnost radne snage te olakšati prijenos znanja i tehnologija (Abiad et al., 2009).

„Prema međunarodno priznatoj metodologiji, izravna ulaganja definiraju se kao ulaganje rezidenata jednog gospodarstva u poduzeće rezidenta drugog gospodarstva u kojem ulagač stječe minimalno 10% dionica ili vlasničkih udjela s pravom glasa (brown field investicija) ili pak otvara potpuno novo poduzeće (green field investicija). U definiciji se posebno naglašava da strani investitor treba steći trajni interes u poduzeću primatelju strane investicije“ (Sisek, 2005, str. 90).

Izravne strane investicije imaju važnu ulogu u transformaciji gospodarstava, njihove prilagodbe globalnom tržišnom natjecanju, otvaranju novih radnih mjesta, povećanju izvoza te proizvodnje proizvoda visoke dodane vrijednosti. Uglavnom, poduzetnici ulažu u druge zemlje radi tržišnog rasta te ostvarenja konkurentskih prednosti (Redžepagić et al., 2014).

Maqbool et al. (2013) zaključuju promatrajući kratki i dugi rok kako su izravne strane investicije značajne odrednice nezaposlenosti u kratkom i dugom roku. Autori poput Arslan i Zaman (2014), Rafiq et al. (2014), Fabus (2015) te Mahmood et al. (2014) kao jednu od odrednica nezaposlenosti navode izravne strane investicije koje su imale značajan negativan utjecaj na nezaposlenost.

Suprotno od navedenih zaključaka, u svom radu Ozturk i Akhtar (2009), Rizvi i Nishat (2009) te Chang (2006) doznaju kako izravne strane investicije nisu imale utjecaj na smanjenje nezaposlenosti. Štoviše, u svom radu Pietrzak i Balcerzak (2016) zaključuju kako izravne strane investicije u određenim zemljama povećavaju nezaposlenost dok je u drugim zemljama smanjuju. Temeljem provedenog testa kauzalnosti zaključuju kako ne postoji uzročnost između izravnih stranih investicija i nezaposlenosti u kratkom niti u dugom roku za promatrane zemlje. Autori ističu pozitivan utjecaj izravnih stranih investicija na nezaposlenost pri čemu bi donositelji politika trebali usmjeriti napore na privlačenje green field investicija.

Mucuk i Tahir Demirsel (2013) istraživali su odnos izravnih stranih investicija i nezaposlenosti za zemlje u razvoju pri čemu su također zaključili kako u određenim zemljama izravne strane investicije imaju pozitivan učinak na nezaposlenost dok u drugim zemljama one imaju negativan učinak. Međutim, testom kauzalnosti su doznali kako postoji odnos između izravnih stranih investicija i nezaposlenosti u dugom roku za razliku od istraživanja koje su proveli Pietrzak i Balcerzak (2016).

Zasigurno, odnos između izravnih stranih investicija, zaposlenosti i nezaposlenosti se značajno razlikuje od zemlje do zemlje ovisno o strukturi ekonomije, vrsti primljenih izravnih stranih investicija te s obzirom na različite vremenske periode pri čemu se struktura ekonomije može značajno promijeniti baš kao i vrste izravnih stranih investicija u dugom roku.

Važno je za istaknuti činjenicu kako postoji značajan broj radova koji su došli do zaključka kako ne postoji odnos između izravnih stranih investicija i nezaposlenosti. Generalno gledajući, green field investicije imaju značajan pozitivan utjecaj na stopu zaposlenosti za razliku od brown field investicija koje ne moraju imati efekt na zaposlenost ili mogu čak imati negativan utjecaj (Strat et al., 2015).

5.4 Produktivnost i trošak rada

Produktivnost rada ključni je pokazatelj uspješnosti poslovanja s obzirom da o razini produktivnosti ovise troškovi proizvodnje koji značajno utječu na ekonomičnost i profitabilnost poduzeća. Produktivnost rada predstavlja odnos utroška rada te dobivene količine outputa, odnosno ekonomskih učinaka, pri čemu se ističe od ostalih ekonomskih pokazatelja radi utjecaja na ekonomski rast, konkurentnost gospodarstva te materijalnog blagostanja države i pojedinca (Avelini Holjevac i Vrtodušić Hrgović, 2012).

Štoviše, Patra i Nayak (2012) navode kako svako gospodarstvo treba imati u fokusu produktivnost radne snage zbog njegoa utjecaja na ekonomski razvoj. Produktivnost radne snage je iznimno važan pokazatelj za donositelje ekonomskih politika iz razloga što ono mjeri sposobnost zemlje da proizvede dobra i usluge iz postojeće količine proizvodnih faktora.

Troškovi radne snage koji uključuju zaposlenikove nadnice i pogodnosti te socijalna davanja i poreze koje plaćaju zaposlenici i poslodavci utječu na odluku o zapošljavanju te mogu doprinijeti nezaposlenosti ukoliko nisu usklađeni s produktivnošću radne snage. Stoga, rastući troškovi radne snage nisu problem ukoliko su usklađeni s povećanjem produktivnosti radne snage što se smatra prirodnim procesom konvergencije dohotka (Kovtun et al., 2014).

U ekonomskoj teoriji odnos porasta produktivnosti radne snage i nezaposlenosti je kontroverzan radi različitih empirijskih rezultata. Primjerice, određena istraživanja dokazala su kako visoke stope produktivnosti nisu rezultirale porastom zaposlenosti što je dovelo do toga da se prilikom analize produktivnosti radne snage u obzir uzmu ostali važni čimbenici.

Gallegati et al. (2014) navodi kako u dugom roku postoji snažna negativna veza između produktivnosti radne snage i nezaposlenosti ali također njihov snažan pozitivan odnos u kratkom roku. U srednjem roku nova tehnologija će smanjiti radnu snagu te povećati stopu nezaposlenosti. Međutim, u dugom roku nova tehnologija (proces inovacije) radi povećanja produktivnosti radne snage doprinosi konkurentnosti tvrtke i gospodarstva što utječe na smanjenje stope nezaposlenosti.

Također, iz istraživanja koje su proveli Brauninger i Pannenberg (2000) možemo zaključiti kako nezaposlenost može negativno utjecati na sveukupnu produktivnost radne snage što ukazuje na njihov međusobni odnos.

Poslodavci su spremni zaposliti veću količinu radne snage ukoliko je cijena radnog sata relativno niska. Suprotno od prethodne tvrdnje, ukoliko je cijena radnog sata relativno visoka tada će to za posljedicu imati smanjenje potražnje za radom što dovodi do sporijeg zapošljavanja te rasta nezaposlenosti (Družić, 2004).

Ključno mjerilo konkurentnosti rada jest jedinični trošak rada kao pokazatelj produktivnosti radne snage te njezinih pripadajućih troškova čime utječe na troškovnu konkurentnost radne snage pojedine zemlje. Stoga, porast jediničnog troška rada negativno utječe na troškovnu konkurentnost gospodarstva (Penava, 2011).

Nakon znatnog pada jediničnog troška rada posljednjih godina, tržišta rada Europe još uvijek obilježava visoka stopa nezaposlenosti pri čemu izgleda kako je utjecaj jediničnog troška rada na nezaposlenost oslabio ukoliko ga uspoređujemo s prethodnim razdobljima. Nezaposlenost je postala manje osjetljiva na jedinične troškove rada u zemljama visoke nezaposlenosti pri čemu razlog dotičnog možemo pronaći u relativno kratkom roku promatranja odnosa dviju varijabli (EK, 2015).

Vrijedno je također za istaknuti kako su Basile i De Benedictis (2008) istraživali odnos između produktivnosti radne snage i različitih stopa regionalne nezaposlenosti te zaključili kako bi politike tržišta rada trebalo posebno razraditi za svaku pojedinu regiju. Iste politike tržišta rada imaju različite implikacije na ishode tržišta rada sukladno razini produktivnosti radne snage pojedine regije. Također, ukoliko bi se nadnice brže prilagođavale produktivnosti radne snage pojedine regije, konkurentnost perifernih regija bi se mogla povećati kao i uvjeti za zaposlene i nezaposlene dotične regije.

5.5 Struktura radne snage

„Sadašnja dobna struktura stanovništva najbolji je pokazatelj demografskih procesa u prošlosti. Ona je dugoročna i uzrokovana je višegodišnjim promjenama nataliteta, mortaliteta i migracija. Stanovništvo možemo podijeliti u 3 skupine:

1. skupina koja obuhvaća dobni razred 0-14 godina (predradni kontingent),
2. skupina koja obuhvaća dobni razred 15-64 godine (radni kontingent),
3. skupina koja obuhvaća dobni razred 65+ godina (postradni kontingent).

U prvu skupinu, koja obuhvaća dobni razred 0-14 godina, ubrajamo onaj dio populacije koji će tek ući u skupinu radno sposobnog stanovništva. Pomoću te skupine možemo jasno odrediti s kolikim populacijskim kontingentom privreda može računati. Druga skupina obuhvaća stanovništvo u dobi 15-64 godine starosti. Taj raspon godina obuhvaća radni vijek stanovništva. On često nije fiksni, sklon je promjenama. Ovaj se raspon uzima zbog međunarodnih standarda i mogućnosti usporedbe s drugim europskim zemljama. Treća skupina su ljudi koji više nisu u radnom odnosu te su najčešće umirovljeni. Stanovništvo sve više stari pri čemu se udio stanovništva u dobi od 0-14 sve više smanjuje dok se dobni razred skupine 65+ sve više povećava. Dobno spolna struktura stanovništva je usko povezana s prirodnom migracijom (stopom nataliteta i mortaliteta)“ (Lamza Maronić i Tokić, 2012, str. 265).

Mnoge se zemlje suočavaju s promjenom dobne strukture radne snage te će se susresti s još dramatičnijim demografskim promjenama u godinama koje dolaze. S teoretske perspektive, smanjivanje broja radno aktivnog stanovništva može smanjiti nezaposlenost zbog većeg odljeva radne snage te manjeg broja nove radne snage. U ekonomskoj literaturi često se navodi kako veći ulazak radne snage na tržište rada izaziva veću konkurenciju između radne snage što će za posljedicu imati povećanje nezaposlenih osoba ukoliko pretpostavimo da je broj radnih mjesta fiksni ili barem manje fleksibilan (Garloff, 2013).

Na temelju svog istraživanja Garloff (2013) navodi kako je izravni učinak dobne strukture radne snage na nezaposlenost zanemariva. Međutim, elastičnost nezaposlenosti i zaposlenosti s obzirom na veličinu ulaska radne snage na tržište rada je značajno pozitivan ili negativan. Također, Golja (2013) u svom radu navodi kako poslodavci imaju određene preferencije pri zapošljavanju radne snage temeljene na dobnoj strukturi zaposlenika. Naime, poslodavci teže

zapošljavaju mlade osobe bez iskustva jer smatraju da će im više koristiti donijeti zapošljavanje osobe s radnim iskustvom dok Tomić (2014) ističe kako na globalnoj razini bilježimo iznimno visoke stope nezaposlenosti mladih osoba što je iznimno zabrinjavajuće.

Iz novijeg istraživanja koje su proveli Janta et al. (2015) možemo zaključiti kako su žene i mladi inače jedna od najranjivijih skupina na tržištu rada koje se najteže zapošljavaju bez obzira na period visokih ili niskih stopa nezaposlenosti, pri čemu dotičan problem posebno dolazi do izražaja u vrijeme visokih i dugotrajnih stopa nezaposlenosti. Na temelju povijesnog pregleda analize nezaposlenosti, Mrnjavac (2001) navodi kako bez obzira koliko niska bila ukupna nezaposlenost, stope su uvijek veće među mladima, lošije obrazovanima ili drugim ugroženim skupinama.

S porastom stupnja razine obrazovanja korelacija između obrazovne razine i nezaposlenosti postaje manje značajna što ukazuje na to kako su stope nezaposlenosti veće među slabije obrazovanim radnicima (Applegate et al., 2014). U svom istraživanju Garrouste et al. (2010) zaključuju kako vjerojatnost da će pojedinac biti dugoročno nezaposlen opada u skladu s višim razinama obrazovanja. Međutim, Snieska et al., (2015) navode kako u periodu nakon globalne ekonomske krize pa sve do današnjih dana odnos razine obrazovanja i zaposlenosti više nema toliko jak utjecaj kao u vremenima prije ekonomske krize.

Također, vrijedno je za istaknuti kako Bečić (2013) navodi problem obrazovne neusklađenosti za koji smatra da je jedan od suvremenih poremećaja na tržištu rada. Matković (2011) navodi kako suvremena društva trebaju osigurati uvjete za adekvatno zaposlenje kako bi zaštitili građane od rizika siromaštva i društvene isključenosti pri čemu adekvatnim obrazovanjem omogućujemo postizanje takve vrste zaposlenja.

Na razini Europske Unije sve više se potiče migracija radne snage s obzirom da se želi postići jedinstveno, efikasno i fleksibilno tržište rada. Stoga, na strukturu radne snage sve veći utjecaj može imati i migracija radne snage. Penava (2011) navodi kako je uz prirodno kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet), migracija ili mehaničko kretanje stanovništva (emigracija i imigracija) glavna odrednica broja stanovnika na nekom području, a time i potencijalne količine rada što s globalizacijom postaje sve važniji čimbenik koji oblikuje globalnu ekonomiju. Utjecaj imigracije na tržište rada teško je jednoznačno odrediti pri čemu znatan problem

predstavlja neprikladna statistička osnova koja registrira migracijske procese što migracije čini najlošije praćenu demografsku pojavu.

Drinkwater et al. (2003) ističe kako je najočitiji efekt migracije radne snage iz manje razvijenih zemalja prema razvijenijima, što dovodi do toga da se na domaćem tržištu rada smanjuje stopa nezaposlenosti kao posljedica smanjenja ponude radne snage. Penava (2011) također navodi kako je pretpostavka ekonomske teorije da radna snaga emigrira tamo gdje su zaposlenost i nadnice visoke, a nezaposlenost niska, no pri tom valja naglasiti kako je Europa postala atraktivna imigrantima unatoč visokim stopama nezaposlenosti te često niskim stopama zaposlenosti što dodatno remeti odnose na tržištu rada.

Botrić (2009) ističe kako je slaba mobilnost radne snage jedan od uzroka postojanja regionalnih razlika u nezaposlenosti te rastućih stopa nezaposlenosti na nacionalnoj razini što u svom radu potvrđuje Blanchard (2006) navodom kako na stopu nezaposlenosti utječe priljev i odljev radne snage što određuje ponudu radne snage te pomiče ravnotežu između ponude i potražnje koja određuje nezaposlenost. Pri tom mobilnost radne snage u vidu priljeva i odljeva radne snage može imati značajan utjecaj kada je u gospodarstvu prisutna visoka i dugotrajna nezaposlenost.

Basile i De Benedictis (2008) ističu kako su velike prostorne razlike u stopama nezaposlenosti nacionalnih ekonomija zemalja Europe jedan od glavnih problema regionalne ekonomije pri čemu su ubrzo nadišle okvire proučavanja na razini regije te postale važan dio upravljanja na nacionalnoj razini pojedinih zemalja. Kao jedan od glavnih uzroka velike prostorne razlike u stopama nezaposlenosti autori ističu nisku razinu mobilnosti radne snage što je doprinijelo klasifikaciji Europe kao studije slučaja nefleksibilnosti tržišta rada.

Fatas (2000) također naglašava važnost mobilnosti radne snage prilikom pojave šokova na regionalnim tržištima radne snage niske i visoke razine produktivnosti. Migracija radne snage može potaknuti konvergenciju regionalnih nadnica i stopa nezaposlenosti putem regionalne mobilnosti radne snage.

Tastiramos (2009) navodi kako je mobilnost radne snage dobila na važnosti iz razloga što u ekonomskoj teoriji predstavlja mehanizam koji apsorbira regionalne šokove unutar Europske Unije te što slovi za jedan od načina za ostvarenje pune zaposlenosti. Dotični autor navodi kako bi razloge niske razine mobilnosti radne snage u Europi trebalo potražiti u institucionalnim

karakteristikama i obilježjima tržišta rada svake pojedine zemlje, baš kao što u svom radu navode Bertola i Ichino (1995) te Hassler et al. (2005) koji između ostalog navode kako kulturne i jezične različitosti nisu u potpunosti u mogućnosti objasniti nisku razinu mobilnosti radne snage.

Štoviše, Bertola (2000) u svom daljnjem istraživanju zaključuje kako se pod institucionalnim karakteristikama koje utječu na smanjenje poticaja nezaposlenih na mobilnost odnose posebice naknade za nezaposlene, način određivanja nadnica te legislativa zaštite zaposlenih osoba.

Ezzeddine (2011) ističe kako mobilnost radne snage unutar Europske Unije još uvijek nije na značajnoj razini te kako bi povećana mobilnost radne snage utjecala na smanjenje i ujednačavanje stopa nezaposlenosti u zemljama Europske Unije dok Arpaia et al. (2014) navode kako članstvo u Europskoj Uniji značajno povećava mobilnost radne snage.

5.6 Stopa participacije radne snage

Na opću aktivnost stanovništva i njegovo sudjelovanje u radnoj snazi utječu demografski faktori poput obujma i strukture ukupnog stanovništva i radnog kontingenta, gospodarsko-društveni faktori poput visine nadnica (više nadnice privlače više osoba u radnu snagu), ekonomske strukture gospodarstva, strukture stanovništva, postojeće potražnje za radnicima, trajanja općeg obveznog školovanja, zakonskog određenja odgoja i obrazovanja, radnog zakonodavstva te ostalih čimbenika poput općih uvjeta rada, diskriminacije prilikom zapošljavanja te raznih tradicija i običaja (Obadić, 2004).

Prema Elmeskov i Pichelmann (1993) participacija radne snage je osjetljiva na ciklične uvjete tržišta rada, što je dovelo do pretpostavke o uzročnoj povezanosti stope nezaposlenosti i participacije. Stopa participacije ima tendenciju da se vrati svojim temeljnim trendovima dok stopa nezaposlenosti nema tu tendenciju. Rast trenda participacije radne snage je jači u zemljama s malim porastom nezaposlenosti. Prema tome, zemlje s visokim stupnjem odaziva radne snage mogu doživjeti veći pad stope participacije u odnosu na trend. No, na dulji period, trend stope participacije će biti viši nego u zemljama s manje osjetljivom radnom snagom.

Pad stope participacije radne snage može utjecati na krivu interpretaciju trenda stope nezaposlenosti s obzirom da se smanjuje ukupan broj radne snage. Stoga, prilikom analize stope nezaposlenosti valja uzeti u obzir i stopu participacije radne snage. Ukoliko se ona smanjuje to može upućivati na odljev radne snage ali i pojavu obeshrabrenih radnika koji više ne traže posao. Na globalnoj je razini očit trend smanjivanja stope participacije radne snage (ILO, 2012). Promjene uvjeta na tržištu rada utječu na odluku pojedinca o njegovoj participaciji u radnoj snazi. Povećanje broja nezaposlenih osoba te smanjenje mogućnosti osobe da pronađe zaposlenje otežava nezaposlenim osobama pronalazak zaposlenja što može dovesti do njihovog obeshrabrenja prilikom aktivnog traženja posla. Ukoliko nezaposlena osoba prestane tražiti posao tada ona prestaje biti dio ukupne radne snage te se stopa participacije radne snage u tom slučaju smanjuje (Cahuc i Zylberberg, 2004).

Lee i Parasnis (2014) istraživali su odnos stopa nezaposlenosti radne snage i stopa participacije radne snage za razvijene zemlje i zemlje u razvoju, pri čemu su doznali kako povećanje stope participacije radne snage uzrokuje povećanje stope nezaposlenosti. Međutim, posebno je interesantno i važno za istaknuti kako promjena u stopama nezaposlenosti značajno varira između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. U zemljama u razvoju, povećana stopa participacije radne snage dovodi do značajnijeg povećanja stopa nezaposlenih osoba za razliku od razvijenih zemalja koje mnogo efikasnije apsorbiraju povećanje broja radne snage.

S obzirom na različita razdoblja, promatrani segment radne snage te uvjete na tržištu rada različiti autori dolaze do drugačijih zaključaka vezanih za utjecaj socijalne politike na stopu participacije radne snage. Primjerice, u svom radu Vanderhart (2003) zaključuje kako postoji značajan negativan utjecaj između razine socijalnih davanja i aktivnosti starije radne snage pri čemu veći iznosi socijalnih davanja smanjuju stopu participacije radne snage dok Goodstein (2008) navodi kako se smanjenje stope participacije radne snage ne može pripisati većim izdancima za socijalna davanja.

Također, Rodriguez i Tiongson (2001) ističu kako emigracija radne snage smanjuje stopu participacije radne snage što se odražava na stopu nezaposlenosti dok Galasi i Kollo (2002) navode kako je efekt primitka bankovnih doznaka iz inozemstva sličan efektu povećanja pogodnosti za nezaposlene te uzrokuje povećanje rezervacijske nadnice. Dermendzhieva (2009) ističe kako se veće razine nezaposlenosti mogu smatrati negativnom posljedicom bankovnih doznaka iz inozemstva. Zasiurno, posljednjih desetljeća bilježi se povećanje

efikasnosti transfera novca zajedno s povećanjem emigracije radne snage pri čemu bankovne doznake iz inozemstva postaju sastavni dio ekonomija zemalja u razvoju te važan izvor prihoda za zemlje u razvoju (Adams, 2011; Finkelstein – Shapiro i Mandelman, 2014).

Utjecaj bankovnih doznaka iz inozemstva na nezaposlenost se već duže vrijeme izučava u literaturi pri čemu možemo zaključiti kako različita istraživanja iznose različite zaključke. Primjerice, prema istraživanju koje je proveo Rudi (2014) bankovne doznake iz inozemstva imaju slabi negativan efekt na ponudu radne snage. Povećanje bankovnih doznaka smanjuje vjerojatnost prijavljivanja na lokalnim zavodima za zapošljavanje te smanjuje stopu participacije radne snage.

Jadotte i Ramos (2015) navode kako bankovne doznake iz inozemstva povećavaju rezervacijsku nadnicu putem efekta dohotka, smanjuju ponudu radne snage, stopu participacije radne snage te nezaposlenost dok Jackman (2012) ističe da kada je odnos bankovnih doznaka iz inozemstva u odnosu na BDP nizak, bankovne doznake imaju pozitivan i značajan utjecaj na nezaposlenost. Međutim, kako se dotičan odnos povećava, bankovne doznake imaju negativan odnos sa nezaposlenošću.

Naime, novčane doznake koje šalju migranti svojim obiteljima povećavaju dohodak nezaposlenim članovima obitelji pri čemu utječu na potrošnju, investicije te na njihovu odluku o traženju zaposlenja. Moguće je da u vremenu između migracije i prve doznake član obitelji odluči pronaći zaposlenje ukoliko kućanstvo nema uštedevine za održavanje domaćinstva što može dovesti do situacije da se u kratkom roku broj nezaposlenih osoba ne promijeni zbog efekta emigracije. Ukoliko osoba koja omogućava glavni izvor dohotka kućanstva ostaje u domaćinstvu te nastavlja održavati kućanstvo, zarade od migracije će se najvjerojatnije uštedjeti ili investirati te će se stopa nezaposlenosti u dugom roku smanjiti (Drinkwater et al., 2003). Također, u svom radu Drinkwater (2003) zaključuje kako bankovne doznake iz inozemstva imaju mali negativan utjecaj na nezaposlenost koji nije značajan.

Botrić (2011) navodi kako bankovne doznake iz inozemstva utječu na ponašanje nezaposlenih osoba na način da smanjuju njihovu potrebu za radom što je posebno važno u slučajevima dugotrajno nezaposlenih osoba koje bi mogle biti manje sklone tražiti posao. Stoga, bankovne doznake osoba koje su emigrirale iz zemlje negativno utječu na efikasnost tržišta rada promatrane zemlje.

U svom radu Kim (2007) pronašao je dokaze koji potvrđuju kako bankovne doznake iz inozemstva uzrokuju povećanje realne nadnice radi visokih rezervacijskih nadnica unatoč visokim razinama nezaposlenosti. Stoga, bankovne doznake iz inozemstva mogu doprinijeti rastu realne nadnice za vrijeme visokih razina nezaposlenosti što ukazuje na neefikasnost ekonomije.

6 UTJECAJ INSTITUCIONALNIH ČIMBENIKA NA NEZAPOSLENOST

Budući da je pitanje rada značajno političko pitanje, osim zakonodavne regulacije tržišta rada na njega utječe i niz institucija. Iako prihvaćanjem načela slobodnog tržišta rada, država nastoji u što manjoj mogućoj mjeri utjecati na uvjete tržišta rada, ona i dalje donosi razne propise i zakone kojima regulira odnose radnika i poslodavaca. Njima osigurava minimalne uvjete rada, a temeljem dogovora između radnika i poslodavaca dopušta slobodno dogovaranje pojedinih uvjeta koji su iznad propisane razine, tako poštujući uvjete slobodnog tržišta. Institucije koje djeluju na tržištu rada jesu Međunarodna organizacija rada, sindikati, udruge poslodavaca, gospodarsko – socijalno vijeće, agencije za privremeno zapošljavanje te javni uredi za zapošljavanje (Bušelić, 2014).

Cazes i Nesporova (2006) navode kako se pod institucijama tržišta rada podrazumijevaju institucije i politike koje su oformljene radi intervencije na tržištu rada kako bi poboljšali poveznicu između ponude i potražnje za radom, zaštitile postojeće zaposlenike, omogućili radnicima prelazak na druge poslove te pomogli vratiti jednakost i pravednost za različite društvene skupine na tržištu rada.

Politikama i institucijama tržišta rada nastoje se smanjiti stope nezaposlenosti putem povećanja efikasnosti tržišta rada što između ostalog podrazumijeva poboljšanje situacije ugroženih skupina na tržištu rada, promociju mobilnosti radne snage te povećanje produktivnosti rada (Obadić, 2003). Institucionalni okvir se generalno odnosi na sustav zakona, propisa i postupaka koji uspostavljaju društveno - ekonomske aktivnosti uključujući pravne standarde. Tri stupa institucionalnog okvira tržišta rada su propisi koji reguliraju pojedinačne i kolektivne radne odnose, zaštitu nezaposlenih te aktivne politike tržišta rada (Topel, 1999).

Pravno uređenje rada i radnih odnosa, odnosno prava i obveza, ovlasti i dužnosti, koji postoje u radnim odnosima važno je društveno pitanje. Institucionalni okvir tržišta rada obuhvaća radno zakonodavstvo koje se može definirati kao sustav pravnih pravila kojima se uređuju radni odnosi. Pri samom određivanju institucionalnog okvira djelovanja tržišta rada potrebno je uzeti u obzir i uskladiti gospodarske, socijalne i ekonomske politike s politikom tržišta rada.

Institucionalni okvir tržišta rada je zapravo specifičan set raznih varijabli između kojih moraju postojati razni međusobni utjecaji kako bi bio efikasan (Bušelić, 2014).

„Najznačajnije institucionalne varijable na tržištu rada jesu sindikalna organiziranost (obuhvat, snaga sindikata i razina (de)centralizacije kolektivnog pregovaranja), naknade za nezaposlene (prije svega visina i vremenski period u kojem nezaposleni ima pravo na nadoknadu), visina propisane minimalne nadnice, mjere zaštite zaposlenih - prvenstveno propisi koji se tiču zapošljavanja i otpuštanja radnika, porezi na rad i aktivne politike tržišta rada“ (Jandić, 2013, str. 66).

Pesliakaite (2015) navodi kako institucionalni faktori tržišta rada uključuju propise o zaštiti zaposlenja (Employment Protection Legislation), aktivne politike tržišta rada, pogodnosti za nezaposlene, oporezivanje rada i kolektivno pregovaranje. Primjerice, pokazatelji institucija tržišta rada i politika koje je koristila autorica prilikom izučavanja institucionalnih odrednica nezaposlenosti jesu: pogodnosti za nezaposlene kao postotni udio u prosječnoj nadnici, udio nezaposlenih koji primaju naknade za nezaposlene, ukupni izdatci za aktivne i pasivne politike tržišta rada kao postotni udio BDP-a, odnos neto zarade zaposlenika i ukupnog izdatka za rad od strane poslodavca te broj zaposlenika uključenih u sindikate.

Aktivne politike tržišta rada, pogodnosti za nezaposlene, zakonodavna zaštita zaposlenja, oporezivanje rada te moć sindikata i sustav kolektivnog pregovaranja su institucionalne varijable tržišta rada koje su koristili brojni autori poput Scarpetta (1996), Nickell et al. (2002), Baccaro i Rei (2005), Bassaini i Duval (2006) te Tomić (2016) kako bi objasnili njihov utjecaj na kretanje nezaposlenosti.

„Politike na tržištu rada obuhvaćaju skup raznolikih mjera, ali njihov je temeljni cilj poboljšanje matching procesa, npr. mjerama poput javnog posredovanja u zapošljavanju ili distribucijskih aspekata na tržištu rada, koji se ostvaruju mjerama za obučavanje dugotrajno nezaposlenih osoba za poslove koje su mogle popuniti nezaposlene osobe s većom razinom kvalifikacija“ (Obadić, 2003, str. 532).

Zakonska zaštita zaposlenika i politike tržišta rada važne su za pružanje sigurnosti zaposlenika. Međutim, tržišta rada izložena su globalizaciji te je zaštitu zaposlenja jako teško održavati pri čemu otpuštanja zaposlenika imaju učestalu tendenciju pojavljivanja. Politike tržišta rada

ublažavaju negativne posljedice otpuštanja zaposlenika na način da im omogućavaju primanja te tako utječu na potrošnju te rast agregatne potražnje. Sljedeća njihova važna uloga je ta da omogućavaju bolju pokretljivost zaposlenika s jednog na drugo radno mjesto. Osobi koja smatra da ima potencijala te želi promijeniti svoj posao s nekim drugim, omogućuje joj se bolja pokretljivost. U skladu s navedenim, tvrtke ne bi smjele biti opterećene visokim troškovima otpuštanja zaposlenika kada trebaju prilagoditi obujam radne snage novo nastaloj situaciji na tržištu (Auer et al., 2007).

Zakon o radu, zajedno sa sustavima kolektivnog pregovaranja u njihovima različitim oblicima je neophodan preduvjet osiguravanja osobne sigurnosti radnika i kolektivnih prava, dok poslodavcima osigurava pravnu sigurnost i transparentnost. Radi sve većeg pritiska globalizacije na radnike i poslodavce te drugih gospodarskih i socijalnih promjena, zakon o radu mora odgovoriti na nove izazove. Prioritet je revidirati, te ako je potrebno, prilagoditi ulogu mjera zaštite radnog mjesta u promicanju produktivnih i isplativih prijelaza na nova ili postojeća radna mjesta. Uzimajući u obzir različite nacionalne institucionalne i gospodarsko – socijalne kontekste, potrebe za reformom radnog zakonodavstva se razlikuju i po prirodi i po opsegu. Iznalaženje rješenja za potrebe poslodavaca i radnika omogućilo bi im prilagodbu na promjenjive gospodarske uvjete te bolju ravnotežu rada i privatnog života (Monks et al., 2007).

6.1 Zakonodavna zaštita zaposlenja

Uloga i važnost zakonodavne zaštite zaposlenja intenzivno se izučava posljednjih desetak godina radi suvremenih uvjeta na tržištu rada čime zemlje reformom zakonodavne zaštite zaposlenja pokušavaju povećati zaposlenost i smanjiti nezaposlenost putem efikasne uspostave različitih segmenata zakonodavne zaštite zaposlenja (Aleksynska i Eberlein, 2016). Matković i Biondić (2003) ističu kako se pod zakonskom zaštitom zaposlenja obično smatra zakonski okvir koji regulira procedure i kompenzacije vezano za raskidanje ugovora o radu te mogućnosti privremenog zapošljavanja.

Biondić et al. (2002) navode kako se zakonska zaštita zaposlenja odnosi na regulativu koja ograničava slobodu poslodavaca - veća zakonska zaštita zaposlenika čini trenutno zaposlene radnike zaštićenijima ali su samim time troškovi zapošljavanja novih radnika za poslodavce veći. Za vrijeme recesije manje smanjenje zaposlenosti i manji rast nezaposlenosti će biti

posljedica rigidnije zakonske zaštite zaposlenja, dok će za vrijeme ekonomske ekspanzije poslodavci biti manje skloni zapošljavanju novih radnika. Važno je također za naglasiti kako rigidno radno zakonodavstvo poslodavce ne potiče na zapošljavanje radne snage na neodređeno vrijeme iz razloga što je prekid takvih ugovora tada vrlo skup za poslodavca.

Wolbers (2007) je uspoređujući ishode u europskim zemljama različite razine zaštite zaposlenja došao do zaključka da u onim zemljama koje imaju višu razinu zaštite zaposlenja, nezaposleni duže tragaju za poslom ali kada ga pronađu tada na njemu provedu duže vrijeme za razliku od zemalja koji imaju slabiju zaštitu zaposlenika. Saint-Paul (1996) navodi kako će visok stupanj zaštite zaposlenja pridonijeti duljem prosječnom trajanju zaposlenja, ali nakon što radnici izgube posao, teže će ga ponovno pronaći pa će i problem dugotrajne nezaposlenosti biti izraženiji. U svom dokumentu iz 2011. godine Svjetska banka navodi kako šira pokrivenost kolektivnim ugovorima dovodi do višeg stupnja zakonske zaštite zaposlenika s obzirom da kolektivni ugovori često omogućuju bolju zaštitu zaposlenika nego zakonodavni okvir.

Blanchard et al. (2013) navode kako institucije tržišta rada u većini zemalja potiču faktore zaštite zaposlenika kako bi ih se zaštitilo od otpuštanja u svrhu poticanja ulaganja tvrtke u svoje zaposlenike. Upravo zbog veće povezanosti poslodavca i zaposlenika, poslodavci su skloniji ulagati u ljudski kapital, što je društveno pozitivno. Međutim, ograničenja u otpuštanju zaposlenika mogu biti previše rigorozna te uzrokovati neefikasnosti na tržištu rada iz razloga što su tvrtke tada manje fleksibilne da se prilagode tehnologiji i promjenama na tržištu koje zahtijevaju preraspodjelu rada.

Brojni autori istražuju vezu između zakonske zaštite zaposlenja i fleksibilnosti tržišta rada kako bi se doznalo koliko stroga zakonska zaštita zaposlenja pridonosi konstantno visokoj stopi nezaposlenosti. Kada su u gospodarstvu prisutne izrazito velike stope nezaposlenosti logično je za preispitati koliko fleksibilnost tržišta rada pridonosi razini nezaposlenosti pri čemu se za visoku nezaposlenost u Europi često okrivljuje rigidnost tržišta rada u vidu visokih troškova otpuštanja, jaki sindikati te visoke naknade za nezaposlenost.

Autori na različite načine pristupaju izračunu rigidnosti zakonodavne zaštite zaposlenja pri čemu možemo zaključiti kako oni najčešće koriste OECD-ov indeks zakonodavne zaštite zaposlenja (EPL indeks – Employment Protection Legislation) koji je između ostalog i kreiran radi usporedbe zakonodavne zaštite zaposlenja različitih zemalja (Kunovac, 2014).

OECD-ov indeks zakonske zaštite zaposlenja je ponderirani prosjek više pokazatelja putem kojih se kvantificiraju različite procedure, troškovi, ograničenja i rokovi vezani za postupak otkazivanja ugovora o radu. Neki od njih su brojčano iskazani već u samim zakonima o radu (npr. otkazni rokovi, otpremnine, maksimalno trajanje ugovora na određeno vrijeme), dok je ostalima potrebno dodijeliti određenu brojčanu vrijednost, u skladu s metodologijom izračunavanja indeksa. Pokazatelj se dijeli na tri osnovna područja, i to na regulativu vezanu za pojedinačne otkaze ugovora o radu na neodređeno vrijeme koja se sastoji od dvanaest pokazatelja, regulativu vezanu za privremeno zapošljavanje koja se sastoji od šest pokazatelja te regulativu vezanu za kolektivne otkaze koja se sastoji od četiri pokazatelja (OECD, 2013).

Postupa izračunavanja indeksa zakonske zaštite zaposlenja se provodi u tri faze u kojima se dvadeset i dva pojedinačna pokazatelja kvantificiraju, ponderiraju vrijednostima iz tablice br. 1 te agregiraju kako bi se dobio kompozitni indeks zakonske zaštite zaposlenja koji poprima vrijednosti od 0 do 6. Stoga, zemlje s vrlo fleksibilnim radnim zakonodavstvom imaju malu vrijednost indeksa zakonske zaštite zaposlenja (blizu nuli, u praksi često oko 1), dok zemlje s vrlo rigidnim zakonodavstvom imaju vrijednost indeksa blizu 6 (u praksi često blizu vrijednosti 4) (OECD, 2013).

Muller i Berger (2013) zaključuju kako rigidnije zakonske zaštite zaposlenja imaju negativan utjecaj na razinu i dužinu trajanja nezaposlenosti promatranih zemalja pri čemu su žene i mladi posebno pogođena skupina. Bernal-Verdugo et al. (2012) navode kako postoji pozitivna poveznica između propisa o zaštiti zaposlenika te dugotrajne nezaposlenosti iako Arratibel et al. (2007) navodi kako ne postoje jasni i čvrsti dokazi koji bi ukazivali kako zakonske zaštite zaposlenika utječu na razinu nezaposlenosti i to najvjerojatnije zbog smanjenja stope participacije radne snage. Novija istraživanja koja su proveli Deakin et al. (2014) i Avdagić (2015) također nisu mogla pružiti dovoljno čvrstih dokaza kojim bi se potvrdila teza kako zakonodavna zaštita zaposlenja uzrokuje nezaposlenost.

Tablica 1. Konstrukcija indeksa zakonske zaštite zaposlenja

EPL indeks	Stalno zapošljavanje (ugovori na neodređeno vrijeme) (5/12)	Procedure (1/3)	Uobičajene procedure pri otkazu (1/2) Odgoda početka otkaznog roka (1/2)
		Otkazni rokovi i otpremnine (1/3)	Otkazni rok nakon 9 mjeseci rada (1/7) Otkazni rok nakon 4 godine rada (1/7) Otkazni rok nakon 20 godina rada (1/7) Otpremnina nakon 9 mjeseci rada (4/21) Otpremnina nakon 4 godine rada (4/21) Otpremnina nakon 20 godina rada (4/21)
		Nepravedni otkazi (1/3)	Definicija nepravednog otkaza (1/4) Trajanje probnog rada (1/4) Kompenzacija za nepravedni otkaz (1/4) Mogućnost povratka na radno mjesto (1/4)
	Privremeno zapošljavanje (5/12)	Ugovori na određeno vrijeme (1/2)	Važeći slučajevi (1/2) Maksimalan broj uzastopnih ugovora (1/4) Maksimalno ukupno trajanje uzastopnih ugovora (1/4)
		Agencije za privremeno zapošljavanje (1/2)	Dopuštene vrste poslova (1/2) Ograničenje broja uzastopnih ugovora (1/4) Maksimalno ukupno trajanje uzastopnih ugovora (1/4)
	Kolektivni otkazi (2/12)		Definicija kolektivnog otkaza (1/4) Dodatne potrebne obavijesti (1/4) Dodatna odgađanja početka otkaznog roka (1/4) Ostali dodatni troškovi poslodavaca (1/4)

Izvor: Biondić et al. (2002, str. 841) prema OECD (1999).

Također, Biondić et al. (2002) navode kako rigidnija zakonska zaštita zaposlenja otežava smanjivanje stope nezaposlenosti što ima negativan utjecaj na gospodarstvo. Istodobno postojanje negativog odnosa između zakonske zaštite zaposlenja i stope zaposlenosti posljedica je smanjenja stope participacije, odnosno većeg izlaska iz radne snage pri većoj zaštiti radi pojave obeshrabrenih radnika. Nuspojave rigidnog radnog zakonodavstva jesu niska stopa zaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti mladih te velik udio rada u neformalnom sektoru.

„Kad je u pitanju tranzicija mladih u svijet rada, visoka jamstva zaštite zaposlenosti, odnosno prepreke raskidanju jednom sklopljenog zaposleničkog odnosa smanjuju sklonost poslodavaca zapošljavanju općenito, a posebno kod osoba čija kompetencija nije dokazana prethodnim radnim iskustvom. Na tržištima rada gdje su pozicije zatvorenije uslijed visoke razine zakonske zaštite poslodavci su konzervativniji pri donošenju odluke o unajmljivanju i pažljiviji u selekciji jer je cijena raskidanja nepovoljnih izbora visoka“ (Matković, 2011, str. 66).

Manje prilike za zaposlenje smanjuju samoinicijativu mladih zaposlenika za promjenu posla što utječe na njihovu manju mobilnost. Navedenu tvrdnju potvrđuje i istraživanje Van der Veldena i Wolbersa (2003) koji ističu kako visoka zakonska zaštita zaposlenja doprinosi većem riziku nezaposlenosti u godinama nakon izlaska iz obrazovnog sustava.

Rigidna zakonodavna zaštita zaposlenja potiče tvrtke da zaposle radnike na ugovore na određeno vrijeme (Di Porto et al., 2016). Sve veća je uloga i važnost ugovora na određeno vrijeme s obzirom da oni omogućuju veću fleksibilizaciju za poslodavca i radnika. Poslodavac ima korist zbog povećane mogućnosti prilagodbe u fluktuaciji potražnje za njegovim proizvodima te može koristiti privremene ugovore kao jeftiniji način pribavljanja radne snage. Za radnika oni omogućuju lakši pristup zaposlenju te put ka ugovoru na neodređeno vrijeme (Eurofound, 2015).

Zanimljivo je za istaknuti kako Cappellari et al. (2012) u svom radu zaključuju kako sve veća fleksibilizacija zakonodavne zaštite zaposlenja za privremeno zapošljavanje u praksi rezultira zamjenom različitih vrsta privremenih ugovora pri čemu zaposlenost ostaje na istoj razini.

6.2 Aktivne politike tržišta rada

Aktivne politike tržišta rada uključuju različite instrumente kao što su razni poticaji na rad poput poticaja za otvaranje tvrtke, dijeljenje radnog mjesta, izmjenu radnika na radnom mjestu, obuku ili posebnu pomoć za grupe u nepovoljnijem položaju. Aktivne politike tržišta rada se osmišljavaju i provode kako bi se podržala mobilnost na tržištu rada te u radno sposobno stanovništvo integrirale nezaposlene i neaktivne osobe pri čemu se njihov sadržaj razlikuje se od države do države (Monks et al., 2007).

U svom radu Arpaia i Mourre (2009) navode kako bi aktivne politike tržišta rada trebale biti od posebne koristi za ugrožene skupine na tržištu rada poput žena, starijih te niskokvalificirane radne snage iz razloga što se oni teže zapošljavaju te su izloženi većem riziku prelaženja u neaktivnost ili nezaposlenost.

Mrnjavac (2013) navodi kako se aktivne politike tržišta rada donose radi obrazovanja i obuke radne snage, subvencioniranja zapošljavanja i samozapošljavanja, direktne kreacije poslova te

raznih kombinacija prethodno navedenih oblika. Obrazovanjem i obukom omogućava se usklađivanje ponude radne snage s potražnjom za traženim znanjima i vještinama radne snage u uvjetima strukturne neusklađenosti. Međutim, autor se također osvrće na potencijalni efekt obiranja vrhnja objašnjavajući kako su aktivnije grupe na tržištu rada sklonije obrazovanju te ujedno imaju veće mogućnosti za zaposlenje.

Subvencioniranim zapošljavanjem i samozapošljavanjem potiče se otvaranje novih radnih mjesta, kreiranje novih poslovnih mogućnosti te se mogu povećati prilike za pronalaženje zaposlenja ugroženim skupinama na tržištu rada. Pod subvencioniranim zapošljavanjem i samozapošljavanjem olakšava se tranzicija iz obrazovanja u svijet rada što se odnosi na razne oblike subvencioniranja pripravnništva i stručne prakse. Međutim, pri tom se javlja problem mrtvog tereta zaposlenih uz subvenciju iz razloga što se na ta radna mjesta mogla zaposliti radna snaga bez korištenja subvencija, čime učinka na nezaposlenost gotovo da i nema (Mrnjavac, 2013).

Najbolji primjer direktne kreacije poslova jesu javni radovi kojima je primarni cilj prvenstveno bio stvaranje dodatne potražnje za radnom snagom dok one u današnje vrijeme imaju za cilj očuvati ugroženim skupinama kontakt s tržištem rada ne bi li se povećala njihova zapošljivost (Mrnjavac, 2013).

Države članice EU trebale bi poticati stvaranje resursa potrebnih za razvijanje visoko kvalitetnih aktivnih politika tržišta rada usmjerenih na ranu aktivaciju nezaposlenih kako bi se poboljšale njihove vještine i umanjila privlačnost nezaposlenosti, osiguravanje dodatnih pomjeri izrađenih mjera kako bi se spriječila ili ukrotila dugoročna nezaposlenost, bolju prilagodbu sustava obrazovanja i usavršavanja potrebama pojedinaca i tržišta rada, koncept cjeloživotnog učenja te osiguravati da neprekidno razvijanje kompetencija i stjecanje kvalifikacija budu zajednički interes poslodavaca i zaposlenika te poticanje zdravih i kontra-cikličnih makroekonomskih politika, ne bi se ostvario puni potencijal aktivnih politika tržišta rada (Monks et al., 2007).

Escudero (2015) navodi kako je od početka 90-ih godina provedeno svega nekoliko opsežnih studija koje su se bavile utjecajem aktivnih politika tržišta rada na stopu nezaposlenosti te su dobile različite rezultate, pri čemu na temelju istraživanja Hujer et al. (2004) možemo zaključiti

kako se dotično također odnosi na različite mjere unutar aktivne politike tržišta rada. Svaka pojedina mjera imati će drugačiju jačinu utjecaja na nezaposlenost.

Kreatori politika su u početku smatrali kako je potrebno povećavati izdatke za aktivne politike tržišta rada kako bi se na taj način suzbila nezaposlenost. Međutim, kasnija iskustva zemalja otkrila su zanimljivu činjenicu - određene zemlje s relativno niskim izdatcima za aktivne politike tržišta rada održali su nisku stopu nezaposlenosti, dok su se ostale zemlje s iznad prosječnim izdatcima za aktivne politike tržišta rada suočile s rastućom strukturnom nezaposlenošću. Također, donositelji politika zanemarili su činjenicu koju je ekonomska teorija u to vrijeme naglašavala, a odnosila se na važnu interakciju između sustava velikodušnosti osiguranja za nezaposlene, veličine i miksa aktivnih politika tržišta rada te stupnja do kojeg pogodnosti za nezaposlene utječu na traženje posla, što se kasnije uzelo u obzir (Martin, 2015).

Na temelju suvremene literature može se donijeti generalni zaključak o aktivnim mjerama tržišta rada iz mikro i makro perspektive. Iz mikro perspektive kao efikasni programi aktivnih mjera tržišta rada navode se programi pronalaženja posla, praćenje ponašanja tražitelja posla, programi obuke koji se posebno odnose na potrebe lokalnih tržišta rada te ciljani poticaji za zapošljavanje određenih profila radnika. S makro perspektive, većina studija koje su izučavale odnos aktivnih politika tržišta rada i nezaposlenosti zaključuju kako aktivne politike tržišta rada smanjuju nezaposlenost (Martin, 2015).

Aktivne politike tržišta rada svakako treba koristiti, međutim treba imati na umu kako one imaju ograničene mogućnosti za suzbijanje nezaposlenosti iz razloga što uzroke visokih stopa nezaposlenosti trebamo tražiti izvan tržišta rada. Stoga, potrebno je uskladiti očekivanja mogućnosti korištenja aktivnih politika tržišta rada sa njezinim stvarnim dosezima (Mrnjavac, 2013).

6.3 Pasivne politike tržišta rada

Bušelić (2014) navodi kako među pasivne politike tržišta rada spada materijalna zaštita nezaposlenih, odnosno novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti, novčane pomoći te naknade troškova za vrijeme obrazovanja, smanjenje dobne granice za odlazak u mirovinu, stipendije za nastavak školovanja, stimuliranje rada jednog člana obitelji kroz razne bonuse, itd.

Pasivne politike tržišta rada uvode se prvenstveno radi materijalne pomoći nezaposlenim osobama u vidu naknada za nezaposlene. Povijesno analizirajući iznose naknada za nezaposlene možemo uočiti kako se njihov iznos protekom vremena sve više smanjuje kako bi se nezaposlene osobe potaknulo na traženje zaposlenja čime se izbjegava njihova pasivnost na tržištu rada te kako bi se povećali izdatci za aktivne politike tržišta rada (Obadić, 2003).

U svom radu Bušelić (2014) navodi kako sustav naknada za nezaposlene svakako treba biti organiziran na način koji će istovremeno štititi nezaposlene ali ih također poticati na što brže pronalaženje zaposlenja. Štoviše, sustav naknada za nezaposlene je kompleksan te ga je potrebno formirati na način da se minimiziraju negativni efekti naknada, iz razloga što trajanje prava na primanje nadoknade i njena visina utječu na efektivnost nezaposlenih u traženju posla.

Prilikom oblikovanja sustava naknada za nezaposlene neophodno je uzeti u obzir sve karakteristike sustava poput visine naknade, dužinu trajanja ostvarivanja prava, uvjete stjecanja prava na naknadu, provjeravanje valjanosti zahtjeva za naknadu te komplementarnost sa sustavom pomoći za nezaposlene i drugim socijalnim davanjima. Također, u obzir je potrebno uzeti međusobni utjecaj i komplementarnost sustava naknada za nezaposlene i ostalih institucionalnih faktora (Jagrić, 2013).

„Pasivna politika tržišta rada je usmjerena ponajprije na pitanja sigurnosti dohotka nezaposlenih osoba kroz sustav naknada za vrijeme nezaposlenosti te da osim očitog socijalnog učinka ima i dva važna ekonomska učinka. Neradni dohodak omogućava nastavak trošenja te time čuva razinu agregatne potražnje kako se ne bi dodatno smanjila zaposlenost, dakle djeluje kao automatski makroekonomski stabilizator. Drugi je učinak da nezaposleni nisu prisiljeni prihvatiti prvi mogući posao, nego da imaju vremena potražiti onaj na kojem će biti najbolje plaćeni, odnosno onaj na kojem će njihov rad biti najproduktivniji, što znači da se time doprinosi optimalnoj alokaciji radnih resursa u gospodarstvu“ (Mrnjavac, 2013, str. 46).

„Problem je novčanih potpora za vrijeme izvan rada u tome što predstavljaju neradni dohodak koji, kao oportunitetni trošak prihvatanja posla, može usporiti prihvatanje i onih poslova koji odgovaraju potencijalnoj proizvodnosti nezaposlenih osoba, odnosno potpore guraju naviše uvjetnu nadnicu, a time i prosječnu nadnicu na tržištu, izazivajući nezaposlenost“ (Mrnjavac, 2013, str. 46-47).

Prilikom utvrđivanja pogodnosti za nezaposlene, promatrane zemlje uzimaju u obzir period tijekom kojeg je pojedinac koji ostvaruje pravo na naknadu za nezaposlene radio, prethodna primanja, prethodno plaćene doprinose, razlog zbog kojeg je osoba ostala bez posla, dob te socijalni status pojedinca. Iznos naknade za nezaposlene te najveći mogući vremenski period ostvarivanja prava svaka zemlja određuje na svoj način te se njihov iznos i vremenski period primanja naknada za nezaposlene razlikuje. U obzir se najčešće uzima duljina vremena provedenog na prethodnom poslu te prosječna primanja promatranog perioda (Esser, 2013).

Stanescu (2015) je analizirala mogućnosti ostvarivanja prava za nezaposlene na uzorku od 28 članica Europske Unije. Nacionalne regulacije ostvarivanja prava za nezaposlene analizirala je uzevši u obzir kronološki razvoj u odnosu s pristupanjem zemlje Europskoj Uniji, vrsti regulacije, temeljnom načelu i području primjene, trajanju nezaposlenosti itd. Autorica navodi kako su glavni uvjeti za ostvarivanje prava za nezaposlene redovita prijava zavodu za zapošljavanje, mogućnost prihvatanja posla te aktivno traženje posla. Zanimljiv je podatak kako sedamnaest članica Europske Unije omogućavaju naknade za nezaposlene ukoliko do raskida ugovora nije došlo voljom zaposlenika dok sedam država članica Europske Unije omogućuju ostvarivanje prava za nezaposlene osobama koje su svojevolumno odlučile prekinuti svoj radni odnos.

Potreban period proveden na prethodnom poslu kao uvjet ostvarivanja naknade za nezaposlene određen je u godinama, mjesecima, tjednima, danima te satima ovisno o promatranoj zemlji. Stoga, socijalne politike u području naknada za nezaposlene bi između ostalog trebalo uskladiti radi postizanja zajedničkog cilja socijalne kohezije te stvaranja jedinstvenog europskog tržišta rada (Stanescu, 2015).

U svom radu Scarpetta (1996) navodi kako visina iznosa te vremensko trajanje pogodnosti za nezaposlene imaju značajan utjecaj na visinu i trajanje nezaposlenosti. Također, Bassaini i Duval (2006) pronašli su statistički značajan pozitivan utjecaj velikodušnih naknada za nezaposlene na stopu nezaposlenosti.

Laporšek i Dolenc (2012) ističu kako su velikodušne mjere pasivne politike tržišta rada u negativnoj korelaciji s prijelazima iz nezaposlenosti u zaposlenost. Novije istraživanje koje je proveo Guzman (2014) pokazuje očiti dokaz kako pasivne politike tržišta rada u vidu osiguranja za nezaposlene imaju značajan utjecaj na povećanje broja nezaposlenih osoba.

Postoje različiti oblici zaštite radne snage za vrijeme nezaposlenosti te programi pomoći siromašnim stanovnicima. Naknade se isplaćuju nezaposlenima kroz određeno vrijeme sve dok radna snaga ostvaruje zakonsko pravo naknade za nezaposlenost što ovisi o prethodnom trajanju zaposlenja (Bejaković et al., 2013).

Socijalna politika utječe na stopu zaposlenih i nezaposlenih osoba, strukturu nezaposlene radne snage te prosječno trajanje nezaposlenosti (Bejaković et al., 2013). Stoga, potrebno je imati usklađene socijalne politike i politike tržišta rada s obzirom da njihov odnos utječe na efikasnost tržišta rada (Mrnjavac, 2013).

Monks et al. (2007) ističe kako na suvremenom tržištu rada koje se mijenja sukladno dinamičnim tokovima radnih mjesta, sustave socijalne sigurnosti treba osmisliti na način koji će olakšati aktivaciju, sudjelovanje i ponovo uključivanje u tržište rada.

Programi socijalne pomoći smanjuju siromaštvo i tegobe najranjivijeg segmenta društva. Međutim, takvi programi mogu također utjecati na pojavu moralnog hazarda gdje primatelji naknada zamjenjuju rad s pogodnostima nezaposlenih osoba pri čemu bi socijalna pomoć trebala biti takva da potakne osobu na rad (Hansen i Imrohoroglu, 1992).

6.4 Minimalna nadnica

Bušelić (2014) navodi kako je minimalna nadnica najmanji iznos naknade koji radnik mora dobiti za obavljeni rad pri čemu je njezina svrha zaštita radnika od izrabljivanja te kako bi im se pružila mogućnost priskrbljivanja osnovnih životnih potreština. Razina minimalne plaće ovisi od zemlje do zemlje, a ponekad čak i od regije do regije.

Iznos minimalne nadnice veći je od ravnotežne nadnice koja se dobije izjednačavanjem funkcija ponude i potražnje za radnom snagom. Povećanjem minimalne nadnice povećava se ponuda radne snage dok se istovremeno smanjuje potražnja za radnom snagom iz razloga što će se granični trošak rada direktno povećati s povećanjem minimalne nadnice. Dotično uzrokuje višak radne snage te povećanje broja nezaposlenih osoba (Greer et al., 2014).

Uspostava minimalne nadnice prouzrokovala je brojna različita stajališta o njezinoj efikasnosti. Zagovornici uspostave minimalne nadnice opravdavaju njezino uvođenje iz razloga što ona omogućava dohodak radnika koji osigurava njihove osnovne potrebe, dok protivnici uspostave minimalne nadnice ističu njezin utjecaj na povećanje broja nezaposlenih osoba (Sika, 2016).

„Pojedini ekonomisti snažno kritiziraju institut minimalne plaće smatrajući da može dovesti do opterećenja u gospodarstvu te da povećava neučinkovitost. Na razini poduzeća, minimalna plaća može prisiliti poduzeća da zapošljava manje radnika i stoga povećava nezaposlenost. Negativni stavovi smatraju određivanje minimalne plaće zastarjelim načinom zaštite životnog standarda stanovništva. Naime, povećanjem minimalne plaće poslodavcima se povećavaju iznosi koje moraju uplaćivati kao poreze i doprinose za svoje zaposlenike u vidu doprinosa na plaću i iz plaće. Ovakvo novo opterećenje poslodavcu umanjuje dobit te bi najvjerojatnije imalo kao posljedicu otpuštanje nekvalificiranih radnika, napose mladih i neiskusnih zaposlenika, što izravno znači povećanje nezaposlenosti“ (Bušelić, 2014, str. 72).

„Zakoni prisiljavaju poslodavce da više plate svoje zaposlenike, bez obzira što se nije povećala njihova proizvodnost, ali ih ne mogu prisiliti da zaposle više ljudi ako bi to prouzročilo stvaranje gubitka. U tom će slučaju poslodavci unajmljivati manje radnika ili će uvesti nove strojeve, radnici koji su zaposleni dobivati će veće plaće te će ujedno biti manje zaposlenih. Razmjerno visoka razina minimalne plaće ozbiljna je zapreka za zapošljavanje (naj)manje produktivnih radnika, poput onih koji su na početku svog radnog vijeka i nemaju radnog iskustva jer su mladi ili pak onih koji su u poznim godinama i zbog raznovrsnih zdravstvenih ograničenja ne mogu raditi punim kapacitetom“ (Bejaković, 2010, str. 99-100).

Uspostava minimalne nadnice opravdava se radi suvremene situacije na tržištu rada na kojem sve više prevladavaju nestandardni oblici zapošljavanja, sve manja radnička prava i povećana nesigurnost radne snage te visoki udio izrazito slabo plaćenih zaposlenika kojima minimalna nadnica pruža osiguranje od izloženosti siromaštvu. Također, opravdava se radi povećane pokretljivosti radne snage čime radnici imigranti mogu utjecati na snižavanje cijene rada te sve manja snaga sindikata i kolektivnog pregovaranja koja dovodi do pada realnih primanja i kupovne moći najslabije plaćenih zaposlenika (Bejaković, 2015).

Odnos minimalne nadnice i nezaposlenosti se opsežno izučava u ekonomskoj literaturi pri čemu se promjena zaposlenosti i nezaposlenosti kao rezultat promjene minimalne nadnice posebno analizira za pojedine skupine na tržištu rada promatrano kroz različite vremenske periode (Greer et al., 2014).

Analizom literature na dotičnu temu dolazimo do zaključka kako se ipak najviše istraživao odnos minimalne nadnice i stopa zaposlenosti s posebnim osvrtom na posebne skupine na tržištu rada poput mlade radne snage, radnika niskih nadnica te slabije obrazovane radne snage, radi toga što kad dođe do povećanja minimalne nadnice tada otprije neaktivna radna snaga sada postaje dio radne snage.

Stoga, porast radne snage može biti veći od stope otvaranja radnih mjesta što dovodi do povećanja nezaposlenosti, pri čemu uzrok takvog oblika porasta nezaposlenosti nije smanjenje radnih mjesta već porast minimalne nadnice. Zbog prethodno navedenog razloga, ekonomisti radije istražuju odnos minimalne nadnice i zaposlenosti.

Međutim, brojni radovi ističu negativan utjecaj minimalne plaće za osobe s najmanjom mogućnošću zaposlenja pri čemu se ne može izbjeći zaključak kako minimalne plaće i nadnice samo povećavaju nezaposlenost. Mnogi autori koji se bave problematikom tržišta rada naglašavaju daljnje potencijalne negativne strane razmjerno visoko utvrđene minimalne plaće koje su ponajviše povezane s nemogućnošću zapošljavanja osoba niske proizvodnosti, koje time ostaju bez prilika za rad. Na taj se način ne iskorjenjuje siromaštvo niti se smanjuje materijalna ugroženost stanovništva, nego uvođenje minimalne plaće uzrokuje povećanu nezaposlenost i oskudicu (Bejaković, 2015).

6.5 Oporezivanje radne snage

Fiskalne politike u velikoj mjeri utječu na mijenjanje ekonomskih poticaja zaposlenika i poslodavaca. Primjerice, povećanje troška radne snage radi povećanja poreznog tereta na poslodavce uzrokovati će smanjenje potražnje za radnom snagom dok prebacivanje poreznog „tereta“ na radnike smanjuje razliku između nadnice i naknade za nezaposlenost (Jandrić, 2013). Ukoliko se dotični troškovi ne mogu „prebaciti“ na zaposlenika, poslodavac će zbog

većeg troška radne snage prilagoditi svoju potražnju za radom što će rezultirati većom nezaposlenošću (Kovtun et al., 2014).

Porezno opterećenje radne snage značajno utječe na razinu osobne potrošnje i zaposlenosti. Iako oporezivanje radne snage ima ograničenu moć za rješavanje ekonomskih neravnoteža ono ipak pridonosi uspostavi ravnoteže na tržištu rada što ukazuje na važnost promatranja njezina utjecaja na efikasnost tržišta rada (Simović i Deskar – Škrbić, 2015).

Svjetski znanstveni standard u usporednom međunarodnom mjerenju poreznog opterećenja radne snage je zasigurno metodologija OECD-a prema kojoj se porezi shvaćaju u širem smislu te pri tom obuhvaćaju obvezne doprinose za socijalno osiguranje te ostala neporezna obvezna plaćanja - davanja koja dodatno terete dohodak od rada koja su najčešće različiti ostali doprinosi socijalnog osiguranja. Obvezne doprinose i davanja snose ili poslodavci ili posloprimci što će uzrokovati smanjenje raspoloživog dohoda radne snage ili povećanje troškova radne snage za poslodavca (Blažić i Trošelj, 2012).

Pri tom Simović i Deskar - Škrbić (2015) navode kako se pod poreznim opterećenjem rada misli na oporezivanje bruto dohotka fizičkih osoba koji se oporezuje putem doprinosa na plaću koje plaćaju poslodavci i doprinosa iz plaće koje plaćaju zaposlenici. Heitger (2002) ističe kako je stopa oporezivanja rada značajna i važna odrednica kratkoročne i dugoročne stope nezaposlenosti. Scarpetta i Vodopivec (2003) navode kako bi se smanjenjem poreza mogla povećati potražnja za radom i zaposlenost te istovremeno sniziti nezaposlenost.

Prilikom izučavanja utjecaja oporezivanja na stopu nezaposlenosti vrijedno je za istaknuti pojam poreznog klina koji je razlika između bruto troška radne snage za tvrtku i neto plaće koju prima zaposlenih, odnosno bruto trošak rada umanjen za obvezne doprinose i propisane poreze koje plaćaju tvrtka i zaposlenik. Povećanje poreznog klina povećava trošak radne snage koje snosi tvrtka što predstavlja ključni čimbenik pri odlučivanju o zapošljavanju, te na taj način porezni klin posredno utječe i na razinu nezaposlenosti (Šeparović, 2009).

Dolenc i Vodopivec (2005) u svom radu navode kako pri zadanoj razini nadnice povećanje poreznog klina uzrokuje povećanje nezaposlenosti i smanjenja zaposlenosti ukoliko su drugi uvjeti nepromijenjeni. Štoviše, utjecaj uvođenja poreza ovisi o elastičnosti krivulja ponude i potražnje te fleksibilnosti tržišta rada. Međutim, uvođenje poreza na savršeno fleksibilnom

tržištu rada imao bi samo kvantitativni učinak na zaposlenost nakon čega ne bi bilo nezaposlenih iz razloga što bi se razina aktivnog stanovništva ostvarila pri ravnotežnoj nadnici.

Vodopivec (2005) u svom radu naglašava kako s obzirom da u stvarnosti tržišta rada nisu savršeno fleksibilna, stvaranje klina između ukupnih troškova rada i neto plaće uzrokuje situaciju u kojoj porezi i doprinosi smanjuju potražnju za radom i zaposlenost te povećavaju nezaposlenost pri čemu također studija OECD-a iz 2004. godine i MMF iz 2003. godine pokazuje kako visoki porezi na rad znatno povećavaju nezaposlenost.

Visoki porezni klin, dakle visoko porezno opterećenje plaća, izravno utječe na visoku nezaposlenost. Povećanje poreza na rad smanjuje prosječno trajanje zaposlenosti u formalnom sektoru, značajno smanjuje broj zaposlenika u formalnom sektoru te značajno povećava neformalni sektor i spremnost radne snage da prihvati posao u neformalnom sektoru (Albrecht i Navarro, 2007).

Također, u svom radu Bassaini i Duval (2006) ističu kako visoki porezni klin povećava stopu nezaposlenosti te smanjuje mogućnosti zapošljavanja. Iz istraživanja koje su proveli Dolenc i Laporšek (2010) doznajemo kako smanjenje poreznog klina doprinosi povećanju zaposlenosti, smanjuje nezaposlenost te posljedično dovodi do veće produktivnosti i konkurentnosti.

„Smanjivanje poreznog klina može se ostvariti na više načina i to povećanjem osobnog odbitka, smanjenjem poreza na dohodak ili smanjenjem doprinosa poslodavca i zaposlenika. Porez na dohodak može se smanjiti na način da se smanje porezne stope, ali i na način da se poveća broj poreznih razreda čime će teret oporezivanja sukladno ekonomskoj snazi građana biti pravednije raspoređen“ (Žgomba, 2015, str. 69). Lehmann et al. (2014) uzimajući u obzir sveukupni iznos oporezivanja rada navode kako bi progresivniji planovi oporezivanja rada trebali povećati stopu zaposlenosti te smanjiti stopu nezaposlenosti.

Analiza međunarodnih trendova oporezivanja rada za posljednja četiri desetljeća pokazuje kako zemlje Europe imaju generalno visoke stope oporezivanja rada za razliku od ostalih zemalja OECD-a. Unatoč mjerama koje poduzimaju zemlje EU za smanjenje poreznog klina tijekom posljednjih godina, zemlje EU još uvijek karakterizira visoke stope oporezivanja rada. Ukoliko putem oporezivanja rada želimo poboljšati performanse tržišta rada, tada je najnoviji prijedlog

usmjerivanje pažnje i drugačijeg sustava oporezivanja ugroženih skupina na tržištu rada te različito oporezivanje rada za različite ekonomske sektore (EK, 2011).

6.6 Organiziranost i moć sindikata

Samuelson i Nordhaus (2005) navode kako sindikati kao profesionalna organizacija zaposlenika zasigurno imaju tržišnu moć i ponekad djeluju kao monopolski ponuđači rada pri čemu pregovaraju o kolektivnim ugovorima koji određuju tko može raditi različite poslove, koliko će za to biti plaćeni i koja su pravila rada. Nadnice i naknade sindikalista određene su kolektivnim pregovaranjem što predstavlja proces pregovaranja između predstavnika poduzeća i radnika da bi se utvrdili obostrano prihvatljivi uvjeti zaposlenja. U pregovaranju oko kolektivnih ugovora sindikati otvaraju pitanja važna za sve radnike, poput mirovine, zdravstvene zaštite, radnog vremena te odlučuju o ulasku u štrajk s ciljem postizanja boljih uvjeta radne snage.

Prilikom kolektivnog pregovaranja, radnici traže više nadnice te bolje uvjete rada dok poslovodstvo nastoji zadržati niže troškove kompenzacije. Dotična situacija je u ekonomskoj literaturi poznata kao bilateralni monopol. Sindikati dobivaju tržišnu moć postizanjem legalnog monopola na pružanje usluga rada određenom poduzeću ili sektoru. Služeći se tim monopolom, oni prisiljavaju poduzeća da ponude nadnice, naknade i uvjete rada koji su iznad konkurentske razine. Proučavanje djelovanja sindikata važan je dio razumijevanja dinamike tržišta rada (Samuelson i Nordhaus, 2005).

S obzirom na broj, stupanj i pokrivenosti kolektivnog pregovaranja, sindikati mogu utjecati na određivanje minimalnih nadnica, povećavati nadnice te oblikovati strukturu kompenzacija. Kolektivno pregovaranje vrši pritisak na nadnice i time smanjuje zapošljavanje pri čemu se snaga sindikata na makro razini mjeri pokazateljima poput sindikalne gustoće i pokrivenosti kolektivnim sporazumima (Cazes i Nesporova, 2003). Stupanj centralizacije kolektivnog pregovaranja je široko prihvaćen kao važna odrednica makroekonomske performanse i konkurentnosti gospodarstva (Gurtzgen, 2003).

U svom radu Vamvakidis (2009) navodi kako centralizirani i koordinirani sustav kolektivnog pregovaranja o nadnicama može uzrokovati niske razlike u nadnicama i visoke razlike u razini nezaposlenosti između skupina radnika koje se razlikuju po razinama vještina, skupinama stanovništva, granama industrije i regijama. Nadnice svih skupina imaju tendenciju konvergencije prema tržišnoj ravnoteži naproductivnije skupine pri čemu također značajan utjecaj pri određivanju ravnoteže imaju srednje produktivne skupine.

Scarpetta (1996) navodi kako je odnos između stupnja centralizacije kolektivnog pregovaranja i nezaposlenosti veoma kompleksan te u obzir moramo uzeti različite varijable što je također evidentno u novijem istraživanju koje je proveo Schnabel (2012). U svom radu Hernaus i Marić (2012) navode kako je očita decentralizacija pregovaranja s makro razine na individualnu razinu poduzeća što smanjuje složenost procesa pregovaranja te kako više ponekad nespojive zahtjeve različitih profesija i zanimanja neće biti potrebno obuhvatiti jedinstvenim ugovorom. Međutim, decentralizacija pregovaranja smanjiva sigurnost radnih mjesta i ravnotežu jednakih uvjeta rada i prava iz rada.

Različiti sustavi kolektivnog pregovaranja značajno utječu na stopu nezaposlenosti te je potrebna veća koordinacija socijalnih partnera kako bi ishodi na tržištu rada bili što bolji, bez obzira na stupanj sindikalne pokrivenosti. Vandenberg (2010) navodi kako zemlje s većom razinom gustoće sindikata te veće stope pokrivenosti kolektivnim ugovorima utječu na veću stopu nezaposlenosti.

Na temelju svog istraživanja Baccaro i Rei (2007) pronašli su statistički značajan utjecaj gustoće sindikata na stopu nezaposlenosti pri čemu Obadić (2012) navodi kako u većini razvijenih zemalja svijeta dolazi do opadanja sindikalnog članstva te snage sindikata.

Aspal i Vork (2007) zaključuju kako je smanjenje članstva sindikata zajedničko obilježje zemalja Europske Unije zbog deindustrijalizacije te rasta uslužnog sektora kojeg obilježava slabije organiziranje radnika u sindikate. Zasigurno, sindikati gube na svojoj snazi zbog sve veće liberalizacije tržišta posredstvom globalizacije pri čemu dodatan negativan utjecaj doprinosi visoka stopa nezaposlenosti te veći broj mali i srednjih poduzeća.

„U većini zemalja sindikalna gustoća opada sa strogošću zakonske zaštite zaposlenja. Uvođenjem liberalnijeg sustava naknada za nezaposlene kao i njihovim duljim vremenskim

trajanjem smanjit će se poticaji za pridruživanje sindikatima, što se događa i u slučaju proširenja ishoda kolektivnih sporazuma. Sindikati i odgovarajuće institucije tržišta rada poput stroge zakonske zaštite zaposlenja i minimalne plaće su supstituti, na način da stroga pravila i regulacija istiskuju sindikate. Centralizirano pregovaranje pozitivno utječe na sindikalnu gustoću, kao i snažnija porezna presija. U konačnici pokazuje se kako veća disperzija plaća povećava sindikalizaciju među niskokvalificiranim, a smanjuje među visoko - kvalificiranim zaposlenicima“ (Obadić, 2012, str. 118).

7 GLOBALNI PREGLED TRŽIŠTA RADA I ODREDNICA NEZAPOSLENOSTI

U ovom poglavlju iznosi se globalni pregled tržišta rada s posebnim naglaskom na odrednice nezaposlenosti. Tako će se poseban teorijski i empirijski pregled dati za tržište rada i odrednice nezaposlenosti SAD-a kao svjetskog gospodarskog lidera. Kako bi smo dobili bolji uvid u zakonitosti odrednica nezaposlenosti za zemlje OECD-a, u posebnom pod poglavlju obrađene su zemlje OECD-a. Također, posebno se izučava tržište rada i odrednice nezaposlenosti Europe te se naposljetku daje pregled tržišta rada i odrednica nezaposlenosti ostalih svjetskih zemalja i regija. Tržišta rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe obrađuju se u narednom poglavlju.

7.1 Tržište rada i odrednice nezaposlenosti SAD-a

Postoje brojne razlike u strukturi i performansama između tržišta rada Europe i Sjedinjenih Američkih Država. SAD karakterizira niža stopa nezaposlenosti od 5,7% u usporedbi s nezaposlenošću Europske Unije od 10,2% krajem 2014. godine. U travnju 2015. godine SAD su zabilježile najnižu razinu nezaposlenosti od početka 2008. godine. U literaturi se pronalazi kako mnoge razlike dotičnih tržišta rada mogu objasniti dugotrajne stope nezaposlenosti u EU za razliku od SAD-a radi slabije zaštite zaposlenika, manjih troškova zapošljavanja, veće mobilnosti radne snage, veće fluktuacije promjene radnih mjesta te manja davanja za nezaposlene kao obilježja tržišta rada SAD-a (Valsamis et al., 2016, str. 6).

Međutim, naslućuje se kako je dotična situacija na tržištu rada SAD-a uzrokovala pad stope participacije radne snage te pri tom imala značajan utjecaj na niske razine nezaposlenosti tržišta rada SAD-a. U usporedbi s ukupno radno sposobnim stanovništvom, broj onih koji traže zaposlenje u SAD-u opada dok u Europskoj Uniji raste (Valsamis et al., 2016, str. 6).

Dotičnu činjenicu potvrđuje također izvješće OECD-a iz 2016. godine pripremljeno za samit Sjeverno Američkih lidera, u kojem se navodi problem pod zaposlenosti - neiskorištavanja punog potencijala zaposlenika te visoke stope neaktivnog radno sposobnog stanovništva što je između ostalog rezultiralo sve većoj dohodovnoj nejednakosti.

U svom dokumentu iz 2015. godine Europska komisija navodi kako visoki udio ne dobrovoljnog rada s nepunim radnim vremenom te smanjenje udjela participacije radne snage ukazuje na propuste tržišta rada SAD-a. Međutim, generalno gledajući tržište rada SAD-a bilježi pozitivne performanse te je relativno brzo „prebrodilo“ krizu za razliku od ostalih razvijenih zemljama svijeta (OECD, 2016).

Barnichon i Figura (2010) analizirali su odrednice kretanja stope nezaposlenosti američkog tržišta rada za period od 1976. do 2010. godine te zaključili kako je niska fluktuacija stope nezaposlenosti određena faktorima ponude rada dok su veće fluktuacije stope nezaposlenosti određene poslovnim ciklusima, točnije potražnjom za radnom snagom što je u skladu sa suvremenim empirijskim istraživanjima.

Tasci i Zenker (2013) navode kako su SAD zabilježile iznimno visoke stope nezaposlenosti za vrijeme gospodarske krize što je posljedica izrazito fleksibilnog tržišta rada. Štoviše, Tercek (2014) navodi kako radi njegove fleksibilnosti, tržište rada SAD-a obilježava visoka elastičnost stope nezaposlenosti radne snage.

Promatrajući nezaposlenost SAD-a od ranih osamdesetih godina prošlog stoljeća, Barnichon i Figura (2012) ističu kako, pri niskim frekvencijama nezaposlenosti, najveći utjecaj silaznog trenda nezaposlenosti pronalazimo u smanjenju stope participacije radne snage i starenju baby-boom generacije za razliku od trenda zapošljavanja radne snage. Također, u svom radu Tercek (2014) izučavao je odrednice nezaposlenosti SAD-a za razdoblje od 1990. do 2012. godine te zaključio kako je očigledan pozitivan odnos bio između javnih socijalnih davanja i stope nezaposlenosti.

7.2 Tržište rada i odrednice nezaposlenosti zemalja OECD-a

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD)¹ je međuvladina organizacija u kojoj vlade više od 30 tržišnih demokracija rade zajedno na rješavanju važnih gospodarskih, društvenih i upravljačkih izazova globalizacije. S obzirom da zemlje OECD-a tvore tržište rada

¹ Države članice OECD-a su Australija, Austrija, Belgija, Kanada, Čile, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Izrael, Italija, Japan, Koreja, Luksemburg, Meksiko, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Velika Britanija te Sjedinjene Američke Države.

koje je veoma heterogeno, teško je za zaključiti određene odrednice koje bi se generalno odnosile na sve zemlje članice. U nastavku se iznose podatci o zajedničkim obilježjima na temelju dostupne literature.

Situacija na tržištu rada zemalja OECD-a se kontinuirano poboljšava od globalne krize pri čemu se smatra kako će se udio zaposlene radne snage povećavati i dostići pred kriznu razinu u 2017. godini. Međutim, zemlje OECD-a bilježe neujednačen oporavak te je nezaposlenost u mnogim zemljama vrlo visoka pri čemu se posebno ističu zemlje Europe. Čak i u zemljama koje bilježe oporavak svojih tržišta rada, posebno je zabrinjavajući problem poslova niske kvalitete te visoka razine nejednakosti u efikasnosti tržišta rada među dotičnim zemljama. Kao posebno ugrožena skupina na tržištima rada ističu se nisko kvalificirane mlade osobe koje imaju između 15 i 29 godina i koje se ne nalaze među zaposlenima niti se dalje obrazuju (OECD, 2016).

Općenito govoreći, dostupni dokazi ukazuju na to da će se u većini zemalja OECD-a u sljedećem desetljeću na tržištu rada tražiti specifična zanimanja za koja su uglavnom potrebne više razine znanja, ali i oni sa srednjoškolskom razinom znanja. Pri tom se mobilnost radne snage ističe kao ključna značajka koja će određivati efikasnost tržišta rada (EK, 2014).

Blanchard i Wolfers (2000) upućuju na to kako bi povoljnije makroekonomsko okruženje te poboljšanje institucija na tržištu rada trebalo značajno utjecati na smanjenje nezaposlenosti. Istraživanje su proveli na uzorku od 20 zemalja OECD-a za vremenski period od 1960. do 1990. godine koristeći panel serije podataka.

Osnovni uzročnici značajnog rasta nezaposlenosti u razvijenim zemljama OECD-a prema Škare (2001) jesu makroekonomska i strukturna neusklađenost kao posljedica proračunskih dugova, sve manjih financijskih sredstava mirovinskog i socijalnog osiguranja, značajnih državnih subvencija neefikasnim poduzećima te suviše reguliranih tržišta proizvoda i rada.

Baccaro i Rei (2005) koristeći analizu vremenskog niza nekoliko procjenitelja za 18 OECD zemalja u periodu od 1960. do 1998. godine zaključuju kako pokazatelji institucija tržišta rada uglavnom nemaju značajniji utjecaj na nezaposlenost te kako sama deregulacija tržišta rada neće značajno pridonijeti smanjenju nezaposlenosti. Svojim modelom dokazali su kako povećanje fleksibilnosti tržišta rada neće imati značajan efekt na smanjenje nezaposlenosti već

kako nezaposlenost raste pod utjecajem politika i institucija koje provode restriktivnu makroekonomsku politiku.

Međutim, odnos nezaposlenosti i oporezivanja rada za zemlje OECD-a istraživali su Elmeskov et al. (1998) za razdoblje od 1983. do 1994. godine putem Hausmanovog testa te zaključili kako oporezivanje rada ima pozitivan i egzogeni utjecaj na nezaposlenost u kratkom i dugom roku.

Također, Nickell et al. (2005) istraživali su odrednice kretanja nezaposlenosti zemalja OECD-a za razdoblje od 1960. do 1990. godine koristeći institucionalne pokazatelje te su zaključili kako su oni uvelike utjecali na kretanje nezaposlenosti. Pri tom navode kako uzroke nezaposlenosti ne možemo tražiti samo u nefleksibilnosti tržišta rada već u model moramo uključiti ostale važne pokazatelje koji imaju utjecaj na kretanje nezaposlenosti.

Pomoću EPL (Employment protection legislation) indeksa dokazali su kako njegovo povećanje ili smanjenje utječe jako malo ili pak nema utjecaj na kretanje nezaposlenosti. Visoke stope nezaposlenosti prisutne su kod potpuno decentraliziranih i centraliziranih sustava kolektivnog pregovaranja. Zemlje se sve više okreću liberalizaciji tržišta rada u vidu smanjivanja prepreka zapošljavanja i otpuštanja zaposlenika što se često u teoriji navodi kao način poticanja otvaranja radnih mjesta. Također, vidljiva je daljnja deregulacija i decentralizacija kolektivnog pregovaranja pri čemu ono gubi na snazi.

Bassaini i Duval (2006) istraživali su utjecaj institucionalnih faktora i makroekonomske stabilnosti na nezaposlenost zemalja OECD-a za period od 1982. do 2003. godine te doznali kako uglavnom visoka davanja za nezaposlene, porezni klinovi, nekonkurentna situacija na tržištu te makroekonomski šokovi povećavaju nezaposlenost.

Štoviše, u svom radu Sturn (2011) navodi kako visoka kamatna stopa i restriktivna monetarna i fiskalna politika utječu na povećanje nezaposlenosti te kako kreatori politika moraju odgovoriti na ekonomske krize ekspanzivnom monetarnom i fiskalnom politikom kako bi se izbjegao dugotrajni negativan utjecaj na nezaposlenost zemalja OECD-a

7.3 Tržište rada i odrednice nezaposlenosti zemalja Europe

Monastiriotis (2006) navodi kako postoje velike razlike u stopama nezaposlenosti zemalja Europe dok Scarpetta (1996) ističe kako nezaposlenost u Europi obilježava njezina dugotrajnost te niska stopa participacije radne snage. Kada govorimo o Europskim zemljama u tranziciji, tada njihovo tržište rada osim visokih stopa nezaposlenosti posebno karakterizira problem u strukturi radne snage (León Ledesma and McAdam, 2004).

Tržišta rada Europe obilježavaju visoke razine nezaposlenosti i izrazito slaba mobilnost radne snage među državama, ponajviše radi jezičnih i kulturoloških razlika što je uzrokovalo velike razlike u tržištima rada zemalja Europe. Tijekom 1990-ih za vrijeme dugotrajne nezaposlenosti, smatralo se kako je njezin uzrok kruto i nefleksibilno tržište rada (Nickell, 1997).

U svom radu Monks et al. (2007) ističu kako je jedna od temeljnih odlika europskih sustava socijalne sigurnosti osiguravanje zajamčene naknade po osnovi dohotka za vrijeme nezaposlenosti, umirovljenja ili nesposobnosti za rad što između ostalog utječe na efikasnost tržišta rada.

Schettkat i Sun (2009) navode kako su se u dugoj povijesti rastuće i dugotrajne nezaposlenosti u Europi, gotovo svi institucionalni aspekti socijalne države u vidu legislative zaštite zaposlenih, sindikata, nadnica, naknada za nezaposlene i sl., preispitali i navodili kao njezini uzročnici, što se promatralo kroz različite vremenske periode te različite države i regije. Nadalje, institucionalni aspekti u kombinaciji zajedno s vanjskim šokovima identificirani su kao uzroci još veće razine stopa nezaposlenosti u Europi.

Freedman (1995) je smatrao kako će povećana fleksibilnost tržišta rada zemalja Europe u vidu smanjivanja regulacija tržišta rada riješiti problem nezaposlenosti dotičnih zemalja s obzirom da su se često nefleksibilna tržišta rada Europe smatrala direktnim ili indirektnim uzrokom visokih stopa nezaposlenosti. Međutim, Blanchard (2006) ističe kako nije prikladno govoriti općenito o fenomenu visoke nezaposlenosti u Europi kao generalnoj posljedici nefleksibilnosti tržišta rada iz razloga što svako pojedino nacionalno tržište ima svoje specifičnosti što ih veoma razlikuje.

Štoviše, Blanchflower (2007) navodi kako institucije tržišta rada ne mogu u potpunosti objasniti kretanje nezaposlenosti diljem Europe od sredine 20. stoljeća do 2006. godine, kada je i provedeno dotično istraživanje. Posebno je vrijedno za istaknuti kako je autor pronašao više sličnosti nego li razlika u promatranim uzorcima tržišta rada diljem Europe.

Do 2008. godine u zemljama Europske Unije bio je vidljiv trend smanjenja stopa nezaposlenosti. Međutim, nakon 2008. godine vidljiv je trend rasta nezaposlenih osoba, u manjoj ili većoj mjeri, što je najvećim djelom posljedica globalne svjetske krize (Scutariu, 2015). Globalna financijska kriza iz 2008. godine ostavila je značajne posljedice na tržište rada zemalja Europe dok je pojedine zemlje pogodila više nego ostale. Primjerice, najduži oporavak iskusile su zemlje poput Hrvatske, Grčke i Španjolske dok se Njemačka oporavila jako brzo (Tomić, 2016).

Ekonomski oporavak zemalja EU započeo je u drugoj polovici 2013. godine te ga obilježava poboljšanje situacije na tržištu rada u vidu umjerenog ali konstantnog pada broja nezaposlenih osoba. Nezaposlenost je brzo reagirala na oporavak proizvodnje unatoč umjerenom rastu BDP-a. Gledajući unatrag posljednja dva desetljeća, nezaposlenost se usprkos nedavnom padu nalazi na visokoj razini. Broj nezaposlenih u prvom kvartalu 2015. iznosio je oko 18 milijuna u euro zoni te oko 24 milijuna u EU. Razina zaposlenosti se nalazi ispod razine pred kriznog perioda te pokazuje skromniji oporavak za razliku od BDP-a (EK, 2015).

Sukladno sadašnjim trendovima, produženje životne dobi i smanjenje stope nataliteta u EU bi trebali dovesti do starenja stanovništva i smanjivanja broja dostupnih radnika. Sadašnje demografske projekcije pokazuju kako će se broj zaposlenih stanovnika (15-64 godina) u EU smanjiti za oko 15% u sljedećih 50 godina (Monks et al., 2007).

„Problem neusklađenosti ponude i potražnje na tržištu rada pogoršao se u većini država članica EU, uz hvale vrijedan izuzetak Njemačke. Na ukupna negativna kretanja ponajprije utječe sve veći nedostatak potrebe za radnom snagom kao i sve veća neusklađenost vještina što pokazuje da nedostatak prilika na tržištu rada, koji je povezan s gospodarskom krizom, stvara učinke histereze koje treba suzbiti ulaganjima u ljudski kapital i učinkovitijim usklađivanjem s potrebama tržišta rada“ (EK, 2014, str. 10). Kada govorimo o situaciji na tržištu rada zemalja EU, vrijedno je za istaknuti i to da se dotične zemlje suočavaju s velikom krizom mirovinskog sustava što negativno utječe na performanse tržišta rada (Zubović i Domazet, 2012).

Unatoč tome što je vremenski period desetak godina prije globalne krize obilježio značajan pad stope nezaposlenosti, baš kao i stope dugotrajne nezaposlenosti u zemljama EU-15, zadovoljstvo Europljana situacijom na tržištu rada konstantno je opadalo. U svom radu Boeri (2009) je istraživao uzročnike nezadovoljstva Europljana dotičnom situacijom te doznao kako je ono povezano s novim – nepovoljnijim uvjetima na tržištu rada. Naime, uzrok smanjenja nezaposlenosti se ogledao u povećanom broju zaposlenih na određeno vrijeme što povećava rizik od gubitka posla te povećava nesigurnost zaposlenih na tržištu rada. Također, produktivnost radnika se smanjila što je uzrok stagnirajućih ili opadajućih nadnica.

Vezano za odrednice nezaposlenosti zemalja Europske Unije, vrijedno je istaknuti istraživanje koje je proveo Guzman (2014) koji navodi kako je sveukupna razina aktivnih politika tržišta rada zemalja Europske Unije statistički značajna u suzbijanju nezaposlenosti te kako bi dodatni izdatci za aktivne politike tržišta rada doprinijele dodatnom smanjivanju stopa nezaposlenosti.

7.4 Tržište rada i odrednice nezaposlenosti na primjeru preostalih zemalja

Velika svjetska kriza iz 2008. godine prouzročila je diljem svijeta brojne negativne posljedice što se ogledalo prvenstveno u vidu pada gospodarskih aktivnosti te gubitka radnih mjesta. Posljedica smanjivanja radne snage u zemljama Azije uzrokovala je smanjenje nadnica u formalnom sektoru, povećanje rada u neformalnom sektoru te „ranjivu“ nezaposlenost koja podrazumijeva povećanje broja samozaposlenih osoba koje rade na nesigurnim, najčešće neformalnim poslovima niske zarade i produktivnosti, niske zaštite na radu, lošim radnim uvjetima te članove njihove obitelji koji pružaju ispomoć dok često nisu plaćeni za svoj rad (Huynh et al., 2010).

Zasigurno, radna snaga u većini zemalja Azije zaposlena je na poslovima loše kvalitete. Osiguranje pristojnog zaposlenja izrazito je teško za žene i mladu radnu snagu pri čemu uvjete na tržištu rada pogoršavaju neadekvatni standardi tržišta rada te socijalna zaštita (ILO, 2015). Također, važno je za istaknuti problem podzaposlenosti radne snage u mnogim zemljama Azije što ukazuje na neiskorištavanje njihovog potpunog potencijala (ILO, 2011) dok iz Azijsko – pacifičkog izvješća iz 2015. godine vidimo da značajniji napredak u poboljšanju uvjeta na tržištu rada nije ostvaren. Određene zemlje suočavaju se s promjenom u strukturi svojih

gospodarstava – smanjivanje udjela zaposlenih u poljoprivrednom sektoru, što je uzrokovalo dodatni pritisak uspostave povoljnijih uvjeta tržišta rada zemalja Azije.

Primjerice, u Indiji velika većina radnika radi u neformalnom sektoru, opada broj radnika u poljoprivrednom sektoru te mnogi novo kreirani poslovi u formalnom sektoru imaju obilježja neformalnog sektora zbog činjenice kako radnici ne mogu ostvariti pogodnosti za zaposlene i nemaju socijalnu sigurnost (ILO, 2016).

Iako se posljednjih desetljeća intenzivno ukazuje na problem nejednakosti spolova zemalja Azije, iz zajedničkog dokumenta Međunarodne organizacije rada i Azijske razvojne banke (2011) doznajemo kako žene na tržištu rada i dalje bivaju diskriminirane. Nejednakost spolova proizlazi iz društveno – kulturnih normi koje bivaju prožete kroz institucionalni okvir koji oblikuje mogućnosti zapošljavanje Azijskog ženskog dijela radne snage.

Snažna odrednica nezaposlenosti Azijskih zemalja u razvoju jest ekonomski rast pri čemu je glavni preduvjet za daljnje smanjenje stopa nezaposlenosti provedba strukturnih reformi u gospodarstvu (Imran, 2014). Propusti vlada dotičnih zemalja u vidu politika koje ograničavaju rast sektora visoke produktivnosti kao što je tržište proizvoda te neadekvatne politike tržišta rada imaju značajan utjecaj na visoke stope nezaposlenosti Azijskih zemalja (Sen, 2016).

Primjerice, u svom radu Subramanina i Baharumshah (2011) bavili su se odrednicama nezaposlenosti Filipina. Rezultati njihova istraživanja ukazuju na pozitivnu vezu između stope nezaposlenosti i stope slobodnih radnih mjesta što ukazuje na problem strukturne naravi. Naime, rastuća produktivnost u poljoprivredi dovela je do otpuštanja radnika koji zbog nedostatka znanja i vještina nisu u mogućnosti dobiti posao u industrijskom ili uslužnom sektoru što je značajno utjecalo na povećanje nezaposlenosti. Također, izravne strane investicije nisu imale velik utjecaj na smanjivanje stope nezaposlenosti dijelom i zbog toga što su priljevi izravnih stranih investicija u Filipine bili veoma niski.

Chang (2006) u svom radu putem vektorske auto regresijske metode dekompozicije varijance ispituje odnos nezaposlenosti i ekonomskog rasta, trgovine te FDI-a za Tajvansko gospodarstvo pri čemu zaključuje kako ne postoji odnos između FDI-a i nezaposlenosti dok je potvrđen očit negativan odnos između nezaposlenosti i ekonomskog rasta. Kreishan (2011) je istraživao odnos između nezaposlenosti i ekonomskog rasta u Jordanu putem implementacije Okunovog

zakona. Koristeći godišnje podatke za razdoblje od 1970. do 2008. doznaje se kako Okunov zakon ne vrijedi u promatranoj zemlji. Stoga, nedostatak ekonomskog rasta ne može objasniti problem nezaposlenosti u Jordanu.

Purnama Trimurti i Komalasari (2014) regresijskom analizom ispitivali su odnos ekonomskog rasta, inflacije, minimalne nadnice i nezaposlenosti Indonezije u periodu od 2004. do 2014. te doznali kako inflacija ima značajan utjecaj na nezaposlenost te kako ekonomski rast i visina minimalne nadnice nisu imale značajan utjecaj na nezaposlenost. Cheema i Atta (2014) proučavali su odrednice nezaposlenosti Pakistana za razdoblje od 1973. do 2010. godine. Rezultati istraživanja ukazuju na to kako nezaposlenost ima pozitivan i značajan odnos s produktivnošću te ekonomskom ne efikasnošću. Također, statistički značajan negativan odnos bio je između nezaposlenosti te bruto fiksnih investicija i otvorenosti trgovine.

Afzal i Awais (2012) u svom radu zaključuju kako postoji negativan odnos inflacije i nezaposlenosti Pakistana u razdoblju od 1973. do 2010. pri čemu je u određenim vremenskim razdobljima ona itekako signifikantna. Također, Maqbool et al. (2013) istraživao je empirijski odnos nezaposlenosti, broja stanovnika, izravnih stranih investicija, BDP-a, inflacije te vanjskog duga Pakistana te doznao kako su BDP, broj stanovnika, inflacija te izravne strane investicije značajne odrednice nezaposlenosti Pakistana u dugom i kratkom roku. Rafiq et al. (2014) i Arslan & Zaman (2014) zaključuju kako rast stanovništva ima pozitivan utjecaj na nezaposlenost te kako inflacija i FDI imaju negativan utjecaj na nezaposlenost Pakistana.

Sahin (2016) je istraživao odrednice nezaposlenosti Narodne Republike Kine za period od 1982. do 2014. godine pri čemu su nezavisne varijable u modelu bile BDP, izravne strane investicije te stopa inflacije. Autor je zaključio kako u dugom roku postoji značajan negativan odnos između BDP-a i nezaposlenosti dok stopa inflacije i iznos izravnih stranih investicija imaju pozitivan nesignifikantan utjecaj na nezaposlenost.

Zemlje Afrike bilježe dominantnu zaposlenost u neformalnom sektoru te problem niske potražnje za radnom snagom što je jedna od glavnih odrednica njihovih stopa nezaposlenosti. Poboljšanje poslovne klime, integracija sa svjetskom ekonomijom te izvoz radno intenzivnih proizvoda ključni su za značajnije povećanje potražnje za radnom snagom (Golub i Hayat, 2014).

Osim problema s nezaposlenošću mladih, diljem zemalja Afrike vidljive su iznimno velike razlike u nejednakosti muškaraca i žena na tržištu rada radi brojnih faktora poput uvjeta na tržištu rada, mogućnostima obrazovanja te kulturnih vrijednosti. Razlike u spolovima rastu kada se ekonomske aktivnosti pogoršavaju, stoga vlade zemalja Afrike trebaju poticati ekonomski rast koji generira nova radna mjesta pri čemu se na taj način pružaju veće mogućnosti ženama za zaposlenje (Saba Arbach, 2010).

Primjerice, Eita i Ashipala (2010) istraživali su uzroke nezaposlenosti u Namibiji za razdoblje od 1971. do 2007. te doznali kako postoji negativan odnos između nezaposlenosti i inflacije te nezaposlenosti i investicija. Također, ukoliko je proizvodnja ispod potencijalne te ukoliko nadnice rastu utjecaj na nezaposlenost je pozitivan. Njihovim istraživanjem zaključili su kako se nezaposlenost može smanjivati povećanjem agregatne potražnje. Kingdon et. al. (2001) proučavali su nezaposlenost u Južnoj Africi koristeći Probit model na temelju dva nacionalna istraživanja kućanstva sredinom 1990-ih te doznali kako je rasa, dob te prostorna lokacija imala utjecaja na kretanje nezaposlenosti.

Bakare (2011) navodi kako je u Nigeriji nezaposlenost jedan od najizazovnijih problema s kojima se suočavaju kreatori politika. Naime, danas se Nigerija suočava s jedinstvenom kombinacijom masovne deagrarizacije popraćene stagnacijom poljoprivredne produktivnosti te rastućom stopom nezaposlenosti mladih. Štoviše, autor ističe kako je nezaposlenost postala glavni socijalno-ekonomski problem u Nigeriji koji je poprimio krizne razmjere. Glavne odrednice koje su imale značajan utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti jesu potražnja za radnom snagom, ponuda radne snage, veličina populacije, inflacija, iskorištenost kapaciteta, bruto investicije, nominalna nadnica i domaća ulaganja u Nigeriji.

Bolje rečeno, pet glavnih razloga visoke stope nezaposlenosti u Nigeriji jesu značajno povećanje radne snage mnogo iznad postojeće potražnje za radnom snagom, neprilagodljivost nadnica produktivnosti, neefikasan sustav obrazovanja, visoka stopa rasta stanovništva koja je rezultirala naglom rastućom ponudom radne snage te migracija stanovništva iz ruralnih u urbane sredine. Rezultati njegova istraživanja sugeriraju kreiranje mjera koje će imati direktan utjecaj na otvaranje radnih mjesta u industrijskom sektoru, osuvremenjivanje mehanizacije u poljoprivredi te ujednačen regionalni razvoj (Bakare, 2011).

Australiju obilježava uređena ekonomija zbog provedenih strukturnih reformi, otvorenosti trgovine i međunarodne konkurentnosti. Karanassou i Sala (2009) istraživali su odrednice rastuće nezaposlenosti Australije za razdoblje od 1973. do 1983. godine te od 1993. do 2006. godine kada je bio vidljiv njezin značajan pad. Glavne odrednice rastuće nezaposlenosti Australije za razdoblje od 1973. do 1983. su bile kamatna stopa, cijene roba te određeni institucionalni faktori poput oporezivanja i pogodnosti radne snage.

Značajnu ulogu u drugoj polovici 70-ih godina imali su i akumulacija kapitala te državni izdatci. Od početka 90-ih godina do ranih 2000-ih glavna odrednica smanjenja stopa nezaposlenosti bila je akumulacija kapitala dok kamatna stopa, cijene roba te određeni institucionalni faktori nisu imali značajniji utjecaj što dovodi do zaključka kako je efikasnost tržišta rada postala manje ovisna o institucionalnom okviru dok je akumulacija kapitala zajedno s pozicijom Australije na svjetskom tržištu postala od značajnijeg utjecaja. Stoga, najveći utjecaj na značajnije smanjenje stope nezaposlenosti ima gospodarski rast koji dovodi do otvaranja novih radnih mjesta.

U svom radu Richardson (2006) navodi kako je dobra makroekonomska politika i njezina provedba utjecala na postupno opadanje stope nezaposlenosti u Australiji. Međutim, na tržištu rada Australije postoji značajan udio radne snage koja radi na privremenim poslovima te sa skraćenim radnim vremenom što uzrokuje potpunu neiskorištenost kapaciteta radne snage. Tržište rada Australije u 2013. godini obilježio je nastavak dobrih pokazatelja poput smanjenja stope nezaposlenosti za svaku dobnu grupu te rast produktivnosti radne snage dok su mu glavne slabosti opadanje ženske radne snage zaposlene na puno radno vrijeme, nedovoljna iskorištenost mlade radne snage te rastuća nejednakost dohotka radi smanjenja relativnog dohotka radne snage s najmanjim primanjima (Healy, 2014). Borland (2014) je promatrao odrednice nezaposlenosti radne snage Novog Zelanda kroz duži vremenski period te zaključio kako kretanje ekonomskog rasta u potpunosti objašnjava kretanje stope nezaposlenosti.

Dugotrajne i visoke stope nezaposlenosti zemalja Južne Amerike imaju brojne uzroke poput sporog procesa akumulacije kapitala, tendencije aprecijacije valute te specijalizacije trgovine usmjerene na prirodne resurse koja ima ograničeni kapacitet apsorpcije zapošljavanja radne snage (Frenkel i Ros, 2006). Također, Ball et al. (2011) navode kako se razlike u nezaposlenosti između zemalja Južne Amerike mogu djelomično objasniti s veličinom ruralne populacije stanovništva te poreznim klinom.

Rocha i Divino (2003) istraživali su odnos nezaposlenosti i kamatne stope, poreza na potrošnju te valutnog tečaja na primjeru Brazila i Meksika, pri čemu su zaključili kako je nezaposlenost u pozitivnom odnosu s kamatnom stopom te u negativnom odnosu s porezom na potrošnju u obje zemlje. Međutim, valutni tečaj je kod Meksika bio u negativnom odnosu s nezaposlenošću dok je kod Brazila valutni tečaj imao pozitivan odnos s nezaposlenošću.

Također, vrijedi istaknuti kako Maia i Menezes (2014) u svom radu navode kako je masivno uključivanje radne snage u radno intenzivne djelatnosti bilo u pozitivnom odnosu s ekonomskim rastom Brazila. Štoviše, ekonomski rast Brazila generirao je nova radna mjesta po rastućoj stopi što je dovelo do pada nezaposlenosti i neformalnog sektora unatoč rastućoj stopi participacije radne snage (Filho i Scorzafave, 2009).

Istražujući povećanu fleksibilnost tržišta rada Meksika, Mendoza Cota (2017) ističe kako je generalno povećana fleksibilnost tržišta rada povećavala stopu nezaposlenosti dok je povećani broj ugovora na određeno vrijeme utjecao na smanjenje nezaposlenosti.

8 ZAJEDNIČKA OBILJEŽJA I RAZLIKE ZEMALJA SREDNJE I JUGOISTOČNE EUROPE

U ovom poglavlju iznose se zajednička obilježja i razlike gospodarstava zemalja Srednje i Jugoistočne Europe na način da se opisuje tranzicijski proces dotičnih gospodarstava, uloga i značaj te njihovo pristupanje EU, utjecaj svjetske gospodarske krize te općenito politika i gospodarskih prilika koje su rezultirale različitim gospodarskim razvojem promatranih zemalja. Različit gospodarski razvoj zajedno s institucionalnim čimbenicima te politikama tržišta rada utjecao je na kretanje stopa nezaposlenosti te različitu situaciju na tržištu rada promatranih zemalja.

Zemlje Srednje Europe razvijenije su zemlje za razliku od zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) dok su zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) najslabije razvijene zemlje. Razlog tome je različit društveni i gospodarski razvoj gotovo dvadeset i pet godina od početka tranzicije te početni uvjeti tranzicije (Kurečić et al., 2015).

Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe ostvarile su značajne transformacije institucija svojih tržišta rada te time postale slične zemljama Zapadne Europe. Međutim, postoje značajne razlike između zemalja s obzirom na trošak oporezivanja radne snage, pogodnosti za nezaposlene, kolektivnog pregovaranja, aktivnih politika tržišta rada te čimbenika izvan tržišta rada. Utvrđivanje i analiza pojedinih prethodno navedenih faktora koji utječu na tržište rada važni su za razumijevanje situacije na tržištu rada te radi usporedbe efikasnosti pojedinih tržišta rada (Roaf et al., 2014).

Zajedničke karakteristike zemalja Srednje i Jugoistočne Europe u odnosu prema ostalim zemljama Europske Unije i OECD-a jesu skromna davanja za nezaposlene koja ne dosežu 40% prosječne plaće, davanja za politike tržišta rada su iznimno mala kada se uspoređuju s BDP-om te visoka porezna davanja. Međutim, vrijedi istaknuti kako su zemlje Jugoistočne Europe slabije razvijene za razliku od bivših planskih gospodarstava Srednje Europe.

Zemlje se pojedinačno razlikuju s obzirom na prioritetne politike tržišta rada što proizlazi iz različitih okolnosti u zemljama pri čemu zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) imaju najhitnije i dalekosežne potrebe radi slabih institucija tržišta rada. Međutim, u zemljama

Srednje i Jugoistočne Europe postoji potreba za rješavanjem preostalih strukturnih zapreka rastu. Potrebno je prije svega održati makroekonomsku i političku stabilnost dok će konkurentniji proizvodi i bolja tržišna integracija unutar regija i globalno voditi do značajnijeg gospodarskog rasta (Roaf et al., 2014).

Trgovinske i investicijske veze sa zemljama Zapadne Europe su bile jedan od najvažnijih faktora gospodarskog rasta zemalja Srednje i Jugoistočne Europe. Zemlje Srednje Europe su dotične mogućnosti iskoristile mnogo efikasnije za razliku od drugih zemalja radi geostrateškog položaja, početnih uvjeta tranzicije te političkog okruženja. Zemlje Jugoistočne Europe koje su ostvarile manje koristi moraju biti više fokusirane na izvoz te oformiti bolje uvjete za privlačenje izravnih stranih investicija dok se uspješnije zemlje Srednje Europe trebaju fokusirati na izgradnju globalnog tržišta te daljnje napredovati s proizvodnjom proizvoda visoke dodane vrijednosti (Roaf et al., 2014).

Dotične zemlje svoja gospodarstva trebaju temeljiti na pravoj konkurentnosti te istinski slobodnom poduzetništvu u skladu sa socijalnom osjetljivošću kako bi se uz rast gospodarstva mogao ostvariti i rast zadovoljstva građana. Međutim, zemlje Srednje Europe ostvarile su zasigurno bolje gospodarske rezultate za razliku od zemalja Jugoistočne Europe promatrano od početka tranzicije pa do današnjih dana (Haramija i Njavro, 2016).

U svom radu Kurečić et al. (2015) navode kako se od svih zemalja bivše Jugoslavije, izuzev Slovenije, jedino po svom gospodarskom napretku ističe Republika Hrvatska koja je i članica EU. Naime, vrijedi istaknuti kako zemlje bivše Jugoslavije imaju iznimno niske razine BDP-a u usporedbi s ostalim zemljama Europe dok je već u 2000. godini Republika Hrvatska imala 2,5 puta veći BDP po glavi stanovnika za razliku od svih ostalih zemalja bivše Jugoslavije često nazivane zemljama Zapadnog Balkana².

² U strategijama i službenim dokumentima EU, pojam Zapadnog Balkana označava područje bivše Jugoslavije, s izuzetkom Slovenije i dodatkom Albanije (Topalović, 2000). Afirmacija pojma Zapadni Balkan je potvrđena 2003. godine skupnim izvješćem EU pod naslovom „Uloga Unije u svijetu“, čiji sedmi dio nosi naslov „Odnosi sa zemljama Zapadnog Balkana“ (Europska komisija, 2016).

8.1 Tranzicijsko razdoblje

Kako bi mogli analizirati sadašnje stanje zemalja koje su započele proces tranzicije 90.-ih godina 20.-og stoljeća moramo analizirati njihovo početno stanje te cjelokupno razdoblje provođenja transformacije i strukturnih promjena (Csizmadia, 2008). Iako svaka zemlja ima svoje specifičnosti, zemlje koje su započele proces tranzicije 90.-ih godina se mogu grupirati s obzirom na njihove zajedničke karakteristike radi različitih puteva ekonomskog razvoja od početka tranzicije koja nije zapravo započela u isto vrijeme kod svih zemalja radi različitih povijesnih okolnosti (Kurečić et al., 2015).

Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe započele su proces tranzicije svojih gospodarstava sa socijalističkog na kapitalistički način gospodarskog privređivanja 90.-ih godina 20.-og stoljeća pri čemu su se suočavale s gotovo istovjetnim problemima poput značajnog pada proizvodnje, visoke nezaposlenosti i inflacije. Zsigurno, masovna nezaposlenost je bila najteža socijalna posljedica tranzicijske krize koja se u vidu stagnacijske i nove strukturalne nezaposlenosti pojavila gotovo bez iznimke u svim tranzicijskim zemljama (Radman, 2002).

Prve godine tranzicije od 1990. do 1993. bile su u svim zemljama obilježene izrazitom gospodarskom nestabilnošću, odnosno visokom inflacijom i recesijom. Liberalizacija trgovine i cijena je naglo provedena za razliku od institucionalnih reformi u područjima poput politika tržišnog natjecanja, tržišta rada i restrukturiranja poduzeća. Međutim, zemlje su se značajno razlikovale po stupnju gubitka industrijske proizvodnje te vremenskog razdoblja izlaska iz recesije te dovođenja stope inflacije u normalne okvire. Stoga, možemo zaključiti kako su početni uvjeti i vanjski faktori te politike pojedinih zemalja imale ključnu ulogu u provedbi stabilizacije. Pad gospodarske aktivnosti bio je znatno veći nego što se očekivalo te je trajao od 1992. do 1996. za sva gospodarstva u tranziciji. Pri tom vrijedi istaknuti kako je još teža situacija bila u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koje su se suočile s ratnom agresijom (Roaf et al., 2014).

Iznimno visoke stope nezaposlenosti u usporedbi s predtranzicijskim razdobljem su bile posljedica promjene elemenata društveno-ekonomskog sustava koji su u socijalizmu bili drugačije uređeni. Naime, poduzeća su imala ulogu osiguranja od nezaposlenosti tako da su zapošljavala više radne snage nego što je to bilo potrebno radi „mekog“ proračunskog

ograničenja koje im je omogućavalo zanemarivanje troškova. Vrijednost inovacija je bila neznatna radi nedostatka konkurencije, nejasnih vlasničkih prava i mekog proračunskog ograničenja (Dujšin, 1999).

„Stabilizacijski programi bili su usredotočeni na liberalizaciju cijena i vanjske trgovine te na restriktivne fiskalne i dohodovne politike s ciljem smanjenja državne potrošnje i snižavanja plaća. Strukturne mjere uključivale su privatizaciju, bankovnu reformu i rezove u industrijskoj politici i socijalnoj skrbi. Pretpostavljalo se da će kombinacija stabilizacijske i strukturne reforme omogućiti brzu i uspješnu tranziciju. Smatralo se da će u novim tržišnim uvjetima liberalizacija trgovine omogućiti priljev kapitala, što će zauzvrat izazvati nagli rast potaknut izvozom, a niske plaće i blizina tržišta Europske unije osigurati konkurentsku prednost. Kako se državni sektor bude smanjivao, nova, mala poduzeća popunit će tu prazninu i preuzeti dio posla osiguravajući tako radna mjesta za nezaposlene“ (Dale, 2011:88).

“U mnogim tranzicijskim zemaljama porezni sustavi su slabo koncipirani, tržišta i financijski sustavi su relativno nerazvijeni, pravni okvir financijskog poslovanja je nedovoljno razvijen (važno za sektor bankarstva), a korupcija se vezuje uz slabosti u demokratskom i privrednom upravljanju. Sadašnja je praksa u nekim tranzicijskim zemljama da pomažu postojećim, a obeshrabruju nova poduzeća, što ne samo da usporava strukturne promjene, nego i potkopava državne financije nužne za podržavanje socijalnih programa“ (Radman, 2002).

„Liberalizacija cijena, trgovine i tokova kapitala doveli su do naglog kolapsa SEV-ova sustava trgovine i plaćanja. Do kraja 1990. godine sva trgovina unutar SEV-a obavljala se u konvertibilnim valutama i po cijenama svjetskog tržišta, što je dovelo do sloma trgovačkih veza između država koje su se polako pojavljivale na tržištu nakon što je prevlast Moskve počela jenjavati. No izvoz u druge države nije mogao nadomjestiti propadajuću trgovinu unutar SEV-a. Zbog zastarjelih tehnologija, loše kvalitete mnogih proizvoda te slabih distribucijskih i marketinških mreža malo se koji proizvođač iz Srednje i Istočne Europe uspio probiti na vanjska tržišta, a protekcionizam velikih sila (EU-a i Sjeverne Amerike) dodatno je otežavao situaciju. Osim toga zemlje Srednje i Istočne Europe pretrpjele su tešku fiskalnu krizu koju su pogoršali deflacijski učinci strukturnih prilagodbi“ (Dale, 2011:89).

Prijelaskom na tržišno natjecanje javila se potreba za specijalistima iz različitih područja poput marketinga, knjigovodstva, kontrole i prodaje za što postojeća radna snaga nije bila

kvalificirana. Vanjskotrgovinska razmjena tranzicijskih zemalja bila je usmjerena na zemlje SEV-a (Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć sa sjedištem u Moskvi) te je raspadom SEV-a i slomom sovjetske privrede došlo do gubitka tržišta što je uzrokovalo smanjenje industrijske proizvodnje (Dujšin, 1999).

Razdoblje od 1990. do 1993. obilježila je inicijalna stabilizacija i reforme te su već na samim počecima tranzicije njezini učinci bili neujednačeni. Naime, zemlje s boljim početnim uvjetima i agresivnijim pristupom reformi brže su dosegle stabilizaciju pri čemu je Poljska mogla poslužiti ostalim zemljama kao primjer. Poljski primjer su najprije slijedile Čehoslovačka te Baltičke zemlje dok su Mađarska, Hrvatska i Slovenija koristile oprezniji pristup s obzirom da su početkom tranzicije imale liberalnije tržište te stoga manju potrebu za naglim promjenama (Roaf et al., 2014).

„Do određenih posljedica nezaposlenosti došlo je i kroz institucionalne promjene (reforme pravnog sistema), privatizaciju i mjere makroekonomske stabilizacije. Sve su te promjene u mnogim zemljama doprinijele neravnoteži u raznim segmentima. Liberalizacija i privatizacija su vršene nedovoljno sustavno, bez jasne strategije i detaljnih priprema. Nije postignut odgovarajući napredak u razvoju institucija neophodnih za djelovanje efikasne tržišne privrede. Tako su se javili: problem korupcije, problemi u strukturi funkcioniranja poduzeća, problemi u financijskim, političkim i socijalnim institucijama, te loš pravni poredak koji je omogućio neefikasnu provedbu propisa i financijsku nedisciplinu” (Radman, 2002).

U promatranom razdoblju Albanija, Bugarska i Makedonija su nastojale provesti brze reforme te su ostvarile tek inicijalni napredak radi društvenih i ekonomskih izazova. Promatrajući ostale zemlje, Ukrajina, Bugarska i Bjelorusija postepeno su provodile reforme prolongirajući ili izbjegavajući reforme. Zemlje bivše Jugoslavije unatoč boljoj tržišnoj orijentiranosti bile su spriječene provesti daljnje značajnije reforme radi političke nestabilnosti i ratnog stanja (Roaf et al., 2014).

Gotovo sve tranzicijske zemlje su do 1994. imale stabilizacijske programe podržane od strane Međunarodnog monetarnog fonda s ciljem poboljšanja tržišnih reformi. Također, Svjetska banka i Europska banka za obnovu i razvoj pomagale su svojim savjetima te pružanjem financijske pomoći dotičnim zemljama kako bi se potaknuo razvoj privatnog sektora te privukle

strane investicije (Roaf et al., 2014). Izravna strana ulaganja nisu se pokazala signifikantnima u objašnjavanju ekonomske aktivnosti u prvom desetljeću tranzicije (Mervar, 2002).

Provedene tržišne reforme u razdoblju od 1994. do 1996. omogućile su zemljama Srednje Europe snažniju integraciju na svjetsko tržište u vidu povećane međunarodne trgovine te tokova kapitala. Konkretni pokazatelj gospodarskog napretka je bio taj da su Poljska i Češka Republika postale članice OECD-a. Dok su zemlje Srednje Europe ostvarivale bolju integraciju na svjetsko tržište za to vrijeme se vodio rat na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine što je iznimno negativno utjecalo na političku stabilnost i gospodarsku aktivnost većine zemalja Jugoistočne Europe (Roaf et al., 2014).

Prema istraživanjima u prvih desetak godina tranzicije najveći utjecaj na gospodarski rast su imali početni uvjeti te dobre ekonomske politike. Pod početnim uvjetima se podrazumijeva stupanj provedbe strukturnih reformi te izgradnja tržišno orijentirane infrastrukture dok se pod dobrom ekonomskom politikom podrazumijeva ona čiji rezultati dovode do makroekonomske stabilnosti gospodarstva. Provedene strukturne reforme te makroekonomska stabilizacija imale su za učinak ublažavanje početnih problema s kojima su se suočile sve zemlje (Mervar, 2002).

Nakon 1996. situacija se u tranzicijskim zemljama stabilizirala, no tek početkom i sredinom 2000-tih sve zemlje tranzicije bilježe ravnomjerno jak rast. Uspostavom makroekonomske stabilnosti te ključnog tržišnog okvira zemlje su bilježile velike iznose priljeva izravnih stranih investicija (Roaf et al., 2014).

Obilježja tranzicijskih zemalja jesu nejednak razvoj te relativno visoki stupanj ovisnosti o stranom kapitalu. Od sredine 1990-ih priljev stranog kapitala u tranzicijskim zemljama je silovito porastao pri čemu su najveće koristi od izravnih stranih ulaganja imale zemlje Srednje Europe. Naime, strane kompanije su u zemljama Srednje Europe od sredine 1990.-ih ulagale znatne iznose i to većinom u industrijsku proizvodnju koja je rezultirala značajnijim gospodarskim rezultatima. Zaigurno, ulaganja u greenfield izravne strane investicije koje podrazumijevaju otvaranje novih poduzeća od strane stranih investitora posebno su utjecale na otvaranje novih radnih mjesta i apsorpciju radne snage (Dale, 2011).

Posebna važnost FDI-a za zemlje Srednje i Istočne Europe proizlazi iz mogućnosti prelijevanja proizvodnog i organizacijskog znanja inozemnih poduzeća što je osobito važno u

restrukturiranju ekonomija u tranziciji. Iz tih se razloga javlja i sve oštrija konkurentna borba za privlačenjem inozemnih investitora. U prilog tome ide i činjenica da izravna inozemna ulaganja mogu odigrati važnu ulogu u oporavku zaduženosti pojedine zemlje. Analizom FDI-ja u promatranim zemljama utvrđeno je da je uloga inozemnog kapitala rasla razmjerno brzini kojom su one ostvarile transformaciju i reformu prema tržišnom gospodarstvu te postizale određeni stupanj stabilizacije. Upravo zato je i koncentracija inozemnog kapitala u zemljama s najboljim reformskim rezultatima, kao što su Poljska, Češka i Mađarska (Bilas et al., 2011: 17).

Štoković i Škuflić (2006) navode kako izravne strane investicije imaju pozitivan utjecaj na proces provođenja tranzicije dok snažnu poveznicu između izravnih stranih investicija, broja malih i srednjih poduzeća te efikasnosti tranzicije autori nisu pronašli. Strani investitori mogu pomoći u procesu tranzicije dok je ključna uloga vlade u donošenju i provođenju efikasnih mjera i politika.

Pozitivni učinci izravnih stranih investicija se ogledaju u otvaranju novih radnih mjesta, veće razine proizvodnosti, većeg izvoza, transfera tehnologije te utječu na dugoročni rast posebice tranzicijskih zemalja (Peša et al., 2016). Privlačenje izravnih stranih investicija je bio jedan od glavnih ciljeva zemalja u razdoblju tranzicije te su zemlje nastojale oformiti povoljne pravne okvire i institucije kako bi dotične privukle (Mehić et al., 2013).

„Ostvareni rezultati tijekom devedesetih i na početku novog stoljeća pokazuju veoma velike razlike u dostignućima pojedinih zemalja. One zemlje koje su u pred tranzicijskom razdoblju bile dosljednije u ostvarivanju reforme postigle su puno bolje rezultata i u ostvarivanju tranzicije. To se posebno odnosi na europske zemlje koje su bile i bolje pripremljene za reforme i koje se nisu sasvim podale doktrini ekonomskog neoliberalizma. Sve zemlje Srednje Europe su zamjetno nadmašile razinu bruto domaćeg proizvoda iz 1990.-te godine“ (Vojnić, 2002: 514).

Zemlje Srednje Europe su pristupili brzom deregulaciji tržišta te značajnim restrukturiranjem poduzeća što je na početku rezultiralo iznimno velikim brojem nezaposlenih osoba da bi se krajem 90-ih godina stopa nezaposlenosti počela značajnije opadati te stope zaposlenosti rasti (Roaf et al., 2014). Od 1993. do 2008. godine zemlje Srednje Europe su bilježile značajan gospodarski napredak potaknut domaćom potražnjom i izvozom koji je u prosjeku rastao 4%

godišnje uz prosječnu stopu nezaposlenosti od 12%. Međutim, „rast bez zapošljavanja“ bio je posljedica strukturnih promjena u funkcioniranju tržišta rada (Mencinger, 2012).

Zemlje Srednje Europe pristupile su prije od zemalja Jugoistočne Europe snažnijem prijelazu sa socijalističkog načina privređivanja na tržišni te su postigle bolju konkurentnost i povezanost pokazatelja tržišta rada s ekonomskim ciklusima. Ranije provođenje tržišnih reformi privuklo je izravne strane investicije koje su bile zaslužne za konkurentnost gospodarstva te vrijedi istaknuti kako su male i srednje tvrtke do velike gospodarske krize 2008. godine otvaranjem većeg broja radnih mjesta apsorbirale nezaposlenu radnu snagu (Roaf et al., 2014).

Zemlje Srednje Europe imale su mnogo veći priljev izravnih stranih investicija za razliku od zemalja Jugoistočne Europe kao posljedica slabije provedenih reformi. Snažna infrastruktura i institucije nužan su i poželjan faktor koji privlači strane ulagače da investiraju. Strani investitori donose nove tehnologije, znanja, otvaraju nova tržišta što ukazuje na njihovu ulogu i važnost za razvoj gospodarstva. Međutim, uloga izravnih stranih investicija u procesu tranzicije može biti važna ali ne i nužna (Štoković i Škuflić, 2006).

Odgadanje otpuštanja većeg broja zaposlenika u zemljama Jugoistočne Europe početkom tranzicijskog razdoblja imao je za rezultat postepeno povećanje broja nezaposlenih osoba što je rezultiralo manjim stvaranjem novih radnih mjesta u produktivnijem privatnom sektoru. Nova radna mjesta su se otvarala umjereno dok je stopa zaposlenosti opadala.

Tranzicijske zemlje su se značajno razlikovale po brzini provođenja reformi politika i institucija tržišta rada što je zajedno s ostalim reformama utjecalo na efikasnost tržišta rada. Kako bi politike i institucije tržišta rada polučile u što kraćem roku željeni rezultat povećanja zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti, vrlo važnu ulogu je pri tom imalo stvaranje privatnog sektora te konkurentnost pojedinih zemalja na svjetskom tržištu što je rezultat provođenja strukturnih reformi (Roaf et al., 2014).

Razvoj efikasnog privatnog sektora i poduzetništva je od važnosti za efikasno provođenje tranzicije pri čemu uspješan primjer predstavljaju zemlje Poljska, Češka i Mađarska koje ulažu svoje napore u promoviranje poduzetništva, izgradnju poduzetničkih inkubatora, uspostavu razvojnih agencija te provode ostale aktivnosti važne za uspješno provođenje tranzicije. Samo ukoliko zemlje uspostave prikladne uvjete za razvoj poduzetništva moći će ostvariti održivi

proces rasta i otvaranja novih radnih mjesta te uspješno provesti tranziciju (Štoković i Škuflić, 2006).

Petnaest godina nakon tranzicije zemlje su ostvarile značajne promijene. U literaturi se s obzirom na efikasnost provođenja tranzicije razlikuju dvije skupine zemalja, i to zemlje Srednje Europe koje predstavljaju razvijenije zemlje te zemlje Jugoistočne Europe koje su slabije razvijene zemlje. Analiza realnog sektora ukazuje na to da su makroekonomski stabilizacijski programi MMF-a polučili dobre rezultate u zemljama Srednje Europe za razliku od zemalja Jugoistočne Europe dok također postoje značajne razlike unutar pojedinih zemalja svake pojedine skupine što iziskuje njihovu pojedinačnu analizu (Štoković i Škuflić, 2006).

Nakon dvadeset godina tranzicije možemo zaključiti da su one zemlje koje su odmah na početku tranzicije počele provoditi snažne reforme napredovale više za razliku od onih zemalja koje su odlagale reforme (Stratan i Clipa, 2011).

Haramija i Njavro (2016) u svom radu navode kako je naslijeđena struktura gospodarstva, odnosno prisutnost političkog utjecaja na gospodarstvo, institucionalno nasljeđe komunizma (golema i neučinkovita administracija, birokratizirani pristup, prenormiranost i korupcija), loše provedena privatizacija, nedostatna pomoć Zapada, odnosno šablonizirani pristup međunarodnih organizacija te nerazvojne namjene stranih investicija u zemlje tranzicije uzrok tomu što tranzicija iz komunističkog u demokratski politički sustav nije donijela željene rezultate u gospodarstvu.

„Općenito se može reći da su uspjesi i rezultati pojedinih zemalja u tranziciji ovisili u velikoj mjeri o dva momenta. Prvi se odnosi na pripremljenost pojedinih zemalja za ostvarivanje ekonomije i politike tranzicije. Drugi moment se odnosi na sposobnost i pripremljenost pojedinih zemalja da barem donekle izbjegnu opasnosti koje u sebi sadrži nekritična primjena ekonomskog neoliberalizma“ (Vojnić, 2002: 514).

Od 2000. godine zemlje Srednje Europe ostvaruju izniman rast BDP-a pri čemu se približavaju razvijenim zemljama Zapadne Europe. Od 2004. do 2014. prosječna stopa gospodarskog rasta je bila veća od prosjeka EU te podjednaku razinu inflacije kao i zemlje EU-15 (Peša et al., 2017b).

U posljednjih 15 godina zemlje Jugoistočne Europe su ostvarile vidljiv gospodarski napredak. Međutim, potrebno im je još uvijek mnogo vremena kako bi u potpunosti izašle iz procesa tranzicije čime bi mogle ostvarivati stabilan rast BDP-a, nisku razinu inflacije te stabilne stope zaposlenosti (Peša et al., 2017b).

8.2 Članstvo u EU

Šest zemalja potpisalo je Rimski sporazum 1957. godine čime je osnovana Europska ekonomska zajednica, preteča današnje Europske Unije. Jedan od glavnih razloga uspostave ekonomske integracije u Europi je bila politička ambicija za očuvanjem mira u Europi dok najveće koristi od članstva u EU ostvaruju prve članice koje su generirale najveću graničnu korist te najmanji marginalni trošak.

Efikasna ekonomska integracija zahtijeva potencijalne članice slične razine gospodarskog razvoja, koje imaju konkurentne sektore u svojim gospodarstvima kako bi zajedno ekonomija EU bila konkurentnija na globalnoj razini. Međutim, osim teorije efikasne integracija te optimalnog broja članica EU politički ciljevi imaju često prevladavajući utjecaj (Laermans i Roosens, 2009).

„Politička "hegemonija" Europske unije (EU) na prostoru Europe, pa i šire, nije samo odraz političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i religijskih ideja o zajedništvu, koordinaciji te regulativi kompromisa između europskih naroda nego u svojoj osnovnoj definiciji sugerira realističan koncept kooperativne suradnje koja vodi demokratske vlade prema ekspanziji međunarodnih veza kako bi zaštitile vlastito gospodarstvo i građane od fluktuacija na svjetskom tržištu“ (Tomić, 2014: 804).

Sve su se zemlje Srednje i Jugoistočne Europe početkom 90.-ih godina opredijelile za tržišnu ekonomiju i provedbu reformi te se također većina njih opredjelila za pristupanje procesu Europske integracije od koji su neke bile više, a neke manje uspješne. Od 2004. godine Europska unija se proširila tri puta, prihvaćajući još 13 zemalja u svoje članstvo. Od toga, 11 je postkomunističkih zemalja iz Srednje i Jugoistočne Europe koje su morale nadvladati poteškoće

političke i ekonomske tranzicije, ispunjavajući mnoge zahtjeve Europske komisije (Jedlička et al., 2014).

Proces pristupanja u EU je za neke zemlje trajao kraće dok je nekim zemljama trebalo više vremena. Republici Hrvatskoj je bilo potrebno najviše vremena – pristupila je EU 2013. godine za razliku od Rumunjske i Bugarske koje su pristupile EU 2007. godine. Zemlje Srednje Europe pristupile su prve EU i to 2004. godine. Dva faktora su utjecala na dugotrajnost pregovora ulaska u EU: zahtjevi EU te spremnost zemlje kandidatkinje da ispuni dotične zahtjeve. Zemlje koje su ostvarile najviše koristi od pristupanja EU jesu zemlje Srednje Europe ostvarivši snažnu konvergenciju dohotka s razvijenim zemljama (Jedlička et al., 2014).

Europska unija se sastoji od zemalja različitog društveno – ekonomskog razvoja dok za cilj ima izjednačavanje njihovih razina razvoja. Kad uspoređujemo stanje gospodarstava tranzicijskih zemalja 2010. godine s 2005. godinom najveći društveno – ekonomski napredak ostvarile su Poljska, Rumunjska, Slovačka i Bugarska (Stec et al., 2014). Zemlje EU značajno se razlikuju prema stupnju svojeg gospodarskog napretka pri čemu njihov neujednačeni razvoj te distribucija korisnosti zahtjeva donošenje novih politika i instrumenata za suzbijanje navedenih problema koji sve više ugrožavaju stabilnost i efikasnost EU (Kumar i Kandžija, 2014).

Nakon dvadeset godina od početka tranzicije možemo tvrditi kako su zemlje Srednjo – Istočne Europe završile svoj proces tranzicije. Ulaskom u EU možemo tvrditi kako su zemlje završile svoje ključne reforme te kako se moraju snažno fokusirati na povećanje konkurentnosti svojih izvoznih proizvoda. Razvoj vanjske trgovine dotičnih zemalja je dobar pokazatelj kvalitete provedenih reformi što ukazuje na konkurentnost poduzeća te njihovu sposobnost natjecanja na globalnom tržištu (Stratan i Clipa, 2011).

U razdoblju od 2000. do 2010. godine glavni tranzicijski ciljevi zemalja Srednje Europe te Bugarske i Rumunjske su bili ostvareni što je vidljivo njihovim pristupanjem u EU (Szanyi, 2014). Ulaskom tranzicijskih zemalja u EU možemo tvrditi kako su dotične zemlje izašle iz tranzicije radi uvjeta koje su morale ispuniti da bi postale članice (Carmin i Vandever, 2004).

Pristupanjem u EU zemlje bilježe povećanje stopa zaposlenosti. Pristupanjem u EU zemlje bilježe povećan tempo pada stopa nezaposlenosti u post – pristupnom razdoblju u usporedbi s pred-pristupnim razdobljem nakon čega se kasnije taj trend održava. (Scutariu, 2015).

Zemlje koje su prije pristupile EU ostvarile su bolje ekonomske rezultate. Stoga, zemlje Srednje Europe ostvarile su bolje ekonomske rezultate radi ranijeg ulaska u EU za razliku od zemalja Jugoistočne Europe. Možemo tvrditi kako su zemlje Srednje Europe ekonomski daleko jače nakon 10 godina od pristupanja u EU. Izvoz Višeegradske skupine je rastao tri puta brže nego EU15 izvoznici te su dotične zemlje četvrti najveći izvoznik u EU 28 (Kurečić et al., 2015).

Štoviše, Martinović (2015) u svom radu navodi kako će zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU), koje nastoje pristupiti u EU, prema dosadašnjim istraživanjima imati manju gospodarsku korist za razliku od sadašnjih članica EU.

Pet godina nakon ulaska u EU zemlje Srednje Europe ostvarile su koristi u vidu strukturne transformacije dok su pojedine zemlje ostvarivale veće stope gospodarskog rasta (Kurečić et al., 2015). Zemlje članice EU ostvaruju porast BDP-a po glavi stanovnika te produktivnost radne snage kao posljedica integracije. BDP po glavni stanovnika bi u prosjeku bio 12% manji bez dubokih ekonomskih i političkih veza (Campos et al., 2014).

Bugarska i Rumunjska u prvom desetljeću tranzicije nisu ostvarile značajniji gospodarski napredak sve do početka pregovaranja o ulasku u EU. Pregovori dotičnih zemalja su bili teži i dugotrajniji za razliku od zemalja Srednje Europe što je razlog da su pristupile EU 2007. godine – tri godine kasnije za razliku od zemalja Srednje Europe (Kurečić et al., 2015).

Rumunjska, Bugarska i Hrvatska su najmanje razvijene članice EU. Bugarska i Rumunjska proizvode većinom proizvode male dodane vrijednosti te im je cijena rada najniža u EU. Stoga, Bugarska i Rumunjska baziraju svoju ekonomiju na radno intenzivnoj industriji te privlače industrije s malom dodanom vrijednošću (Kurečić et al., 2015).

Bugarska bilježi slabe izvozne rezultate radi lošije raznolikosti izvoznih proizvoda te tehnološke sofisticiranosti pri čemu značajno zaostaje za zemljama poput Mađarske, Slovačke ali i u određenim područjima i za Rumunjskom. Integracija s EU nije doprinijela ubrzanju visokog tehnološkog razvoja čime bi se približila ostaloj većini zemalja EU. Neadekvatna izvozna konkurentnost očituje se prekomjernim uvozom što dovodi do velikog trgovinskog deficita radi još uvijek nedovoljne iskorištenosti obrazovane radne snage, korištenja novih tehnologija te nedostatku inovacija (Zhelev i Tzanov, 2012).

Zemlje Zapadnog Balkana su u različitim fazama napretka pristupanju EU. Srbija, Makedonija i Crna Gora jesu zemlje kandidatkinje dok Bosna i Hercegovina ima status potencijalne kandidatkinje te je veoma teško predvidjeti razvoj zemalja u provedbi pristupnih uvjeta i njihova ulaska u EU (ANDA, 2013).

Između ostalog, zemlje koje žele pristupiti EU moraju imati stabilne institucije koje će osiguravati demokraciju, vladavinu prava, funkcionalnu tržišnu ekonomiju te sposobnost nošenja s konkurentskim i tržišnim silama EU (EC, 2017).

Tržišta rada zemalja Jugoistočne Europe moraju se prilagoditi brzim promjenama Europskog tržišta rada gdje su male mogućnosti rada cijelog radnog vijeka na samo jednom radnom mjestu dok će a mobilnost radnih mjesta biti još intenzivnija u budućnosti. Kako bi pronašli prikladno rješenje za izazove koji se pred njima nalaze, tržišta rada zemalja Jugoistočne Europe moraju biti više tržišno orijentirana (Savić i Zubović, 2015).

8.3 Velika svjetska gospodarska kriza 2008. Godine

Velika svjetska financijska kriza 2008. godine jedna je od najtežih kriza u povijesti koja je započela krizom tržišta nekretnina u Sjedinjenim Američkim Državama te se naglo proširila na međunarodna financijska tržišta (Mohamed Ali, 2012).

Yurtsever (2011) u svom radu navodi kako je globalna financijska kriza utjecala na gotovo sve zemlje svijeta. Kriza je snažno pogodila sve zemlje Europe te su se njezini efekti pojavili u dvije faze. Prva faza se odnosi na ekonomsku recesiju kao posljedicu globalnog pada ekonomskih aktivnosti dok se druga faza odnosi na dužničku krizu zemalja koja je započela u Grčkoj.

Globalna financijska kriza koja je započela 2008. godine te kriza u Eurozoni od 2011. do 2013. vrlo se snažno odrazila na tranzicijske zemlje od kada one ponovno gospodarski nazaduju – njihova gospodarstva su ponovno destabilizirana, smanjuju im se stope rasta te bilježe značajnije povećanje stopa nezaposlenosti (Haramija i Njavro, 2016). Smanjene mogućnosti financiranja utjecale su na uvjete financiranja pravnih i fizičkih osoba što je rezultiralo

negativnim učincima na domaće investicije i osobnu potrošnju. Također, izvoz je naglo opao radi smanjene potražnje (Terazi i Senel, 2011).

U svom radu Liptak (2012) navodi kako su se mnoge zemlje Srednje Europe u trećem kvartalu 2008. godine susrele s dubokom recesijom i rastućom nezaposlenosti unatoč značajnim mjerama politike zapošljavanja kao posljedica svjetske gospodarske krize. Poljska, Slovačka i Mađarska su imale niže razine zaposlenih za razliku od Češke Republike koja je bilježila više razine zaposlenosti (Liptak, 2012). Odgovori fiskalnih i monetarnih politika na krizu su se značajno razlikovali između zemalja koje su bile određene stanjem u gospodarstvu prije krize (Sandor i Reiner, 2010).

Zemlje Srednje Europe radi njihove bolje integracije sa svjetskim tržištem su bile snažno pogođene svjetskom gospodarskom krizom. Međutim, zemlje Srednje Europe su se prije za razliku od ostalih zemalja u razvoju izašle iz krize (Scutariu, 2015). Do 2008. godine u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe vidljiv je trend smanjenja stopa nezaposlenosti koje se naglo povećavaju kao uzrok svjetske gospodarske krize. Nakon 2013. godine zemlje ponovno bilježe značajniji pad stopa nezaposlenosti (Scutariu, 2015).

U svom radu Mencinger (2012) navodi kako je Poljska jedina zemlja EU koja se nije susrela s depresijom, BDP Slovačke se brzo oporavio te nadmašio razinu predkriznog razdoblja dok je BDP ostalih zemalja u 2011. godini ostao prosječno 5% ispod razine predkriznog razdoblja.

Roaf et al. (2014) ističe kako je značajan porast nezaposlenosti u svim zemljama Srednje i Jugoistočne Europe u razdoblju od 2008. do 2013. vezan uz svjetsku financijsku krizu. Nakon 2013. u mnogim zemljama tranzicije se smanjuje nezaposlenost dok se još uvijek zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) bore s izrazito visokim stopama nezaposlenosti.

Pozitivna strana krize je bila ta da je kriza natjerala zemlje Srednje Europe da uspostave još efikasniji javni sektor koji je već prethodno dobro funkcionirao, smanjivanjem javnih izdataka umjesto povećanja poreza, čime su dotične zemlje postale još konkurentnije (Aslund, 2012).

Zemlje Jugoistočne Europe koje su bile više integrirane u globalnoj ekonomiji su bile više pogođene krizom. Pri tom se također podrazumijeva stupanj provedenih institucionalnih reformi koje su omogućile bolju integraciju na svjetsko tržište. Stoga, zemlje koje su bile više

integriranije na svjetsko tržište - Bugarska, Rumunjska i Hrvatska su bile snažnije pogođene krizom (Barlett i Prica, 2011).

Gospodarska kriza je negativno utjecala na iznose izravnih stranih investicija pri čemu se njihov utjecaj razlikovao prema vrsti FDI-a i zemlje koja prima investicije. S obzirom da FDI utječe pozitivno na gospodarski rast potreban je sustavan napor za privlačenje izravnih stranih investicije kako bi zemlje lakše izašle iz krize uzrokovane velikom svjetskom krizom (Dornean et al., 2012).

Osim politika koje države donose kao odgovor na krizu, makroekonomski faktori imaju indirektan utjecaj na izlazak iz krize te se mogu podijeliti na faktore s pozitivnim i negativnim utjecajem. Faktori s pozitivnim utjecajem jesu veličina tržišta, tržišna podjela, intenzitet konkurencije, etično ponašanje tvrtki, efikasnost pravnog okvira i sl., dok su faktori s negativnim utjecajem razina korupcije te raspodjela javnih sredstava. Zasigurno, ključno je na vrijeme poduzeti efikasne politike za spriječavanje krize koje zajedno s pozitivnim faktorima pojedinog gospodarstva imaju ključnu ulogu za brzi i efikasniji izlazak iz kriza (Mosteanu i Romano, 2013).

Stope nezaposlenosti su bile iznimno visoke prije svjetske krize u zemljama Zapadnog Balkana koje su se daljnje pogoršale kao posljedica krize. Tijekom 2009. godine zemlje Zapadnog Balkana ostvarile su rekordne stope nezaposlenosti uz značajan porast javnog duga. Kriza je utjecala na pad izravnih stranih investicija zemalja Zapadnog Balkana osim Crne Gore koja je u 2009. ostvarila pozitivan rast. Međutim, zemlje Zapadnog Balkana imaju nisku razinu izravnih stranih investicija te njihov pad nije značajno utjecao na gospodarsku aktivnost poput drugih zemalja (Pere i Hashorva, 2012).

Nakon krize gospodarstvo Jugoistočne Europe se ubrzalo što je posebno vidljivo na primjeru gospodarstava Republike Hrvatske i Srbije. U Rumunjskoj, BDP je rastao radi povećane osobne potrošnje radi preokreta u mjerama štednje. Bugarsko gospodarstvo je napredovalo najbržim tempom u razdoblju pet godina nakon izlaska iz krize. Zasigurno, gospodarstvo Jugoistočne Europe je u 2015. godini ostvarilo najbolje rezultate u posljednje 4 godine (Mancellari, 2015).

9 TRŽIŠTA RADA I ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI ZEMALJA SREDNJE EUROPE

U ovom poglavlju obrađuju se tržišta rada i odrednice nezaposlenosti bivših planskih gospodarstava zemalja Srednje Europe – Republike Poljske, Češke Republike, Slovačke Republike i Republike Mađarske. Prethodno navedene zemlje postale su članice Europske Unije 2004. godine dok je Slovačka Republika 2009. godine postala dio monetarne unije.

Dotične zemlje ostvaruju dobru suradnju na području trgovine te je vrijedno za istaknuti kako one čine Višegradsku skupinu (V4) – neformalni savez zemalja Srednje Europe. Cilj Višegradske skupine je ojačati poziciju dotičnih zemalja na svjetskom gospodarskom i političkom nivou. U tom smislu, prethodno navedene zemlje su povezane te skladne u ispunjavanju zajedničkih interesa (Nič, 2016).

Nezaposlenost se tijekom početnog tranzicijskog perioda 90-ih godina 20. stoljeća u zemljama Srednje Europe povećavala zbog brzih reforma na tržištu rada. Nova radna mjesta u privatnom sektoru se nisu otvarala istom brzinom kojom su radnici gubili poslove (Boeri and Terrell, 2002). Nacionalna tržišta rada obilježile su visoke i dugotrajne stope nezaposlenosti te izrazito nefleksibilno rigidno radno zakonodavstvo (Nesporova, 2000). Ove promjene obilježila je i rastuća neaktivnost sve do 2000. godine kada se tržište rada Srednje Europe stabiliziralo (EK, 2008).

Cazes i Nesporova (2003) navode kako u zemljama Srednje Europe povećana fleksibilnost tržišta rada nije doprinijela poboljšanju učinkovitosti tržišta rada već je imala negativne učinke na zapošljavanje, preraspodjelu i produktivnost rada. Također, Cazes i Nesporova (2006) ističu kako su zemlje Srednje Europe značajno modificirale institucije i politike tržišta rada kako bi odgovorili na izazove zapošljavanja radne snage. Kako se približavao datum ulaska zemalja Srednje Europe u Europsku Uniju, tako su one ubrzavale prilagodbu svojih institucija tržišta rada i politika prema iskustvima postojećih zemalja članica.

Zemlje Srednje Europe imaju fleksibilnija tržišta rada te daju veće iznose pogodnosti za nezaposlene u odnosu na zemlje Jugoistočne Europe. Također, za razliku od zemalja Jugoistočne Europe one imaju manja davanja za programe socijalne pomoći te im je moć sindikalnog organiziranja značajno opala (Hamermesh, 2014).

Štoviše, Scutariu (2015) navodi kako je s pristupom zemalja Srednje Europe u Europsku Uniju vidljiv pozitivan efekt povećanja zaposlenosti dok se tempo pada stope nezaposlenosti ubrzao. Flek i Mysikova (2015) zaključuju kako su zemlje Srednje Europe u razdoblju između 2004. i 2007. godine ostvarile značajnu ekonomsku ekspanziju. Republika Poljska i Slovačka Republika bilježile su početkom dotičnog perioda izrazito visoke stope nezaposlenosti koje su kasnije značajno opadale. Vrijedi istaknuti kako su zemlje ušle u razdoblje s izrazito različitim stopama nezaposlenosti te da su stope nezaposlenosti zemalja regije nakon četiri godine počele značajno konvergirati.

Od 2010. godine Češka Republika bilježi rastuće stope zaposlenosti te pad stope nezaposlenosti. Poljska i Slovačka su također uspješno implementirale politike zapošljavanja što je dovelo do bolje situacije na njihovim tržištima rada. U razdoblju od 1996. do 2010. godine stope zaposlenosti su bile najmanje u Mađarskoj što je utjecalo na povećanje stopa nezaposlenosti (Liptak, 2012).

U svom radu Kunovac (2014) navodi kako je u razdoblju od 2008. do 2013. godine vidljiv snažan trend smanjivanja zakonske zaštite zaposlenja u većini zemalja Srednje Europe i to prvenstveno u vidu pojedinačnih otkaza, u slučaju redovitih ugovora o radu, dok je u slučaju privremenog zapošljavanja zaštita blago ojačana.

Fosu (2013) navodi kako su zemlje Srednje Europe ostvarile značajan gospodarski napredak za razliku od ostalih bivših planskih gospodarstava dok Roaf et al. (2014) ističu kako one sada imaju mnogo više sličnosti sa razvijenim zemljama. Međutim, važno je za istaknuti kako njihova konvergencija prema razvijenim zemljama Europe od pojave globalne ekonomske krize 2008. godine kontinuirano ukazuje na negativan trend (Roaf et al., 2014).

Također, vrijedno je za istaknuti kako Eriksson (2008) zaključuje da se promatrane zemlje Srednje Europe suočavaju s problemom dohodovne nejednakosti koji je najizraženiji u Republici Poljskoj.

Postoji velika povezanost neto protoka radnika iz nezaposlenosti u zaposlenost na silaznu dinamiku ukupne stope nezaposlenosti zemalja Srednje Europe. Pri tom vrijedi istaknuti kako se to posebno odnosi na Republiku Poljsku. Temeljem tog odnosa možemo zaključiti kako

Republika Poljska, uspoređujući je s ostalim zemljama Srednje Europe, prednjači u otvaranju novih radnih mjesta (Flek i Mysikova, 2015).

Međutim, Pesliakaite (2015) je istražujući odrednice nezaposlenosti zemalja Srednje Europe u dugom roku zaključila kako institucionalna struktura uzrokuje nefleksibilnost tržišta rada što ima utjecaj na nezaposlenost promatranih zemalja baš kao i pokazatelji makroekonomske stabilnosti. Stoga, autorica zaključuje kako su strukturne reforme te povećanje fleksibilnosti tržišta rada potrebni kako bi se smanjila stopa nezaposlenosti u zemljama Srednje Europe.

Plessz (2007) se bavila istraživanjem ugroženih skupina na tržištu rada Srednje Europe te zaključila kako su na Mađarskom tržištu rada veće mogućnosti da će stariji radnici biti isključeni s tržišta rada, mladi ljudi u Poljskoj su bolje integrirani u tržište rada za razliku od ostalih zemalja ali se suočavaju s relativno niskim nadnicama dok na Češkom tržištu rada, gdje su stope zaposlenosti veoma visoke, manja vjerojatnost da će majke s djecom tražiti zaposlenje.

Zasigurno, tržišta rada zemalja Srednje Europe obilježavaju fleksibilnija tržišta rada te generalno manje stope nezaposlenosti za razliku od zemalja Jugoistočne Europe.

9.1 Republika Poljska

Republika Poljska je 2004. godine postala članica Europske Unije te sa sigurnošću možemo tvrditi kako je ona jedna od najuspješnijih bivših komunističkih zemalja (Aslund, 2013). Ulaskom u Europsku Uniju Republika Poljska započinje ostvarivati značajne gospodarske rezultate. Europski fondovi omogućili su otvaranje novih radnih mjesta te je zabilježen značajan priljev izravnih stranih investicija što se odrazilo na značajno smanjenje stope nezaposlenosti. Glavni elementi koji su odgovorni za sadašnji uspjeh Poljskog gospodarstva jesu obrazovana i relativno jeftina radna snaga, snažna domaća potražnja te snažni privatni sektor (Ambrosetti, 2016).

Naime, jedinični trošak rada Republike Poljske značajno opada, sve veći je broj visokoobrazovane radne snage, izvoz čini značajan udio BDP-a, domaće tržište je veliko te ima povoljnu strukturu potrošnje, nacionalna valuta je fleksibilna, struktura ekonomije je povoljna

te fleksibilni mehanizam određivanja nadnica čine Poljsko gospodarstvo uspješnim (Belka, 2013; Bogumil, 2015).

Štoviše, Qiddah (2013) navodi kako je ekonomija Republike Poljske jedna od najjačih Europskih ekonomija. Članstvo u Europskoj Uniji pomoglo joj je u značajnijem pribavljanju financijskih sredstava te povećanju zapošljivosti radne snage. Poljska je jedina zemlja Europske Unije koja je uspjela izbjeći recesiju 2009. godine te ostvariti gospodarski rast od 1,6% radi efikasnih ekonomskih politika, snažne domaće potražnje te fleksibilne valute. Republika Poljska ima snažne gospodarske veze sa zemljama Europske Unije te je time počela biti sve izloženija vanjski šokovima.

Razina nezaposlenosti je značajno varirala tijekom posljednja dva desetljeća pri čemu je najmanja stopa nezaposlenosti zabilježena 2008. godine (9,5%) nakon čega pod utjecajem globalne krize počinje rasti. Međutim, od 2010. godine pa do danas nezaposlenost se kretala u rasponu od 11% do 13% (Murawska, 2016).

Iako je Republika Poljska u posljednja dva desetljeća ostvarila snažan ekonomski rast te postupnu konvergenciju dohotka sa zemljama Europske Unije, značajne razlike postoje na regionalnoj razini. Sve prisutnija je regionalna nejednakost u raspodjeli dohotka te značajna diverzifikacija stope nezaposlenosti po regijama (Majchrowska i Zolkiewski, 2012).

Kako bi se smanjile regionalne razlike, potrebno je povećati produktivnost radne snage u nerazvijenim regijama s obzirom da se produktivnost radne snage pokazala kao ključna odrednica ekonomskog razvoja Republike Poljske. Pri tom je ključno za istaknuti kako su izravne strane investicije značajno pridonijele povećanju produktivnosti radne snage razvijenih regija te njihovom gospodarskom napretku (MMF, 2016).

Strukturne reforme poljskog tržišta rada povezane su s pristupom Republike Poljske Europskoj Uniji kada se od nje zahtijevalo da prilagodi svoje radno zakonodavstvo i ostala područja tržišta rada u skladu sa zahtjevima Europske Unije. Dotične reforme dovele su do toga da Republika Poljska danas ima jedno od najfleksibilnijih tržišta rada Europske Unije koje se u velikoj mjeri prilagođava potrebama poslodavaca (Ambrosetti, 2016). Također, Strawinski (2008) navodi kako je tržište rada Republike Poljske iznimno fleksibilno te uvelike slično tržištu rada Sjedinjenih Američkih Država.

Veliki utjecaj na kretanje nezaposlenosti tržišta rada Republike Poljske ima potražnja za radnom snagom pri čemu postoji značajna povezanost između kretanja stope nezaposlenosti i stope zaposlenosti. Dotično ukazuje na to da smanjenje stope nezaposlenosti nije uzrok povećane neaktivnosti radne snage (Strawinski, 2008).

Također, Pastore i Tyrowicz (2013) zaključuju kako priljev i odljev radne snage imaju utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti Republike Poljske uz ostale nepromijenjene uvjete. Elastičnost stope nezaposlenosti je veća kada tržište rada bilježi neto priljev radne snage dok je elastičnost manja kada tržište rada bilježi neto odljev radne snage.

Kada nezaposlenost Republike Poljske promatramo s regionalnog aspekta, tada dolazimo do saznanja kako postoje veoma različite odrednice lokalne nezaposlenosti. Generalno gledajući, na razlike u stopama lokalne nezaposlenosti poglavito utječu lokalni demografski faktori, razina obrazovanja te struktura pojedinih sektora za razliku od potražnje za radnom snagom. Pri tom se mora naglasiti kako ne postoji njihov jednoznačajan utjecaj na lokalnu nezaposlenost (Cizkowicz et al., 2014).

Poljska bilježi sve veći broj visokoobrazovane radne snage s tim da se pri tom mora naglasiti kako njezina kvaliteta visokog obrazovanja opada što iziskuje značajne reforme na tom području (Aslund, 2013).

Balcerzak i Żurek (2011) su u svom radu istraživali odnos nezaposlenosti i izravnih stranih investicija Republike Poljske za razdoblje od 1995 do 2009. Vektorskom auto-regresijskom analizom doznali su kako postoji zavisnost između izravnih stranih investicija i nezaposlenosti. Također, u svom radu Ingham et al. (2008) navode kako je na razlike u regionalnim stopama nezaposlenosti Republike Poljske veoma značajan utjecaj imala količina investicija te iznosi primljenih izravnih stranih investicija pojedinih regija.

Lewandowska – Gwarda (2012) bavila se prostorno – vremenskom analizom nezaposlenosti Republike Poljske od 2006. do 2010. godine te zaključila kako povećani prihodi lokalnih samouprava utječu na smanjenje nezaposlenosti uz ostale nepromijenjene uvjete. Također, u 2008., 2009. i 2010. godini povećanje broja poslovnih subjekata imao je značajan utjecaj na smanjenje nezaposlenosti.

9.2 Republika Češka

Češka Republika ostvarila je značajan gospodarski rast u periodu od 2000. do 2009. godine koji je bio posljedica ekspanzivne monetarne i fiskalne politike, povećanog priljeva izravnih stranih investicija, povećane osobne potrošnje radi većih nadnica koje su bile rezultat povećane produktivnosti, većeg iznosa investicija te pozitivne vanjskotrgovinske bilance (Czesany, 2010).

Ulazak u članstvo Europske Unije 2004. godine dovelo je do brojnih promjena na tržištu rada Republike Češke od kojih je najznačajnija povećanje fleksibilnosti (Knezačkova i Volejnikova, 2014). U svom radu Wiatkiewicz (2010) ističe kako je bitno za istaknuti da je koncept fleksigurnosti postao dio nacionalne strategije zapošljavanja te kako tvrtke sve više uočavaju njegovu važnost.

Republika Češka spada među zemlje koje imaju stopu nezaposlenosti ispod prosjeka zemalja Europske Unije pri čemu dotična zemlja izdvaja poprilične iznose kako bi se stopa nezaposlenosti održala na što nižim razinama (Jahoda i Godarova, 2016).

Tržište rada Republike Češke je doživjelo značajne promijene kao rezultat rekonstruiranja ekonomije pri čemu ga obilježava rastući udio visokoobrazovanih te promjena kompozicije zaposlenih osoba. Veći udio visokoobrazovanih osoba je značajno povećao ponudu vještina dok se sastav zaposlenih promijenio radi razvoja usluga, integracije sa svjetskim lancima vrijednosti te značajnim promjenama unutar proizvodnog sektora (Araujo i Maleček, 2015).

U svom radu Kwiatkiewicz (2010) navodi kako je generalno obilježje tržišta rada Republike Češke niska razina nezaposlenosti ali kako ipak detaljnija analiza tržišta rada ukazuje na velike regionalne nejednakosti u stopama nezaposlenosti pri čemu je važno istaknuti razlike u spolovima te nedostatak odgovarajućih vještina (Pavelka i Roster, 2013).

Posebno je potrebno obratiti pozornost na potencijalne probleme starenja radne snage, nedostatak vještina koje se traže na tržištu rada, niska geografska mobilnost te uključenje ugroženih skupina na tržište rada (Kwiatkiewicz, 2010).

Međutim, Araujo i Maleček (2015) navode također kako dugotrajna nezaposlenost kao i nezaposlenost mladih na tržištu rada Republike Češke naročito pogađa niže obrazovanu radnu snagu te kako je očita neusklađenost vještina i profesija koja ukazuje na to da obrazovni sustav ne osigurava kvalifikacije potrebne na tržištu rada te su istovremeno prisutne regionalne razlike u efikasnosti dotičnih tržišta.

Rad „na crno” bio je sve do nekoliko godina unazad jedan od velikih problema tržišta rada Republike Češke. Promjena radne legislative iz 2012. godine olakšala je uočavanje rada „na crno” što je dovelo do minimizacije gubitaka od nelegalnog zapošljavanja (Strielkowski, 2013). Također, vrijedno je za istaknuti kako u svom radu Železnik (2011) navodi da niti jedna pregovaračka strana na tržištu rada Republike Češke nema prevladavajuću moć da utječe na razinu nadnica te kako se može zaključiti da razina nadnice odgovara produktivnosti dotične radne snage prije nego li odredbe tržišta rada.

Temeljem odnosa toka radne snage iz nezaposlenosti u zaposlenost, možemo zaključiti kako Češka Republika zaostaje u kreiranju novih radnih mjesta. Značajno niski kapaciteti Českog tržišta rada u apsorpciji naročito nisko obrazovane i starije radne snage ukazuje na prisutnost strukturne neusklađenosti navedenih kategorija radne snage s potrebama tržišta rada. Stoga, potrebno je uspostaviti efikasnu aktivnu politiku tržišta rada, omogućiti fleksibilnije oblike zaposlenja te uvesti snažnije mjere protiv sive ekonomije (Flek i Mysikova, 2015).

Miskolczi et al. (2011) navode kako je od 1996. do 2011. godine vidljiv značajan utjecaj BDP-a na kretanje nezaposlenosti s vremenskim odmakom od tri kvartala dok Miskolczi (2013) također zaključuje kako je od 2007. do 2012. godine rast BDP-a imao značajan utjecaj na zaposlenost i nezaposlenost s vremenskim odmakom od dva do tri kvartala. Statistički značajan utjecaj investicija na nezaposlenost nije dokazan.

Štoviše, u svom radu Maitah i Urbankova (2015) koristeći korelacijsku analizu zaključuju kako od 2008. godine rast realnog BDP-a ima utjecaj srednje jakosti na nezaposlenost dok se njegov najsnažniji utjecaj na nezaposlenost Republike Češke ogleda s vremenskim odmakom od dvije godine. Također, autori navode kako Republika Češka ima nisku razinu strukturne nezaposlenosti.

9.3 Republika Slovačka

Slovačka je mala ekonomija čvrsto povezana s glavnim ekonomijama Europske Unije od kojih je posebno važno za istaknuti Njemačku. Velika otvorenost ekonomije Slovačke Republike posebno je došla do izražaja za vrijeme velike gospodarske krize 2008. godine koja je imala značajan negativan utjecaj na gospodarstvo u vidu pada proizvodnje i povećanja stope nezaposlenosti (Martincova, 2013).

U razdoblju od 2003. do 2005. godine Slovačka je donijela niz značajnih reformi na području tržišta rada, poreza, socijalnih davanja, mirovina itd. Dotično je rezultiralo poboljšanjem poslovnog okruženja, povećanog priljeva izravnih stranih investicija, brzog ekonomskog rasta i rastuće stope zaposlenosti. Do kraja 2008. Slovačka je uspjela sniziti stopu nezaposlenosti do razine ispod 9%. Kao posljedica globalne financijske krize, u 2010. godini stopa nezaposlenosti je došla do razine od gotovo 15% te je ostala gotovo nepromijenjena sve do kraja 2013. godine. Međutim, do kraja 2015. Slovačka je zabilježila stopu nezaposlenosti ispod 11%. Unatoč posljednjim pozitivnim pomacima, stopa nezaposlenosti Slovačke je i dalje dvostruko veća od stope nezaposlenosti Republike Češke te je oko 4% veća od Poljske i Mađarske (Golias, 2016).

Tržište rada Republike Slovačke ima nekoliko zajedničkih karakteristika s ostalim bivšim tranzicijskim zemljama Europske Unije. Primjerice, stopa participacije radne snage je malo ispod prosjeka razine Europske Unije dok je neaktivnost starije populacije (iznad 55 godina) i žena naročito izražen za razliku od ostalih zemalja Europske Unije. S obzirom na institucije tržišta rada, možemo zaključiti kako Slovačka Republika ima fleksibilno tržište rada dok ona ima najniže iznose davanja za nezaposlene te socijalna davanja općenito (EK, 2014).

Također, ukoliko uspoređujemo Češku Republiku sa Slovačkom Republikom vezano za regionalne nejednakosti stopa nezaposlenosti možemo zaključiti kako Slovačka Republika ima veće regionalne nejednakosti u stopama nezaposlenosti za razliku od Češke Republike (Megyesiova i Lieskovska, 2013).

Prosječna stopa nezaposlenosti Republike Slovačke u posljednjih dvadeset godina je iznosila 14,5% što je značajno iznad većine Europskih država. U svom radu Machlica et al. (2014) istraživali su uzroke dugotrajne nezaposlenosti Republike Slovačke, kako bi ponudili

potencijalna moguća rješenja za suzbijanje dugoročnih i visokih stopa nezaposlenosti, te doznali kako postoje za to tri glavna razloga – niska razina vještina i isključivanje Roma s tržišta rada, neadekvatna struktura ekonomije ometa rast zaposlenosti te visoka davanja i neadekvatan sustav poreza i naknada smanjuje mogućnost stvaranja novih radnih mjesta za kućanstva nižih dohodaka. Stoga, politike trebaju imati za cilj podizanje razine vještina nezaposlenih Roma i razvoj afirmativne politike integracije cjelokupnog romskog stanovništva na tržište rada, poboljšanje gospodarske infrastrukture na način da se privuku sredstva iz Europske Unije u slabije razvijene regije te smanjenje troškova one radne snage koja ima naniže dohotke.

Unatoč održivom rastu, nezaposlenost ostaje na visokoj razini posebno za mlade i one koji su dugotrajno nezaposleni dok su regionalne razlike veoma očite u vidu primanja, stopa zaposlenosti i infrastrukture. Politike i proračunski prioriteti bi se trebali fokusirati na koordinirane akcije koje će poticati investicije i otvaranje novih radnih mjesta, smanjiti financijsku destimulaciju, poboljšati vještine te pomoći ljudima da uđu ili da se ponovno povrate na tržište rada (MMF, 2014).

Visoka strukturna nezaposlenost ukazuje kako je nezaposlenost uzrok pogrešno uspostavljenog institucionalnog okvira radije nego li kratkoročnih fluktuacija poput ekonomskih ciklusa. Pogrešno uspostavljen institucionalni okvir podrazumijeva neadekvatno uspostavljene institucionalne poticaje iz područja poreza i socijalnih pogodnosti, pravila na tržištu rada, obrazovnog sustava, i sl. Stoga, kako bi se značajno smanjila nezaposlenost potrebno je donijeti efikasne institucionalne promijene pri čemu pozornost ne treba pridavati isključivo ekonomskom rastu. Slovačko tržište rada suočava se također s dugotrajnom nezaposlenošću posebno mladih i to niže obrazovanih dok je također vrijedno za istaknuti zamku neaktivnosti koja je posljedica slabo plaćenih poslova radi visokih poreznih stopa. Naime, kada se usporede primanja od socijalnih davanja s generalno izrazito niskim prihodima od rada, tada uviđamo kako je razlika u primanjima vrlo mala što negativno utječe na aktivnost radne snage (Golias, 2014).

Međutim, u svom radu Kahanec i Sedlakova (2016) ističu kako Slovačka Republika u posljednjih pet godina bilježi značajan porast stope zaposlenosti zajedno s umjerenim padom stope nezaposlenosti od koji najveći udio i dalje zauzimaju dugotrajno nezaposleni. Lubyova et al. (2016) navode kako pozitivan razvoj tržišta rada Republike Slovačke prati sveukupni napredak tržišta rada Europske Unije. Međutim, kada promatramo efikasnost tržišta rada

Republike Slovačke unutar zemalja Europske Unije, pozicija Slovačke nije toliko značajno poboljšana za razliku od ostalih zemalja. Kritične točke Slovačkog tržišta rada i dalje iziskuju veliku pažnju poput visokih stopa nezaposlenosti mladih te ostalih ranjivih skupina.

Pri tom Shifflet i Banerjee (2011) zaključuju kako se mnoge varijacije u promjenama nezaposlenosti mogu pripisati jedinstvenim karakteristikama pojedine regije što upućuje na to da rješavanje problema dugotrajne nezaposlenosti zahtijeva naglašeniji regionalni pristup za razliku on nacionalne razine.

9.4 Republika Mađarska

Kao i većina ekonomija Istočne Europe, gospodarstvo Mađarske doživjelo je liberalizaciju tržišta u ranim 1990-im kao dio tranzicije iz socijalističkog gospodarstva u tržišno gospodarstvo. Posljednjih godina Mađarsko gospodarstvo ostvaruje intenzivan gospodarski rast. Gospodarskoj strukturi Mađarske u velikoj mjeri pridonosi razvoj industrije, poljoprivrede i uslužnog sektora (Sertić, 2016:2).

Značajnija obilježja tržišta rada Republike Mađarske jesu ta da ona ima iznimno kvalificiranu i produktivnu radnu snagu što je također značajna odrednica radi koje strani investitori ulažu u Mađarsku. Također, vrijedi istaknuti kako izravne strane investicije imaju značajnu pozitivnu ulogu na gospodarski razvoj Mađarske te otvaranje novih radnih mjesta (Horvath, 2010). Komparativne prednosti Mađarske jesu povoljan geografski položaj te konkurentan ljudski kapital (Csizmadia, 2008).

Fazekas (2005) navodi kako je Mađarska za vrijeme tranzicije bila veoma uspješna u privlačenju izravnih stranih investicija što je bio izvor ekonomskog napretka. Značajan priljev izravnih stranih investicija imao je također pozitivan utjecaj na tržište rada. Više od dvije trećine novih radnih mjesta bilo je generirano od strane stranih tvrtki što je posljedica priljeva izravnih stranih investicija. Međutim, s obzirom da priljev izravnih stranih investicija nije bio ravnomjerno raspoređen diljem zemlje pojavile su se rastuće nejednakosti u efikasnosti regionalnih tržišta rada.

Mađarska se na početku razdoblja tranzicije poput ostalih tranzicijskih zemalja susrela s velikim brojem nezaposlenih osoba te se nije baš najuspješnije nosila s nezaposlenošću. Od 1999. njezina stopa nezaposlenosti počinje naglo opadati sve do 2001. godine. Od 2002. godine pa sve do razdoblja pristupanja EU stopa nezaposlenosti je ponovno rasla (Liptak, 2012).

Lakatos (2014) se bavio promjenama na tržištu rada Republike Mađarske za razdoblje od 2001. do 2011. pri čemu posebno ističe kako postoji značajna razlika u nezaposlenosti s obzirom na razinu obrazovanja. Naime, značajan porast broja visokoobrazovanih osoba doveo je također do značajnog porasta broja nezaposlenih visokoobrazovanih osoba što ukazuje na obeshrabrujući efekt povećanja tercijarnog stupnja obrazovanja. Visokoobrazovane osobe zbog prethodno navedenog razloga često pristaju raditi poslove ispod razine njihovih kvalifikacija.

U svom radu Kierzenkowski (2012) navodi kako je značajno smanjenje stope nezaposlenosti jedan od prioriteta Mađarske kako bi se smanjili socijalni problemi te smanjio rizik od rastuće strukturne nezaposlenosti. Stoga, u kratkom roku je potrebno donijeti efikasne politike tržišta rada kako bi se održala potražnja za radnom snagom dok je u srednjem roku potrebno poraditi na strukturnim reformama koje bi trebale rezultirati povećanjem stope participacije radne snage.

Naime, strukturne promjene su potrebne kako bi se razvili fleksibilni oblici zapošljavanja, provela reforma obiteljske politike, olakšala integracija osoba s poteškoćama na tržište rada, uskladile potrebe tržišta rada s obrazovnim sustavom, povećala razina vještina i kvalifikacije radne snage različitih dobnih skupina, smanjili negativni poticaji koji utječu na neaktivnost starije radne snage te adekvatno uključilo Rome na tržište rada (Kierzenkowski, 2012).

Dok je broj zaposlenih osoba kontinuirano rastao od 2010. godine broj nezaposlenih osoba se nije značajno promijenio iz razloga što je veliki broj neaktivnih osoba postao nezaposlen (ili zaposlen) kao djelomična posljedica programa javnih poslova (Bako i Lakatos, 2015).

U razdoblju od 2008. do 2013. godine nezaposlenost je postepeno opadala kao rezultat javnog zapošljavanja – aktivne mjere na tržištu rada, što je činilo gotovo polovicu novo otvorenih poslova te pri tom iziskivalo značajne fiskalne izdatke (Adam, 2014). Međutim, u svom radu Tvrdon (2016) navodi kako se od 2013. godine strukturna nezaposlenost Republike Mađarske povećavala uslijed unutarnjih gospodarskih problema iz područja javnih financija te radi rastućeg državnog duga.

Utjecaj svjetske krize 2008. godine je imao snažniji i dugotrajniji negativan učinak na Mađarsko gospodarstvo u usporedbi s ostalim zemljama Srednje Europe. U Mađarskoj su javni programi zapošljavanja u razdoblju svjetske krize postali dominantni kako bi se suzbila nezaposlenost. Međutim, oni nisu polučili trajne željene rezultate (Liptak, 2012).

Mađarsko tržište radne snage karakterizira umjerena stopa nezaposlenosti, relativno niska stopa participacije radne snage i fleksibilne institucije tržišta rada (EEAG, 2012). Niska stopa participacije radne snage i stopa zaposlenosti obilježje je tržišta rada Republike Mađarske (Galgoczi, 2010).

10 TRŽIŠTA RADA I ODREDNICE NEZAPOSLENOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EUROPE

Zemlje Jugoistočne Europe karakteriziraju visoke stope nezaposlenosti te visoki udio dugoročno nezaposlenih osoba što je očigledan pokazatelj strukturne neusklađenosti tržišta radne snage (Botrić, 2011). Rutkowski (2006) navodi kako dugotrajno nezaposlene osobe, koje su nezaposlene duže od godine dana, čine između 40 i 60 posto nezaposlenih osoba zemalja Jugoistočne Europe.

Odrednice visoke stope strukturne nezaposlenosti zemlja Jugoistočne Europe prema Botrić (2011) jesu visoka fiskalna opterećenja (visoke stope oporezivanja rada) koja su u pozitivnoj korelaciji s nemogućnošću smanjivanja strukturne nezaposlenosti. Stoga, autorica predlaže smanjivanje fiskalnih opterećenja te također sveobuhvatno rekonstruiranje ekonomija Jugoistočne Europe kako bi se smanjila strukturna nezaposlenost. Glavni rezultat njezina istraživanja je kako su bankovne doznake iz inozemstva povezane s tržištem rada promatranih zemalja Jugoistočne Europe.

U svom radu Dumičić et al. (2015) istraživali su odnos između stopa nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe i BDP-a po glavi stanovnika pri čemu su doznali kako postoji njihova negativna povezanost. Vrijedno je također navesti kako Careja (2007) smatra kako u Jugoistočnoj Europi sindikati nisu u stanju adekvatno se zalagati za prava radnika iz razloga što njihova snaga značajno opada.

Arandarenko i Vukojević (2008) istraživali su ukupne troškove radne snage te iznose oporezivanja radne snage za zemlje Zapadnog Balkana te zaključili kako promatrane zemlje imaju visoke porezne klinove za razliku od ostalih zemalja Europe. Ndrejoni et al. (2015) proučavali su odnos stope rasta BDP-a i nezaposlenosti dotičnih zemalja za razdoblje od 2000. do 2013. godine te zaključili kako postoji njihova negativna korelacija.

Također, važno je za istaknuti kako su Kurtović et al. (2015) istraživali dugoročni odnos između izravnih stranih investicija i nezaposlenosti zemalja Zapadnog Balkana za razdoblje od 1998. do 2012. koristeći panel vremenske serije te zaključili kako generalno postoji njihov negativan odnos.

Uz nezaposlenost korupcija je sve do danas jedan od najznačajnijih problema s kojim se suočavaju gotovo sve zemlje Jugoistočne Europe koja onemogućava razvoj poduzetništva te gospodarstva u konačnici (Partnerstvo za društveni razvoj, 2016).

Za uspješan razvoj poduzetništva potrebno je uspostaviti dobru poduzetničku klimu čime osim mjera za poticanje poduzetništva bitnu ulogu ima politička stabilnost i vladavina prava. Zemlje koje imaju visoki stupanj korupcije onemogućuju razvoj poduzetništva te u konačnici rast gospodarstva kako bi se efikasno suzbila nezaposlenost (Szanyi, 2014).

Zemljama Zapadnog Balkana prijeko je potreban društveni i gospodarski razvoj (Sakuma, 2014), dok u svom radu Allushi (2014) navodi kako je konačni cilj dotičnih zemalja transformacija njihovih ekonomija te pristupanje EU. Zemlje Jugoistočne Europe (Bosna i Hercegovina, Srbija, Makedonija, Crna Gora) obilježavaju iznimno visoke stope nezaposlenosti (Pesliakaite, 2016).

Općenito, zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) suočavaju se s niskim izvoznim kapacitetima, neusklađenosti obrazovne strukture koja je većinom posljedica tranzicije te neadekvatnoj konkurenciji koji se očituju u vidu visokih stopa nezaposlenosti (Gligorov et al., 2008).

Proces strukturne preobrazbe zemalja Jugoistočne Europe zastao je sredinom 2000.-tih, suočen s interesnim skupinama te početkom reformskog zamora te je ostao nedovršen. Do početka globalne financijske krize rast zemalja bivše Jugoslavije (osim Slovenije) bio je više predvođen obilnom globalnom likvidnošću i neodrživim dotokom kapitala nego stvarnim napretkom gospodarskih reformi. Jasni dokazi nedostataka u ekonomskom modelu regije očituju se u izuzetno visokim stopama nezaposlenosti koje su u brojnim državama iznosile više od 20 posto, čak i na vrhuncu procvata prije krize što je pridonijelo još većem broju nezaposlenosti nakon krize (Pere i Harshova, 2012).

U razdoblju nakon krize, rast u zemljama Zapadnog Balkana izgubio je na snazi. U svom radu Buturac et al. (2010) analizirali su također makroekonomsku stabilnost dotičnih zemalja prije velike gospodarske krize za period od 2000. do 2008 godine. U promatranom periodu karakteristično je to kako su te zemlje značajno sužavale razvojni jaz u odnosu prema ostalim zemljama Europske Unije, ali ih je globalna ekonomska kriza dovela u situaciju mnogo goru

nego li prije promatranog perioda u vidu opadajućih komparativnih prednosti i izvozne konkurentnosti. Najveće negativne stope rasta zabilježile su Hrvatska i Crna Gora.

Nedovršeni proces reformi uz nepovoljno vanjsko okruženje bio je ključ neostvarenja konvergencije prema razini dohotka bogatijih država Europske unije. Uz gospodarski rast, zemlje bivše Jugoslavije (osim Slovenije) također trebaju generirati nova radna mjesta ukoliko žele obrnuti trend loših ishoda na tržištu rada (Murgasova et al., 2015). Rješenja za prevladavanje krize visoke nezaposlenosti su veoma kompleksna te zahtijevaju značajne resurse tijekom dužeg vremenskog perioda (Jamousi i Gassab, 2011). Preporuke za suzbijanje nezaposlenosti jesu provedba strukturnih reformi te donošenje efikasnih politika tržišta rada (Gligorov et al., 2008).

Strukturni faktori imaju dominantan utjecaj na neefikasnost tržišta rada zemalja Zapadnog Balkana iz razloga što oni imaju direktan utjecaj na efikasnost cijelog gospodarstva. Stoga, kako bi se ublažili problemi na tržištu rada prioritet bi se trebao dati reformama koje potiču strukturne promjene kako bi se ojačala makroekonomska stabilnost te poboljšala poslovna klima. Bez rješavanja ovih problema, institucionalna poboljšanja tržišta rada ili troškovnih faktora radne snage vjerojatno će imati ograničen utjecaj na kreiranje novih radnih mjesta. Međutim, problem institucionalne rigidnosti na tržištu rada bi se trebao riješiti iz razloga što sadrži utjecaj strukturnih problema tržišta rada (Kovtun et al, 2014:23).

U zemljama Jugoistočne Europe veoma je zastupljeno neformalno tržište rada – rad na „crno“ te praksa neformalnih nadnica u formalnom sektoru na način da se prijavljenim radnicima dio plaće isplaćuje „na ruke“, što se poglavito odnosi na zemlje Zapadnog Balkana. Naime, mnogi radnici formalno primaju minimalne nadnice što je također jedan od značajnih pokazatelja prethodno navedenih činjenica. Dotično remeti efikasnost tržišta rada te negativno utječe na gospodarstvo u cjelini (Schmidt i Vaughan-Whitehead, 2011).

Snažne institucije tržišta rada ključne su za ostvarivanje produktivne zaposlenosti. Ukoliko reforme tržišta rada dovedu do smanjivanja koristi za radnu snagu, tada je posebna uloga i važnost efikasnih aktivnih politika tržišta rada, razine zaštite zaposlenih, pogodnosti za nezaposlene te institucija kolektivnog pregovaranja. Održiv rast zaposlenosti zahtijeva poboljšanje troškovne konkurentnosti na način da se smanji oporezivanje rada što će dovesti do smanjenja rada na crno (Roaf et al., 2014).

Zemlje Jugoistočne Europe imaju slabije fleksibilna tržišta rada za razliku od zemalja Srednje Europe pri čemu zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) imaju iznimno rigidna tržišta rada kao posljedica rigidnosti cijena. Problem nezaposlenosti kod zemalja Jugoistočne Europe (ne članice EU) dodatno otežava činjenica kako je u većini dotičnih zemalja minimalna nadnica relativno visoka u usporedbi s prosječnom nadnicom (Hamermesh, 2014).

Tržišta rada zemalja Jugoistočne Europe moraju biti fleksibilnija pri čemu se predlaže uvođenje fleksibilnih radnih organizacija dok bi raspored radnog vremena trebao biti raznolikiji uz pripadajuće fleksibilnije ugovore o radu (Savić i Zubović, 2015).

Prilično niski iznosi pogodnosti za nezaposlene obilježja su zemalja Jugoistočne Europe (ne članice EU) što se podudara s većim iznosima otpremnina te ukazuje kako se teret dohotka nezaposlenih prevlađuje na prethodnog poslodavca. Također, zemlje imaju prilično visoka davanja socijalne pomoći što može imati utjecaj na rigidnost tržišta rada te im je moć sindikata još uvijek prilično velika. Snažni sindikati zajedno s rigidnom zakonskom zaštitom zaposlenika često dovodi do dualnog tržišta rada – podjele zaposlenika na „insajdere“ koji imaju veće dohotke, sigurnost posla i mogućnosti usavršavanja za razliku od zaposlenika „outsajdera“ za koje vrijedi potpuno suprotno.

Sve tranzicijske zemlje obilježava značajna emigracija radne snage te značajni gubitak ljudskog kapitala pri čemu posebno vrijedi istaknuti zemlje Zapadnog Balkana kojima je emigracija radne snage imala ključnu ulogu u oblikovanju tržišta rada i institucija dotične regije. Visoke stope emigracije rezultirale su visokim iznosima bankovnih doznaka iz inozemstva što također utječe na aktivnost radne snage. Unutarnja migracija kvalificiranije radne snage iz ruralnih u urbana područja dodatno je utjecala na strukturnu nezaposlenost (Ebeke i Everaert, 2014).

Zasigurno, zemlje Jugoistočne Europe moraju nastaviti provoditi strukturne reforme kako bi njihova tržišta rada bila fleksibilnija u skladu s Lisabonskom strategijom što znači da se politike zapošljavanja moraju usredotočiti na dva cilja: implementacija fleksigurnosti u radnim odnosima te poboljšanje i usklađivanje vještina s potrebama tržišta rada. Glavne prepreke ostvarenju efikasnih tržišta rada jesu nedostatak društvenog konsenzusa, otpor prema fleksigurnosti te nedostatak financijskih sredstava za politike tržišta rada pri čemu je važno za istaknuti kako zemlje Jugoistočne Europe imaju značajno manji udio iznosa za aktivne politike tržišta rada u odnosu na BDP za razliku od ostalih zemalja Europe (Savić i Zubović, 2015).

10.1 Republika Rumunjska

Od 2003. pa sve do 2008. godine porast osobne potrošnje bio je glavni generator rasta Rumunjske radi povećane kupovne moći i dostupnosti kredita sve do globalne krize 2008. godine (Lungu, 2011). Rumunjska je ostvarila značajne koristi od pristupanja EU te mora poraditi na daljnjoj konkurentnosti gospodarstva i uspostavi modela rasta kako bi bila manje ovisna o vanjskim šokovima. Provođenje adekvatne fiskalne i monetarne politike će biti ključno za postizanje kontinuiranog gospodarskog rasta u narednim godinama (Lungu, 2011).

Tržište rada Rumunjske se značajno promijenilo tijekom ekonomske tranzicije pri čemu je jedna od njezinih glavnih značajki drastično smanjenje aktivne populacije. Naime, iz Rumunjske općenito podjednako emigrira radna snaga bez obzira na stupanj obrazovanja i razinu stručnosti. Također, bitno je za istaknuti kako u Rumunjskoj ekonomiji postoji veliki broj osoba koje rade u neformalnoj ekonomiji (Balan, 2015).

Boaja (2012) navodi kako je rad na crno jedan od značajnih problema Rumunjske ekonomije. Kako bi se smanjio rad na crno te potaknulo regularno zaposlenje potrebno je smanjiti visoke iznose naknada, poreza i socijalnih doprinosa koje plaćanju poslodavci i zaposlenici.

Davidescu i Dobre (2014) su istraživali odnos stopa nezaposlenosti i sive ekonomije za period od 2000. do 2010. godine te zaključili kako akumulirane reakcije generirane od strane pozitivnog šoka ponude potvrđuje da u kratkom roku, rast registriranih stopa nezaposlenosti formalnog sektora dovodi do smanjenja broja ljudi koji rade u neformalnoj ekonomiji. Međutim, svom radu Davidescu (2014) navodi kako ne postoji dugoročan odnos između stope nezaposlenosti i neformalne ekonomije.

U svom radu Pociovalisteanu i Badea (2012) navode kako se Rumunjska suočava sa značajnim odljevom mladih te stručne radne snage zbog neefikasnosti tržišta rada. Naftanaila (2016) ističe da je od pojave velike gospodarske krize, u Rumunjskoj sve očitija strukturna nezaposlenost koja je posebno došla do izražaja u periodu od 2011. do 2015. godine potaknuta rastućom dugotrajnom nezaposlenošću.

Cismas et al. (2011) navodi kako postoje značajne razlike u stopama regionalne nejednakosti Rumunjske dok je u svom radu Simionescu (2016) istraživala koja varijabla ima najveći utjecaj

na kretanje regionalnih stopa nezaposlenosti te pri tom zaključila kako postoji Grangerova kauzalnost između stopa nezaposlenosti i izdataka za socijalnu zaštitu. Također, u svom radu Savu i Bursugiu (2013) navode kako ne postoji značajna razlika u stopama nezaposlenosti muškaraca i žena na tržištu rada Rumunjske.

Gibescu (2013) navodi kako za razdoblje od 1995. do 2007. godine postoji značajna povezanost između stope nezaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda Rumunjske. Također, Bogdan Andrei et al. (2009) ističu da u vremenskom periodu od 2000. do 2008. godine postoji značajna povezanost između rasta stope nezaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda Rumunjske na način da je postotno povećanje nezaposlenosti uzrokovalo gotovo pola posto smanjenja stope rasta bruto domaćeg proizvoda.

Ulaskom u EU Rumunjska je ostarila značajan gospodarski napredak za koji postoji značajna mogućnost napretka dok vrijedi istaknuti kako se standard građana nije povećao u skladu s očekivanjem. Zasigurno, Rumunjska mora poraditi na boljem razvoju poduzetništva kako bi se mogla otvarati nova radna mjesta te povećala zaposlenost. Rumunjska ima jeftinu radnu snagu prihvatljivih razina kvalifikacija te veliki broj specijalista u informatičkoj industriji što joj uz bolju poduzetničku klimu može doprinijeti snažnijem razvoju gospodarstva (Moldovan, 2015).

U svom radu Ildiko et al. (2010) bavili su se odrednicama nezaposlenosti Rumunjske za razdoblje od 2000. do 2009. godine te utvrdili kako izvoz, kamatna stopa i stopa inflacije imaju značajan utjecaj na kretanje nezaposlenosti dok Herman (2010) navodi kako za razdoblje od 1990. do 2009. ne možemo identificirati jasnu statistički značajnu poveznicu između stope inflacije i stope nezaposlenosti.

U razdoblju od 2000. do 2011. godine stopa nezaposlenosti Rumunjske je bila pod utjecajem makroekonomskih faktora poput neto nadnica, uvoza i kamatne stope (Marinela i Lavinia, 2012). Rumunjska bilježi nisku i opadajuću stopu nezaposlenosti što je uglavnom posljedica kontinuirano niskih stopa aktivnosti radne snage. Unatoč mnogobrojnim aktivnostima, stopa nezaposlenosti mladih i dalje je visoka, pristup tržištu rada ugroženim skupinama otežan te stopa neaktivnosti na visokoj razini (Europska Komisija, 2015).

Rumunjska bilježi značajan gospodarski rast od 2013. godine potaknut snažnim izvozom i industrijskom proizvodnjom te postupnim oporavkom domaće potražnje. Pri tom Rumunjska

bilježi značajno poboljšanje situacije na tržištu rada u vidu niske stope nezaposlenosti te rasta stope zaposlenosti. Međutim, važno je za istaknuti da je problem strukturne nezaposlenosti i dalje značajan (Europska komisija, 2016).

10.2 Republika Bugarska

Bugarsko gospodarstvo je najmanje razvijeno gospodarstvo Europske Unije koje se nalazi na tek 46% prosječnog standarda Europske Unije, no, s prosječnom realnom stopom rasta od 2,8% u posljednjih deset godina, Bugarska je bila osma najbrže rastuća zemlja u krugu sadašnjih članica Europske Unije. Tijekom recentne globalne krize, Bugarska je imala tek jednu godinu sa zabilježenim padom BDP-a, čime je pokazala veću otpornost od većine članica Europske Unije (HGK, 2016:3).

Međutim, Maivali i Stierle (2013) navode kako je tijekom ekonomske krize zabilježen značajan gubitak radnih mjesta te snažan rast prosječne nadnice. Dotično je dovelo do porasta jediničnog troška rada što je predstavljalo dodatni problem ionako visoke razine nezaposlenosti, a i ranjive skupine tržišta rada je stavilo u još nepovoljniji položaj.

U početnim fazama tranzicije Republika Bugarska imala je izrazito loše performanse svog tržišta rada koje se suočavalo s brzim gubitkom radne snage te kroničnom nemogućnosti kreiranja radnih mjesta. Ukoliko je uspoređujemo s ostalim zemljama Srednjo-Istočne Europe, radna snaga Republike Bugarska je imala najniže mogućnosti pronalaženja zaposlenja (Garibaldi et al., 2001).

Također, u svom radu Bratoeva – Manoleva (2010) ističu kako je članstvo Republike Bugarske u Europskoj Uniji promijenilo ekonomsko i socijalno okruženje za razvoj tržišta rada, a i dovelo do novih prilika, izazova i problema koje Bugarsko tržište rada treba prevladati.

Štoviše, Arabska (2015) navodi kako tržište rada Republike Bugarske karakteriziraju specifičnosti koje su posljedica tranzicijskog perioda, Europske integracije, ekonomske krize te suvremenih globalnih dinamičkih uvjeta dok Pirimova (2015) ističe kako se Republika Bugarska i dalje bori s rastućim stopama nezaposlenosti te ograničenim mogućnostima rasta stopa zaposlenosti unatoč pozitivnom ekonomskom rastu.

Postepeni ekonomski oporavak je potaknuo kreiranje novih radnih mjesta te smanjio nezaposlenost. Međutim, visoka dugotrajna nezaposlenost, niska stopa participacije radne snage i neusklađenost vještina ukazuju na preostale izazove tržišta rada i obrazovnih politika s kojima se valja suočiti (Europska komisija, 2016). Snažniji rast produktivnosti radne snage ublažio bi strukturne probleme tržišta rada koji se odnose na visoke stope dugotrajne nezaposlenosti i nezaposlenosti mladih (Mitra i Pouvelle, 2012).

Visoke stope nezaposlenosti i neaktivnosti, koje su iznad prosjeka Europske Unije, ukazuju na neefikasnost politika tržišta rada (Raychev, 2015). Kako bi tržište rada Republike Bugarske bilo efikasnije, potrebno je povećati njegovu fleksibilnost te adekvatno i pravovremeno primjenjivati politike tržišta rada i ekonomskog razvoja. Posljednjih godina, politike tržišta rada se fokusiraju na aktivnosti koje podupiru restrukturiranje radne snage te na one koje povećavaju njezinu mobilnost (Arabska, 2015).

Vrijedno je za istaknuti kako u svom radu Terziev i Arabska (2015) navode kako se aktivno razvija fleksibilnost Bugarskog tržišta rada za razliku od sigurnosti u radnim odnosima u smislu ugovora o radu, nadnica i uvjeta rada, o čemu bi također trebalo obratiti više pozornosti, te kako je polazna točka u razvoju Bugarskog tržišta rada i zapošljavanja donošenje koherentne i održive strategije ekonomskog razvoja s jasnom vizijom strukture ekonomije te potražnje za radnom snagom u srednjem roku.

Nikolaev i Stancheva (2013) istraživali su odnos izravnih stranih investicija i nezaposlenosti na tržištu rada Bugarske te zaključili kako postoji njihov značajan i jak odnos na način da se povećanjem priljeva izravnih stranih investicija stopa nezaposlenosti smanjuje. Štoviše, autori navode kako je bez priljeva izravnih stranih investicija gotovo nemoguće ostvariti visoke stope gospodarskog rasta Bugarske.

10.3 Republika Hrvatska

Iako je Republika Hrvatska bila jedna od najbolje pripremljenih zemalja za tranziciju, njezino zaostajanje za ostalim zemljama tranzicije uslijedilo je zbog rata te pogrešno vođenih politika (Vojnić, 2002). Veliki utjecaj na današnju situaciju tržišta rada Republike Hrvatske imao je raspad bivše Jugoslavije te proces tranzicije i privatizacije (Bićanić i Babić, 2008).

Republika Hrvatska je bila druga najrazvijenija zemlja Jugoistočne Europe 1990. godine. Domovinski rat i njegove posljedice, gubitak tradicionalnih tržišta te iznimno loše provedena tranzicija uzrokovali su značajan pad BDP-a. Hrvatska se 1999. suočila s recesijom kao jedina Europska država pogođena dotičnim fenomenom uobičajenim u Europi nakon 2008. godine. Međutim, od 2000. do 2008. godine Republika Hrvatska je povećala svoj BDP po glavi stanovnika 3,2 puta. Od 2009. Republika Hrvatska je pretrpjela najduže razdoblje recesije od svih članica EU (Roaf et al., 2014).

Razlog zašto Republika Hrvatska nije ostvarila značajnije rezultate od tranzicije nije bio samo nametnuti rat nego i velike pogreške ekonomske i ukupne politike što je posebno odnosi na tajkunsku privatizaciju i pogrešnu razinu stabilizacije. Dotično je uništilo sve početne prednosti Hrvatskog gospodarstva koje je imalo na početku tranzicije te prouzrokovalo tešku društvenu i gospodarsku krizu (Vojnić, 2002).

Od svih zemalja Zapadnog Balkana jedino je Hrvatska zabilježila značajniji društveni i gospodarski napredak, međutim ukoliko je uspoređujemo s ostalim razvijenijim zemljama poput Slovenije, Češke, Mađarske te Poljske tada ona ostvaruje daleko najlošije rezultate (Škuflić, 2010). Međutim, Kurečić i Pađen (2014) navode kako je pristupanjem u Europsku Uniju Republika Hrvatska zasigurno prestala biti dio Zapadnog Balkana.

„Iako mnogi tranziciju smatraju dovršenom ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, gospodarstvo koje će se temeljiti na pravoj konkurentnosti, istinski slobodnom poduzetništvu, a koje je pak u ravnovjesju sa socijalnom osjetljivošću, potrebno je tek stvoriti“ (Haramija i Njavro, 2016:515).

Uspoređujući Hrvatsku sa zemljama Srednje Europe uočava se da je u posljednjih par godina prije globalne krize bilježila sve veći priljev izravnih inozemnih ulaganja, no ta ulaganja nisu rezultirala očekivanim pozitivnim efektima na gospodarstvo budući da su bila usmjerena u lokalne, većinom uslužne sektore. Također, Republika Hrvatska pokazala je sklonost gomilanju inozemnog duga. Zabrinjavajući je rastući trend zaduživanja koji nije praćen odgovarajućim, bržim rastom gospodarske aktivnosti. Izračunati pokazatelji inozemne zaduženosti upozoravaju na kritično stanje hrvatskog gospodarstva (Bilas et al., 2011: 17).

„Niska stopa aktivnosti na tržištu rada i niska stope zaposlenosti pokazatelji su koji vjerojatno najbolje oslikavaju slabosti hrvatskog tržišta rada, dok relativno visoka stopa nezaposlenost

potvrđuje probleme sa stvaranjem dovoljnog broja radnih mjesta čak u uvjetima niske ponude rada. Sadašnje stanje na tržištu rada Republike Hrvatske moguće je sagledati kao rezultat utjecaja triju ključnih faktora: ciklički slaba potražnja za radom, strukturno visoka nezaposlenost i slaba ponuda rada, te institucionalna (regulatorna) rigidnost koja pojačava nepovoljne učinke cikličkih i strukturnih faktora“ (Nestić, 2015:43-44).

U svom radu Rutkowski (2003) navodi kako je Hrvatska jedna od zemalja Europe s najstrožijim propisima o zaštiti zaposlenja. Naime, otpuštanje viška radne snage iznimno je zahtjevno i skupo dok su istovremeno ograničeni fleksibilni oblici zapošljavanja. Štoviše, autor navodi kako stroga zaštita zaposlenja utječe na ograničeno stvaranje novih radnih mjesta. Kada uspoređujemo Hrvatsko radno zakonodavstvo koje uređuje zaštitu zapošljavanja za redovite ugovore o zaposlenju sa zemljama Srednje Europe, tada je ono i dalje relativno nefleksibilno. Hrvatska je zemlja s nefleksibilnim tržištem rada i visokom razinom pravne zaštite zaposlenika promatrano za period od 2008. do 2013. godine (Kunovac, 2014).

„Niske stope aktivnosti i zaposlenosti, rastuća nezaposlenost, posebice mlađe populacije, relativno visoki troškovi i niska produktivnost rada, zakonodavna i institucionalna rigidnost, relativno visok udio zaposlenih u javnom i u neformalnom sektoru te neusklađenost ponude i potražnje na tržištu rada, nisu samo posljedica financijske i ekonomske krize, nego i dugoročnih procesa koji uključuju i područja koja nisu povezana isključivo s tržištem rada. To znači da bismo samo jedan dio trenutne situacije na tržištu rada mogli pripisati cikličnom kretanju gospodarstva i čisto ekonomskim uzrocima, dok ostalo pripada određenim neekonomskim, prvenstveno demografskim i institucionalnim čimbenicima“ (Tomić, 2015, str. 21).

Botrić (2009) zaključuje kako su u Republici Hrvatskoj itekako prisutne regionalne razlike u stopama nezaposlenosti. Rezultati dotičnog istraživanja pokazali su kako su značajne varijable koje određuju nejednakost u stopama nezaposlenosti na razini pojedine regije: udio zaposlenih u poljoprivrednim djelatnostima, unutrašnji migracijski saldo, udio zaposlenih u industrijskim djelatnostima te odnos potražnje i ponude za radom.

„Rješenje nezaposlenosti u hrvatskome gospodarstvu valja tražiti u onome modelu u kojem se mora pokrenuti državu kao organizirani aparat. Država mora osigurati investicije, osnivati nova dionička društva i pokrenuti proces rekonstrukcije postojećih dioničkih društava, a sve sa svrhom povećanja stopa zaposlenih, iz čega slijedi opći razvitak“ (Sedlar, 2017, str. 61).

Benazić i Rami (2016) istraživali su utjecaj monetarne politike na nezaposlenost te doznali kako između njih postoji stabilna kointegracijska veza. Međutim, Hrvatska monetarna politika je prilično ograničena u smanjivanju stopa nezaposlenosti.

Hrvatsku ima relativno skupu radnu snagu radi visokih poreza i doprinosa, neefikasno pravosuđe, veliko administrativno opterećenje, veći stupanj korupcije te makroekonomsku nestabilnost što dovodi do nepovoljne poslovne klime za daljnji razvoj poduzetništva (Peša et al., 2016).

Republiku Hrvatsku obilježava spori rast ukupne aktivnosti, visoka nezaposlenost, visok uvoz i samim tim visoka zaduženost. Prioritet hrvatskog gospodarstva je poticanje izvoza te smanjenje javnog duga (Bilas et al., 2011). Međutim, u razdoblju od 2004. do 2008. Hrvatska ekonomija je bilježila relativno visoke stope rasta BDP-a pri čemu je glavni pokretač bila povećana osobna potrošnja (Peša et al., 2016).

Posljednjih godina bilježe se pozitivni ekonomski pomaci u gospodarstvu Republike Hrvatske i to kao posljedica pristupanja i integracije u Europsku Uniju. Kao najznačajniji utjecaj pristupanja Hrvatske u Europsku Uniju navodi se rast izvoza i konkurentnosti Hrvatskih proizvoda što bi trebalo imati pozitivan utjecaj na efikasnost tržišta rada Republike Hrvatske te u konačnici povećanje stope zaposlenosti i smanjenje stopa nezaposlenosti (Peša et al., 2017a).

10.4 Republika Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina administrativno je podijeljena na Federaciju Bosne i Hercegovine, Republiku Srpsku i Brčko Distrikt što joj uvelike onemogućava efikasno rješavanje brojnih problema što je između ostalog i uzrok slabe i neefikasne tranzicije (Tomaš, 2013).

Opće makroekonomsko okruženje kao i ostali aspekti života Bosne i Hercegovine osjećaju posljedice rata iz razdoblja od 1992. do 1995. godine. Od 2003. pa do globalne ekonomske krize, Bosna i Hercegovina ostvarivala je prosječni ekonomski rast od 6% godišnje. Također, državna potrošnja zauzima veliki udio BDP-a za razliku od ostalih zemalja Jugoistočne Europe te je važno za istaknuti kako negativna bilanca plaćanja predstavljala izniman problem.

Liberalizacijom roba i usluga došlo je do velikog povećanja uvoza dok Bosna i Hercegovina izvozi uglavnom proizvode niske dodane vrijednosti (O'Higgins, 2011).

Konkurentnost gospodarstva Bosne i Hercegovine je na mnogo nižoj razini u odnosu na zemlje članice Europske Unije te u odnosu na određene zemlje kandidatkinje. Decentralizirana struktura vlasti i konstantna politička nesigurnost glavne su prepreke provedbi ekonomskih reformi te povećanja efikasnosti na tržištu rada (Mamuti, 2013).

U svom radu O'Higgins (2011) navodi kako su stope zaposlenosti Bosne i Hercegovine iznimno niske kada ih uspoređujemo sa stopama zaposlenosti ostalih susjednih zemalja dok je sličnost s ostalim susjednim zemljama ta da praksa rada na nepuno radno vrijeme nije toliko zastupljena. Situacija na tržištu rada Bosne i Hercegovine lošija je od većine zemalja Jugoistočne Europe te zaostaje u procesu tranzicije kada je uspoređujemo s ostalim zemljama Zapadnog Balkana. Također, institucionalna rigidnost, neadekvatna legislativa, neodređeno trajanje kolektivnih ugovora, relativno visoke minimalne nadnice, visoki udio rada u neformalnoj ekonomiji te decentralizirana politička struktura uzroci su neefikasnog tržišta rada Bosne i Hercegovine.

Dugotrajne i visoke stope nezaposlenosti te niske stope zaposlenosti ukazuju na strukturne probleme tržišta rada pri čemu su loši ishodi na tržištu rada očiti čak i za vrijeme gospodarskog rasta (Llaudes et al., 2015).

Također, u Strategiji zapošljavanja Bosne i Hercegovine (2010) za razdoblje od 2010. do 2014. godine kao glavni problemi s kojima se susreće tržište rada Bosne i Hercegovine navodi se sporo otvaranje novih radnih mjesta, iznimno nepovoljna situacija na tržištu rada ranjivih skupina, niska razina mobilnosti radne snage, neadekvatan razvoj ljudskih potencijala, ograničene mogućnosti djelovanja politika i institucija tržišta rada te nedostatak socijalnog dijaloga u području zapošljavanja.

Vanjskotrgovinska bilanca ima značajan utjecaj na kretanje nezaposlenosti Bosne i Hercegovine (Knezović i Ergun, 2012). Unatoč tome što Bosna i Hercegovina ima niz komparativnih prednosti u pojedinim industrijskim granama u odnosu na konkurenciju ona ih još uvijek nije pretočila u konkurentsku prednost pri čemu je struktura uvoza i izvoza Bosne i Hercegovine veoma nepovoljna. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu nije prikladno kontroliran te kao

posljedica rastućeg vanjskotrgovinskog deficita navode se visoke stope nezaposlenosti i usporen ekonomski rast (Alibašić i Mahmutović, 2015).

10.5 Republika Srbija

Republika Srbija je započela tržišne reforme mnogo kasnije nego li ostale tranzicijske zemlje zbog međunarodnih ekonomskih sankcija koje su trajale tijekom 1990-ih godina (Arandarenko i Alvijaš, 2011) dok u svom radu Nikolić et al. (2012) navode kako su rezultati procesa tranzicije Republike Srbije ispod svake očekivane razine. Naime, planirani cilj uspostave efikasne i konkurentne ekonomije se još uvijek nije ostvario.

„Tržište rada Republike Srbije karakteriziraju brojna ograničenja, koja su posljedica ne samo razdoblja tranzicije i restrukturiranja gospodarstva, već i mnogih nepovoljnih tendencija, “naslijeđenih” iz ranijeg razdoblja. Ako se tome doda i činjenica da se tokom posljednjeg desetljeća nedovoljno radilo na reformi ovog segmenta integralnog tržišta, onda je jasno zašto postoje strukturne neusklađenosti, dugoročna nezaposlenost, nedovoljna fleksibilnost, dualnost tržišta itd.“ (Leković i Marjanović, 2011, str. 397).

U periodu prije gospodarske krize Republika Srbija je ostvarivala rast prosječne nadnice te umjereni rast udjela radne snage što je posljedica sve manje formalne zaposlenosti dok se poprilično velik pad zaposlenosti Republike Srbije javlja od početka velike gospodarske krize. Broj radne snage se pri tom naglo povećao ali u novije vrijeme ubrzano pada te dostiže pred kriznu razinu (Arandarenko i Alvijaš, 2011).

U svom radu Beraha (2011) navodi kako tržište rada Republike Srbije karakterizira visoka nezaposlenost rastuće tendencije u kojoj dominira dugotrajna nezaposlenost, posebno težak položaj mladih, žena i osoba starijih od 50 godina, izrazito mali udio visokoobrazovane radne snage i visokokvalificiranih radnika te neusklađenost ponude i potražnje sa zahtjevima i potrebama tržišta rada. Indikatori tržišta rada Republike Srbije su značajno lošiji u odnosu na prosjek zemalja Europske Unije.

Ognjenović (2011) navodi kako se uočava trend smanjenja strukturne nezaposlenosti pri čemu također ističe kako dotični trend nije rezultat bolje usklađenosti ponude i tražnje tržišta rada već broj slobodnih radnih mjesta pada brže za razliku od rasta nezaposlenosti.

„Problem visoke nezaposlenosti i smanjenja razine zaposlenosti zahtjeva da se svi relevantni faktori usredotoče na stvaranje realnih ekonomskih i društvenih preduvjeta koji će doprinijeti podizanju nivoa ekonomske dinamike u zemlji i otvaranju novih radnih mjesta“ (Leković i Marijanović, 2011, str. 388).

„U reformi radnog zakonodavstva Srbije učinjene su značajne promjene. U značajnoj mjeri je izvršena fleksibilnost tržišta radne snage, što je jedan od važnih koraka na putu tranzicijskih promjena gospodarstva. Pojednostavljeni su postupci zapošljavanja i otpuštanja radnika, što bi trebalo pozitivno utjecati na jačanje mobilnosti rada i stvaranje novih radnih mjesta. Uspostavljene su aktivne mjere zapošljavanja, izvršena je liberalizacija kolektivnog pregovaranja te su uvedeni fleksibilni oblici zapošljavanja“ (Šuković, 2009, str. 95).

U svom radu Jandrić (2013) navodi kako Republiku Srbiju kao i većinu zemalja u tranziciji karakterizira niska sigurnost dohotka i/ili zaposlenja i umjerena fleksibilnost tržišta rada pri čemu ističe važnost sveobuhvatne reforme tržišta rada koja uzima u obzir institucije tržišta rada te institucionalni okvir zajedno s makroekonomskom situacijom u gospodarstvu.

10.6 Republika Crna Gora

„Crna Gora je najmanja zemlja Zapadnog Balkana dok za razliku od ostalih zemalja Zapadnog Balkana prednjači u gospodarskom smislu. Nakon dvostrukih recesija 2009. i 2012. godine, crnogorska ekonomija je ostvarila gospodarski oporavak 2013. godine kada joj je stopa rasta bruto domaćeg proizvoda iznosila 3,3%. Također, značajniji ekonomski rast ostvarila je 2015. godine radi investicija u sektor turizma, transporta i energetske sektora“ (Djuric, 2016, str. 5-6).

„Tržište rada Crne Gore karakterizira visoka dugoročna nezaposlenost, visoki postotak nezaposlenosti mladih, neusklađenost između ponude i potražnje radne snage, sezonski karakter zapošljavanja, veliki broj stranih radnika, značajne regionalne razlike u nezaposlenosti

i veliki broj posebno ugroženih skupina na tržištu rada“ (Gospodarska komora Crne Gore, 2015, str. 28-29).

Najveći problem s kojim se suočava crnogorsko tržište rada svakako je niska stopa zaposlenosti koja je uzrokovana visokom stopom nezaposlenosti i izrazito niskom stopom aktivnosti. Štoviše, određene studije pokazuju da bi porast stope aktivnosti imao višestruko veće pozitivne efekte na povećanje zaposlenosti od smanjenja stope nezaposlenosti. Prostor za ovakvo poboljšanje postoji, s obzirom na to da je Crna Gora zemlja sa jednom od najmanjih stopa aktivnosti u Europi (Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020, 2015).

Prema izvještaju o radu 2015. godine Gospodarske komore Crne Gore, Crna Gora kontinuirano radi na povećanju fleksibilnosti tržišta rada radi čega je i pokrenut postupak izrade novog Zakona o radu. Pri tom se kao najčešće prepreke većem zapošljavanju radne snage navode troškovi rada te visoka razina zakonske zaštite zaposlenja.

Posljednjih godina povoljne ekonomske prilike zajedno s državnim mjerama i aktivnostima usmjerenim na poboljšanje poslovne klime, imali su pozitivan utjecaj na crnogorsko tržište rada. Naime, stopa zaposlenosti se povećava dok se stopa nezaposlenosti smanjuje pri čemu se očekuje kontinuitet pozitivnih trendova na tržištu rada (Djuric, 2016).

Nedovoljna dinamika tržišta rada koja se odlikuje visokim barijerama za ulazak, glavni je razlog visoke nezaposlenosti u Crnoj Gori, što je suprotno uobičajenom mišljenju da je otpuštanje uslijed recesijskih tendencija njen glavni uzrok. Svakako da otpuštanje ima značajnu ulogu, ali je broj onih koji su u Crnoj Gori izgubili posao (ili svojevolumeno dali otkaz), manji od broja onih koji prvi put traže posao. Posebno treba istaknuti problem predugog vremenskog perioda koji je neophodan onima koji prvi put traže posao da ga i pronađu (Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020, 2015, str. 8).

10.7 Republika Makedonija

U svom radu Zuka (2015) navodi kako su nizak i nedovoljan razvoj privatnog sektora koji ne generira nova radna mjesta, nedostatak poduzetništva, pogrešne politike, nedostatak kvalificirane radne snage te brojni drugi čimbenici ograničavajući faktori ostvarenja punog ekonomskog potencijala Makedonije dok Sadiku et al. (2015, str. 96) ističu kako ekonomske politike Makedonije nisu prikladne za poticanje gospodarskog napretka i smanjenje nezaposlenosti s obzirom da se najveći broj ljudi zapošljava u javnom sektoru za razliku od privatnog sektora.

Makedonsko tržište rada obilježava niska stopa participacije radne snage, niska zaposlenost, visoka i dugotrajna nezaposlenost, niska kvaliteta radnih mjesta te visoki udio nedobrovoljnog privremenog rada te na skraćeno radno vrijeme što podrazumijeva kako ima iznimno malo dobrih prilika za zaposlenje (Mojsoska – Blazevski i Kurtishi, 2012).

U svom radu Tevdovski (2015) navodi tri međusobno povezane prepreke koje onemogućavaju pristojno zaposlenje Makedonskim radnicima: dohodovna nejednakost, siva ekonomija te politizirane institucije dok Nikoloski (2012) navodi kako se socijalne posljedice nezaposlenosti uspijevaju ublažiti radom u sivoj ekonomiji te kako bankovne doznake iz inozemstva značajno utječu na blagostanje nezaposlenih osoba.

U svom radu Lozanoska et al. (2015) navode kako je u posljednja dva desetljeća vidljiva značajnija kvantitativna i strukturna neusklađenost između ponude i potražnje radne snage na tržištu rada Makedonije te temeljem provedene analize zaključuju da će neefikasno funkcioniranje makedonskog tržišta rada biti još izraženije ukoliko se ne poboljša gospodarska situacija u zemlji. Stoga, Zuka (2015) ističe da Makedonija mora sustavno raditi na ostvarenju značajnijeg gospodarskog napretka kako bi se situacija na njezinom tržištu rada poboljšala.

Performanse tržišta rada Makedonije se poboljšavaju posljednjih godina unatoč dugotrajnim posljedicama globalne krize. Stopa nezaposlenosti opada iako je ona i dalje na visokoj razini – na kraju 2015. godine iznosila je 26,1%, dok je u isto vrijeme stopa zaposlenosti porasla sa 36,2% u 2007. na 42,1% u 2015. godini. Unatoč povoljnim kretanjima stopa zaposlenosti i nezaposlenosti, aktivnost radne snage i dalje predstavlja veliki problem (Petreski i Tumanoska, 2016, str. 1).

Autori Sadiku et al. (2015) temeljem vektorske auto regresije te Engel - Granger kointegracijskog testa zaključuju kako ne postoji uzročno posljedična veza između stopa nezaposlenosti i stopa rasta realnog BDP-a Makedonije radi strukturne nezaposlenosti te velikog udjela neformalne ekonomije iz razloga što gotovo jedna četvrtina zaposlenih radi u neformalnom sektoru.

11 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Dokazivanje hipoteza te ostvarenje cilja i svrhe rada provesti će se ekonometrijskim modelima višestruke panel regresije za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe te višestrukih linearnih regresija za pojedine zemlje Srednje i Jugoistočne Europe. Na taj način se uspoređuju skupne odrednice nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe te svake pojedine zemlje unutar definiranih skupina zemalja.

Također, s obzirom na zajednička obilježja i razlike sveukupno će se provesti tri panel regresije i to jedan za zemlje Srednje Europe te dva panela za zemlje Jugoistočne Europe. Naime, prvi panel zemalja Jugoistočne Europe sačinjavaju zemlje članice EU (Rumunjska, Bugarska i Hrvatska) koje obilježavaju manje stope nezaposlenosti, veća efikasnost tržišta rada te u suštini imaju bolja gospodarstva za razliku od zemalja Jugoistočne Europe (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Srbija) koje imaju iznimno visoke stope nezaposlenosti te nisu članice EU (Tablica 2).

Zavisna varijabla u modelima je stopa nezaposlenosti radne snage dok su nezavisne varijable realni bruto društveni proizvod, javni dug iskazan u postotku BDP-a, stopa participacije radne snage kao postotak aktivne populacije i ukupne populacije (od 15. do 64. godine), broj ugovora na određeno vrijeme kao postotak ukupnog broja zaposlenih, broj radnika sa skraćenim radnim vremenom kao postotak ukupnog broja zaposlenih, izdatci za aktivne politike tržišta rada te izdatci za pasivne politike tržišta rada.

Stoga, makroekonomske varijable jesu realni bruto društveni proizvod, javni dug iskazan u postotku BDP-a te stopa participacije radne snage kao postotak aktivne populacije i ukupne populacije (od 15. do 64. godine) dok su institucionalne varijable u modelima broj ugovora na određeno vrijeme kao postotak ukupnog broja zaposlenih, broj radnika sa skraćenim radnim vremenom kao postotak ukupnog broja zaposlenih, izdatci za aktivne politike tržišta rada te izdatci za pasivne politike tržišta rada.

Kako nije bilo moguće pronaći sve podatke za regresijski model zemalja Jugoistočne Europe, zemalja koje nastoje pristupiti EU, nezavisne varijable koje se koriste u dotičnom modelu jesu realni bruto društveni proizvod, javni dug iskazan u postotku BDP-a i stopa participacije radne snage.

Tablica 2. Popis zemalja pojedinog panela s pripadajućim nezavisnim varijablama

Panel	Zemlje	Nezavisne varijable
Srednja Europa	Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska	Realni BDP u milijunima eura, javni dug (% BDP-a), stopa participacije radne snage (% populacije od 15. do 64. godine), broj ugovora na određeno vrijeme (% ukupnog broja zaposlenih), broj radnika sa skraćenim radnim vremenom (% ukupnog broja zaposlenih), izdatci za aktivne politike tržišta rada, izdatci za pasivne politike tržišta rada
Jugoistočna Europa (članice EU)	Rumunjska, Bugarska, Hrvatska	Realni BDP u milijunima eura, javni dug (% BDP-a), stopa participacije radne snage (% populacije od 15. do 64. godine), broj ugovora na određeno vrijeme (% ukupnog broja zaposlenih), broj radnika sa skraćenim radnim vremenom (% ukupnog broja zaposlenih), izdatci za aktivne politike tržišta rada, izdatci za pasivne politike tržišta rada
Jugoistočna Europa (zemlje koje nastoje pristupiti EU)	Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija	realni BDP u milijunima domaće valute, javni dug (% BDP-a), stopa participacije radne snage (% populacije od 15. do 64. godine)

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

U modelima Srednje i Jugoistočne Europe (članice EU) su se koristili kvartalni podatci za vremensko razdoblje od 2000. do 2015. godine dok su se za panel Jugoistočne Europe (zemlje koje nastoje pristupiti EU) koristili kvartalni podatci za vremensko razdoblje od 2002. do 2015. godine radi nemogućnosti pronalaska podataka prije 2002. godine za sve promatrane zemlje.

Podatci o nezaposlenosti su se prikupili s Eurostat baze podataka za sve promatrane skupine zemalja dok su se radi nemogućnosti pronalazaka kvartalnih vrijednosti prikupile godišnje vrijednosti za sve zemlje Jugoistočne Europe (ne članice EU) s tim da su se pronašle kvartalne vrijednosti za Makedoniju od 2006. godine te Crne Gore od 2011. godine.

Također, podatci o nominalnom BDP-u iskazanom u milijunima eura i javnom dugu kao postotku BDP-a su se prikupili od strane Eurostat baze podataka za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe (članice EU) na kvartalnoj razini dok su se podatci o realnom BDP-u iskazanim u milijunima nacionalne valute prikupili za zemlje Jugoistočne Europe koje pretendiraju ulasku u EU te javnom dugu kao postotku BDP-a na godišnjoj razini. Nominalni iznosi BDP-a zemalja Srednje i Jugoistočne Europe (članica EU) su se deflacioniranjem – korištenjem harmoniziranog indeksa cijena (bazna godina 2005.) sveli na realne vrijednosti.

Podatci o kvartalnim stopama participacije radne snage za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe (članice EU) su se prikupili od strane Eurostat baze podataka dok su se godišnji podatci stopa participacije radne snage za zemlje Jugoistočne Europe (zemlje koje pretendiraju ulasku u EU) pronašli od strane Svjetske banke.

Kvartalni podatci o broju ugovora na određeno vrijeme kao postotka ukupnog broja zaposlenih te broja ugovora na skraćeno radno vrijeme kao postotak ukupnog broja zaposlenih prikupili su se od strane Eurostat baze podataka za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe (članice EU) dok su se prikupili godišnji podatci o izdatacima za aktivne i pasivne politike tržišta rada zemalja Srednje Europe od strane OECD baze podataka i to u jedinicama domaće valute te zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) u milijunima eura od strane Eurostat baze podataka osim Republike Hrvatske čiji podatci su dobiveni od strane Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (u milijunima kuna). Nominalni iznosi izdataka za aktivne i pasivne politike tržišta rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe (članica EU) su se deflacioniranjem – korištenjem harmoniziranog indeksa cijena (bazna godina 2005.) sveli na realne vrijednosti.

Stoga, bruto društveni proizvod iskazan je u realnom iznosu te je pokazatelj gospodarske aktivnosti i potražnje za radnom snagom, javni dug je pokazatelj sposobnosti vlada da se bori s visokim stopama nezaposlenosti, stopom participacije radne snage uviđamo kako aktivnost radne snage utječe na kretanje nezaposlenosti, ugovori na određeno vrijeme kao i broj radnika sa skraćenim radnim vremenom pokazatelji su fleksibilnosti tržišta rada, aktivne politike tržišta rada ukazuju na njihovu efikasnost u suzbijanju nezaposlenosti te naposljetku pasivne politike tržišta rada kao potencijalni izvor pasivnosti radne snage na tržištu rada ukoliko nisu dovoljno poticajne za pronalaženje zaposlenja.

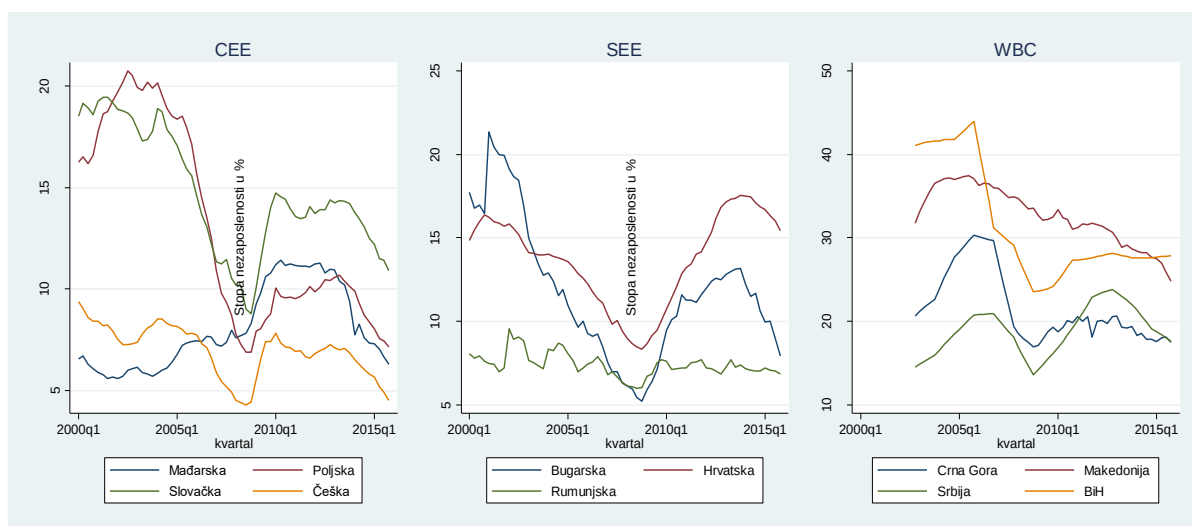
Za izučavanje skupnih odrednica nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe koristi se uravnoteženi panel vremenskih nizova koji podrazumijeva kako imamo isti broj opažanja za sve promatrane zemlje. Kombinacijom vremenskih serija za skup različitih promatranih jedinica, panel regresija nam daje kvalitetnije rezultate, veću varijabilnost, manju kolinearnost između varijabli, više stupnjeva slobode te veću efikasnost. Također, dinamične promjene poput kretanja stope nezaposlenosti se bolje proučavaju korištenjem panel regresija koje bolje uočavaju i mjere efekte te obogaćuju empirijsku analizu za razliku od pojedinačnih vremenskih serija ili vremenskih presjeka (Gujarati, 2004).

Osim uravnoteženih panela vremenskih nizova za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe, za svaku pojedinu zemlju iz dotičnih panela se provela višestruka linearna regresija s istovjetnim varijablama. Također, provele su se višestruke panel regresije za zemlje Srednje i Jugoistočne Europe te pojedinačne regresije svake pojedine zemlje za razdoblje prije i za vrijeme krize. Odnosi između zavisne i nezavisnih varijabli su se ispitivali upotrebom statističkog programa Gretl.

Osim što su se pojedine varijable interpolirale (poput nezaposlenosti, javnog duga i stope participacije radne snage zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU) ili su im se distribuirale frekvencije (poput izdataka za aktivne i pasivne politike tržišta rada na primjeru zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – članice EU te BDP-a na primjeru zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU) za nedostajuće podatke, sve su varijable desezonirane putem ARIMA X11 metodologije kako bi se izbjegle veze između varijabli uslijed zajedničkih sezonskih kretanja a ne uslijed neke njihove direktne veze.

Također, sve varijable su izražene u prirodnom logaritmu što omogućava da imamo modele s konstantnom elastičnošću kao što i većina makroekonomskih teorijskih modela pretpostavlja. Štoviše, dotični $\log - \log^3$ modeli omogućuju jednostavniju interpretaciju dobivenih koeficijenata s obzirom da je riječ o parcijalnim koeficijentima elastičnosti. Dobiveni koeficijenti svake pojedine nezavisne varijable koji su značajni (razina signifikantnosti) imaju utjecaj na zavisnu varijablu pri čemu se dotično interpretira na način da povećanje nezavisne varijable za jedan posto utječe na povećanje (+) ili smanjenje (-) zavisne varijable za pripadajući postotak – dobiveni koeficijent.

Varijable su stacionirane⁴ na način da su se u modele uključila tri razlomljena trenda putem dummy varijabli. Iz slike br. 2 možemo vidjeti kako je na temelju kretanja stopa nezaposlenosti promatranih skupina zemalja očito da su zemlje u analiziranom razdoblju prolazile kroz tri faze: prije krize, kriza i poslije krize.

Slika 2. Kretanje stopa nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima prikupljenim od strane Eurostat baze podataka (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe, WBC – Zemlje Jugoistočne Europe, ne članice EU (zemlje Zapadnog Balkana).

Za zemlje Srednje Europe na temelju početka rasta stopa nezaposlenosti možemo tvrditi kako je kriza započela u četvrtom kvartalu 2008. godine i trajala do četvrtog kvartala 2013. godine

³ Model u kojem su zavisna i nezavisne varijable iskazane u prirodnom logaritmu.

⁴ Kaže se da je vremenski niz stacionaran ako se njegova sredina i varijanca asimptotski ne mijenjaju tijekom vremena. Vremenski nizovi često nisu stacionarni procesi, a stacionarnost je jedna od pretpostavki na kojima leže ekonometrijski modeli (Belullo, 2011., str. 6).

nakon čega je vidljiv značajan kontinuiran pad stopa nezaposlenosti. Važno je za naglasiti kako je iznimno značajni utjecaj kriza imala od četvrtog kvartala 2008. godine do četvrtog kvartala 2009. kada je vidljiv nagli porast stopa nezaposlenosti. Nakon četvrtog kvartala 2009. godine pa sve do četvrtog kvartala 2013. godine kada započinje značajniji pad stopa nezaposlenosti, vidljivo je razdoblje koje obilježava svojevrsna stabilizacija kretanja stopa nezaposlenosti. Izuzetak od promatranih skupina zemalja Srednje Europe predstavlja Republika Mađarska koja je i u razdoblju prije krize bilježila rast stopa nezaposlenosti. Zajednički trend kretanja stopa nezaposlenosti s ostalim zemljama Srednje Europe vidljiv je od četvrtog kvartala 2009. godine.

Promatrajući kretanje nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) možemo tvrditi kako je kriza započela 2008. godine u četvrtom kvartalu i završila 2013. godine u četvrtom kvartalu, osim Rumunjske za koju bi smo mogli tvrditi kako joj je kriza, s obzirom na kretanje stopa nezaposlenosti, završila mnogo ranije te kako nije bilježila iznimno značajan rast stopa nezaposlenosti poput Bugarske i Hrvatske. Stoga, u promatranoj skupini zemalja možemo tvrditi kako se Rumunjska ponaša specifično. Također, uspoređujući Rumunjsku sa svim promatranim zemljama možemo zaključiti kako ona ima najstabilnije kretanje stopa nezaposlenosti bez prevelikih odstupanja od svog trenda.

Najsličnije kretanje stopa nezaposlenosti iz skupine zemalja Jugoistočne Europe koje pretendiraju ulasku u EU su imale Republika Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina. U razdoblju prije krize Crna Gora i Republika Srbija su bilježile značajan pad stopa nezaposlenosti dok je Bosna i Hercegovina bilježila najveći pad stopa nezaposlenosti. Od svih promatranih zemalja jedino Makedoniju obilježava kontinuirani pad stope nezaposlenosti unatoč svjetskoj krizi.

Možemo tvrditi kako je kriza u zemljama Jugoistočne Europe – ne članice EU, započela početkom 2009. godine i završila krajem 2013. godine kada je vidljiv značajniji početak trenda smanjenja stopa nezaposlenosti.

Od svih zemalja Jugoistočne Europe -ne članice EU, jedino je Republika Makedonija imala značajniji pad stopa nezaposlenosti i u vrijeme krize čime bi se dalo naslutiti kako je Makedoniju svjetska kriza zaobišla. Temeljem kretanja stope nezaposlenosti Crne Gore vidljiva je promjena metodologije izračuna dotičnog pokazatelja u 1. kvartalu 2004. godine što će se

pokušati riješiti putem jedne dummy varijable koja bi trebala u jednom dijelu neutralizirati promjenu na ishod modela.

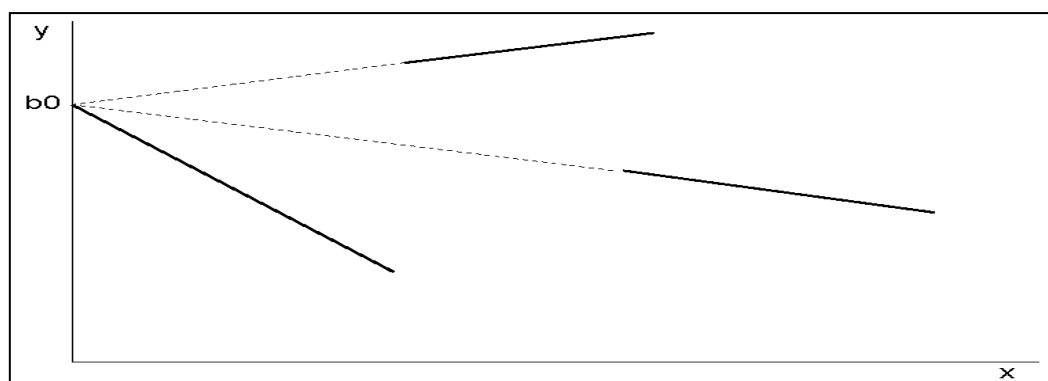
S obzirom na manje razlike u početcima značajnijih trendova rasta i pada stopa nezaposlenosti, koji su se uzeli kao pokazatelji početka i završetka krize, a i konzistentnosti i usporedivosti svih panel i pojedinačnih modela zemalja uzima se vrijeme trajanja krize od četvrtog kvartala 2008. godine pa do četvrtog kvartala 2013. godine. Da bi se dobili dotični lomovi u modele se moraju uključiti sljedeće dummy varijable:

$$prije_trend = \begin{cases} t \text{ za } 2000q1 - 2008q3 \\ 0 \text{ za ostala razdoblja} \end{cases} \quad \text{gdje je } t = 1, 2, 3, \dots$$

$$kriza_trend = \begin{cases} t \text{ za } 2008q4 - 2013q4 \\ 0 \text{ za ostala razdoblja} \end{cases} \quad \text{gdje je } t = 1, 2, 3, \dots$$

$$poslije_trend = \begin{cases} t \text{ za } 2014q1 - 2015q4 \\ 0 \text{ za ostala razdoblja} \end{cases} \quad \text{gdje je } t = 1, 2, 3, \dots$$

kako bi smo dobili tri različita trenda kretanja nezaposlenosti ovisno o razdoblju te još dva konstantna člana (ne možemo tri jer ulazimo u multikolinearnost s konstantnim članom koji odmah ulazi u model, tzv. b_0) pri čemu je bitno da se ne ograničavaju pravci kako bi imali isti odsječak na ordinati (slika 3).

Slika 3. Odsječak pravaca na ordinati

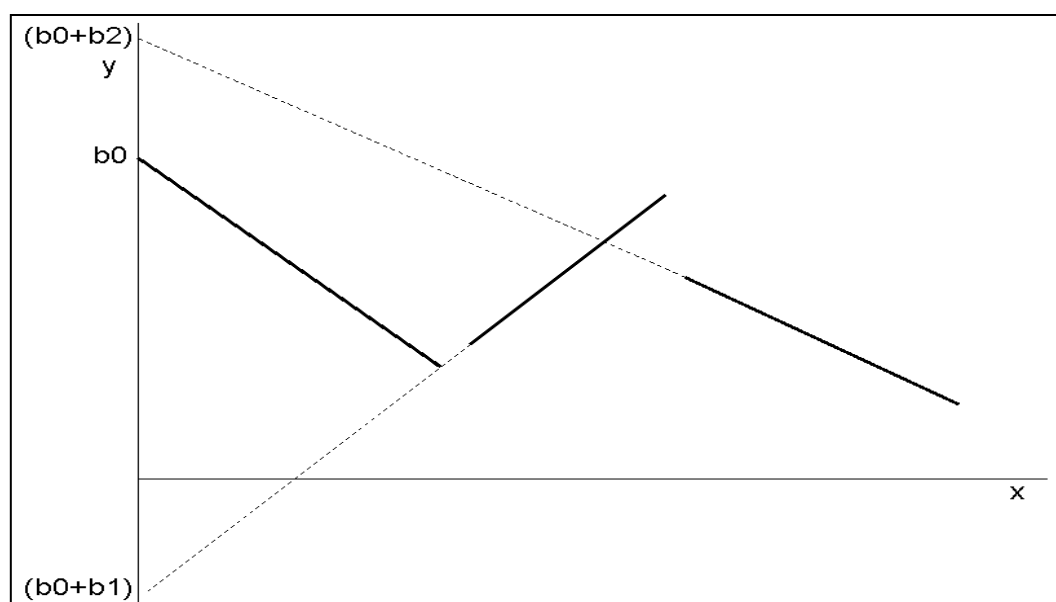
Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Pravcima se treba dopustiti da poprime drukčije odsječke kroz dodatne dummy varijable koje će dopustiti da se odsječci mijenjaju u ovisnosti o razdoblju promatranja. Dodatne dummy varijable su sljedeće:

$$kriza_con = \begin{cases} 1 & \text{za 2008q4 - 2013q4} \\ 0 & \text{za ostala razdoblja} \end{cases}$$

$$poslije_con = \begin{cases} 1 & \text{za 2014q1 - 2015q4} \\ 0 & \text{za ostala razdoblja} \end{cases}$$

kako bi se dobio grafički prikaz (slika br. 4)

Slika 4. Različiti odsječci pravaca na ordinati
Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Parametar vezan za *kriza_con* je *b1* te parametar vezan za *poslije_con* *b2* iz slike br. 3, a koeficijenti nagiba pravaca su dummy varijable trend, tj. *prije_trend*, *kriza_trend* i *poslije_trend*.

12 REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kako bi se bolje analiziralo kretanje stopa nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugostočne Europe te bolje objasnile odrednice kretanja stopa nezaposlenosti, u tablici br. 3 prikazane su prosječne stope nezaposlenosti po grupama, zemljama te za razdoblja prije, za vrijeme i poslije krize.

Tablica 3. Prosječne stope nezaposlenosti po grupama, zemljama i razdoblju

Grupa and Zemlja	Razdoblje			Total
	Prije krize	Kriza	Poslije krize	
CEE				
Mađarska	6.633	10.645	7.293	8.032
Poljska	16.189	9.566	8.321	13.032
Slovačka	16.078	13.449	12.360	14.751
Češka	7.376	6.877	5.643	6.996
Total	11.569	10.134	8.404	10.703
SEE				
Bugarska	12.839	10.537	10.372	11.775
Hrvatska	13.254	13.338	16.675	13.709
Rumunjska	7.599	7.235	7.064	7.413
Total	11.231	10.370	11.370	10.966
WBC				
Crna Gora	24.806	19.351	17.982	21.614
Makedonija	35.710	31.404	27.225	32.723
Srbija	18.077	19.887	19.245	18.970
BiH	37.015	26.503	27.695	31.443
Total	28.902	24.286	23.037	26.188

Izvor: vlastita izrada autora prema podacima prikupljenim od strane Eurostat baze podataka (2018).

Prije razdoblja krize zemlje Srednje Europe su imale prosječno veću stopu nezaposlenosti za razliku od zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, dok su za vrijeme i nakon krize imale prosječno manje stope nezaposlenosti. Kada usporedimo razdoblje za vrijeme i nakon krize, zemlje Jugoistočne Europe – članice EU su imale nakon krize prosječno veću stopu nezaposlenosti za razliku od zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – ne članice EU.

Najveću prosječnu stopu nezaposlenosti u promatranom razdoblju iz skupine zemalja Srednje Europe imala je Slovačka Republika, Republika Hrvatska iz skupine zemalja Jugoistočne

Europe (članice EU) te Makedonija iz skupine zemalja Jugoistočne Europe (koje pretendiraju ulasku u EU) dok je iz skupine zemalja Srednje Europe Republika Češka imala najmanju prosječnu stopu nezaposlenosti kao i Rumunjska iz skupine zemalja Jugoistočne Europe – članice EU te Srbija iz skupine zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU.

Općenito, zemlje Srednje Europe promatrano za cijelo vremensko razdoblje su imale prosječno najmanju stopu nezaposlenosti od 10.70%, zemlje Jugoistočne Europe (članice EU) 10.96% te zemlje Jugoistočne Europe (koje pretendiraju ulasku u EU) prosječno najveću stopu nezaposlenosti od 26.18%. Štoviše, iz slike 2 vidimo kako kriza u većini zemalja mijenja trend kretanja nezaposlenosti od opadajućeg prema rastućem. Stoga, kako bi smo dobili efikasniji prikaz kretanja stopa nezaposlenosti te pravi efekt krize na dotične stope nezaposlenosti, tablica 4. prikazuje godišnje prosječne promjene stope nezaposlenosti po zemljama, grupama i razdoblju.

Tablica 4. Godišnje prosječne stope promjene nezaposlenosti po zemljama, grupama i razdoblju (%)

Grupa and Zemlja	Razdoblje			Total
	Prije krize	Kriza	Poslije krize	
CEE				
Mađarska	2.034	3.508	-19.845	-0.253
Poljska	-10.060	7.288	-17.256	-5.191
Slovačka	-8.444	8.627	-13.107	-3.346
Češka	-9.178	8.863	-20.728	-4.631
Total	-6.412	7.072	-17.734	-3.355
SEE				
Bugarska	-13.825	16.705	-25.187	-5.091
Hrvatska	-6.588	13.859	-6.378	0.254
Rumunjska	-3.539	4.049	-3.912	-1.057
Total	-7.984	11.538	-11.826	-1.965
WBC				
Crna Gora	-2.875	1.889	-4.943	-1.269
Makedonija	0.947	-2.940	-7.251	-1.884
Srbija	0.267	7.691	-11.368	1.475
BiH	-8.699	1.954	0.567	-2.971
Total	-2.590	2.149	-5.749	-1.162

Izvor: vlastita izrada autora prema podacima prikupljenim od strane Eurostat baze podataka (2018).

Zemlje Srednje Europe bilježile su najveći prosječni pad stopa nezaposlenosti od -3.35%, zatim zemlje Jugoistočne Europe (članice EU) u iznosu od -1.96% te najmanji prosječni pad stopa nezaposlenosti zemlje Jugoistočne Europe (koje pretendiraju ulasku u EU) u iznosu od -1.162% za cijelo promatrano razdoblje.

Međutim, prije krize zemlje Jugoistočne Europe (članice EU) su bilježile najveći prosječni godišnji pad stope nezaposlenosti u iznosu od -7.98%, ali i najveći godišnji porast stopa nezaposlenosti za vrijeme krize i to u prosjeku od 11.53%. Najmanji pad prosječne stope nezaposlenosti prije krize bilježile su zemlje Jugoistočne Europe (koje pretendiraju ulasku u EU) dok su dotične zemlje bilježile za vrijeme krize prosječno najmanju stopu povećanja nezaposlenosti od 2.14%.

Najmanji prosječni godišnji pad nezaposlenosti u razdoblju nakon krize bilježile su zemlje Jugoistočne Europe (koje pretendiraju ulasku u EU) u iznosu od -5.74%, zatim zemlje Jugoistočne Europe u iznosu od -11.82% te zemlje Srednje Europe najveći prosječni godišnji pad nezaposlenosti od -17.73%.

Sve zemlje pojedinačno su u razdoblju prije krize ostvarivale prosječni godišnji pad nezaposlenosti osim Mađarske, Makedonije i Srbije koje su bilježile prosječni godišnji rast stopa nezaposlenosti. U razdoblju krize, sve zemlje su ostvarivale prosječne godišnje stope rasta nezaposlenosti osim Makedonije koja je bilježila pad stope nezaposlenosti od -2.94%. Međutim, u razdoblju nakon krize sve zemlje su bilježile prosječni pad stopa nezaposlenosti osim Bosne i Hercegovine kojoj je nezaposlenost rasla po prosječnoj stopi od 0.56%.

S obzirom da imamo relativno duge vremenske nizove (65 promatranja) i relativno malo promatranih zemalja u panelu, za pretpostaviti je kako će za testiranje odrednica nezaposlenosti biti prikladniji panel s fiksnim efektom (FEM model) za razliku od panela sa slučajnim efektom (REM model). Opravdanost korištenja FEM modela potvrđuje se Hausmanovim testom iz kojeg uočavamo kako je p – vrijednost manja od 5% (tablica 5).

Tablica 5. Hausmanov test REM vs FEM

	CEE	SEE	WBC
F	437.77769	41.471615	796.02452
p	3.713e-86	.00004086	1.48e-166

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Iz tablice br. 7 vidimo rezultate provedenih panela s fiksnim efektom (FEM) dok tablica br. 6 iznosi F testove i p vrijednosti - testove za hipotezu H_0 da su svi parametri vezani za zemlje u nekoj grupi jednaki nula što bi značilo da uz iste vrijednosti nezavisnih varijabli nema statistički značajne razlike između zemalja (pri testiranju zajedniče hipoteze grupe zemalja).

Tablica 6. Testiranje H_0 : bete vezane za zemlje u modelu su sve nula (nema razlike između zemalja)

	CEE	SEE	WBC
F	159.01147	19.460386	113.36851
p	9.255e-57	2.294e-08	6.457e-43

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Na temelju dotične tablice odbacujemo prethodno navedenu H_0 hipotezu te zaključujemo kako su parametri vezani za zemlje u panelu statistički značajno različiti od nule. Drugim riječima, zemlje uz iste parametre imaju različite stope nezaposlenosti.

Kod modela zemalja Srednje Europe kretanje nezavisnih varijabli opisuje 94,6% kretanja zavisne varijable, kod modela Jugoistočne Europe – članice EU kretanje nezavisnih varijabli opisuje 92,1% kretanja zavisne varijable te kod modela Jugoistočne Europe – ne članice EU, 87,6% kretanja nezavisnih varijabli opisuje kretanje zavisne varijable što ukazuje na dobro uspostavljene modele.

Tablica 7. Rezultati provedenih panela s fiksnim efektom (FEM)

	CEE	SEE	WBC
lbdp	-1.113*** (-13.59)	0.0132 (0.12)	-0.879*** (-8.12)
ljav	0.258*** (5.48)	0.131*** (3.88)	-0.295*** (-3.41)
lsprs	1.277 (1.76)	-3.661*** (-9.70)	-1.115** (-2.85)
luov	-0.0677 (-1.60)	-0.0960* (-2.36)	
lsrv	0.236*** (5.00)	0.0651 (0.91)	
laptr	-0.149*** (-5.32)	0.0529** (3.33)	
lpptr	0.298*** (7.41)	0.187*** (6.30)	
kriza_trend	0.00751* (2.50)	0.0258*** (11.75)	0.0234*** (7.93)
Constant	0.396 (0.11)	17.94*** (12.15)	13.98*** (8.92)
Observations	256	192	212
r2	0.946	0.921	0.876

t statistics in parentheses

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

*Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.*

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Bruto društveni proizvod značajno je utjecao na nezaposlenost promatranih panel zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – ne članice EU dok BDP kod zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) nije imao značajan utjecaj. Najveći negativni utjecaj BDP-a na nezaposlenost bilježi panel zemalja Srednje Europe prema kojem postotno povećanje BDP-a dovodi do smanjenja nezaposlenosti za 1.11%.

Također, javni dug značajno utječe na kretanje stopa nezaposlenosti svih promatranih zemalja dok kod zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, ima negativan utjecaj za razliku od zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – članice EU. Zemlje Srednje Europe imaju jači utjecaj javnog duga na povećanje nezaposlenosti – postotno povećanje javnog duga uzrokuje povećanje nezaposlenosti za 0.25% za razliku od zemalja Jugoistočne Europe kojima postotno povećanje javnog duga povećava nezaposlenost za 0.12%.

Osim negativnog utjecaja javnog duga na nezaposlenost, zemlje Jugoistočne Europe – ne članice EU bilježe i značajan negativan utjecaj stope participacije radne snage na nezaposlenost. Naime, postotno povećanje stope participacije radne snage uzrokuje smanjenje nezaposlenosti za 1.11%. Također, zemlje Jugoistočne Europe – članice EU imaju značajan negativan utjecaj stope participacije radne snage na nezaposlenost (-3.66%) dok zemlje Srednje Europe nemaju utjecaj stope participacije radne snage na nezaposlenost.

Ugovori na određeno vrijeme imaju značajan negativan utjecaj na nezaposlenost kod zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, dok kod zemalja Srednje Europe ugovori na određeno vrijeme nemaju značajan utjecaj. Međutim, zemlje Srednje Europe bilježe značajan pozitivan utjecaj ugovora sa skraćenim radnim vremenom na povećanje stope nezaposlenosti – postotno povećanje broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom povećava nezaposlenost za 0.23% dok kod zemalja Jugoistočne Europe – članice EU nemaju značajan utjecaj na nezaposlenost.

Izdatci za aktivne politike tržišta rada su značajno utjecale na kretanje stopa nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe pri čemu su oni imali negativan utjecaj kod zemalja Srednje Europe te pozitivan utjecaj kod zemalja Jugoistočne Europe (članice EU).

Pasivne politike tržišta rada imaju značajan pozitivan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti skupina zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – članice EU, pri čemu jači utjecaj imaju kod zemalja Srednje Europe. Rezultati pojedinačnih regresija zemalja Srednje Europe prikazuju se u tablici br. 8.

Tablica 8. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Srednje Europe

	Mađarska	Poljska	Slovačka	Češka
lbdp	-0.608*** (-4.18)	-0.0246 (-0.19)	-0.957 (-1.74)	-0.179 (-0.52)
ljav	0.527* (2.02)	1.023*** (5.08)	0.930** (3.26)	0.309* (2.54)
lsprs	-0.703 (-0.56)	4.701** (3.40)	-2.347 (-1.16)	4.399 (1.39)
luov	-0.293* (-2.47)	0.403*** (4.94)	-0.0119 (-0.10)	0.311 (1.14)
lsrv	-0.156 (-1.29)	0.708** (3.05)	0.0805 (0.53)	-0.882* (-2.52)
laptr	0.112* (2.25)	-0.00168 (-0.04)	0.0928 (1.41)	0.650*** (6.81)
lpptr	0.329*** (3.95)	0.269* (2.22)	-0.0114 (-0.10)	0.361* (2.50)
kriza_trend	0.0183** (3.44)	-0.00165 (-0.28)	-0.0134 (-1.31)	0.00592 (0.42)
_cons	4.112 (0.83)	-23.43*** (-4.09)	13.41 (1.55)	-18.34 (-1.28)
N	64	64	64	64
r2	0.975	0.991	0.930	0.908

t statistics in parentheses

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

*Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.*

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Značajan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti u Mađarskoj su imali BDP, javni dug, ugovori na određeno vrijeme te aktivne i pasivne politike tržišta rada. Naime, BDP i broj ugovora na određeno vrijeme su imali negativan utjecaj na nezaposlenost dok su javni dug te aktivne i pasivne politike tržišta rada imali pozitivan utjecaj na nezaposlenost. Najveći negativan utjecaj na nezaposlenost je bilježio BDP (-0.61) te najveći pozitivni javni dug (0.53).

Rezultati regresije na primjeru Republike Poljske ukazuju na to da je javni dug, stopa participacije radne snage, ugovori na određeno vrijeme, ugovori sa skraćenim radnim vremenom te pasivne politike tržišta rada imale značajan i to pozitivan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti. Najveći utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti je imala stopa participacije radne snage – postotno povećanje stope participacije radne snage povećavalo je nezaposlenost za 4.71%. Također, pri tom vrijedi istaknuti i prilično jak pozitivan utjecaj javnog duga na nezaposlenost (1.02).

Na primjeru Slovačke, od svih varijabli iz regresijskog modela, jedino je javni dug imao značajan, pozitivan utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti (0.93) dok kod primjera Republike Češke uvidamo kako je javni dug (0.31), ugovori sa skraćenim radnim vremenom (-0.88), aktivne politike tržišta rada (0.65) te pasivne politike tržišta rada (0.36%) imale značajan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti. Stoga, najsnažniji i to negativni utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti Republike Češke su imali ugovori sa skraćenim radnim vremenom.

Koeficijent determinacije (r^2) za svaku pojedinu regresiju iznosi više od 90% što ukazuje na snažnu povezanost nezavisnih varijabli i zavisne varijable. U tablici br. 8 prikazuju se rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe – članice EU.

Značajne odrednice nezaposlenosti Republike Bugarske su BDP (-1.05), javni dug (0.42) te aktivne (-0.19) i pasivne (0.33) politike tržišta rada. Od svih promatranih varijabli BDP je imao najveći utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti – postotno povećanje BDP-a uzrokovalo je smanjenje nezaposlenosti za 1.05%.

Jedina značajna odrednica nezaposlenosti Republike Rumunjske jesu pasivne politike tržišta rada (0.11) dok su na primjeru Republike Hrvatske značajne odrednice nezaposlenosti javni dug (0.40), stopa participacije radne snage (-1.69) te pasivne politike tržišta rada (0.24). Stoga, najjači utjecaj na nezaposlenost Republike Hrvatske je imala stopa participacije radne snage – postotno povećanje stope participacije radne snage smanjivalo je nezaposlenost za 1.69%.

Tablica 9. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe – članice EU

	Bugarska	Rumunjska	Hrvatska
lbdp	-1.055* (-2.41)	-0.285 (-1.79)	0.0607 (0.19)
ljav	0.418* (2.48)	0.0530 (0.42)	0.396** (3.39)
lsprs	1.487 (1.88)	0.830 (1.28)	-1.686*** (-3.93)
luov	-0.135 (-1.43)	-0.0599 (-1.95)	0.118 (1.75)
lsrv	-0.153 (-1.62)	-0.366 (-1.84)	-0.0142 (-0.31)
laptr	-0.191*** (-4.48)	0.0574 (0.67)	0.00340 (0.35)
lpptr	0.329*** (3.66)	0.108* (2.53)	0.240*** (4.60)
kriza_trend	0.0374*** (9.55)	0.00915 (1.27)	0.0209*** (4.58)
_cons	0.0366 (0.01)	1.007 (0.38)	7.748** (2.88)
N	64	64	64
r2	0.971	0.707	0.983
t statistics in parentheses			
* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001			

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Visoki koeficijenti determinacije (r2) ukazuju na to kako nezavisne varijable svake pojedine regresije dobro opisuju kretanje zavisnih varijabli. Tablica br. 9 iznosi rezultate provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU.

Tablica 10. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU

	Crna Gora	Makedonija	Srbija	BiH
lbdp	-4.143*** (-14.59)	-0.707 (-0.99)	2.744** (3.04)	-2.925*** (-6.39)
ljav	-0.125 (-0.86)	0.0651 (0.58)	1.881*** (6.22)	0.531* (2.13)
lsprs	-19.83** (-3.24)	-1.083* (-2.19)	-1.154 (-1.01)	-18.73* (-2.09)
kriza_trend	0.0205*** (4.09)	-0.00115 (-0.12)	-0.0610*** (-4.73)	-0.0135 (-0.73)
_cons	104.2*** (4.23)	15.21* (2.19)	-37.60** (-2.77)	98.08** (2.83)
N	53	53	53	53
r2	0.902	0.956	0.869	0.969

t statistics in parentheses
 * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Temeljem rezultata provedenih regresija zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, uviđamo kako su značajne odrednice nezaposlenosti Crne Gore BDP (-4.14) i stopa participacije radne snage (-19.83), Makedonije stopa participacije radne snage (-1.08), Srbije BDP (2.74) i javni dug (1.88) te Bosne i Hercegovine BDP (-2.92), javni dug (0.53) i stopa participacije radne snage (-18.73). Stoga, najveći utjecaj na kretanje stope nezaposlenosti Crne Gore je imala stopa participacije radne snage (-19.83), kod Srbije BDP (2.74), te Bosne i Hercegovine stopa participacije radne snage (-18.73).

Visoki koeficijenti determinacije (r²) ukazuju na to kako nezavisne varijable svake pojedine regresije zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, dobro opisuju kretanje zavisnih varijabli. Kako bi se doznao utjecaj krize na promjene odrednica nezaposlenosti radne snage, provele su se dvije regresije za razdoblje prije i za vrijeme krize. Tablica br. 10 prikazuje rezultate provedenih regresija za skupinu zemalja Srednje Europe.

Tablica 11. Rezultati provedenih regresija prije i za vrijeme krize za skupinu zemalja Srednje Europe

	CEE_prije	CEE_kriza
lbdp	-1.377*** (-9.89)	0.106 (0.53)
ljav	0.185* (2.59)	0.386** (3.38)
lsprs	3.499** (3.23)	-2.453 (-1.51)
luov	-0.0797 (-1.46)	-0.275* (-2.32)
lsrv	0.248 (1.93)	0.209 (1.89)
laptr	-0.113 (-1.91)	0.219*** (4.56)
lpptr	0.211*** (4.49)	0.337*** (8.14)
prije_trend	0.0139*** (4.86)	
kriza_trend		0.0182*** (3.69)
Constant	-6.223 (-1.24)	9.072 (1.21)
Observations	140	84
r2	0.835	0.773

t statistics in parentheses
 * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Srednje Europe prije i za vrijeme krize prikazani su u tablici br. 12.

Tablica 12. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Srednje Europe prije i za vrijeme krize

	Mađarska_p~e	Mađarska_k~a	Poljska_pr~e	Poljska_kr~a	Slovačka_p~e	Slovačka_k~a	Češka_prije	Češka_kriza
lbdp	-0.517* (-2.42)	0.00492 (0.03)	0.0318 (0.24)	0.0347 (0.10)	-1.017* (-2.65)	-0.438 (-0.40)	-0.760 (-1.49)	0.195 (0.46)
ljav	0.745* (2.42)	0.236 (1.50)	0.311 (1.35)	1.915* (2.70)	0.291 (1.34)	0.0854 (0.44)	0.484** (3.08)	0.907** (3.29)
lsprs	-2.349 (-1.90)	-2.936 (-1.43)	5.201*** (3.81)	10.21 (1.12)	-1.077 (-0.76)	0.604 (0.24)	13.36*** (4.93)	-6.736* (-2.18)
luov	-0.0206 (-0.13)	-0.194 (-1.39)	0.124 (1.16)	-0.708 (-0.66)	-0.0526 (-0.54)	0.213 (0.93)	0.419 (1.08)	0.747 (1.22)
lsrv	-0.397** (-2.91)	0.754*** (5.75)	0.655* (2.70)	-0.0100 (-0.01)	-0.0411 (-0.35)	-0.341** (-3.81)	-0.228 (-0.42)	0.352 (1.01)
laptr	0.0523 (0.55)	0.262*** (8.21)	0.168** (3.49)	0.0355 (0.18)	-0.104* (-2.55)	0.217 (0.87)	0.635*** (5.57)	-0.437* (-2.41)
lpptr	0.485** (3.26)	0.177* (3.04)	0.811*** (4.18)	-0.00944 (-0.02)	-0.0939 (-1.09)	1.185*** (5.24)	0.124 (0.77)	0.640*** (7.47)
prije_trend	0.0124*** (4.84)		-0.0177* (-2.32)		0.00664 (0.74)		-0.0145 (-1.08)	
kriza_trend		0.00310 (0.45)		-0.0221 (-0.83)		0.0436*** (5.22)		0.0105 (0.86)
_cons	8.769 (1.81)	10.03 (1.14)	-24.54*** (-5.02)	-45.78 (-1.17)	10.70 (2.01)	2.052 (0.22)	-54.58*** (-4.78)	23.28 (1.61)
N	35	21	35	21	35	21	35	21
r2	0.923	0.970	0.994	0.873	0.978	0.971	0.968	0.958

t statistics in parentheses

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Prije krize zemlje Srednje Europe su bilježile značajan utjecaj BDP-a (-1.37), javnog duga (0.18), stope participacije radne snage (3.50) te pasivnih politika tržišta rada (0.21) na kretanje stopa nezaposlenosti. U razdoblju krize, odrednice koje su značajno određivale kretanje stopa nezaposlenosti skupine zemalja Srednje Europe jesu javni dug (0.39), ugovori na određeno vrijeme (-0.27) te aktivne (0.22) i pasivne (0.34) politike tržišta rada. Stoga, prije krize najjači utjecaj na nezaposlenost je imala stopa participacije radne snage (3.50) te za vrijeme krize javni dug (0.38).

Značajne odrednice nezaposlenosti prije krize za Republiku Mađarsku jesu BDP (-0.52), javni dug (0.75), broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom (-0.40) te pasivne politike tržišta rada (0.48). Za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti Republike Mađarske jesu broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom (0.75), te izdatci za aktivne (0.26) i pasivne (0.18) politike tržišta rada.

Na primjeru Republike Poljske značajne odrednice nezaposlenosti radne snage prije krize jesu stopa participacije radne snage (5.20), broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom (0.65) te izdatci za aktivne (0.19) i pasivne (0.81) politike tržišta rada dok je za vrijeme krize značajan utjecaj na nezaposlenost imao javni dug (1.91).

Prije krize značajne odrednice nezaposlenosti Republike Slovačke su bile BDP (-1.02) i izdatci za aktivne politike tržišta rada (-0.10) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti bile ugovori sa skraćenim radnim vremenom (-0.34) te izdatci za pasivne politike tržišta rada (1.18).

Značajne odrednice nezaposlenosti Republike Češke prije krize su bile javni dug (0.48), stopa participacije radne snage (13.36) i izdatci za aktivne politike tržišta rada (0.63) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti bile javni dug (0.91), stopa participacije radne snage (-6.74) te izdatci za aktivne (-0.44) i pasivne (0.64) politike tržišta rada.

Tablica br. 13 prikazuje rezultate provedenih regresija za skupinu zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) prije i za vrijeme krize.

Tablica 13. Rezultati provedenih regresija prije i za vrijeme krize za skupinu zemalja Jugoistočne Europe (članice EU)

	SEE_prije	SEE_kriza
lbdp	0.179 (1.57)	-0.102 (-0.36)
ljav	0.345*** (6.06)	-0.192 (-1.91)
lsprs	-2.743*** (-6.19)	-5.043*** (-6.84)
luov	-0.0501 (-1.01)	-0.0139 (-0.14)
lsrv	-0.126 (-1.59)	0.159 (1.35)
laptr	0.0415 (1.37)	-0.0290 (-1.30)
lpptr	-0.116 (-1.35)	0.281*** (7.95)
prije_trend	-0.0152*** (-6.38)	
kriza_trend		0.0388*** (12.46)
Constant	12.30*** (6.81)	23.84*** (7.37)
Observations	105	63
r2	0.877	0.929

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Značajne odrednice nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, u razdoblju prije krize jesu javni dug (0.34) i stopa participacije radne snage (-2.74) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti bile stopa participacije radne snage (-5.04) i izdatci za pasivne politike tržišta rada (0.28). Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe prije i za vrijeme krize prikazani su u tablici br. 14.

U razdoblju prije krize, značajne odrednice nezaposlenosti radne snage Republike Bugarske su bile BDP (-1.84), stopa participacije radne snage (5.07), ugovori na određeno vrijeme (-0.24) te izdatci za aktivne politike tržišta rada (1.62). Za vrijeme krize, značajne odrednice nezaposlenosti radne snage Republike Bugarske su bile izdatci za aktivne (-0.21) i pasivne (0.23) politike tržišta rada.

Značajne odrednice nezaposlenosti prije krize Republike Rumunjske jesu BDP (-0.68), stopa participacije radne snage (1.85) te ugovori na određeno vrijeme (-0.15) dok je za vrijeme krize značajna odrednica nezaposlenosti bila izdatci za aktivne politike tržišta rada (-0.43).

Na primjeru Republike Hrvatske, značajne odrednice nezaposlenosti prije krize jesu javni dug (0.39), stopa participacije radne snage (-1.38), te pasivne politike tržišta rada (0.36) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti radne snage broj ugovora na određeno vrijeme (-0.36) te izdatci za aktivne (0.18) i pasivne (0.25) politike tržišta rada.

Tablica 14. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe (članice EU) prije i za vrijeme krize

	Bugarska_p~e	Bugarska_k~a	Rumunjska_~e	Rumunjska_~a	Hrvatska_p~e	Hrvatska_k~a
lbdp	-1.843* (-2.34)	-0.0300 (-0.08)	-0.680*** (-4.17)	0.170 (0.98)	-0.126 (-0.29)	-0.540 (-1.37)
ljav	0.729 (2.00)	0.0141 (0.09)	-0.433 (-1.53)	0.262 (1.99)	0.391* (2.50)	-0.287 (-1.14)
lsprs	5.077*** (5.61)	0.304 (0.19)	1.853* (2.08)	0.837 (0.61)	-1.380** (-2.82)	-0.0376 (-0.06)
luov	-0.245* (-2.26)	-0.153 (-0.76)	-0.148** (-2.87)	-0.100 (-1.85)	0.115 (1.55)	-0.362*** (-5.34)
lsrv	-0.0384 (-0.50)	0.284 (2.06)	-0.225 (-0.98)	-0.558 (-1.90)	0.00443 (0.12)	0.0617 (0.88)
laptr	1.624* (2.74)	-0.209*** (-7.40)	-0.00808 (-0.05)	-0.426* (-2.80)	-0.00242 (-0.24)	0.180* (2.98)
lpptr	0.0949 (0.51)	0.234** (4.00)	0.368 (1.85)	-0.156 (-2.15)	0.356*** (4.81)	0.254* (2.99)
prije_trend	0.0327 (2.00)		-0.00259 (-0.16)		-0.0151 (-1.96)	
kriza_trend		0.0408*** (13.30)		-0.0261** (-3.79)		0.0288** (3.86)
_cons	-11.30* (-2.39)	0.544 (0.08)	-0.0738 (-0.02)	-2.960 (-0.55)	7.160* (2.15)	6.671 (1.62)
N	35	21	35	21	35	21
r2	0.983	0.992	0.817	0.818	0.980	0.996

t statistics in parentheses

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Tablica br. 15 iznosi rezultate provedenih regresija za razdoblje prije i za vrijeme krize skupine zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, pri čemu se uviđa kako su u razdoblju prije krize značajne odrednice nezaposlenosti BDP (-1.16) i javni dug (-0.47) te za vrijeme krize BDP (-1.48), javni dug (0.60) i stopa participacije radne snage (-3.78).

Tablica 15. Rezultati provedenih regresija prije i za vrijeme krize za skupinu zemalja
Jugoistočne Europe (ne članice EU)

	WBC_prije	WBC_kriza
lbdp	-1.163*** (-5.21)	-1.483*** (-4.86)
ljav	-0.473** (-3.33)	0.600*** (5.03)
lsprs	-0.0840 (-0.07)	-3.782*** (-5.79)
prije_trend	0.00547 (0.80)	
kriza_trend		-0.00541 (-1.03)
Constant	16.59** (3.28)	31.00*** (7.20)
Observations	96	84
r2	0.329	0.859
t statistics in parentheses		
* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Izvor: vlastita izrada autora prema provedenoj analizi (2018).

Rezultati pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe prije i za vrijeme krize prikazani su u tablici br. 16.

Tablica 16. Rezultati provedenih pojedinačnih regresija zemalja Jugoistočne Europe (ne članice EU) prije i za vrijeme krize

	Crna Gora p	Crna Gora k	Makedonija p	Makedonija k	Srbija p	Srbija k	BiH_prije	BiH_kriza
lbdp	-1.160 (-1.63)	0.748 (1.10)	-2.378* (-2.52)	1.036 (0.71)	5.505*** (4.86)	-0.0453 (-0.08)	-3.044*** (-5.05)	-0.0953 (-0.33)
ljav	0.103 (1.89)	0.797** (3.10)	-0.233 (-1.41)	0.108 (0.44)	2.522*** (6.87)	0.839* (2.40)	1.003 (1.65)	-0.456* (-2.31)
lsprs	229.5*** (5.00)	-0.651 (-0.11)	-0.163 (-0.27)	-1.228 (-0.53)	25.14** (3.42)	-2.791* (-2.53)	-30.58* (-2.49)	35.51*** (4.20)
prije_trend	0.224*** (15.14)		0.0400** (2.90)		0.0654* (2.10)		0.0582*** (5.40)	
kriza_trend		-0.0237* (-2.87)		-0.0185 (-1.04)		-0.0127 (-0.85)		0.0681*** (4.24)
_cons	-896.1*** (-4.85)	-2.217 (-0.08)	30.86** (3.41)	-3.815 (-0.19)	-182.8*** (-5.27)	11.59 (1.28)	143.5** (3.03)	-132.6** (-3.97)
N	24	21	24	21	24	21	24	21
r2	0.974	0.621	0.752	0.807	0.795	0.979	0.940	0.972

t statistics in parentheses

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Napomena: * označava razinu statističke značajnosti.

Značajna odrednica nezaposlenosti u razdoblju prije krize Republike Crne Gore je bila stopa participacije radne snage (229.5) dok je za vrijeme krize značajna odrednica nezaposlenosti javni dug (0.80). U razdoblju prije krize značajna odrednica nezaposlenosti Republike Makedonije je bio BDP (-2.38) dok za vrijeme krize niti jedna varijabla nije značajno utjecala na kretanje stopa nezaposlenosti.

Značajne odrednice nezaposlenosti Republike Srbije u razdoblju prije krize jesu BDP (5.50), javni dug (2.52) i stopa participacije radne snage (25.14) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti javni dug (0.83) i stopa participacije radne snage (-2.79). U razdoblju prije krize, značajne odrednice nezaposlenosti Bosne i Hercegovine jesu BDP (-3.04) i stopa participacije radne snage (-30.58) dok su za vrijeme krize značajne odrednice nezaposlenosti Bosne i Hercegovine javni dug (-0.46) i stopa participacije radne snage (35.51).

13 DISKUSIJA

Najmanje stope nezaposlenosti te najveće prosječne stope pada nezaposlenosti tijekom cijelog promatranog razdoblja su imale razvijenije zemlje Srednje Europe. Također, na temelju pada stopa nezaposlenosti u razdoblju nakon krize može se zaključiti kako razvijenije zemlje imaju znatno veće stope pada nezaposlenosti. Naime, razvijeno gospodarstvo ima efikasnije makroekonomske politike te je u stanju nakon krize lakše apsorbirati veću količinu nezaposlene radne snage.

Schettkat i Sun (2009) u svom radu navode kako interakcija negativnih šokova izvan i unutar pojedinog gospodarstva zajedno s neadekvatnim makroekonomskim politikama predstavljaju jedan od najznačajnijih uzroka visokih stopa nezaposlenosti nakon svake recesije što ukazuje kako njihova kombinacija pospješuje ionako visoke razine nezaposlenosti.

Zdrave makroekonomske politike neophodne su svakom gospodarstvu koje želi ostvariti svoj puni potencijal rasta i osigurati visok standard življenja svojim građanima. One moraju pogodovati ostvarivanju visokog održivog rasta, uz odgovarajuće međusobno djelovanje zdravih fiskalnih politika usklađenih s monetarnim politikama kojima se prvenstveno osigurava stabilnost cijena te podupiru opće gospodarske politike s ciljem ostvarenja visoke razine zaposlenosti i socijalne zaštite, visokog stupnja konkurentnosti i poboljšavanja standarda življenja (Monks et al., 2007).

Na temelju analize kretanja stopa nezaposlenosti zemalja pojedine skupine očito je kako kod panela zemalja Srednje Europe Mađarska bilježi znatno drugačiji trend kretanja stopa nezaposlenosti za razliku od drugih zemalja istoimene skupine. Naime, Republika Mađarska je bilježila rast nezaposlenosti u razdoblju prije svjetske gospodarske krize radi manjih stopa rasta BDP-a uzrokovanih vladinim stabilizacijskim mjerama (Galgoczi, 2010).

Iz skupine zemalja Jugoistočne Europe Republika Rumunjska je imala znatno drugačiji trend kretanja stopa nezaposlenosti za koju se može tvrditi kako je izašla iz krize mnogo ranije za razliku od ostalih zemalja Jugoistočne Europe. Također, iz istraživanja autora Savu i Bursugiu (2013) je očigledno kako Rumunjska ima stabilno kretanje stopa nezaposlenosti za razliku od ostalih zemalja Jugoistočne Europe.

Štoviše, u svom radu Noguera Tur (2012) navodi kako Rumunjsku i Češku Republiku odlikuje stabilno kretanje umjerenih stopa nezaposlenosti bez prevelikog odstupanja od trenda dok zemlje poput Poljske, Slovačke, Bugarske i Hrvatske odlikuje veće odstupanje od trenda. Prema De beer i Schils (2009) zemlje uglavnom imaju veća odstupanja od trenda kretanja nezaposlenosti radi veće fleksibilnosti tržišta rada.

Također, Republika Makedonija je kroz cijelo promatrano razdoblje imala opadajući trend kretanja stopa nezaposlenosti po čemu se i ističe od ostalih zemalja skupine Jugoistočne Europe – ne članice EU i to radi značajnog utjecaja izravnih stranih investicija koje su rezultirale povećanim izvozom i otvaranjem radnih mjesta (Mamuti i Ganić, 2016). U svom radu Sadiku et al. (2015) navode kako je umjereni gospodarski rast doveo do otvaranja novih radnih mjesta te održive stope zaposlenosti čak i za vrijeme svjetske gospodarske krize dok Gerovska Mitev i Dimitrijoska (2012) zaključuju kako unatoč tome što se stope nezaposlenosti za vrijeme krize nisu povećavale, za razliku od ostalih zemalja, zabilježeno je iznimno malo poboljšanje situacije na tržištu rada i životnog standarda stanovništva za što autori tvrde da je gotovo i zanemarivo.

Na temelju dobivenih skupnih rezultata uviđamo kako je BDP imao značajan utjecaj kod panela zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – ne članice EU. Kod zemalja Srednje Europe BDP je imao najveći utjecaj (-1.11) dok je kod zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, jači utjecaj od BDP-a imala stopa participacije radne snage (-1.11). Iz pojedinačnih linearnih regresija vidljivo je kako su zemlje Jugoistočne Europe – ne članice EU, imale prilično jak utjecaj BDP-a na nezaposlenost (na primjeru Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine) s tim da su stope participacije radne snage kod svih zemalja Jugoistočne Europe (članice i ne članice EU) imale najjači utjecaj.

Naime, u svom radu Levine (2013) navodi kako bi BDP trebao imati jači utjecaj na nezaposlenost u slabije razvijenim gospodarstvima koje karakteriziraju veće stope nezaposlenosti. Ukoliko u određenom gospodarstvu ne uviđamo značajnu vezu između gospodarskog rasta i nezaposlenosti autori Haririan et al. (2009) navode kako razloge treba potražiti također u demografskim faktorima i institucionalnoj situaciji na tržištu rada.

„Pad nezaposlenosti povezan je općenito s ekonomskom ekspanzijom te rastom zaposlenosti dok je rast nezaposlenosti povezan s recesijom i padom zaposlenosti. Međutim, važno je za istaknuti kako se prethodno navedena činjenica ne odnosi u potpunosti na zemlje tranzicije“ (Liptak, 2012:16).

Javni dug kod svih promatranih zemalja imao je značajan utjecaj na nezaposlenost dok je kod skupine zemalja Srednje i Jugoistočne Europe – članice EU imao pozitivan utjecaj na nezaposlenost za razliku od skupine zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU kojima je postotno povećanje javnog duga uzrokovalo smanjenjem nezaposlenosti za 0.29%.

Naime, zemlje često koriste zaduživanje kako bi mogle uspostaviti potrebne preduvjete za rast konkurentnosti gospodarstva (Gorgievski, 2013). Međutim, javni dug kasnije otežava gospodarski rast i razvoj što se nepovoljno odražava na nezaposlenost (Murgasova et al., 2015). Mwangagi (2016) navodi kako javni dug, kao pokazatelj financijske mogućnosti određene zemlje, uvelike utječe na gospodarski razvoj s ozbirom da zadužena zemlja mora otplaćivati svoj dug. Međutim, prema izvještaju grupe Svjetske banke (2017) javni dug može imati negativan utjecaj na nezaposlenost ukoliko se koristi za velike infrastrukturne projekte koji podržavaju gospodarski rast te otvaraju veći broj radnih mjesta što je bio primjer zemalja Zapadnog Balkana.

Stopa participacije radne snage imala je najjači, i to negativan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti skupine zemalja Jugoistočne Europe (članice i ne članice EU). U svom radu Hornstein (2013) navodi kako rast stope participacije radne snage ne povećava uvijek stopu nezaposlenosti iz razloga što rast stopa participacije radne snage može biti uzrokovan poboljšanjem situacije na tržištu rada neograničavajući pri tom daljnje smanjenje stopa nezaposlenosti.

Također, Hornstein (2013) navodi kako je pri tom važno pratiti odnos broja prethodno nezaposlenih osoba koje sada pronalaze zaposlenje te broj nove radne snage koja ulazi u radni kontingent te radne snage koja izlazi iz radnog kontingenta. Naime, povećanje pokazatelja aktivnosti radne snage može biti uzrok smanjenja ukupne populacije – emigracije radne snage koja se često prethodno nije niti prijavljivala kao nezaposlena na zavodima za zapošljavanje, što dovodi do smanjenja radne snage (ukupne populacije) te stope nezaposlenosti.

Zemlje Jugoistočne Europe imale su niske stabilne stope participacije radne snage od 2000. godine uz visoku stopu emigracije radi dugoročno nezaposlenih osoba i nezaposlenosti mladih. Pri tom također vrijedi istaknuti iznimno veliki broj osoba koje rade u neformalnoj ekonomiji (SELDI, 2016). Kod primjera zemalja Jugoistočne Europe za istaknuti je posebno Republiku Hrvatsku kojoj je stopa participacije radne snage imala jaki negativan utjecaj na smanjenje stope nezaposlenosti baš kao i kod Crne Gore, Makedonije i Bosne i Hercegovine iz skupine zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU.

Zemlje Jugoistočne Europe i Zapadnog Balkana suočavaju se sa smanjenjem broja populacije radi sve manjeg prirodnog prirasta te sve većeg iseljavanja stanovništva što smanjuje broj radno aktivnog stanovništva. Također, brojni nezaposleni se ne prijavljuju na zavode za zapošljavanje čime gube status nezaposlene osobe. Smanjenjem broja radne snage stopa participacije radne snage opada kao i radi značajne neaktivnosti radne snage što je uz umjerenu stopu rasta zaposlenosti uzrokovalo smanjenje stope nezaposlenih osoba (wiiw, 2017).

Stope zaposlenosti su sve manje za razliku od stope priljeva radne snage za zemlje Srednje Europe što je posebno vidljivo na primjeru Republike Poljske. U Poljskoj je zabilježen velik i značajan pozitivan utjecaj povećanja stope participacije radne snage na nezaposlenost kao posljedica povećanog priljeva radne snage, manje stope rasta zaposlenosti te uređenijeg tržišta rada za razliku od zemalja Jugoistočne Europe (Bogdan et al., 2015). U analiziranom razdoblju povećanje stope participacije radne snage uzrokovalo je povećanje stope nezaposlenosti za 4.7%.

Broj ugovora na određeno vrijeme i broj radnika sa skraćenim radnim vremenom pokazatelji su fleksibilnosti tržišta rada. Kod skupine zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, broj ugovora na određeno vrijeme je imao značajan, manje jačine, utjecaj na nezaposlenost. Skupina zemalja Srednje Europe nije imala značajan utjecaj broja ugovora na određeno vrijeme na nezaposlenost pri čemu pojedinačna analiza odrednica ukazuje kako na primjeru Republike Mađarske broj ugovora na određeno vrijeme ima značajan negativan utjecaj na nezaposlenost (-0.29) dok Poljska (0.43) ima značajan ali pozitivan utjecaj na nezaposlenost.

Pozitivan utjecaj broja ugovora na određeno vrijeme na nezaposlenost ukazuje kako se oni ne koriste radi njihove osnovne svrhe – prilagođavanje razine potrebe za zaposlenicima u uvjetima gospodarskih ciklusa, već dolazi do povećanja nesigurnosti radne snage. Stoga, može se tvrditi

kako se svojevrsno iskorištava korištenje ugovora na određeno vrijeme kako bi se smanjila radnička prava.

Kiersztyn (2016) navodi kako je mala vjerojatnost da će se poljskim radnicima na određeno vrijeme ponuditi ugovor za stalno te da istekom ugovora velika većina radnika ostaje bez posla što povećanjem broja radne snage utječe na povećanje nezaposlenosti.

U svom radu Wolbers (2007) navodi kako u onim zemljama koje imaju višu razinu fleksibilnosti tržišta rada zaposleni mnogo brže postanu nezaposleni te raste nestabilnost radne snage dok Cappellari et. al. (2012) navode poražavajuću činjenicu kako sve veća primjena privremenog zapošljavanja u praksi rezultira zamjenom broja ugovora za stalno privremenim oblicima ugovora pri čemu zaposlenost ostaje na gotovo istoj razini.

Broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom imao je značajan pozitivan utjecaj na stopu nezaposlenosti kod skupine Zemalja Srednje Europe za razliku od skupine zemalja Jugoistočne Europe – članice EU kojima broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom nije značajno utjecao na kretanje nezaposlenosti.

Utjecaj povećanja broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom na povećanje stopa nezaposlenosti ukazuje na nepotpunu efikasnost korištenja dotičnih ugovora u borbi s nezaposlenošću promatrano kroz dugi rok. Naime, u svom radu Adascalitei i Pignatti Morano (2016) zaključuju kako deregulatorne reforme tržišta rada imaju tendenciju povećanja nezaposlenosti u kratkom roku sve do razdoblja ekonomske stabilnosti ili gospodarskog rasta.

Također, radnici najčešće nedobrovoljno pristaju na rad sa skraćenim radnim vremenom što ukazuje na nedostatak tržišta rada i ekonomije. U kraćem vremenskom razdoblju oni omogućuju zaposlenje te na taj način suzbijaju prividno nezaposlenost pri čemu tijekom dužeg vremenskog razdoblja radna snaga ponovno postaje nezaposlena (Filova, 2017). Radnici sa skraćenim radnim vremenom su jednim dijelom nezaposleni te pogodnosti za nezaposlene na pola radnog vremena često predstavljaju prepreku pronalasku zaposlenja na puno radno vrijeme (Ek i Holmlund, 2015). Ugovori sa skraćenim radnim vremenom predstavljaju značajan čimbenik ulaska zaposlenika na tržište rada pri čemu iznimno mali broj zaposlenika s ugovorima sa skraćenim radnim vremenom pronalaze zaposlenje na puno radno vrijeme (Buddelmeyer et al., 2005).

Efikasniji način suzbijanja nezaposlenosti kod zemalja Srednje Europe jesu aktivne politike tržišta rada koje su imale negativan utjecaj na nezaposlenost. Međutim, poražavajuća je činjenica kako pasivne politike imaju jači, i to pozitivan utjecaj na nezaposlenost. Štoviše, povećanje izdataka za pasivne politike tržišta rada povećava nezaposlenost kod svih promatranih skupina zemalja što ukazuje jednim dijelom na nemogućnost pronalaska novog zaposlenja te na povećanu pasivnost na tržištu rada. Pri tom također vrijedi istaknuti pozitivan utjecaj aktivnih politika tržišta rada na nezaposlenost zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, što ukazuje na njihovu neefikasnost jer očito velika većina radne snage pored aktivnih mjera ne može pronaći zaposlenje.

Bosch i Esteban-Pretel (2013) navode kako se efikasnim kombiniranjem naknada za nezaposlene s politikama koje smanjuju troškove oporezivanja radne snage te otpuštanja zaposlenika može smanjiti njihov pozitivan utjecaj na nezaposlenost.

Industrijska proizvodnja, izravne strane investicije te programi javnog zapošljavanja utjecali su na smanjenje stope nezaposlenosti Republike Mađarske u promatranom razdoblju. Međutim, javni dug te strukturna nezaposlenost imale su značajan pozitivan utjecaj na stopu nezaposlenosti. U kratkom roku aktivne politike tržišta rada utjecale su na smanjenje nezaposlenosti dok u dugom roku one nisu imale negativan utjecaj radi gospodarskih problema te rastućeg javnog duga (Tvrđon, 2016). Kierzenkovski (2012) navodi kako Mađarska nastoji povećati stopu participacije radne snage dok još uvijek nema efikasna rješenja što je vidljivo na temelju pozitivnog utjecaja aktivnih te jačeg pozitivnog utjecaja pasivnih politika tržišta rada na nezaposlenost.

Najjači utjecaj na nezaposlenost Republike Poljske je imala stopa participacije radne snage te javni dug. U svom radu Bogdan et al. (2015) navodi da je na primjeru Republike Poljske vidljivo kako su stope zaposlenosti sve manje za razliku od stope priljeva radne snage. Naime, u Poljskoj je zabilježen velik i značajan pozitivan utjecaj povećanja stope participacije radne snage na nezaposlenost kao posljedica povećanog priljeva radne snage, manje stope rasta zaposlenosti te uređenijeg tržišta rada za razliku od zemalja Jugoistočne Europe. U svom radu Rae (2015) navodi kako javni dug značajno otežava mogućnosti daljnjeg gospodarskog rasta te smanjenja nezaposlenosti pri čemu je njezina strukturna dimenzija sve očitija.

Naime, u svom radu Ambrosetti (2016) navodi kako je Republika Poljska dosegla visoki stupanj fleksibilnosti tržišta rada te joj je potreban daljnji snažan gospodarski rast da bi suzbila nezaposlenost dok Wolnicki (2013) navodi kako Republika Poljska ima visok prag rasta BDP-a bez zaposlenosti što znači da joj je potreban veći gospodarski rast od sadašnjih stopa kako bi se smanjila nezaposlenost. Kod Republike Poljske ugovori na određeno vrijeme i sa skraćenim radnim vremenom imaju pozitivan i značajan utjecaj na nezaposlenost što ukazuje na sve lošiju situaciju poljske radne snage.

Na stopu nezaposlenosti u promatranom razdoblju Republike Slovačke značajno je utjecao jedino javni dug (0.93). Naime, u svom radu Martincova (2013) navodi kako kod Slovačke javni dug ima posebno veliki utjecaj na kretanje nezaposlenosti kao nemogućnost efikasnijeg gospodarskog razvoja.

Kod Republike Češke posebno vrijedi istaknuti značajan pozitivan utjecaj aktivnih i pasivnih politika tržišta rada. U svom radu Novak et al. (2016) navode kako neefikasne aktivne politike tržišta rada Republike Češke povećavaju nezaposlenost što ukazuje također na znatne mogućnosti efikasnije uspostave i provedbe politika tržišta rada. Značajan negativan utjecaj broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom ukazuje na sve veću fleksibilnost tržišta rada Češke Republike kako u svom radu navode Knežáčková i Volejníková (2014) dok Wiatkiewicz (2010) ističe kako raste uloga i važnost koncepta fleksigurnosti.

Unatoč gospodarskom rastu koji se očituje u smanjenju stopa nezaposlenosti Republike Bugarske, ona i dalje ima ograničene mogućnosti rasta stope zaposlenosti (Pirimova, 2015). Međutim, Republika Bugarska je imala efikasne aktivne politike tržišta rada koje su rezultirale smanjenjem stopa nezaposlenosti za razliku od pasivnih politika tržišta rada koje su joj povećavale nezaposlenost. Uz potrebu smanjenja javnog duga potrebno je poraditi na boljoj uspostavi pasivnih politika tržišta rada.

Također, Rumunjska treba uspostaviti efikasnije pasivne ali i aktivne politike tržišta rada baš kao i Republika Hrvatska. Osim efikasnih aktivnih i pasivnih politika tržišta rada Republika Hrvatska treba poraditi i na smanjivanju javnog duga te uspostaviti mjera i politika koje će rezultirati smanjenjem odljeva radno sposobnog stanovništva. U svom radu Botrić (2015) navodi kako se Hrvatska suočava sa starenjem stanovništva te sve većom emigracijom radne snage.

Kod zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, posebno vrijedi istaknuti iznimno visoke stope participacije radne snage koje značajno utječu na nezaposlenost. Kod primjera Republike Makedonije, postotno povećanje stope participacije radne snage uzrokovalo je smanjenje stope nezaposlenosti za 1.08%, na primjeru Bosne i Hercegovine visokih 18.73% te najveće smanjenje nezaposlenosti od 19.83% na primjeru Crne Gore.

Cijela se regija Jugoistočne Europe – ne članice EU, suočava s demografskom kontrakcijom ili stagnacijom, a potaknuta je visokom vanjskom migracijom i smanjenjem stope nataliteta (wiiw, 2017). U svom radu Atoyan i Rahman (2017) navode kako je oko 18% populacije zemalja Zapadnog Balkana u posljednjih dvadeset i pet godina napustilo regiju radi pronalaska zaposlenja u bogatijim zemaljama OECD-a. U relativnom smislu, odljev radne snage zemalja Zapadnog Balkana je mnogo veći u usporedbi s ostalim zemljama Srednjoistočne Europe. Također, Malaj i Malaj (2017) navode kako je posljednjih godina sve veća emigracija radne snage zemalja Zapadnog Balkana radi rastuće nezaposlenosti, siromaštva i socijalne nejednakosti.

Kod Republike Srbije najznačajniji utjecaj na nezaposlenost je imao BDP čije je postotno povećanje rezultiralo povećanjem stope nezaposlenosti za 2.74%. Stošić et al. (2012) navode kako je tržište rada Republike Srbije prošlo kroz značajne promijene od 2000. do 2010. godine radi privatizacije i restrukturiranja poduzeća što je dovelo do rasta nezaposlenosti te smanjenja zaposlenosti.

U svom radu Popović (2013) navodi kako u prvom desetljeću 21. stoljeća značajan rast BDP-a Republike Srbije nije bio popraćen rastom zaposlenosti već je došlo do povećanja nezaposlenosti što je u suprotnosti s ekonomskom teorijom dok je rast BDP-a bio popraćen jedino rastom produktivnosti radne snage. Do snažnog povećanja produktivnosti radne snage došlo je radi značajnog povećanja omjera kapitala u odnosu na rad te iznimno visokih stopa rasta ukupne faktorske produktivnosti koje su objašnjavale gotovo 60% rasta BDP-a. Rast BDP-a bez zapošljavanja rezultat je loše provedene privatizacije te ostalih reformi u dotičnom razdoblju. Također, Petrović et al. (2016) u svom radu navode kako posljednjih godina snažan rast zaposlenosti nije ostvaren radi slabijih iznosa investicija koje onemogućava visok javni dug.

BDP nije značajno utjecao na nezaposlenost Makedonije što je u skladu s rezultatima rada autora Sadiku et al. (2015) koji navode potrebu značajnijeg gospodarskog razvoja kako bi BDP mogao imati značajan utjecaj na nezaposlenost koja je i dalje na visokoj razini.

Gospodarski rast Republike Crne Gore i Bosne i Hercegovine snažno je utjecao na smanjenje stopa nezaposlenosti u promatranom razdoblju. U svom radu Djuric (2016) navodi kako je značajan gospodarski rast Crne Gore snažno utjecao na smanjenje stopa nezaposlenosti radi izravnih stranih investicija dok je nezaposlenost i dalje na visokim razinama.

Glavni nosioci gospodarskog rasta Bosne i Hercegovine jesu rast osobne potrošnje potaknut javnom potrošnjom i investicijama što se očituje povećanjem javnom duga koji u dugom roku onemogućava daljnje smanjenje stopa nezaposlenosti (Strategija zapošljavanja Bosne i Hercegovine, 2010).

Zasigurno, zemljama Zapadnog Balkana potreban je snažniji i kontinuirani gospodarski rast kako bi značajnije suzbile svoje visoke stope nezaposlenosti što bi uz efikasne politike trebalo dovesti do njihovih efikasnijih tržišta rada. Poražavajuća je činjenica kako značajan utjecaj na smanjenje njihovih stopa nezaposlenosti ima emigracija radne snage (wiiw, 2017).

Prilikom analize odrednica nezaposlenosti za skupinu zemalja Srednje Europe prije i za vrijeme krize uviđamo kako je prije krize najznačajniji utjecaj na nezaposlenost imala stopa participacije radne snage čije je postotno povećanje dovelo do povećanja stope nezaposlenosti za 3.5%, dok za vrijeme krize ona nije imala značajan utjecaj. Prije razdoblja krize povećanje stope participacije radne snage rezultat je povećanja aktivnosti radne snage koja je za vrijeme krize opadala.

Kriza je utjecala na naglo povećanje stopa nezaposlenosti što je dovelo do nesigurnosti i obeshrabrenosti radne snage. Također, vidljiv je porast utjecaja pasivnih politika tržišta rada na povećanje stopa nezaposlenosti kao posljedica krize.

Za vrijeme krize, značajan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti zemalja Srednje Europe su imali ugovori na određeno vrijeme kao pokazatelj povećane fleksibilnosti tržišta rada radi gospodarske neizvjesnosti prilikom zapošljavanja zaposlenika. Cutuli i Guetto (2012) navode kako poslodavci pribjegavaju zapošljavati zaposlenike na ugovore na određeno vrijeme kao

privremenu ispomoć te neizvjesne situacije u budućnosti što je najočitije za vrijeme gospodarskih kriza.

Također, vrijedi istaknuti kako su za vrijeme krize aktivne politike tržišta rada imale pozitivan predznak što znači da njihovo povećanje uzrokuje porast stopa nezaposlenosti. Naime, radi visokih stopa nezaposlenosti radna snaga pribjegava prekvalificiranju i doškolovanju kako bi bila konkurentnija na tržištu rada i povećala izgleda za zaposlenje dok je upitna njihova efikasnost u vidu pronalaženja zaposlenja radne snage (Brown i Koettl, 2015). U svom radu Jandrić (2013) navodi kako više liberalizirana tržišta rada zemalja u tranziciji ne rezultiraju uvijek većom efikasnošću tržišta rada za vrijeme pada gospodarskih aktivnosti, kao što bi se to moglo pretpostaviti.

Najveći utjecaj za vrijeme krize na povećanje nezaposlenosti je imao javni dug. S obzirom da je i prije krize javni dug bilježio visoke razine, pojavom krize te potrebom za većim izdancima predstavljao je veliku prepreku za efikasnu borbu protiv nezaposlenosti (Novak, 2015).

Zasigurno, kriza znatno utječe na promjenu odrednica nezaposlenosti radne snage te utječe na efikasnost tržišta rada. Sposobnost tržišta rada da se prilagodi globalnoj krizi ovisi o više čimbenika poput šoka potražnje i razmjera prilagodbe volumena proizvodnje, stupnja otvorenosti ekonomije, opsega prilagodbe plaća, radnog vremena i produktivnosti rada (Kwiatkowski, 2016).

Za skupinu zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, karakteristično je veće povećanje utjecaja stope participacije radne snage na nezaposlenost. Naime, u razdoblju prije krize postotno povećanje stope participacije radne snage uzrokovalo je smanjenje nezaposlenosti za 2.74% dok je za vrijeme krize uzrokovalo smanjenje nezaposlenosti za visokih 5.04% što je gotovo dvostruko povećanje.

Pad stope participacije radne snage ublažio je utjecaj krize na nezaposlenost u vidu povećanog broja obeshrabrenih radnika koji napuštaju tržište rada, prijevremenog umirovljenja te povećanog broja osoba koje rade u neformalnom sektoru te sve veći broj mladih osoba koje nastavljaju tercijarno obrazovanje ne bi li sebi poboljšali izgleda za zapošljavanje te u budućnost zarađivali veće nadnice (Colombo et al., 2017).

Također, vidljiv je značajan pozitivan utjecaj pasivnih politika tržišta rada na nezaposlenost za vrijeme krize u odnosu na pred krizno razdoblje kao posljedica gospodarske krize u čemu je sličnost sa skupinom zemalja Srednje Europe.

Zemlje Jugoistočne Europe – ne članice EU, nisu snažno gospodarski integrirane sa svjetskim tržištem te im gospodarska kriza nije značajno utjecala na gospodarsku aktivnost poput ostalih zemalja Europe (Pere i Hashorva, 2012). BDP je imao jači utjecaj na nezaposlenost za vrijeme krize za razliku od pred kriznog razdoblja dok je za vrijeme krize najjači utjecaj na smanjenje nezaposlenosti imala stopa participacije radne snage radi manjeg broja radne snage kao i kod primjera zemalja Jugoistočne Europe – članice EU.

Prije krize javni dug utjecao je na smanjenje stopa nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, dok je za vrijeme krize imao pozitivan utjecaj. Naime, akumulacija javnog duga kasnije onemogućava efikasnu borbu protiv nezaposlenosti unatoč kratkoročnim pozitivnih efektima.

Pojedinačna analiza odrednica nezaposlenosti zemalja Srednje Europe ukazuje na veoma različite odrednice nezaposlenosti prije i za vrijeme krize kao posljedica različitih politika i situacija pojedinih gospodarstava (Sandor i Reiner, 2010).

U svom radu Fazekas i Scharle (2012) navode kako je u razdoblju prije krize Mađarska bilježila umjereni rast nezaposlenosti radi visokog javnog duga koja je pojavom krize naglo porasla da bi kako navode Bako i Lakatos (2015) počela postepeno opadati kao rezultat javnih radova čime je velik broj neaktivnih osoba postao zaposlen te se smanjio pozitivan utjecaj pasivnih politika tržišta rada na nezaposlenost radi smanjenih davanja za nezaposlene.

Prije krize BDP Mađarske je imao negativan utjecaj na nezaposlenost dok za vrijeme krize, radi značajnog pada gospodarske aktivnosti, nema značajan utjecaj na pad stopa nezaposlenosti. Također, važno je za istaknuti kako je prije krize rast broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom smanjivao nezaposlenost da bi za vrijeme krize utjecao na povećanje stopa nezaposlenosti što ukazuje na značajan pad zaposlenih osoba te povećanje fleksibilnih oblika zapošljavanja. U svom radu Bodnar (2014) navodi kako je tijekom krize najveće povećanje broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom bilježila Republika Mađarska pri čemu velika većina radne snage nije bila zadovoljna dotičnim oblikom zaposlenja čime se povećalo

nezadovoljstvo radne snage te su se mnogi smatrali nedovoljno zaposlenima. Unatoč povećanju izdataka za aktivne politike zapošljavanja Republike Mađarske za vrijeme krize, oni su imali pozitivan utjecaj na nezaposlenost što ukazuje na njihovu neefikasnost.

Prije krize najznačajnija odrednica nezaposlenosti Republike Poljske je bila stopa participacije radne snage (5.20) dok su aktivne i pasivne politike tržišta rada povećavale nezaposlenost. U svom radu navodi kako je prije krize na tržištu rada Republike Poljske bilo očito povećanje stope participacije radne snage te nedovoljno efikasnih politika tržišta rada (Strzelecki i Wyszynski, 2016). Također, povećanje broja ugovora sa skraćenim radnim vremenom povećavao je nezaposlenost kao pokazatelj neefikasnosti dotičnih ugovora u borbi s nezaposlenošću.

Diacon et al. (2013) navode kako je Republika Poljska bila snažno pogođena visokim javim dugom za vrijeme gospodarske krize što joj je dodatno pogoršavalo ionako lošu situaciju na tržištu rada u vidu rasta stopa nezaposlenosti.

Slovačka je bilježila snažan gospodarski rast u godinama prije velike svjetske gospodarske krize 2008. godine radi značajnog rasta produktivnosti radne snage uz rast zaposlenosti i pad nezaposlenosti (Biea, 2015). U dotičnom razdoblju povećanje izdataka za aktivne politike tržišta rada utjecalo je na smanjenje nezaposlenosti (Kahanec i Sedlakova, 2016). Za vrijeme krize posebno vrijedi istaknuti jak utjecaj pasivnih politika tržišta rada na nezaposlenost (1.18) radi samog negativnog utjecaja krize te se bilježi povećanje ugovora sa skraćenim radnim vremenom što ukazuje na njegovu fleksibilnost.

Također, kod primjera Češke Republike u razdoblju prije krize vidljiv je snažan pozitivan utjecaj stope participacije radne snage na nezaposlenost (13.36) dok je za vrijeme krize stopa participacije imala također snažan ali negativan utjecaj (-6.74). Prije krize povećavao se broj aktivne radne snage dok je radi krize veliki broj osoba napustio radnu snagu radi nemogućnosti pronalaska zaposlenja te velikodušnih socijalnih pogodnosti čime je i utjecaj pasivnih politika tržišta rada značajan faktor pasivnosti radne snage (Fialova i Mysikova, 2009).

Javni dug dodatno je za vrijeme krize u odnosu na predkrizno razdoblje onemogućavao suzbijanje stopa nezaposlenosti dok se bilježe efikasnije aktivne politike tržišta rada u suzbijanju nezaposlenosti.

Kod pojedinačne analize odrednica nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, prije i za vrijeme krize uviđamo kako Bugarska i Rumunjska imaju slične odrednice nezaposlenosti pri čemu u svom radu Cristova-Balkanska (2014) navodi kako su Bugarska i Rumunjska imale sličan proces tranzicije te integracija s EU.

Prije razdoblja krize značajne odrednice nezaposlenosti zemalja Bugarske i Rumunjske jesu BDP, stopa participacije radne snage te broj ugovora na određeno vrijeme dok su za vrijeme krize značajne odrednice dotičnih zemalja izdatci za aktivne politike tržišta rada.

Radi sve većeg priljeva radne snage, manjeg odljeva radne snage te sve manje mogućnosti zapošljavanja, povećana stope participacije radne snage uzrokovala je povećanje nezaposlenosti Republike Bugarske i Rumunjske u razdoblju prije krize. Dotične zemlje u promatranom razdoblju bilježe i povećanje liberalizacije tržišta rada u vidu povećanja broja ugovora na određeno vrijeme koji smanjuju nezaposlenost.

Za vrijeme krize aktivne politike tržišta rada Bugarske i Rumunjske su imale značajan negativan utjecaj na nezaposlenost što ukazuje na njihovu efikasnost. Rumunjska je izbjegla mnogo goru situaciju na tržištu rada radi agresivnog ulaganja te korištenja aktivnih politika tržišta rada u suzbijanju nezaposlenosti dok je Republika Bugarska koristila manje agresivan pristup (Polimeni, 2015). Dotično je vidljivo prema rezultatima istraživanja prema kojima je postotno povećanje aktivnih politika tržišta rada Rumunjske rezultiralo smanjenjem stope nezaposlenosti za 0.43% te Bugarske za 0.21%.

Kod primjera Republike Hrvatske vrijedi istaknuti negativan utjecaj stope participacije radne snage na nezaposlenost te za vrijeme krize negativan utjecaj broja ugovora na određeno vrijeme. Prema Katić (2006) u razdoblju prije krize Republika Hrvatska bilježi smanjenje stope participacije radne snage što se odrazilo na smanjenje stopa nezaposlenosti.

Povećano korištenje ugovora na određeno vrijeme utjecalo je na smanjenje stope nezaposlenosti u razdoblju krize dok značajan pozitivan utjecaj aktivnih i pasivnih politika tržišta rada na nezaposlenost ukazuje na neefikasnost dotičnih politika. Naime, aktivne politike tržišta rada nisu polučile željeni rezultat radi kratkog trajanja te slabe konzistentnosti s ostalim politikama (Bejaković i Mrnjavac, 2011).

Pojedinačna analiza odrednica nezaposlenosti zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU, ukazuje na to da je zajednička odrednica nezaposlenosti prije krize kod Republike Makedonije, Srbije i Bosne i Hercegovine bruto domaći proizvod te kod Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine stopa participacije radne snage koje imaju iznimno jak utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti.

Bruto domaći proizvod u razdoblju prije krize imao je pozitivan utjecaj na stopu nezaposlenosti Republike Srbije iz razloga što rast bruto domaćeg proizvoda nije imao utjecaj na zaposlenost. Glavni razlog povećanja BDP-a Srbije jest rast produktivnosti radne snage (Popović, 2013). Općenito, zemljama Zapadnog Balkana potrebne su visoke stope rasta BDP-a kako bi poboljšale situaciju svojih tržišta rada (wiiw, 2017).

Gospodarstvo Bosne i Hercegovine je u razdoblju do 2009. godine bilježilo oporavak i značajne stope rasta što se odrazilo na smanjenje nezaposlenosti. Svjetska gospodarska kriza dovela je do usporavanja gospodarskog rasta te povećanja stopa nezaposlenosti. Generalno, Bosna i Hercegovina ima slabo konkurentno gospodarstvo dok povećanje BDP-a ima značajan utjecaj na nezaposlenost (CPU, 2011).

Za vrijeme krize očito je kako se povećanjem javnog duga smanjivala stopa nezaposlenosti Bosne i Hercegovine. Naime, u svom radu Marić (2012) navodi kako je u dotičnom vremenu Bosna i Hercegovina održavala političku i socijalnu stabilnost zemlje putem refinanciranja – uzimanjem novih kredita, čime u budućnosti postaje upitna otplata javnog duga. Štoviše, na temelju rezultata regresije za cjelokupno promatrano razdoblje vidljivo je kako značajan pozitivan utjecaj na nezaposlenost Bosne i Hercegovine ima javni dug.

Također, pozitivan utjecaj javnog duga na nezaposlenost za vrijeme krize na primjeru Crne Gore i Srbije pokazatelj je prethodnih loših politika čime je javni dug postao ograničavajući čimbenik povećanja stopa zaposlenosti (Marić, 2012). Veselinović et al. (2011) u svom radu navode kako je Republika Srbija prezadužena zemlja što postaje ograničavajući faktor borbe s gospodarkom krizom te u konačnici poboljšanja situacije na tržištu rada dok Matković et al. (2010) navode kako radi velikog deficita Srbija ne raspolaže dovoljnim financijskim sredstvima te nema na raspolaganju širok izbor mjera intervenističke politike kako bi suzbila nezaposlenost.

Posebno vrijedi istaknuti kako je prije razdoblja krize u Republici Srbiji stopa participacije imala pozitivan utjecaj na nezaposlenost (25.14) dok je Bosna i Hercegovina imala negativan utjecaj na nezaposlenost (-30.58). Za vrijeme krize stopa participacije radne snage Republike Srbije bilježi negativan utjecaj (-2.79) dok Bosna i Hercegovina bilježi pozitivan (35.51).

Značajni pad zaposlenosti kao posljedica krize doveo je do smanjenja stope participacije radne snage u odnosu na pred krizno razdoblje Republike Srbije pri čemu je važno za istaknuti kako smanjenje zaposlenosti u razdoblju krize nije većinom odgovaralo povećanju nezaposlenosti već je zabilježena povećana neaktivnost radne snage (Matković et al., 2010).

Halilbašić et al. (2015) navode kako je prije razdoblja krize u Bosni i Hercegovini rast stanovništva bio negativan kao posljedica negativnog prirodnog priraštaja i negativne neto migracije što odgovara negativnom utjecaju stope participacije radne snage na nezaposlenost. U razdoblju prije krize bilježio se također snažan rast BDP-a koji je bio praćen povećanjem zaposlenosti što je u vrijeme krize, uz veliki prijelaz zaposlenosti iz neformalne u formalnu ekonomiju – dijelom posljedica uvođenja PDV-a, imao za rezultat značajnije povećanje stope participacije radne snage.

Od 2000. do 2008. godine Crna Gora bilježi povećanje stope participacije radne snage kao rezultat neodrživog iznimno velikog priljeva izravnih stranih investicija, ekonomskog rasta te visoke i dinamične potražnje za radom dok je početkom krize stopa participacije radne snage opadala (Svjetska banka, 2012).

14 ZAKLJUČAK

Nezaposlenost kao jedan od pokazatelja gospodarske situacije zemalja rezultat je različitih makroekonomskih, institucionalnih i ostalih važnih čimbenika što ukazuje na njezinu kompleksnost. Analizom i razumijevanjem uloge i važnosti pojedinih odrednica nezaposlenosti omogućujemo potrebne preduvjete kako bi smo mogli efikasno smanjivati stope nezaposlenosti.

Većina zemalja Srednje i Jugoistočne Europe ima sličan trend kretanja stopa nezaposlenosti dok svaku pojedinu skupinu zemalja obilježava pojedina zemlja koja ima znatno drugačiji trend kretanja od svoje skupine po čemu se posebno ističe kao što je to primjerice Republika Mađarska kod zemalja Srednje Europe, Rumunjska kod primjera Jugoistočne Europe – članice EU, te Makedonija kod zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU. Također, svaka pojedina zemlja ima svoje određene specifičnosti temeljem kojih se razlikuje od ostalih zemalja iste promatrane skupine što se ogleda u različitom značaju i jačini utjecaja pojedinih varijabli na nezaposlenost.

Makroekonomski pokazatelji imaju uglavnom najvažniji utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti promatranih skupina, a i pojedinačnih zemalja pri čemu se sa svojom jačinom posebno ističe stopa participacije radne snage. Posebno veliki negativan utjecaj na nezaposlenost stopa participacija radne snage vidljive su kod nerazvijenijih zemalja (zemlje Jugoistočne Europe – ne članice EU s dodatkom Republike Hrvatske) radi većeg broja emigracije radne snage te u konačnici manje aktivnosti radne snage kao posljedice visokih i dugotrajnih stopa nezaposlenosti što ukazuje i na problem strukturne nezaposlenosti te visokog udjela rada u neformalnoj ekonomiji.

Stoga, promatrati smanjenje stope nezaposlenosti samo u vidu brojki ne uzimajući u obzir situaciju radne snage na tržištu rada nije ispravno. Radi nemogućnosti pronalaska posla brojna radna snaga se odlučuje emigrirati čime se smanjuje stopa nezaposlenosti što bi moglo upućivati na, ukoliko ne provedemo kvalitetnu analizu, poboljšanje efikasnosti tržišta rada.

Bez značajnog i kontinuiranog rasta BDP-a te efikasnih politika nije moguće istinski suzbijati nezaposlenost te poboljšati situaciju na tržištu rada općenito. Također, kod većine zemalja vidljiv je prilično jak utjecaj javnog duga na povećanje nezaposlenosti koji predstavlja pri tom značajan ograničavajući faktor. Javni dug značajna je odrednica nezaposlenosti svih skupina te gotovo svake pojedine zemlje što ukazuje na ulogu i važnost upravljanja javnim financijama. Financijska situacija zemalja određuje buduće mogućnosti gospodarskog rasta te sposobnost zemalja da se bore s nezaposlenošću. Stoga, potrebno je donijeti i efikasno upravljati strategijama upravljanja javim dugom.

Kod većine zemalja pasivne politike tržišta rada imaju značajan utjecaj na nezaposlenost što ukazuje na ograničene mogućnosti zapošljavanja a ne visokih iznosa davanja za nezaposlene. Povećana fleksibilnost tržišta rada u vidu broja ugovora na određeno vrijeme i sa skraćenim radnim vremenom poboljšava efikasnost tržišta rada kroz određeno kraće vrijeme dok u dužem razdoblju njihov pozitivan utjecaj na nezaposlenost ukazuje na ograničene daljnje mogućnosti zapošljavanja, smanjenje sigurnosti radnika te potrebu efikasnije uspostave koncepta fleksigurnosti. Dotično se posebno odnosi na Republiku Poljsku koja je dosegla najveći stupanj fleksibilnosti tržišta rada te joj je potreban u buduće snažniji gospodarski rast koji će dovesti do povećanja zaposlenosti te posljedično smanjenja nezaposlenosti.

Najveće prosječne stope nezaposlenosti i najmanje stope pada nezaposlenosti imaju nerazvijenije zemlje što ukazuje kako gospodarski razvoj znatno utječe na suzbijanje stopa nezaposlenosti. Također, zemlje koje imaju fleksibilnija tržišta rada obilježavaju veća odstupanja od trenda nezaposlenosti radi efikasnije prilagodbe tržišnoj situaciji.

Efikasno povećanje gospodarske aktivnosti bi trebalo imati iznimno značajan utjecaj na smanjivanje stopa nezaposlenosti. Pod efikasnim povećanjem gospodarske aktivnosti podrazumijevaju se sustavni naponi koji će doprinijeti većoj konkurentnosti gospodarstva te poboljšanju situacije radne snage.

Naime, bruto domaći proizvod kao pokazatelj gospodarske aktivnosti ima značajan utjecaj na kretanje stopa nezaposlenosti. Bez gospodarskog rasta nije moguće ostvariti značajnije smanjenje stopa nezaposlenosti te poboljšati situaciju na tržištu rada. Pri tom je važno također istaknuti kako vrijedi poraditi na povećanju sigurnosti zaposlenika kao glavnog i osnovnog kapitala suvremene „nove“ ekonomije pri čemu povećana fleksibilnost na tržištu radne snage

ne riješava dugoročni problem nezaposlenosti već su njezine mjere efikasne samo u kratkoročnom suzbijanju stopa nezaposlenosti. Stoga, na tržištima rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe potrebno je daljnje napore usmjeriti na efikasniju uspostavu koncepta fleksigurnosti što je jedan od strateških ciljeva Europske Unije.

Institucionalne politike tržišta rada nastoje smanjiti nezaposlenost u kratkom roku pri čemu u dugom roku one ne bi trebale imati veći značaj već bi trebale prvenstveno služiti kao potpora daljnjem rastu i razvoju nacionalnog gospodarstva. Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe moraju imati efikasne i pravovremene politike tržišta rada usklađene s ostalim važnim nacionalnim strategijama kako bi njihova tržišta rada bila dugoročno efikasna.

Stoga, povećana fleksibilnost tržišta rada u vidu ugovora na određeno vrijeme i sa skraćenim radnim vremenom kroz kraći vremenski period utječe na efikasnost tržišta rada dok kod dužeg vremenskog razdoblja bez snažnijeg gospodarskog rasta ona gubi na svojoj efikasnosti radi nemogućnosti radne snage da radi na puno radno vrijeme te pronalaska stalnog zaposlenja.

Da bi se istinski suzbila nezaposlenost te poboljšala situacija radne snage na tržištu rada, potrebno je imati pravovremene i efikasne strategije suzbijanja nezaposlenosti koje će biti u skladu s gospodarskim strategijama u kojima će biti naglasak na povećanju gospodarske konkurentnosti. Stoga, za suzbijanje nezaposlenosti do određene prihvatljive razine potreban je duži vremenski period u kojem će se donositi i efikasno provoditi gotovo sve važne nacionalne politike i strategije pri čemu je važna njihova sinergija.

Veće razlike u odrednicama nezaposlenosti su vidljive kod pojedinačne analize zemalja iz pojedine skupine za razliku od usporedbe odrednica nezaposlenosti promatranih skupina zemalja te se prihvaća prva pomoćna hipoteza koja glasi „Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti unutar pojedine skupine zemalja Srednje i Jugoistočne Europe“.

Kada usporedimo odrednice nezaposlenosti prije i za vrijeme velike svjetske gospodarske krize 2008. godine možemo zaključiti kako je gospodarska kriza znatno utjecala na promijenu odrednica nezaposlenosti.

Za vrijeme velike svjetke krize 2008. godine značajnu ulogu u suzbijanju visokih stopa nezaposlenosti su imale stabilizacijske mjere, spremnost i mogućnosti nacionalnih vlada da se

bore s naglim rastom stopa nezaposlenosti, fleksibilnost i programi tržišta rada te stanje gospodarstva u cijelini dok je javni dug u velikoj većini zemalja otežavao efikasnu borbu protiv nezaposlenosti. Razvijenije zemlje Srednje Europe radi fleksibilnijih tržišta rada su se suočile s većim stopama rasta nezaposlenosti za razliku od ostalih skupina zemalja dok su brže izašle iz krize te ostvarile veće stope pada nezaposlenosti.

Također, na temelju pada stopa nezaposlenosti u razdoblju nakon krize može se zaključiti kako je razvijeno gospodarstvo u stanju nakon krize lakše apsorbirati veću količinu nezaposlene radne snage. Štoviše, najveće prosječne stope pada nezaposlenosti tijekom cijelog promatranog razdoblja su imale razvijenije zemlje Srednje Europe.

Iz dobivenih skupnih i pojedinačnih regresija vidljivo je kako postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe prije i za vrijeme ekonomske krize započete 2008. godine te se stoga prihvaća druga pomoćna hipoteza koja glasi „Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje i Jugoistočne Europe prije i za vrijeme ekonomske krize započete 2008. godine“.

Radi veće fleksibilnosti tržišta rada zemalja Srednje Europe za razliku od zemalja Jugoistočne Europe – članice EU, vidljivo je kako u razdoblju krize značajniji utjecaj na nezaposlenost imaju ugovori na određeno i sa skraćenim radnim vremenom.

Zasigurno, zemlje Srednje Europe imaju efikasnija tržišta rada radi značajnijeg gospodarskog razvoja te fleksibilnosti tržišta rada za razliku od zemalja Jugoistočne Europe - članice EU, dok još uvijek imaju velikog prostora za poboljšanje situacije radne snage općenito. Kod zemalja Jugoistočne Europe – ne članice EU poražavajuća je činjenica kako stopa participacije radne snage ima najjači utjecaj na smanjenje stopa nezaposlenosti radi povećane pasivnosti te emigracije radne snage radi iznimno loše gospodarske situacije te samim tim neefikasnog tržišta rada.

Stoga, razlike u efikasnosti tržišta rada kroz promatrano razdoblje od 2000. do 2015. godine proizlaze većinom radi situacije prije promatranog razdoblja – od samih početaka tranzicije, što se kasnije odrazilo na sadašnje stanje u gospodarstvu i na tržištu rada.

Zemlje Srednje i Jugoistočne Europe razlikuju se prema načinu provedbe tranzicije, stupnju svoje gospodarske razvijenosti, fleksibilnosti i politika tržišta rada te se prihvaća glavna istraživačka hipoteza „Postoje razlike u odrednicama nezaposlenosti zemalja Srednje Europe i Jugoistočne Europe“ s ozbirom na razlike u utjecajima makroekonomskih i institucionalnih faktora na nezaposlenost.

LITERATURA

1. Abdul-Khaliq, S., Soufan, T., Abu Shibab, R. (2014.) The Relationship between Unemployment and Economic Growth Rate in Arab Country. *Journal of Economics and Sustainable Development*. 5 (9). str. 56-59. Dostupno na: <http://www.zuj.edu.jo/wp-content/staff-research/economic/dr.Thikraiat-Soufan/10.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
2. Adam, Z. (2014.) Fight against unemployment: The case of Hungary. Institute for Economic Research. Budapest. Dostupno na: www.ineko.sk/file_download/956 [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
3. Adams, R. H. (2011.) Evaluating the Economic Impact of International Remittances On Developing Countries Using Household Surveys: A Literature Review. *Journal of Development Studies*. 47 (6). str. 809–828. Dostupno na: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00220388.2011.563299?needAccess=true> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
4. Afzal, M., Awais S. (2012.) Inflation Unemployment Trade Off: Evidence From Pakistan. *Journal Of Global Economy*. 8 (1). str. 21-31. Dostupno na: <http://www.rcssindia.org/jge/index.php/jge/login?source=%2Fjge%2Findex.php%2Fjge%2Farticle%2Fview%2F4%2Fpdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
5. Ahamdanech-Zarco, I., Bishop, A., Grodner, A., Liu, H. (2009.) Labor Market Efficiency in Spain: A Stochastic Frontier Approach. East Carolina University. Dostupno na: <https://www.ecu.edu/cs-cas/econ/upload/ecu0906.pdf> [Pristupljeno: 13. listopada 2017.]
6. Akeju, K., F., Olanipekun, D., B. (2014.) Unemployment and Economic Growth in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Growth*. 5(4). str. 138-144. Dostupno na: <http://www.iiste.org/Journals/index.php/JEDS/article/view/11279> [Pristupljeno: 13. listopada 2017.]
7. Aleksynska, M., Eberlein, F. (2016.) Coverage of employment protection legislation, *IZA Journal of Labor Policy*, 5 (17). str. 1-20. Dostupno na: <https://izajolp.springeropen.com/track/pdf/10.1186/s40173-016-0073-x?site=izajolp.springeropen.com> [Pristupljeno: 11. studenoga 2017.]

8. Alibašić, H., Mahmutović, H. (2015.) Uticaj kontinuiranog deficita na ekonomski rast Bosne i Hercegovine. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Brčko. 9 (9). str. 75-85. Dostupno na:
http://zbornik.efbrcko.ba/dokumenta/Zbornik_radova_9_2015/Uticaj%20kontinuiranog%20deficita%20na%20ekonomski%20rast%20BiH.pdf [Pristupljeno: 24. ožujka 2017.]
9. Allushi, E. (2014.) The integration of Western Balkans, an optimistic road but with a lot of dilemmas. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*. 1(1). str. 37-50. Dostupno na:
<http://www.uamd.edu.al/new/wp-content/uploads/2015/01/Eva-Allushi-7.pdf> [Pristupljeno: 24. ožujka 2017.]
10. Allushi, E., T. (2014.) The integration of Western Balkans, an optimistic road but with a lot of dilemmas. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*. 1 (1). str. 37-50. Dostupno na:
<http://www.uamd.edu.al/new/wp-content/uploads/2015/01/Eva-Allushi-7.pdf> [Pristupljeno: 24. ožujka 2017.]
11. Altić Slukan, M. (2009.) Hrvatska kao zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet?. *Društvena istraživanja*. 2 (112). str. 401-403. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/di112_06slukan.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
12. Ambrosetti – The European House (2016) Poland: a sustainable transformation to a leading economy. Position paper. Cernobbio. Dostupno na:
<http://docplayer.net/41097927-Poland-a-sustainable-transformation-to-a-leading-economy.html> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
13. Anspal, S., A. Vork (2007.) Labour Market Institutions and Productivity in the New EU Member States'. Praxis Center for Political Studies, Tallin, January. Dostupno na:
http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Toimetised/toimetised_27_2007.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
14. Aqifi, E., Majal, V. (2015.) Impact of Economic Growth on Unemployment in Republic of Macedonia. *International Journal of Economics, Commerce and Management*. 4(1). str. 139-146. Dostupno na: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2016/01/419.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]

15. Arabska, E. (2015.) Problems of Employment and Unemployment in Bulgaria: Is Sustainable Development Possible?. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty. 12(3). str. 6-19. Dostupno na:
http://www.ibaness.org/bnejss/2016_02_01/02_Ekaterina_Arabska_new.pdf
 [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
16. Arandarenko, M., Vukojevic V. (2008.) Labor Costs and Labor Taxes in the Western Balkans, The World Bank, Washington DC. Dostupno na:
http://siteresources.worldbank.org/INTECAREGTOPHEANUT/Resources/Betcherman&Arandarenkolabor_taxes_western_balkans.pdf
17. Araujo, S., Maleček, P. (2015.) The Czech Labour Market: Documenting Structural Change and Remaining Challenges. OECD Working paper No. 1213. Dostupno na:
[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP\(2015\)31&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP(2015)31&docLanguage=En) [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
18. Arpaia, A., Mourre, G. (2009) Institutions and performance in European labour markets: taking a fresh look at the evidence”, Working Papers CEB 09-049.RS, ULB – Universite Libre de Bruxelles. Dostupno na:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2010/pdf/ecp405_en.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
19. Arratibel O., F. Heinz, R. Martin, M. Prybyla, L. Rawdanowicz, R. Serafini and T. Zumer (2007.) Determinants of Growth in the Central and Eastern European EU Member States – A Production Function Approach’, ECB, Occasional Paper Series, No. 61, Frankfurt, April. Dostupno na:
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp61.pdf?431c86b389e0f7e42ed1990150a60e1> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
20. Arslan, M., Zaman, R. (2014.) Unemployment and its Determinants: A Study of Pakistan Economy (1999-2010), Journal of Economics and Sustainable Development. 5 (13). str. 20-24. Dostupno na:
<file:///C:/Users/korisnik/Downloads/14263-16571-1-PB.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
21. Atoyan, R., Rahman, J. (2017) Western Balkans: Increasing Women’s Role in the Economy, IMF Working Paper. WP/17/194 Dostupno na:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3124396 [Pristupljeno: 3. ožujka 2018.]

22. Auer, P. (2007.), In search of optimal labour markets, Economic and Labour Market Paper, International Labour Organisation, Geneva. Dostupno na:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.133.7314&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 6. listopada 2017.]
23. Avdagić, S. (2015.) Does Deregulation Work? Reassessing the Unemployment Effects of Employment Protection. 53 (1). str. 6-26. Dostupno na:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/bjir.12086/full> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
24. Aslund, A. (2013) Poland: combining growth and stability. CESifo Forum 1/2013 (March) Dostupno na: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/forum1-13-focus1.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
25. Baah-Boateng, W. (2013.) Determinants of Unemployment in Ghana. *African Development Review*. 25 (4). str. 385-399. Dostupno na:
<https://pdfs.semanticscholar.org/ba21/6ae3b198e64f1970be9e230df5d0184c1533.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
26. Babić, Z. (2004.) Participacija i ulaganje u obrazovanje u Hrvatskoj, Privredna kretanja i ekonomska politika. (101) str. 29-53. Dostupno na:
file:///C:/Users/korisnik/Downloads/PKIEP101_Babic_1.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
27. Baccaro, L., Rei, D. (2007.) Institutional Determinants of Unemployment in OECD Countries: Does the Deregulatory View Hold Water?. *International Organisation*. 61 (3). str. 527–569. Dostupno na:
https://www.unige.ch/sciences_societe/socio/files/7414/0533/6295/unemployment-11-06.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
28. Bakare, A., S. (2011.) The Determinants of Urban Unemployment Crisis in Nigeria: An Econometric Analysis. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*. 2 (3). str. 184-192. Dostupno na:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.301.8420&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 18. studenoga 2017.]
29. Balan, M. (2015.) Determinant Factors of Employment on Romania's Labour Market in the European Context. *Sociologie și Asistență Socială*. 8(1). str. 280-296. Dostupno na:

- https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8v7iT_O3VI4J:https://ana.le.fssp.uaic.ro/index.php/asas/article/download/386/336+&cd=4&hl=hr&ct=clnk&g.l=hr [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
30. Balcerzak, P., Żurek, M. (2011) Foreign Direct Investment and Unemployment: VAR Analysis for Poland in the Years 1995-2009, *European Research Studies*. 14 (1), str. 3-14. Dostupno na: http://www.ersj.eu/repec/ers/papers/11_1_p1.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
 31. Baletić, Z. (2010.) John Maynard Keynes i hrvatska ekonomska misao, Sveučilište u Zagrebu.
 32. Ball, L., De Roux, N., Hofstetter, M. (2011.) Unemployment in Latin America and the Caribbean, IMF Working paper 11/252. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/_wp11252.pdf [Pristupljeno: 28. studenoga 2017.]
 33. Balliu, J. (2016.) Unemployment in Western Balkan Candidates to European Union. Master Thesis. Epoka University. Dostupno na: <http://dspace.epoka.edu.al/bitstream/handle/1/1725/JONIDA%20BALLIU.pdf?sequence=1> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
 34. Barlet, W. (2013.) Structural Unemployment in the Western Balkans: Challenges for Skills Anticipation and Matching Policies. *European Planning Studies*. 21 (6). str. 890-908. Dostupno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2012.722933> [Pristupljeno: 5. veljače 2017.]
 35. Barlet, W., Prica, I. (2013.) The Deepening Crisis in the European Super-periphery. SPERI conference “Beyond Austerity vs Growth: The Future of the European Political Economy”, held on 1–3 July 2013, Halifax Hall, University of Sheffield. Dostupno na: <https://www.slidedoc.us/the-deepening-crisis-in-the-european-super-periphery> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
 36. Barlett, W., Prica, I. (2016) Interdependence between Core and Peripheries of the European Economy: Secular Stagnation and Growth in the Western Balkans, LSE ‘Europe in Question’ Discussion Paper Series No. 104. Dostupno na: <http://www.lse.ac.uk/european-institute/Assets/Documents/LEQS-Discussion-Papers/LEQSPaper104.pdf> [Pristupljeno: 18. travnja 2018.]
 37. Barnichon, R., Figura, A. (2010.) What Drives Movements in the Unemployment Rate? A Decomposition of the Beveridge Curve, Finance and Economics Discussion

- Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C. Dostupno na: <https://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2010/201048/201048pap.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
38. Basile, R., De Benedictis, L. (2008.) Regional unemployment and productivity in Europ. *Papers in Regional Science*. 87 (2). str. 173-192. Dostupno na: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1435_5957.2007.00152.x/abstract [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
39. Bassanini, A., Duval, R. (2006.) Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions, OECD Economic Department Working Paper No. 486. Dostupno na: <https://www.oecd.org/social/soc/36888714.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
40. Bejaković, P. (2003.) Nezaposlenost, Financijska teorija i praksa, 27 (4), str. 659-661. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/pojmovnik.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
41. Bejaković, P. (2006.) Uloga obrazovnog sustava u postizanju zapošljivosti i konkurentnosti radne snage u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja - Časopis za opća društvena pitanja*. (3). str. 401-425. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/di83_05bejakovic.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
42. Bejaković, P. (2007.) Zaposlenost i nezaposlenost, Javne financije u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za javne financije, str. 121-131.
43. Bejaković, P. (2010.) Prikaz knjige: The Minimum Wage Revisited in the Enlarged EU. Daniel Vaughan-Whitehead, ured. Cheltenham: Edward Elgar i Ženeva: International Labour Office, 2010. Privredna kretanja i ekonomska politika (125). str. 99-103. Dostupno na: ile:///C:/Users/korisnik/Downloads/PKIEP_125_Bejakovic.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
44. Bejaković, P., Mrnjavac, Ž. (2011) Need for Integration of Labour Market Policy and Social Policy in Croatia, The Ninth International Conference: “Challenges of Europe: Growth and Competitiveness – Reversing the Trends“. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/datoteka/567423.BejakovicMrnjavac.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

45. Bejaković, P., Urban, I., Bezeredi, S. (2013.) Kako rad u Hrvatskoj učiniti isplativim?. 7. Zagrebački ekonomski forum. str. 7-37.
46. Belka, M. (2013) How Poland's EU Membership Helped Transform its Economy. Occasional Paper No. 88. Group of Thirty, Washington, D.C. Dostupno na: http://group30.org/images/uploads/publications/G30_HowPolandEUMembershipTransformEconomy.pdf [Pristupljeno: 5. travnja 2017.]
47. Belullo, A. (2011) Uvod u ekonometriju. Sveučilišni udžbenik. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
48. Benazić, M., Rami, J. (2016.) Monetary policy and unemployment in Croatia. Ekonomska istraživanja. 29 (1). str. 1038-1049. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Monetary_policy_and_unemployment_in_Croatia.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
49. Bertola G. (2000) Labor markets in the European Union. Ifo Stud.
50. Bertola G., Ichino A. (1995.) Wage inequality and unemployment: US vs. Europe. In: Bernanke B, Rothemberg J (eds) NBER macroeconomic annual. MIT Press, Cambridge. Dostupno na: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/654262> [Pristupljeno: 15. Svibnja 2017.]
51. Biea, D. (2015) Economic growth in Slovakia: Past successes and future challenges, Economic Brief. Europska komisija. Dostupno na: [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
52. Bićanić, I., Babić, Z. (2008.) Survey of the Croatian Labour Market. Labour Market Characteristics in Selected Economies, Maribor: Schwarz, Ltd. str. 51-69. Dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=437835> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
53. Bills, D. B. (2003.) Credentials, signals, and screens: Explaining the relationship between schooling and job assignment. *Review of Educational Research*. 73 (4). str. 441-449. Dostupno na: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.3102/00346543073004441> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
54. Bihop, J., A., Grodner, A., Liu, H. (2006) Chinese Economic Reform and Labor Market Efficiency, Document of United Nations Public Administration Network, str. 1-14. Dostupno na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN023533.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]

55. Blanchard, O. (2002.) "Designing Labor Market Institutions", unpublished paper, MIT, Cambridge, MA. Dostupno na: <https://economics.mit.edu/files/687> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
56. Blanchard, O. (2006.) European unemployment, *Economic Policy*, January, str. 5-59. Dostupno na: <http://folk.uio.no/sholden/Conf/Finansdep/blanchard-2006.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
57. Blanchard, O., Wolfers, J. (1999.) The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: the Aggregate Evidence, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Cambridge. Dostupno na: <http://www.nber.org/papers/w7282.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
58. Blanchard, O., Wolfers, J. (2000.) The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: the Aggregate Evidence. *The Economic Journal*. 110 (462). str. 1-33. Dostupno na: [http://users.nber.org/~jwolfers/Papers/Role%20of%20Shocks\(EJ\).pdf](http://users.nber.org/~jwolfers/Papers/Role%20of%20Shocks(EJ).pdf) [Pristupljeno: 14. studenoga 2017.]
59. Blanchflower, D. (2007.) Trends in European labour markets and preferences over unemployment and inflation, *Quarterly Bulletin*, str. 582-591. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/KE-BN-16-001-EN-N.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
60. Boaja, D., M. (2012.) Influence of Undeclared Work on the Romanian Labor Market. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*. 1 (2). str. 217-223. Dostupno na: <http://www.hrmars.com/admin/pics/794.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
61. Bodnar, K., Szabo, T., L. (2014.) The Effect of Emigration on the Hungarian Labour Market. MNB Occasional Papers 114. Budapest. Dostupno na: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tanulmany-eng-114-1126.pdf> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
62. Bodnar, K. (2014) Part-time employment during the crisis, *MNB Bulletin*, Magyar Nemzeti Bank. Dostupno na: https://econpapers.repec.org/article/mnbbullet/v_3a9_3ay_3a2014_3ai_3a1_3ap_3a18-27.htm [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
63. Boeri, T. (2009.) What Hastened to European Unemployment?. *De Economist*. 157. str. 215–228. Dostupno na:

- <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10645-009-9112-y> [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
64. Boeri, T., Terrell, K. (2002.) Institutional Determinants of Labor Reallocation in Transition. *Journal of Economic Perspectives*. 16(1). str. 51-76. Dostupno na: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/0895330027111> [Pristupljeno: 8. srpnja 2017.]
65. Bogdanović, M. (2008.) Prilog teoriji ljudskoga kapitala: koja svojstva radne snage treba smatrati bitnim sastavnicama ljudskoga kapitala?. *Ekonomija*. 15 (1). str. 45-82. Dostupno na: http://www.starorifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_563.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
66. Bogumil, P. (2015) Securing Poland's economic success II: labour market and product specialisation – is there a link?. Economic analysis from European Commission's directorate-general for economic and financing affairs. Vol. 12 No. 4 European Commission. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/country_focus/2015/pdf/cf_vol12_issue4_en.pdf [Pristupljeno: 3. studenoga 2017.]
67. Bogdan, W., Boniecki, D., Labaye, E., Marciniak, T., Nowacki, M. (2015) Poland 2025: Europe's new growth engine. McKinsey & Company Report. Dostupno na: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/business%20functions/economic%20studies%20temp/our%20insights/how%20poland%20can%20become%20a%20european%20growth%20engine/poland%202025_full_report.ashx [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
68. Boras, I., Buterin, V., Buterin, D. (2002.) Znanje u funkciji dinamičkog razvoja gospodarstva (s osvrtom na stanje u Primorskoj-goranskoj županiji) U: Znanje – temeljni ekonomski resurs, Sundać, D. (ur.), Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 189-198. Dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=838925> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
69. Botrić, V. (2008.) Adjustment Capacity of Labour Markets of the Western Balkan Countries: Croatia. European Commission. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13368_en.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
70. Botrić, V. (2008.) NAIRU: pojam i metode ocjene. *Ekonomski pregled*. 59(5-6). str. 243-266. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/25657> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]

71. Botrić, V. (2009.) Regionalna dimenzija nezaposlenosti u Hrvatskoj. Zbornik radova „Rad u Hrvatskoj i pred izazovima budućnosti“, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo iz Zagreba i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009., str. 81-105. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/80462> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
72. Botrić, V. (2011.) Structural Unemployment and its Determinants in South East Europe, *Ekonomika misao i praksa*. 20 (1). str. 81-100. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/9_Botric.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
73. Botrić, V. (2015) Immigrants' Characteristics and the Croatian Labour Market: an Explorative Study, *Migracijske i etničke teme*, 31 (1), pp. 39-63.
74. Bratoeva-Manoleva, S., H. (2010.) Bulgarian Labor Market in the Context of European Union Membership. Dostupno na: https://ejournal.vfu.bg/en/pdfs/Silviya_Bratoeva_BULGARIAN_LABOR_MARKET.pdf [Pristupljeno: 02. srpnja 2017.]
75. Brown A., Koettl, J. (2015.) *IZA Journal of Labor Economics*, 4 (12), str. 1-36. Dostupno na: <https://izajole.springeropen.com/articles/10.1186/s40172-015-0025-5> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
76. Bruno, R. (2006.) Optimal speed of transition with a shrinking labour force and under uncertainty. *Economics of Transition*. 14 (1). str. 69-100. Dostupno na: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0351.2006.00241.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.hr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
77. Brzinsky-Fay, C. (2010.) The concept of transitional labour markets: a theoretical and methodological inventory, Social Science Research Center Berlin (WZB). Dostupno na: <https://bibliothek.wzb.eu/pdf/2010/i10-507.pdf> [Pristupljeno: 12. srpnja 2017.]
78. Burgess, S., Mawson, D. (2003.) Aggregate Growth and the Efficiency of Labour Reallocation. Centre for Economic Performance. London School of Economics and Political Science. London. Dostupno na: http://eprints.lse.ac.uk/20036/1/Aggregate_Growth_and_the_Efficiency_of_Labour_Reallocation.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
79. Buddelmeyer, H., Mourre, G., Ward-Warmedinger, M. (2005) Part-time work in EU countries, labour market, mobility, entry and exit, *Europska Centralna Banka, Working paper series*, No. 460. Dostupno na:

- <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp460.pdf?d669eaaad92a17945ec05cafd4ca75e90> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
80. Buturac, G., Lovrinčević, Ž., Mikulić, D. (2010.) Macroeconomic Performance, Trade and Competitiveness of South-East European Countries Macroeconomic Performance of Western Balkans Countries. *The Western Balkan Policy Issue*. 1 (1). str. 65-86. Dostupno na: <http://www.kppcenter.org/WBPReview2010-1-1-ButuracEtAl.pdf> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
81. Campbell, R., Stanley, L. (1994.) Suvremena ekonomija rada, Mate d.o.o. Zagreb.
82. Careja, R. (2007.) Are trade unions effective accounting actors? SEER SouthEast Europe Review for Labor and Social Affairs, (4), str. 83–106.
83. Castrellari, L., Dell’Arling, C., Leonardi, M. (2012.) Temporary employment, job flows and productivity: A tale of two reforms. *The Economic Journal*. (122). str. 188–215. Dostupno na: <http://ftp.iza.org/dp6526.pdf> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
84. Cazes, S. (2002.) Do Labour Market Institutions Matter in Transition Economies? An Analysis of Labour Market Flexibility in the Late Nineties, ILO Discussion Paper, DP/140/2002, Geneva. Dostupno na: http://natlex.ilo.ch/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_193663.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
85. Cazes, S., A. Nesporova (2003.) Labour Markets in Transition. Balancing Flexibility and Security in Central and Eastern Europe, ILO, Geneva. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/REOF_075_0023.pdf [Pristupljeno: 23. srpnja 2017.]
86. Cazes, S., Nesporova, A. (2006.) Combining flexibility and security for employment and decent work in the western Balkans. *South-east Europe Review*. str. 7-24. Dostupno na: http://www.uni-kassel.de/einrichtungen/fileadmin/datas/einrichtungen/icdd/dateien/Webportal_Publications/Instruments_for_Promoting_Decent_Work/Combining_Flexibility_and_Security_for_Employment_and_Decent_Work_in_the_Western_Balkans.pdf [Pristupljeno: 12. srpnja 2017.]
87. Centar za politiku i upravljanje (2011) Analiza konkurentnosti Bosne i Hercegovine u kontekstu pristupnih procesa EU. Studija. Dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/publikacije/analiza-konkurentnosti-bosne-i-hercegovine-u-kontekstu-pristupnih-procesa-eu/> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

88. Cizkowicz, P., Kowalczyk, M., Rzonca, A. (2014) Heterogeneous determinants of local unemployment in Poland. Munich Personal RePEc Archive, No. 56858. Dostupno na: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/56858/1/MPRA_paper_56858.pdf [Pristupljeno: 09. srpnja 2017.]
89. Chabbott, C., Ramirez, F. O. (2000.) Development and education. In M. T. Hallinan (Ed.), *Handbook of the sociology of education*, str. 163–187. New York: Kluwer. Dostupno na: <https://www.springer.com/us/book/9780306462382> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
90. Chang, S. (2005.) The dynamic interactions among foreign direct investment, economic growth, exports and unemployment: evidence from Taiwan, *Economic Change and Restructuring*, 38 (3). str. 235–256. Dostupno na: <https://eduedi.dongguk.edu/files/2007052415345588.pdf> [Pristupljeno: 23. srpnja 2017.]
91. Cheema, A., Atta A. (2014.) Economic Determinants of Unemployment in Pakistan: Co-Integration Analysis. *International Journal of Business and Social Science*, 5 (3). str. 209–221. Dostupno na: https://ijbssnet.com/journals/Vol_5_No_3_March_2014/26.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
92. Cismas, L., Csorba, L., M., Pitorac, R., I. (2011.) Regional disparities of unemployment in the European Union and in Romania. *Journal of Economics and Business Research*, 12(2). str. 7–24. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1007.1035&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
93. Csizmadia, L. (2008) *The Transition Economy of Hungary between 1990 and 2004*, Aarhus School of Business, University of Aarhus. Dostupno na: <http://pure.au.dk/portal/files/2620/Csizmadia-Thesis.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
94. Cizkowicz, P., Kowalczyk, M., Rzonca, A. (2014.) Heterogeneous determinants of local unemployment in Poland. Narodowy Bank Polski Working Paper No. 188. Economic Institute. Warsaw. Dostupno na: https://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/188_en.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
95. Cjeloživotno učenje (2015.) Projekt nove boje znanja. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. Dostupno na:

- http://hueros.skole.hr/upload/hueros/newsattach/249/prezentacija_11.10_%281%29.pdf [Pristupljeno: 15. srpnja 2017.]
96. Colombo, E., Menna, L., Tirelli, P. (2017) Financial crises, unemployment and the endogenous participation rate. 15th INFINITI Conference on International Finance. Universitat de València, València, Spain: 11-12 June 2017. Dostupno na: <https://zapdoc.tips/infiniti-conference-on-international-finance.html> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
97. Crnković-Požaić, S. (2005.) Flexibility and security in the labour market. Croatia's experience, Geneva: International Labour Office.
98. Crnković-Požaić, S., Feiler, L. (2011.) Activating the Unemployed: Optimising activation policies in the Western Balkans and Turkey. Working paper. Working together – Learning for Life. Dostupno na: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/463ACFA279C80281C125798400494F93/\\$file/Activation%20policies_Western%20Balkans%20&%20Turkey.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/463ACFA279C80281C125798400494F93/$file/Activation%20policies_Western%20Balkans%20&%20Turkey.pdf) [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
99. Cristova-Balkanska, I. (2014) Economic Development of Bulgaria and Romania in the Post Crisis Period, Journal of Financial and Monetary Economics, 2014, 1 (1), pp. 2-9. Dostupno na: ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/vls/vls_pdf_jfme/vol1i1p2-9.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
100. Cuestas, J., C., Ordóñez, J. (2011.) Unemployment and common smooth transition trends in Central and Eastern European Countries. *Economic Issues*. 16 (2). str. 39-52. Dostupno na: <http://www.economicissues.org.uk/Files/2011/211bcuestas.pdf> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
101. Czesany, S. (2010.) The Business Cycle in the Czech Republic: Trends, Context and Economic Policy Implications. *Economic Review*. 39 (3). str. 78-105. Dostupno na: https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/er3_2010_Czesany-9857.pdf [Pristupljeno: 18. kolovoza 2017.]
102. Darma, R., Arsyad, M. (2010.) Determinants of Unemployment in Indonesia: A Study on Development Program of Rural Employment in Pinrang District, South Sulawesi. *Ryukoku Journal of Economic Studies*. 50 (1/2). str. 147-159. Dostupno na:

http://repo.lib.ryukoku.ac.jp/jspui/bitstream/10519/1026/2/r-kz-rn_050_01_010.pdf

[Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]

103. Davidescu, A. (2014.) Investigating the Impact of Unemployment Rate on the Romanian Shadow Economy. A Complex Approach Based on ARDL and SWAR Analysis. *Romanian Journal of Economic Forecasting*. 17 (4). str. 109-127. Dostupno na: http://www.ipe.ro/rjef/rjef4_14/rjef4_2014p109-127.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
104. Davidescu, A., A., Dobre, I. (2014.) A SVAR Analysis of the Relationship Between Romanian Unemployment Rates and the size of the Shadow Economy. *Journal of Applied Quantitative Methods*. 9 (2). str. 22-34. Dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/aebd/7429590245d1090dd417772c4ea18c977a3f.pdf> [Pristupljeno: 12. srpnja 2017.]
105. De beer, P., Schils, T. (2009) *The labour market triangle: employment protection, unemployment compensation and activation in europe*. Edward Elgar Publishing.
106. Dermendzhieva, Z. (2009.) *Migration, Remittances, and Labor Sustrly in Albania*. Center for Economic Research and Graduate Education, Charles University, Prague. Dostupno na: https://iweb.cerge-ei.cz/pdf/gdn/RRCVIII_60_paper_01.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
107. Diacon, P., E., Donicia, G., A., Mahaa, L., G. (2013) From the Global Crisis to the National Crises: the Case of the European Union Countries, *International Economic Conference of Sibiu 2013 Post Crisis Economy: Challenges and Opportunities*, IECS 2013. *Procedia Economics and Finance* 6, pp. 41 – 47. Dostupno na: https://iweb.cerge-ei.cz/pdf/gdn/RRCVIII_60_paper_01.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
108. Di Prete, T., A., Goux, D., Maurin, E., Tablin, M. (2001.) *Institutional Determinants of Employment Chances. The Structure of Unemployment in France and Sweden*. *European Sociological Review*. 17 (3). str. 233-254. Dostupno na: <https://academic.oup.com/esr/article/17/3/233/545647> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
109. Diamond, P. (2013) Cyclical Unemployment, Structural Unemployment, *IMF Economic Review*. 61 (3). str. 410-455. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/329273397/P-Diamond-Cyclical-Unemployment-Structural-Unemployment> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]

110. Dimitrijević, B., Fabris, N. (2009.) Makroekonomija. Sremska kamenica: Edukons Univerzitet.
111. Djuric, D. (2016.) Labour market transitions of young women and men in Montenegro. International Labour Office. Work4Youth Publication Series No. 34. Dostupno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_519747.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
112. Doğan, T., T., (2012.) Macroeconomic Variables And Unemployment: The Case Of Turkey. International Journal Of Economics and Financial Issues. 2 (1). str.71-78. Dostupno na: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/362669> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
113. Domonkos, T., Konig, B. (2015.) Estimation of the Cost of Unemployment in Slovak Republic. Politicka Ekonomie. 4 str. 498-516. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/1032.pdf> [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
114. Drašković, M., (2010.): Znanje kao neograničen resurs i objekt upravljanja. *Montenegrin Journal of Economics*. 11 (6). str. 83-90. Dostupno na: http://www.mnje.com/sites/mnje.com/files/mje_2010_v06-n11-a17.pdf [Pristupljeno: 18. srpnja 2017.]
115. Dumicic, K., Bucevska, V., Resic, E. (2015.) Recent Impacts of Selected Development Indicators on Unemployment Rate: Focusing the SEE Countries. *Interdisciplinary Description of Complex Systems* 13 (3). str. 420-433. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/indecs2015_pp420_433.pdf [Pristupljeno: 19. srpnja 2017.]
116. Dumitrescu, B., A., Dedu, V., Enciu, A. (2009.) The Correlation Between Unemployment and Real GDP Growth. A Study Case on Romania. 2 (1). str. 317-322. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6304085.pdf> [Pristupljeno: 07. srpnja 2017.]
117. Eamets, R., J. Masso (2004.), Labour Market Flexibility and Employment Protection Regulation in the Baltic States, IZA Discussion Paper Series, No. 1147, Bonn, May. Dostupno na: <http://ftp.iza.org/dp1147.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
118. Egedy, T. (2012) The effects of global economic crisis in Hungary, Hungarian Geographical Bulletin, 61 (2), str. 155–173. Dostupno na: http://www.mtafi.hu/konyvtar/kiadv/HunGeoBull2012/HunGeoBull_2012_2_155-173.pdf [Pristupljeno: 07. srpnja 2017.]

119. Eita, J., H., Ashipala, J., M. (2010.) Determinants of Unemployment in Namibia. *International Journal of Business and Management*. 5 (10). str. 92-104. Dostupno na: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/viewFile/7635/5864> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
120. Elmeskov, J., Martin, J. P., Scarpetta, S. (1998.) Unemployment and Labor Market Rigidities in OECD Countries – The Impact of Taxes. *Swedish Economic Policy Review*. 5 (2). str. 207-258. Dostupno na: <http://web.pdx.edu/~ito/NickellJEP1997.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
121. Embareka, A. (2010) The Impact of Labor Market Trends on Unemployment rates in Egypt using time series analysis model. Central Agency for Public Mobilization and Statistics Paper. str. 1-7. Dostupno na: http://adapt.it/adapt-indice-a-z/wp-content/uploads/2014/05/abouellil_impact_labour_market_unemployment_rates_2010.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
122. Employment Strategy in Bosnia and Herzegovina 2010-2014 (2010.) Dostupno na: http://www.arz.gov.ba/files/akti/strategije/Strategija_zaposljavanja_2010-2014_en.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
123. Endrodi-Kovacs, V. (2013.) The Economic Integration Maturity of Western Balkans, PhD dissertation, Corvinus, Budapest. Dostupno na: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/767/1/Endrodi_Kovacs_Viktoria.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
124. Eriksson, A. (2008) Reasons Behind the Structural Unemployment in Poland - A Cross-Country Regression Analysis, Master Thesis. School of Economics and Management, Lund University. Dostupno na: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1335707&fileId=1646618> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
125. Esser, I., Ferrarini, T., Nelson, K., Palme J., Sjoberg, O. (2013.) Unemployment Benefits in EU Member States, European Commission. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Unemployment%20benefits%20in%20EU%20Member%20States_29-08-2013-Final%20checked.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
126. Estrin, S., Uvalić, M. (2013.) Foreign direct investment into transition economies: Are the Balkans different?. The London School of Economics and

- Political Science Paper No. 64/2013. Dostupno na: <http://eprints.lse.ac.uk/53180/>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
127. Eurofound (2015.) Recent developments in temporary employment: Employment growth, wages and transitions, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Dostupno na:
<https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2015/labour-market/recent-developments-in-temporary-employment-employment-growth-wages-and-transitions> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
128. Europska Komisija (2008.) Adjustment Capacity of Labour Markets of the Western Balkan Countries (Volume 1). Dostupno na:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13368_en.pdf
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
129. Europska Komisija (2013.) Economic Analysis from European Commission's Directorate-general for Economic and Financial Affairs. The Bulgarian Labour market: Strong wage growth in spite of rising unemployment. 10 (2). str. 1-7. Dostupno na:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/country_focus/2013/pdf/cf_vol10_issue2_en.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
130. Europska Komisija (2013.) Nacrt zajedničkog izvješća o zapošljavanju uz Komunikaciju Komisije o Godišnjem pregledu rasta za 2014. Bruxelles. Dostupno na: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2015/jer2015_hr.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
131. Europska Komisija (2014.) Nacrt zajedničkog izvješća o zapošljavanju komisije i vijeća, Brisel. Dostupno na:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14364-2016-INIT/hr/pdf>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
132. Europska Komisija (2014.) Path dependence and the persistence of unemployment in the Slovak Republic. Economic Analysis from European Commission's directorate-general for Economic and Financial Affairs. Issue 3. Dostupno na:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/country_focus/2014/pdf/cf_vol11_issue3_en.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

133. Europska komisija (2015.) Labour Market and Wage Developments in Europe. Dostupno na: [file:///C:/Users/korisnik/Downloads/KE-BN-16-001-EN-N%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/korisnik/Downloads/KE-BN-16-001-EN-N%20(2).pdf) [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
134. Europska Komisija (2015.) Macroeconomic imbalances: Country Report – Romania 2015. Occasional Papers 223. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2015/pdf/ocp223_en.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
135. EEAG (2012), *The EEAG Report on the European Economy*, "The Hungarian Crisis", CESifo, Munich 2012, str. 115–130. Dostupno na: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/EEAG-2012.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
136. Europska Komisija (2016.) Country Report Bulgaria 2016. Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. Brussels. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-bulgaria-en_3.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
137. Europska Komisija (2016.) Country Report Romania. Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. Brussels. Dostupno na: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_romania_en.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
138. Ezzeddine, O. (2011.) The role of labour mobility in reducing unemployment in the European Union, 8th Euroframe Conference on Economic Policy Issues in the European Union, Helsinki, Finland. Dostupno na: http://www.euroframe.org/files/user_upload/euroframe/docs/2011/EUROF11_Ezzeddine.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
139. Fabris, N. (2013) Model efikasne nadnice, Sociologija. 55 (3). str. 461-474. Dostupno na: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ISSID%26and%2611282&page=5&sort=8&stype=0&backurl=%2Fissue.aspx%3Fissue%3D11282> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
140. Fabris, N., Mitrović, M. (2012) Critical overview of Montenegro's growth model. Journal of Economics and Business. 15 (1-2). str. 129-150. Dostupno na: <https://www.u-picardie.fr/eastwest/fichiers/art111.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

141. Fatàs, A. (2000.) Intranational migration: Business cycles and growth. In: Van Wincoop E, Hess G (eds) Intranational macroeconomics. Cambridge University Press, Cambridge.
142. Fazekas, K. (2005.) Effects of FDI Inflows on Regional Labour Market Differences in Hungary. *Economie internationale*. 102 (2). str. 83-105. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/ECOI_102_0083.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
143. Fazekas, K., Scharle, Á. (2012). From Pensions to Public Works: Hungarian employment policy from 1990 to 2010. Dostupno na: http://www.budapestinstitute.eu/uploads/emp_pol20_hu.pdf [Pristupljeno: 14. veljače 2018.]
144. Fazekas, K., Varga, J. (2015.) The Hungarian Labour Market. Institute of Economics. Centre for Economic and Regional Studies. Hungarian Academy of Science. Budapest. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/KE-BN-15-001-EN-N%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/KE-BN-15-001-EN-N%20(4).pdf) [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
145. Filho, T., N., T. (2012.) Going Deeper Into the Link Between the Labor Market and Inflation. Working Paper Series 279. Banco Central do Brasil. Dostupno na: <https://www.bcb.gov.br/pec/wps/ingl/wps279.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
146. Fischer, G. (2000.), Lifelong Learning - More than Training. *Journal of Interactive Learning Research*. 11 (3/4), str. 265-294. Dostupno na: <https://www.learntechlib.org/p/8380/> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
147. Flek, V., Mysikova, M. (2015) Unemployment dynamics in central europe: a labour flow approach, Prague economic papers. 24 (1), str. 73-87. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/501.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
148. Formosa, I. (2008) Measuring Market Efficiency: a Comparative Study, Bank of Valletta Review. No. 39, str. 8-28. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.521.2472&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
149. Francese, M., Mulas-Granados, C. (2015.) Functional Income Distribution and Its Role in Explaining Inequality, IMF Working Paper/15/244. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15244.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

150. Freeman, R. (1995.) The limits of wage flexibility for curing unemployment, *Oxford Review of Economic Policy*. 11 (1). Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/oup/oxford/v11y1995i1p63-72.html#download> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
151. Frenkel, R., Ros, J. (2006.) Unemployment and the Real Exchange Rate in Latin America, *World Development*. 34 (4). str. 631–646. Dostupno na: <http://www.itf.org.ar/pdf/documentos/53-2006.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
152. Fialova, K., Misykova, M. (2009) The Impact of Social Benefits in the Czech Republic. Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague. IES Working Paper: 4/2009.
153. Frey, B., Stutzer, A. (2002.) What can Economists Learn from Hastriness Research?. *Journal of Economic Literature*. 40 (2). str. 520-578. Dostupno na: <https://people.ucsc.edu/~jhgonzal/100a/files/0-150.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
154. Funkhauser, E. (1992.) Mass emigration, remittances and economic adjustment: The case of El Salvador in the 1980s, in G. Borjas and R. Freeman (eds), *Migration and the Workforce: Economic Consequences for the United. States*, University of Chicago Press, Chicago, IL. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.2429&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
155. Galasi, P., Kollo, J. (2002.) The disincentive and re-employment effects of unemployment benefits” in K. Fazekas and J. Koltay (eds), *The Hungarian Labour Market 2002*, Institute of Economics, Hungarian Academy of Science. Dostupno na: <http://doku.iab.de/grauepap/k040109f29.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
156. Galgoczi, B. (2010) A continuous shrinking of the unemployment benefit system, (European Trade Union Institute, Brussels, Belgium
157. Garcia-Serrano, J., Davia, M. (2010.), Worker Turnover and Wages in Europe: the Influence of Unemployment and Inactivity. *The Manchester School*. 78 (6), str. 678–701. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.14679957.2009.02154.x/abstract> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
158. Gibescu, O., M. (2013.) The Correlation Between Gross Domestic Product and Unemployment, in Romania starting with 1995. *Romanian Statistical Review*. 7, str. 90-96. Dostupno na:

http://www.revistadestatistica.ro/Articole/2013/RRS_07_2013_a6en.pdf

[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

159. Glyn, A., Howell, D., R., Schmitt, J. (2006.) Labor Market Reforms: The Evidence Does Not Tell the Orthodox Tale. *Challenge*. 49 (2). str. 5-22. Dostupno na: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/CHA0577-5132490201?needAccess=true> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
160. Goliaš, P. (2014) How to decrease Unemployment in Slovakia. Institute for Economic and Social Reforms. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/How%20to%20decrease%20unemployment%20in%20Slovakia.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
161. Golub, S., Hayat, F. (2014.) Employment, unemployment, and underemployment in Africa, World Institute for Development Economics Research, Working Paper 2014/014. Dostupno na: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2014-014.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
162. Golja, V. (2013.) Obilježja tržišta rada u Hrvatskoj, Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
163. Gorgievski, B. (2013) Economic growth, recession and public debt in the western balkans and Republic of Macedonia, *Ekonomске teme*. 51 (4), str. 713-727. Dostupno na: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=726b3aeb-8cd5-433f-99f4-d8e9eea41fdd%40sessionmgr4006> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
164. Gospodarska komora Crne Gore (2015) Izvještaj o radu. Dostupno na: http://www.privrednakomora.me/sites/pkcg.org/files/multimedia/gallery/files/2012/09/izvjestaj_o_radu_2015.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
165. Greer, S., Castrejon, I., Lee, S. (2014.) The Effect of Minimum Wage and Unemployment across Varying Economic Climates. Georgia Institute of Technology. Dostupno na: https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/52874/Castrejon_Greer_Lee_Final%20Draft.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
166. Grupa Svjetske Banke (2017) Zapadni Balkan: redovni ekonomski izvještaj, brži rast, više radnih mjesta. br. 11. Dostupno na: <http://pubdocs.worldbank.org/en/768921491474026806/WBRER-11-proljece2017-bos.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

167. Gurtzgen, N. (2003.), Revisiting the Impact of Union Structures on Wages Integrating Different Dimensions of Centralisation, ZEW Discussion Paper No. 03-28, Mannheim. Dostupno na:
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/23960/1/dp0328.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
168. Halilbašić, M., Domljan, V., Oruč, N., Balavac, M., Kalamujić, N. (2015) Dijagnoza tržišta rada, Ekonomski institut Sarajevo.
Haririan, M., Bilgin, M., H., Karabulut, G. (2010) The Relationship between GDP and Unemployment: Evidence from MENA Countries, Zagreb International Review of Economics & Business, 13 (1), pp. 17-28. Dostupno na:
<https://ideas.repec.org/a/zag/zirebs/v12y2010i1p17-28.html> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
169. Hanisch, K. A. (1999.) Job loss and unemployment research from 1994-1998: A review and recommendations for research and intervention. *Journal of Vocational Behavior*. 55. str. 188-220. Dostupno na:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001879199917220/pdf?md5=c8146026a104f9a2a76c0bb16edc2835&pid=1-s2.0-S0001879199917220-main.pdf>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
170. Hamermesh, D., S. (2014) Do Labor Costs Affect Companies, Demand for Labor? IZA World of Labor No. 2014: 3 (Bonn, Institute for the Study of Labor). Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/zag/zirebs/v12y2010i1p17-28.html>
[Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
171. Hansenne, M. (1998.) Deklaracija međunarodne organizacije rada o temeljnim načelima i pravima pri radu i njezina primjena i praćenje, Ženeva. Dostupno na:
http://www.ilo.org/public/english/standards/declaration/declaration_croat.pdf
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
172. Hashimoto, T. (2013.) Transition towards Innovation-driven Economies in the Western Balkans: A Brief Survey on graduate Employability and Job mismatches, European Perspectives. *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, 5 (1), str. 20-29. Dostupno na: <http://stara.cep.si/dokumenti/1%20Hashimoto.pdf>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
173. Hassler J., Mora J., Storesletten K., Zilibotti F. (2005.) A positive theory of geographical mobility and social insurance. *Int Econ Rev*. 46 (1). str. 263–303.

- Dostupno na: <http://hassler-j.iies.su.se/PAPERS/RES100801.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
174. Healy, J. (2014.) The Australian labour market in 2014: Still ill? *Journal of Industrial Relations*. 56 (3). str. 348-365. Dostupno na: <https://minerva-access.unimelb.edu.au/bitstream/handle/11343/113746/accepted%20version%20for%20Minerva.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 175. Herman, E. (2010.) Inflation and Unemployment in the Romanian Economy. *Annals of the University of Petroșani, Economics*. 10 (2). str. 157-170. Dostupno na: <https://doaj.org/article/9ce9dc9e3a6341ada0facd364772cc51> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 176. Hernaus, T., Marić, I. (2012.) Uloga individualnoga i kolektivnoga pregovaranja pri utvrđivanju dizajna posla zaposlenika. U: Pološki Vokić, N., Obadić, A. (ur.), *Zbornik radova okrugloga stola, Uloga sindikata u suvremenome društvu* (str. 141.-154.). Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <http://web.efzg.hr/dok/KID/Zbornik%20radova%20okrugloga%20stola%20Uloga%20sindikata%20u%20suvremenome%20dru%20C5%A1tvu.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 177. Herz, B., van Rens, T. (2016.) Accounting for Mismatch Unemployment. University of Warwick, Centre for Macroeconomics, IZA and CEPR. Dostupno na: <http://ftp.iza.org/dp8884.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 178. Horvath, J. (2010.) Evaluation of the Hungarian Labor Market in Terms of a Shortage of Skilled Labor in Germany. *DRC Summer School Proceedings*. Budapest. str. 149-160. Dostupno na: <http://www.drcsummerschool.eu/static/designs/drcsummerschool/portlets/portlet.application.DocumentStorage/getFile.jsp?order=getFile&id=172&returnUri=/proceedings&returnOrder=getLinks&returnCategoryId=61>. [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 179. Hornstein, A. (2013) Why Labor Force Participation (Usually) Increases when Unemployment Declines? *Economic Quarterly*, 99 (1), pp. 1–23. Dostupno na: [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
 180. Hrvatska gospodarska komora (2015.) Bugarska – država rastućih mogućnosti. Sektor za financijske institucije, poslovne informacije i ekonomske analize. Odjel za makroekonomske analize. Dostupno na: <https://www.hgk.hr/s-financijske-institucije>

- [poslovne-informacije-i-ekonomske-analize/odjel-za-makroekonomske-analize/analize-i-publikacije](#) [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
181. Hrvatska gospodarska komora (2015.) Zaposlimo Hrvatsku! Strateške smjernice za rast zaposlenosti. Dostupno na:
http://predsjednica.hr/files/zaposlimo_hrvatsku_publikacija.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
182. Huitfeldt, H., Selezneva, E. (2007.) Labour market attachment in the Western Balkans: some evidence using sequence analysis, Working paper. Dostupno na:
http://www.aiel.it/bacheca/PESCARA/papers/Huitfeldt_Selezneva.pdf Dostupno na: [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
183. Ildiko, K., Noemi, M., Kinga, P., Katalin, P. (2010.) The Determinants of the Unemployment Rate – Empirical Evidence from Romania. 19(2). str. 277-282. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6263300.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
184. Ilišin, V., Mendeš, I., Potočnik, D. (2003.) Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*. 40 (3). str. 58–89. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/300.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
185. Ingham, H., Ingham, M., Herbst, J. (2008) Why do Local Unemployment Rates in Poland Vary so Much? Working Paper 2008/011. Dostupno na: http://blogbook.co/downloads/ingham_hilary_ingham_mike_herbst_jan_contrasts.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
186. ILO (2012.) World of Work Report 2012 'Better Jobs for a Better Economy', International Labour Organisation. Dostupno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_179453.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
187. ILO (2015.), ASEAN Community 2015: Managing integration for better jobs and shared prosperity. Dostupno na: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/42818/asean-community-2015-managing-integration.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
188. ILO (2016) Republic of Poland. Country Report No. 16/211 Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16211.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
189. Imran, M. (2014.) Determinants of Economic Growth with Focus on Relationship Between Unemployment and Economic Growth for Asian Developing

- Countries: A Panel Data Analysis. Department of Management Sciences, Iqra University, Islamabad. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/288344133_DETERMINANTS_OF_ECONOMIC_GROWTH_WITH_FOCUS_ON_RELATIONSHIP_BETWEEN_UNEMPLOYMENT_AND_ECONOMIC_GROWTH_FOR_ASIAN_DEVELOPING_COUNTRIES_A_PANEL_DATA_ANALYSIS [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
190. Isgin, E., Sopher, B. (2015) Information Transparency, Fairness and Labor Market Efficiency, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 58, str. 33-39. Dostupno na: <http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/43316.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 191. International Labor Office (2016.) *World Employment Social Outlook: Trends 2016*. Geneva. Dostupno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_443480.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 192. International Monetary Fund (2003.) *World Economic Outlook: Chapter 4- Unemployment and Labor Market Institutions: Why Reforms Pay Off*. Dostupno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---integration/documents/meetingdocument/wcms_079157.pdf Dostupno na: [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 193. International Monetary Fund (2014.) *Slovak Republic Country Report*. No. 14/254. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14254.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 194. International Monetary Fund (2015.) *Bosnia and Herzegovina. IMF Country Report No. 15/299*. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15299.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 195. Izraeli, O., Murphy, K., J. (2003.) The effect of industrial diversity on state unemployment rate and per capita income. *Ann Reg Sci*. 37. str. 1–14. Dostupno na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s001680200100.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]

196. Jahoda, R. Godarova, J. (2016.) Unemployment and its Cost to Public Budgets in the Czech Republic in 2010 – 2015. *Ekonomický časopis*. 64(7). str. 629-645. Dostupno na:
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-5610f00c-46e2-40a6-8396-9d9dd91fd17f> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
197. Jakovac, P. (2012). Znanje kao ekonomski resurs: osvrt na ulogu i značaj znanja te intelektualnog kapitala u novoj ekonomiji znanje. *Tranzicija*. 14 (29). str. 88-106. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/86073> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
198. Jakovac, P. (2012.) Znanje kao ekonomski resurs: osvrt na ulogu i značaj znanja te intelektualnog kapitala u novoj ekonomiji. *Tranzicija*. 14 (29). str. 88-106. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/86073> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
199. Jakovljević, D. (2004.) Nezaposleni u hrvatskoj: povezanost socijalne podrške i psihičkog zdravlja, Diplomski rad, Ekonomski fakultet Zagreb. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/57/1/DarijaJakovljevi%C4%87.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
200. Jamousi, O., Gassab, M. (2011) Determinants of Graduate Unemployment in Tunisia, Almalaurea Working Papers, 16. Dostupno na: <http://www.almalaurea.it/universita/pubblicazioni/wp> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
201. Jandrić, S., M. (2013.) Fleksibilnost i sigurnost na tržištu rada i uticaj na nezaposlenost u zemljama u tranziciji. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu. Ekonomski fakultet. Dostupno na:
file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Jandric_Maja.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
202. Janta, B., Ratzmann, N., Ghez, J., Khodyakov, D., Yaqub, O. (2015.) Employment and the changing labour market, Global societal trends to 2030: Thematic report 5. Rand Corporation. Dostupno na:
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR900/RR920z5/RAND_RR920z5.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
203. Johansson, K. (2001) Do labor market programs affect labor force participation? *Swedish Economic Policy Review*, 8 (2001), str. 215-234. Dostupno na:

- <http://www.government.se/49b73f/contentassets/d61c0e625bf54a54b59decdbc0bd6acd/kerstin-johansson-do-labour-market-programs-affect-labor-force-participation>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
204. Jedlička, J., Kotian, J., Münz, R. (2014), Visegrad Four - 10 years of EU membership, References and sources, Erste Group Research CEE Special Report, CEE, 23 April 2014. Dostupno na: http://www.fos-unm.si/media/pdf/ip/regional_policy_pristach_11.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
205. Jutting, J., de Laiglesia, J.R. (2009.) Is Informal Normal?: Towards More and Better Jobs in Developing Countries, OECD, Paris. Dostupno na: http://www.e-regulations.org/media/website/OECD_is_informal_normal.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
206. Kahanec, M., Sedlakova, M. (2016.) The social and employment situation in Slovaia and outlook of the Slovak EU Presidency 2016. Study for the European Parliament's Comittee on Employment and Social Affair. Dostupno na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578982/IPOL_STU\(2016\)578982_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578982/IPOL_STU(2016)578982_EN.pdf) [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
207. Kandžija, V., Cvečić, I. (2010.) Ekonomika i politika Europske unije, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.
208. Katić, M. (2006). Trends in the Croatian Labour Market. Ekonomska misao i praksa, (1), 27-50. Dostupno na: [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
209. Karanassou, M., Sala, H. (2009.) Labour Market Dynamics in Australia: What Drives Unemployment?, Institute for the Study of Labor, Discussion paper series No. 3924. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.464.3244&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
210. Katseli, L., T., Lucas, E., B., Xenogiani, T. (2006.) Effects of migration on sending countries: What do we know?. International symposium on international migration and development. Population Division Department of Economic and Social Affairs. United Nations Secretariat. Turin, Italy, 28-30 June 2006. Dostupno na: http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Symposium_Turin_files/P11_Katseli.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
211. Kerovec, N. (1999.) Kako mjeriti nezaposlenost, *Revija za socijalnu politiku*, 6 (3-4). str. 259-267. Dostupno na:

- <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/282-2260-2-PB.pdf> [Pristupljeno: 18. kolovoza 2017.]
212. Kersan-Škabić, I., Mihovilović, G. (2006.), Komparativna analiza zaduženosti Hrvatske i zemalja srednje i istočne Europe, *Ekonomika istraživanja*, 19 (1), 78-91. Dostupno na: [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
 213. Kiersztyn, A. (2016) Fixed-Term Employment and Occupational Position in Poland: The Heterogeneity of Temporary Jobs, *European Sociological Review*, 32 (6), pp. 881–894. Dostupno na: <https://doi.org/10.1093/esr/jcw044> [Pristupljeno: 02. travnja 2018.]
 214. Kierzenkowski, R. (2012.) Towards a More Inclusive Labour Market in Hungary. OECD Economics Department Working Papers. No. 960. Paris. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1787/5k98rwqw3v8q-en> [Pristupljeno: 02. kolovoza 2017.]
 215. Kingdon, G., Knight, J. (2001.) Race and the Incidence of Unemployment in South Africa. Centre for the Study of African Economies Working Papers. Dostupno na: <http://econwpa.repec.org/eps/lab/papers/0409/0409005.pdf> [Pristupljeno: 24. kolovoza 2017.]
 216. Kiss, M. (2015.) Matching Skills and Jobs in the European Union, European Parliamentary Research Service. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573893/EPRS_BRI%282016%29573893_EN.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 217. Knezačkova, R., Volejnikova, J. (2014.) The Labour Market in the Czech Republic after Accession to the European Union. The 8th International Days of Statistics and Economics, Prague, September 11-13, 2014. str. 687-697. Dostupno na: https://msed.vse.cz/msed_2014/article/364-Knezackova-Radka-paper.pdf [Pristupljeno: 12. kolovoza 2017.]
 218. Knezović, E., Ergun, U. (2012.) Macroeconomic determinants of Sustainable Development in Bosnia and Herzegovina. 3rd International Symposium on Sustainable Development, May 31 - June 01 2012, Sarajevo. Dostupno na: <http://eprints.ibu.edu.ba/1342/1/35.%20Macroeconomic%20determinants%20of%20Sustainable%20Development.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
 219. Kolaković, M. (2002.) Teorijske osnove koncepcije intelektualnog kapitala U: Znanje – temeljni ekonomski resurs, Sundać, D. (ur.), Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 125-138. Dostupno na:

- <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/04Kolakovic.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
220. Komisija za produktivnost (2013) On efficiency and effectiveness: some definitions. Staff Research Note, Australian Government. Canberra. Dostupno na: <http://www.pc.gov.au/research/supporting/efficiency-effectiveness/efficiency-effectiveness.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
221. Kovtun, D., Meyer Cirkel, A., Murgasova, Z., Smith, D., Tambunlertchai, S. (2014.) Boosting Job Growth in the Western Balkans, International Monetary Fund Working Paper. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1416.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
222. Kreishan, F., M. (2011.) Economic Growth and Unemployment: An Empirical Analysis. *Journal of Social Science*. 7 (2). str. 228-231. Dostupno na: <http://thescipub.com/PDF/jssp.2011.228.231.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
223. Krugman, P. (1994.) Past and Prospective causes of high unemployment, Paper presented at the Jackson Hall Symposium, Wyoming, August 1994. Dostupno na: <https://www.kansascityfed.org/publicat/econrev/EconRevArchive/1994/4Q94KRUG.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
224. Krynska, E., Kopycinska, D. (2015.) Wages in Labor Market Theories. *Folia Oeconomica Stetinensia*, str. 177-190. Dostupno na: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/fofi.2015.15.issue-2/fofi-2015-0044/fofi-2015-0044.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
225. Kunovac, M. (2013.) Employment protection legislation in Croatia. Financial theory and practice. 38 (2). str. 139-172. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/kunovac.pdf> [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
226. Kurečić, P., Padjen, M. (2014.) Utjecaj oblika teritorija i granica na geopolitičke značajke Republike Hrvatske. Hrvatske perspektive u Europskoj Uniji. Prva međunarodna znanstveno-stručna konferencija Fedor Rocco. Zagreb. str. 501-511. Dostupno na: http://www.vpsz.hr/media/files/ZBORNIK_Book_of_Proceedings_1st_Conf_FR.pdf [Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
227. Kurtović, S., Siljković, B., Milanovic, M. (2015.) Long-term impact of Foreign Direct Investment on Reduction of Unemployment: Panel Data Analysis of the Western Balkans Countries. *Journal of Applied Economics and Business Research*. 5

- (2). str. 112-129. Dostupno na: <http://www.aebrjournal.org/uploads/6/6/2/2/6622240/jaebr-2015-112.pdf>
[Pristupljeno: 14. kolovoza 2017.]
228. Kwiatkiewicz, A. (2010.) The Implementation of Flexicurity and the Role of the Social Partners. Joint Study of the European Social Partners. Dostupno na: <http://erc-online.eu/content/uploads/2014/04/2011-00556-E.pdf>
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
229. Laermans, H., Roosens, P. (2009) The Enlargement of the EU, Ekonomska misao i praksa, 2, pp. 397-410. Dostupno na: http://www.unidu.hr/datoteke/500izb/EKONOMSKI_MISAO_I_PRAKSA_br.2-2009.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
230. Lakatos, M. (2014.) Employment and Unemployment in Hungary based on Census-Type Surveys. Hungarian Statistical Review. Special Number 17. str. 40-66. Dostupno na: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2014/2014_K17/2014_K17_040.pdf
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
231. Larsen, B., Waisman, G. (2016) Labor Market Performance Effects of Discrimination and loss of Skill, Economic Inquiry, Vol. 54, No. 3, str. 1574–1595. Dostupno na: <http://www.iae.csic.es/investigatorsMaterial/a10291111504277048.pdf>
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
232. Layard, R., Nickell, S., Jackmann R. (2005.) Unemployment – Macroeconomic Performance and the Labour Market, Oxford University Press. Dostupno na: <https://economics.mit.edu/files/711> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
233. León-Ledesma, M., McAdam, P. (2004.) Unemployment, hysteresis and transition. Scottish Journal of Political Economy. (51). str. 1-24. Dostupno na: https://rmgsc.cr.usgs.gov/outgoing/threshold_articles/Leon-Ledesma_McAdam2004.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
234. Levandowska-Gwarda, K. (2012) Spatio-temporal Analysis of Unemployment Rate in Poland. Dostupno na: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/cer.2012.15.issue-4/v10103-012-0031-9/v10103-012-0031-9.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
235. Lewandowski, P., Gora, M., Lis, M. (2017) Temporary employment boom in Poland – a job quality vs. Quantity trade off? Institut Badan Strukturalnych.

236. Levine, L. (2013.) Economic Growth and Unemployment rate, Congressional Research Service. Report for Congress. Dostupno na: <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42063.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
237. Lozanoska, A., Djambaska, E., Svrtinov, V., G. (2015.) Labour Market Functioning in the Republic of Macedonia. ERAZ konferencija 2015: Održivi ekonomski razvoj – suvremeni i multidisciplinarni pristup. str. 444-450. Dostupno na: http://www.eraz.org.rs/uploads/4/7/0/4/47046595/eraz_2017_conference_proceedings_1.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
238. Lubyova, M., Štafanik, M. (2016.) Labor Market in Slovakia 2017. Center of Social and Psychological Sciences, Slovak Academy of Sciences, Institute of Economic Research, Slovak Academy of Sciences, Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava. Bratislava 2016. Dostupno na: http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/358_lubyova_stefanik_labour_market_in_slovakia_2017.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
239. Lungu, L. (2011), The Romanian Economy Four Years after the EU Accession, Eastern Journal of European Studies, 2 (2). str. 31-48.
240. Machlica, G., Žudel, B., Hidas, S. (2014.) Unemployment in Slovakia. Economic analysis – Policy paper. Institut za financije. Dostupno na: https://www.finance.gov.sk/en/Components/CategoryDocuments/s_LoadDocument.aspx?categoryId=698&documentId=605 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
241. Maitah, M., Urbankova, E. (2015.) Economic Performance and Unemployment in the Czech Republic. Asian Social Science. 11(16). str. 240-245. Dostupno na: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/viewFile/49993/26934> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
242. Malaj, E., Malaj, V. (2017) Poverty and Migration in Western Balkan Countries, European Journal of Multidisciplinary Studies, 4 (2), str. 51-56. Dostupno na: <http://journals.euser.org/index.php/ejms/article/view/1667> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
243. Mamuti, A., Ganić, M. (2016) THE EFFECT OF FDI ON THE GDP OF MACEDONIA, Iuslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı Int. Journal of Management Economics and Business, ICAFR 16 Special Issue. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/311465985_THE_EFFECT_OF_FDI_ON_THE_GDP_OF_MACEDONIA [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

244. Marić, Ž. (2012) Javni dug i dužnička kriza (primjer Bosne i Hercegovine). *Oeconomica Jadertina*, 2 (2), str. 31-43. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/94458> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
245. Majchrowska, A., Zolkiewski, Z. (2012) The impact of minimum wage on employment in Poland, *Investigaciones Regionales*, 24, str. 211-239. Dostupno na: http://old.aecr.org/images/ImatgesArticles/2012/12/10_Aleksandra_Majchrowska_Zbigniew.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
246. Mamuti, A. (2013.) The Competitiveness of the Economy of Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Science*. 3(4). str. 130-137. Dostupno na: http://hrmars.com/hrmars_papers/Article_14_The_Competitiveness_of_the_Economy.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
247. Mançellari D (2016) Economic Snapshot for South-Eastern Europe, *Focus Economics*. Dostupno na: <http://www.focuseconomics.com/regions/south-eastern-europe> [Pristupljeno: 14. veljače 2017.]
248. Maqbool, M., S., Sattar, T., M., Bhalli, M., N. (2013.) Determinants of Unemployment Empirical Evidences From Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*. 51 (2). str. 191-207. Dostupno na: http://pu.edu.pk/images/journal/pesr/PDFFILES/5%20MAQBOOL%20Determinants%20of%20Unemployment_V51_No2_Winter2013.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
249. Marešević Perović, L. (2008.) Subjektivno ekonomsko zadovoljstvo u tranzicijskim zemljama: istraživanje relativne važnosti makroekonomskih varijabli. *Financijska teorija i praksa*. 32 (4). str. 523-542. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/malesevic.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
250. Marjanovic, G., Mihajlovic, V. (2014.) Analysis of Hysteresis in Unemployment Rates with Structural Breaks: the Case of Selected European Countries, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*. 25 (4). str., 378-386. Dostupno na: <http://inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/viewFile/5263/4237> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
251. Marjanović, G. (2008.) Teorijska shvaćanja o utjecaju tržišta rada na krivulju agregatne ponude. 10 (1). str. 5-24. Dostupno na:

- http://www.horizonti.ekfak.kg.ac.rs/sites/default/files/Casopis/2007/1_Gordana_Marjanovic.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
252. Marjanović, G., Mihajlović, V. (2014) Analysis of Hysteresis in Unemployment Rates with Structural Breaks: the Case of Selected European Countries, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*. 25 (4). str. 378-386. Dostupno na: <http://inze.ktu.lt/index.php/EE/article/viewFile/5263/4237> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
253. Martincova, M. (2013.) Impact of the Global Crisis on Labor Markets and Unemployment in Slovak Republic. *European Scientific Journal*. Special edition. Vol. 1. str. 160-165. Dostupno na: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/2281> [Pristupljeno: 13. siječnja 2017.]
254. Matika, S. (2006.) Nezaposlenost, pokretljivost i obučavanje, Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: http://eknjiznica.unipu.hr/884/1/2006_76.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
255. Matković, T. (2011.) Obrasci tranzicije iz obrazovnog sustava u svijet rada u Hrvatskoj, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/513185.disertacija_matkovic.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
256. Matković, T., Biondić, I. (2003.) Reforma zakona o radu i promjena zaštite zaposlenja. *Financijska teorija i praksa*. 27 (4). str. 515-528. Dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/30a2/ac49d3ac5a85bcc74e213bc368cadf74a915.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
257. Matković, G., Mijatović, B., Petrović, M. (2010) Utjecaj krize na tržište radne snage i životni standard u Srbiji, Centar za liberalno-demokratske studije. Dostupno na: <http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/10/Ekonomske-Ideje-i-Praksa-Br-14-1.pdf?mlang=lat> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
- Megyesiova, S., Lieskovska, V. (2013.) Regional Disparities of Unemployment Rates in Regions of Slovakia and Czech Republic. *Proceedings 59th ISI World Statistics Congress*, 25-30 August 2013, Hong Kong. str. 5250-5254. Dostupno na: <http://2013.isiproceedings.org/Files/CPS202-P23-S.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2018.]
258. Micevska M. (2007.) The Labour Demand in Macedonia: A Labour Demand Analysis, University of Klagenfurt, Mimeo. Dostupno na:

http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13368_en.pdf

[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

259. Micevska, M. (2004.) Unemployment and Labour Market Rigidities in Southeast Europe. The wiiw Balkan Observatory. Working paper No. 049. Dostupno na: <https://wiiw.ac.at/unemployment-and-labour-market-rigidities-in-southeast-europe-dlp-3259.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
260. Mickiewicz, T. (2005.) Economic Transition in Central Europe and the Commonwealth of independent states, Studies in Economic Transition, General editors: J. Hölscher and H. Tomann, Palgrave Macmillan, England. Dostupno na: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230504349> [Pristupljeno: 14. travnja 2017.]
261. Mihaiu, D., M., Opreana, A., Cristescu, M., P. (2010) Efficiency, Effectiveness and Performance of the Public Sector. Romanian Journal of Economic Forecasting, 4, 1, str. 132–147. Dostupno na: http://www.ipe.ro/rjef/rjef4_10/rjef4_10_10.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
262. Mincer, J. (1958.) Investment in human capital and personal income distribution. *The Journal of Political Economy*. 66 (4). str. 281-302. Dostupno na: <https://www.jstor.org/tc/verify?origin=%2Fstable%2Fpdf%2F1827422.pdf%3Frefreqid%3Dexcelior%253A8bfc42b00d6b6da8a93b289738bcb3e> [Pristupljeno: 04. siječnja 2017.]
263. Ministarstvo rada i socijalnog staranja Republike Crne Gore (2015.) Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020. Tržište rada na Europskom putu. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Izvj%C5%A1taje%20sprovo%C4%91enju%20Akcionog%20plana%20zapo%C5%A1ljavanja%20i%20razvoja%20ljudskih%20resursa%20u%202012.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
264. Ministarstvo rada Bosne i Hercegovine (2010) Strategija zapošljavanja Bosne i Hercegovine 2010 – 2014. Dostupno na: <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20zaposljavanja%20FBIH%20Ministarstvo.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
265. Miskolczi, M., Langhamrova, J., Langhamrova, J., Simpach, O., Dotlacilova, P., Fiala, T. (2013.) Correlation Analysis of Population Structure, Labor Market and Effect of Economic Crisis in the Czech Republic. International Population Conference 2013. International Union for the Scientific Study of Population. Dostupno

- na: https://ac.els-cdn.com/S2212567114007242/1-s2.0-S2212567114007242-main.pdf?_tid=4abc44a0-0034-11e8-8a9d-00000aacb35f&acdnat=1516708703_84ac34e1e9f6817b7b68e3121a780364
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
266. Miskolczi, M., Langhamrova, J., Fiala, T. (2011.) Dependency Between Gross Domestic Product and Unemployment in the Czech Republic. *Research Journal of Economics, Business and ICT*. 4 (1). str. 47-51. Dostupno na: <http://ojs.journals.cz/index.php/RJEBI/article/view/247> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
267. Mitev, M., G., Dimitrijoska, S. (2013) Social policy and social work in the economic crisis times in the republic of Macedonia, *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (1), pp. 167-181.
268. Mitra, P., Pouvelle, C. (2012.) Productivity Growth and Structural Reform in Bulgaria: Restarting the Convergence Engine. International Monetary Found Working Paper 12/131. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/241760417_Productivity_Growth_and_Structural_Reform_in_Bulgaria_Restarting_the_Convergence_Engine [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
269. MMF (2003.) *World Economic Outlook*. Washington, DC: International Monetary Fund. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/_frontmpdf.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
270. Mohamed, A. (2012) The impact of the sovereign debt crisis on the eurozone countries, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 62, str. 424 – 430. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812035100>
[Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
271. Mosteanu, T., Maria Romano, O. (2013) Competition Policy and the Economic Crisis. *European Union Case Study Procedia Economics and Finance*, 6, pp. 662 – 667.
272. Mojsoska-Blazevski, N., Kurtishi, N. (2012.) The Macedonian Labor Market: What makes it so different? *Munich Personal RePEc Paper No. 42015*. Dostupno na: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/42045/> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
273. Monastiriotis, V. (2006.) Labour market flexibility and unemployment in the UK regions: the size, type and mix of flexibility matters!. *International labour organization*. Dostupno na:

<https://www.ilo.org/legacy/english/protection/travail/pdf/rdwpaper25a.pdf>

[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

274. Monks, J., Buck, P., Muller, H., W., Plassmann, R. (2007.) Ključni izazovi za europska tržišta rada: zajednička analiza socijalnih partnera. Dostupno na: http://erc-online.eu/wp_content/uploads/2014/04/2008-01866-E.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
275. Mrnjavac, Ž. (1996.) Mjerenje nezaposlenosti. Split: Ekonomski fakultet. Dostupno na: moj.efst.hr/~mrnjavac/pover.doc [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
276. Mrnjavac, Ž. (2001.) Povijest ekonomije rada i pogleda ekonomske teorije na nezaposlenost. Druga znanstvena konferencija katedri za ekonomsku teoriju ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj: Uloga povijesti ekonomske misli u nastavi na fakultetima društvenih znanosti u Hrvatskoj. Osijek : Ekonomski fakultet u Osijeku, 2001. str. 17-39. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/97296> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
277. Murawska, A. (2016) Differences in Unemployment Among Persons in a Special Situation on the Labour Market on the Example of Polish Provinces, *Oeconomica Copernicana*. 7 (3), str. 375-388. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/3_Murawska.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
278. Murgasova, Z., Ilahi, N., Jacques, S., Vladkova-Hollar, I. (2015.) Međunarodni monetarni fond Zapadni Balkan: 15 godina ekonomske tranzicije, Posebno izvješće o regionalnim ekonomskim pitanjima, Međunarodni monetarni fond. Dostupno na: https://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2015/eur/.../erei_sr_030915_Croatian.pdf [Pristupljeno: 15. siječnja 2017.]
279. Mušikić, S., Krulj Mladenović, M. (2015.) Ljudski kapital kao kvalitativna komponenta privrednog rasta i razvoja. Synthesis International Scientific Conference of IT and Business-Related Research. Dostupno na: <http://portal.sinteza.singidunum.ac.rs/Media/files/2015/Sinteza-2015.pdf> [Pristupljeno: 21. prosinca 2017.]
280. Mwangangi, M., P. (2016) The Relationship Between Public Debt and Level of Economic Growth in Kenya, University of Nairobi.
281. Naftanaila, C., A., Braga, V., Zarnescu, O., M. (2016.) Unemployment Evolution and Analysis of Structural Unemployment in Romania in the Period 2014-2015.

- International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences. 6(1). str. 54-60. Dostupno na:
http://hrmars.com/hrmars_papers/Article_09_Unemployment_Evolution_and_Analysis_of_Structural_Unemployment.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
282. Ndrejoni, A. (2015.) The Impact of Growth Rate of GDP on Unemployment Rate in Balkan Countries (Albania, Montenegro, Serbia And Macedonia) during 2000-2013. *International Journal of Economics, Commerce and Management United*. 3 (8). str. 435-447. Dostupno na: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2015/08/3826.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
283. Nešporová, A. (2002.) Why unemployment remains so high in Central and Eastern Europe, ILO Employment Paper, No. 2002/43, Geneva. Dostupno na: http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_142377.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
284. Nichols, A., Mitchell, J., Lindner, S. (2013.) Consequences of Long Term Unemployment, Urban Institute. Dostupno na: <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/23921/412887-Consequences-of-Long-Term-Unemployment.PDF> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
285. Nickell, S. (1997.) Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe versus North America. *Journal of Economic Perspectives*. 11(3). str. 55-74. Dostupno na: <http://web.pdx.edu/~ito/NickellJEP1997.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
286. Nickell, S. (1997.) Unemployment and Labour Market Rigidities: Europe Versus North America. *Journal of Economic Perspectives*. 11 (3). str. 55–74. Dostupno na: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.11.3.55> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
287. Nickell, S., Nunziata, L., Ochel, W. (2005.) Unemployment in the OECD Since the 1960s. What Do We Know?. *The Economic Journal*. (115). str. 1–27. Dostupno na: https://wwz.unibas.ch/fileadmin/wwz/redaktion/fai/EIB_Arbeitsmarkt_HS08/NickellNunziataOchel.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
288. Nickell, S., Nunziata, L., Ochel, W., Quintini, G. (2002.) The Beveridge Curve, Unemployment and Wages in the OECD from the 1960s to the 1990s Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London, UK. Dostupno na: <https://www.bankofengland.co.uk/->

- </media/boe/files/paper/2001/the-beveridge-curve-unemployment-and-wages-in-the-oecd> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
289. Nič, M. (2016) The Visegrád Group in the EU: 2016 as a turning-point?, European View. 15, str. 281-290. Dostupno na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs12290-016-0422-6.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
290. Nikolaev, R., Stancheva, V. (2013.) The Effect of Foreign Direct Investment on Unemployment in Bulgaria. Izvestia. 2(1). str. 14-24. Dostupno na: http://journal.ue-varna.bg/uploads/20150220075843_79805543054e6e9335fafd.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
291. Nikolić, R., Fedajev, A., Svrkota, I. (2012.) Serbian Economy in Transition Period. Economcs Management Information Technology. 1(1). str. 1-19. Dostupno na: <http://emit.kcbor.net/Emit%20clanci%20za%20sajt/SERBIAN%20ECONOMY%20IN%20TRANSITION%20PERIOD.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
292. Nikoloski, D. (2012.) Emigration and remittances as a form of labour market adjustment – The case study of Macedonia. Dostupno na: <http://www.analyticalmk.com/files/2012/02/Dimitar%20Nikoloski.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
293. Nikolov M. (2005.) Report on the Labor Market in Macedonia, Skopje: Center for Economic Analyses, Mimeo. Dostupno na: http://cea.org.mk/documents/studii/First_USAID_report_labor_final_4.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
294. Nunziata, L. (2001.) Institutions and Wage Determination: a Multi-Country Approach. Oxford Bulletin of Economics and Statistics. 67(4). str. 435-466. Dostupno na: <https://amsacta.unibo.it/4865/1/433.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
295. Noguera Tur, J. (2012.) The Future of Non-metropolitan Regions in the European Union. A member state comparative report. ESPON 2013 Programme. Dostupno na: <https://www.amazon.com/future-non-metropolitan-regions-European-Union/dp/8437088143> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
296. Novák, V., Vokoun, M., Stellner, F., Vochozka, M. (2016) Institutional analysis of the contemporary regional labour market in the Czech Republic, Ekonomie. 19 (3). str. 4-19. Dostupno na: <http://www.ekonomie->

management.cz/download/1474630719_a47a/01_INSTITUTIONAL+ANALYSIS+OF+THE+CONTEMPORARY+REGIONAL+LABOUR+MARKET.pdf

[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

297. Novak, Z. (2015) Public debt in the CEECS: is the sovereign debt crisis over? *Public Finance*, 2 (1), str. 823-837. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/161670> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
298. Obadić, A. (2003.) Utjecaj aktivnih i pasivnih politika na tržište rada, *Financijska teorija i praksa*. 27 (4). str. 529-546. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/obadic.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
299. Obadić, A. (2006.) Utjecaj regionalnog mismatch-a na proces zapošljavanja u odabranoj skupini tranzicijskih zemalja. *Ekonomski pregled*. 57 (1-2). str. 3-30. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/01Obadic.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
300. OECD (1994.) Jobs study, evidence and explanations, part II: the adjustment potential of the labor market, OECD, Paris. Dostupno na: <https://www.oecd.org/els/emp/1941679.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
301. OECD (2004.) Taxing Wages 2002/2003. Paris: OECD. Dostupno na: <https://www.oecd.org/tax/taxing-wages-france.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
302. OECD (2009.) Sector Specific Sources of Competitiveness in the Western Balkans: Recommendation for a Regional Investment Strategy. Dostupno na: <http://www.oecd.org/globalrelations/45375074.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
303. OECD (2013.) Calculating Summary Indicators of EPL Strictness: Methodology. Dostupno na: <http://www.oecd.org/els/emp/EPL-Methodology.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
304. OECD Employment Outlook 2016. Dostupno na: http://www.keepeek.com/Digital-Asset/Management/oecd/employment/oecd-employment-outlook-2016_empl_outlook-2016-en#.V9-Rdyh97IU#page1 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
305. OECD studija „Strategija poslova“ (1994.) Dostupno na: <http://www.oecd.org/employment/emp/1941679.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
306. OECD (2007.), "The Brain Drain and Negative Social Effects: When is the Home Country Hurt?", in *Policy Coherence for Development 2007: Migration and Developing Countries*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na:

- http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/policy-coherence-for-development-2007/the-brain-drain-and-negative-social-effects-when-is-the-home-country-hurt_9789264026100-6-en#.WmcnIq7iaUk [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
307. Ognjenović, K. (2008.) Adjustment Capacity of Labour Markets of the Western Balkan Countries: Serbia. European Commision. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13368_en.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
308. Ognjenović, K. (2015.) Stanje i pripravnici rješavanja problema strukturne nezaposlenosti u Srbiji. Institut ekonomskih nauka. Beograd. Dostupno na: http://ebooks.ien.bg.ac.rs/42/1/ko_2015_01.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
309. Oloni, E. (2013.) The Impact of Economic Growth on Employment in Nigeria. *International Business and Management*. 6 (1). str. 113-119. Dostupno na: <http://www.cscanada.net/index.php/ibm/article/view/j.ibm.1923842820130601.1145> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
310. Orlandi, F. (2012.) Structural Unemployment and its Determinants in the EU Countries, EC Economic Papers 455, Saint-Paul. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2012/pdf/ecp_455_en.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
311. Ostoj, I. (2015.) Labor market efficiency as one of the pillars of the global competitiveness of an economy – conclusions for the labor market regimes of the EU countries. *Journal of Economics and Management*. 20(2). str. 80-92. Dostupno na: <https://www.questia.com/library/journal/1P3-3828988151/labor-market-efficiency-as-one-of-the-pillars-of-the> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
312. Ozel H., Sezgin, H., Topkaya, O. (2013.) Investigation of Economic Growth and Unemployment Relationship for G7 Countries Using Panel Regression Analysis. *International Journal Of Business And Social Science*. 4 (6). str. 163-172. Dostupno na: http://www.ijbssnet.com/journals/Vol_4_No_6_June_2013/20.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
313. Ozturk, L., Aktar, I. (2009.) Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in TURKEY?. *International Research Journal of Finance and Economics*. 27. str. 1450-2887. Dostupno na: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289261> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

314. Qiddah, D. (2013) Country profile: Republic of Poland. Export consultancy unit.
Dostupno na:
<https://www.sidf.gov.sa/en/MediaCenter/ResearchandStudies/ExportInformationCountryProfileCurrent/2013-CP-Poland.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
315. Pastore, F., Tyrowicz, J. (2013) Polish high unemployment and spatial labor turnover. Insights from panel data analysis using unemployment registry data. Working papers No. 18. University of Warsaw, Faculty of Economic Sciences.
Dostupno na:
https://www.wne.uw.edu.pl/files/3613/9636/7683/WNE_WP103_2013.pdf
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
316. Parnis, G., M. (2009.) Fleksigurnost u Europskoj Uniji, EU zajednički savjetodavni odbor. Dostupno na:
www.eesc.europa.eu/resources/docs/flexicurity-eesc_hr.doc [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
317. Patra, S., Nayak, S., R. (2012.) A Theoretical Study on the Relationship Between Wages and Labor Productivity in Industries, *Int. J. Eco. Res.* 3 (3). str. 157 – 163.
Dostupno na:
<http://www.ijeronline.com/documents/volumes/Vol%203%20issue%203/14%20-%20157%20%20163%20%20final%20Satya%20ranjan%20nayak.pdf>
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
318. Paul, S. (2001.) A Welfare Loss Measure of Unemployment with An Empirical Illustration. *The Manchester School*. 69 (2). str. 148-163. Dostupno na:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9957.00239/full> [Pristupljeno: 23. veljače 2017.]
319. Pavelka, T., Loster, T. (2013.) Changes in Regional Unemployment Rates in the Czech Republic during Economic Cycle. *Intellectual Economics*. 7(4). str. 510-522.
Dostupno na:
<https://www.mruni.eu/upload/iblock/ff9/IE-13-7-4-08.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
320. Pedersen, P., Dall Schmidt, T. (2011.) What is unemployment in Europe? Concepts and measurement in the European community household panel, *Empir Econ.* (40), str. 705–728. Dostupno na:
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs00181-010-0351-1.pdf>
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

321. Pere, E., Hashorva, A. (2012.) Western Balkans' Countries in Focus of Global Economic Crisis. *The USV Annals of Economics and Public Administration*. 12 (1). str. 63-73. Dostupno na: <http://www.annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/viewFile/375/384> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
322. Pesliakaite, J. (2011.) Determinants of unemployment in CEE-10 economies: the role of labour market institutions and the macroeconomic environment in 2002–2012, Munich Personal RePEc Archive. Dostupno na: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/66041/> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
323. Pesliakaite, J. (2016.) Determinants of Unemployment in Central and Eastern European Economies. *Ekonomika teorija i praksa*. 1. str. 30-49. Dostupno na: http://old.lb.lt/n28468/02_31660_ps-2016-1_pesliakaite.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
324. Peša, A., Bosna, J., Perović, E. (2017a.) Economic Indicators of the Croatian Integration in the European Union, 6th International Scientific Symposium Economy of Eastern Croatia – Vision And Growth, Osijek 25th-27th May 2017, pp. 905-913. Dostupno na: http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo-istocne-hrvatske/wp-content/uploads/sites/20/2013/05/GIH-2017.-program-Simpozija_v4.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
325. Peša, A., Wronska-Bukalska, E., Bosna, J. (2017b) ARDL panel estimation of stock market indices and macroeconomic environment of CEE and SEE countries in the last decade of transition, *Portuguese Economic Journal*, 16 (3), pp. 205-221.
326. Peša, A., Bosna, J., Pribisalić, M. (2016) Research of the Factors which Affect Foreign Direct Investment in the Republic Of Croatia. *Interdisciplinary Management Research Conference 2016*, Opatija, 20.-22. May
327. Petreski, B., Tumanoska, D. (2016.) Active labour market policies: Challenge for the Macedonian labour market. Munich Personal Repec Archive. Paper No. 75879. Dostupno na: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/75879/> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
328. Petrevski, G. (2005.) Monetary policy: Theory and Macedonian experience. Skopje: Center for Socioeconomic Development. Dostupno na: [http://www.eccf.ukim.edu.mk/ArticleContents/Zbornik_na_trudovi/Proceedings%20\(final\).pdf](http://www.eccf.ukim.edu.mk/ArticleContents/Zbornik_na_trudovi/Proceedings%20(final).pdf) [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

329. Petrović, P., Brčerević, D., Minić, S. (2016) Economic recovery, employment and fiscal consolidation: lessons from 2015 and prospects for 2016 and 2017. Fiscal Council – Republic of Serbia Research paper. Dostupno na: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-443X/2016/0353-443X1602053P.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
330. Pirimova, V. (2015.) Post-crisis recovery and efficiency of the labor market in Bulgaria. International Conference on Economic Recovery in the Post-Crisis Period. 29-30 May 2015 - Faculty of Economics. Ss Cyril and Methodius University in Skopje, Republic of Macedonia. Dostupno na: http://www.eccf.ukim.edu.mk/ArticleContents/JCEBI/JCEBI_4/spisanie%20br%204%20fin%20k%20Vera%20Pirimova%2039-58.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
331. Pirimova, V. (2015.) Post-crisis recovery and efficiency of the labor market in Bulgaria. Journal of Contemporary Economic and Business Issues. 2(2). str. 39-58. Dostupno na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/147473/1/868008974.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
332. Plessz, M. (2007.) Age and Transformation of the Labor Market: The Case of Central Europe (Poland, the Czech Republic, Hungary). Observatoire sociologique du changement. No. 2007-04. Dostupno na: http://www.sciencespo.fr/osc/sites/sciencespo.fr.osc/files/nd_2007_04.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
333. Pociovalisteneanu, D., M., Badea, L. (2012.) Some aspects concerning the Romanian Labour Market in the Context of Emigration. The USV Annals of Economics and Public Administration. 12(1). str. 24-31. Dostupno na: <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/452/475> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
334. Popović, M. (2013) Sources, Reserves, and Convergence of the Serbian Economic Growth - Jobless Growth of the Serbian Economy –, International Scientific Conference POST CRISIS RECOVERY Belgrade Banking Academy & Institute of Economic Sciences Belgrade, March 05th & 06th, 2013. Dostupno na: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/49773/1/MPRA_paper_49773.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
335. Potočnik, D. (2006.) Obrazovni resursi i zapošljivost mladih. U V. Ilišin (ur.), *Mladi između želja i mogućnosti: Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke*

- županije, Biblioteka Znanost i društvo (str. 93-141). Zagreb: Institut za društvena istraživanja. Dostupno na:
http://www.dunjapotocnik.org/documents/2006_Obrazovni_resursi.pdf
 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
336. Polimeni, M., J. (2015) Active labor market policies in Bulgaria and Romania: an empirical examination. *HOLISTICA*, 2 (2015), pp. 20-30. Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/urn/urnste/v6y2015i2p20-31.html> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
337. Privredna komora Crne Gore (2015.) Crnogorska privreda u 2015. sa prijedlozima mjera za unapređenje poslovnog ambijenta. Dostupno na: http://www.privrednakomora.me/sites/pkcg.org/files/multimedia/gallery/files/2012/09/cg_privreda_2015_www.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
338. Psacharopoulos, G., Patrinos, H. A. (2004.) Returns to investment in education: a further update. *Education Economics*, 12 (2). str. 111–134. Dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980-1170954447788/3430000-1273248341332/20100426_16.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
339. Purnama Trimurti, C., Komalasari, Y. (2014.) Determinants of Unemployment: Empirical Evidences from 7 Province in Indonesia. *Scientific Research Journal (SCIRJ)*. 2 (8). str. 5-9. Dostupno na: <http://www.scirj.org/papers-0814/scirj-P0814170.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
340. Purnama-Trimurti, C., Komalasari, Y. (2014.) Determinants of Unemployment: Empirical Evidences from 7 Province in Indonesia. *Scientific Research Journal*, 2 (8). str. 5-9. Dostupno na: <http://www.scirj.org/papers-0814/scirj-P0814170.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
341. Qorraj, G. (2010.) Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints, European Perspectives. *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*. 2 (2). str 79-92. Dostupno na: http://www.jeanmonnetchair.info/file/2_CEP_Revija_Qorraj.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
342. Rae, G. (2016) Public Debt and Its Impact on the Polish Economy and Society, *Journal of Management and Business Administration*, 24 (1), str. 89–112. Dostupno na:

<https://content.sciendo.com/view/journals/jmbace/24/1/article-p89.xml>

[Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

343. Rafiq, M., Ahmad, I., Ullah, A., Khan, Z. (2014.) Determinants of Unemployment: a Case Study of Pakistan Economy (1998-2008). *Abasyn Journal of Social Sciences*. 3 (1). str. 17-24. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/265964339_Unemployment_and_Its_Determinants_A_Study_of_Pakistan_Economy_1999-2010 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
344. Raychev, S. (2015.) Research of Labor Market Policies in Bulgaria. *Trakia Journal of Science*. 13(1). str. 196-201. Dostupno na: <http://tru.unis-sz.bg/tsj/Vol.%2013,%202015,%20Suppl.%201,%20Series%20Social%20Sciences/SF/SF/Ikon.%20i%20upravl.na%20biznesa/S.Raychev.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
345. Richardson, S. (2006.) Unemployment in Australia. National Institute of Labour Studies. Dostupno na: <http://apo.org.au/resource/unemployment-australia> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
346. Rizvi, S. Z. A., Nishat, M., (2009.) The Impact of Foreign Direct Investment on Employment Opportunities: Panel Data Analysis. Dostupno na: www.pide.org.pk/psde/25/pdf/day3/syed%20zia%20Abbas%20Rizvi.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
347. Rodriguez E. R., Tiongson E. R. (2001.) Temporary migration overseas and household labour sustriy: evidence from urban Philistrines. *International Migration Review*, 35. str. 3 -8. Dostupno na: <https://www.coursehero.com/file/p7bj0qr/Rodriguez-ER-and-ER-Tiongson-2001-Temporary-Migration-Overseas-and-Household/> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
348. Rutkowski, J. (2003.) Analiza i prijedlozi poboljšanja tržišta rada u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*. 27(4). str. 495-513. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/rutkowsky.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
349. Rutkowski, J. (2003.) Why is Unemployment so High in Bulgaria?, World Bank Policy Research Working Paper 3017, April 2003. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.13.444&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
350. Rutkowski, J. (2006.) Labor market developments during economic transition, World Bank Policy Research Working Paper, No. 3894. Dostupno na:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/503261468019793470/pdf/wps3894.pdf>

[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

351. Ryan, P. (2001.) The school-to-work transition: A cross-national perspective. *Journal of Economic Literature*. 39 (1). str. 34-92. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.7568&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
352. Rymuza, K. (2013.) Labour Unions and Unemployment in Globalised Economy, Annual Meeting of the Austrian Economic Association, European Integration: Quo Vadis? University of Innsbruck. Dostupno na: <https://www.nottingham.ac.uk/gep/documents/conferences/2013/postgraduate-conference/papers/katarzyna-rymuza.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
353. Saba Arbache, J., Kolev, A., Filipiak, E. (2010.) Gender Disparities in Africa's Labor Market. African Development Forum. The world bank. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/9780821380666.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
354. Sadiku, M., Ibraimi, A., Sadiku, L. (2015.) Econometric Estimation of the Relationship between Unemployment Rate and Economic Growth of FYR of Macedonia. *Procedia Economics and Finance*. 19 (2015). str. 69-81. Dostupno na: https://ac.els-cdn.com/S221256711500009X/1-s2.0-S221256711500009X-main.pdf?_tid=79e2e34c-0043-11e8-b35b-00000aabb0f01&acdnat=1516715224_7673d620e409a5afe5d4a1f734336c2d [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
355. Sahin, D. (2016.) Determinants of Unemployment: Empirical Analysis for China. *The Journal of Academic Social Science*. 4(22). str. 50-58. Dostupno na: http://www.asosjournal.com/Makaleler/171798412_985%20Dilek%20%C5%9EAH%C4%B0N.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
356. Sakuma, S. (2014.) Foreign Direct Investment Into The Western Balkans: The Statistical Analysis of Determinants In Bilateral Investment, Graduate School of Tokyo University of Foreign Studies, Japan. Dostupno na: http://www.tufs.ac.jp/st/club/unohp/syuuron_zenbun_sakuma2013.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
357. Sanfey, P., Milatović, J., Krešić, A. (2016.) How the Western Balkans can catch up, EBRD Working paper series No. 186. Dostupno na: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/wp186.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

358. Saunders, P. (2002.) The Direct and Indirect Effects of Unemployment on Poverty and Inequality. Social Policy Research Center. Discussion Paper No. 118. Dostupno na:
<https://www.sprc.unsw.edu.au/media/SPRCFile/DP118.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
359. Savić, M., Zubović, J. (2015) Comparative Analysis of Labour Markets in South East Europe, *Procedia Economics and Finance*, 22 (1) , str. 388 – 397. Dostupno na: [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
360. Savu, M., Bursugiu, M. (2013.) Evolution of Unemployment in Romania. *Management Studies Journal*. 21(3). str. 50-55. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/profile/Silvia_Stefania/publication/227470636_The_evolution_of_unemployment_for_the_period_2005-2010_in_Alba_county_Romania/links/53fc4e8d0cf2364ccc048470/The-evolution-of-unemployment-for-the-period-2005-2010-in-Alba-county-Romania.pdf
[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
361. Savu, M., Burgusiu, M. (2013) Correlation between economic growth and unemployment, *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, Issue 3/2013. Dostupno na:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115003093>
[Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
362. Scarpetta, S. (1996.) Assessing the Role of Labour Market Policies and Institutional Settings on Unemployment: A Cross Country Study, *OECD Economic Studies*, 26. Dostupno na:
<https://www.oecd.org/eco/growth/2502834.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
363. Schettkat, R., Sun, R. (2009.) Monetary policy and European unemployment. *Oxford Review of Economic Policy*. 25 (1). str. 94–108. Dostupno na: <https://dnb.info/993773516/34> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
364. Schiff, J., Egoumé-Bossogo, P., Ihara, M., Konuki, T., Krajnyák, K. (2006.) Labor market performance in transition: the experience of Central and Eastern European Countries, *International Monetary Fund Occasional Paper*, No. 248. Dostupno na: <http://booksmedia.online/files/labor-market-performance-in-transition-the-experience-of-central-and-eastern-european-countries.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

365. Schmid, G. (2008.) Full Employment in Europe: Managing Labour Market Transitions and Risks, Cheltenham, UK und Northampton. Dostupno na: http://www.guenterschmid.eu/pdf/Full_Employment_Short-1.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
366. Schmidt, V., Vaughan-Whitehead, D. (2011.) The Impact of the Crisis on Wages in South-East Europe. International Labour Organization. Budapest. Dostupno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_172434.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
367. Schomann, K., Rogowski, K., Kruppe, T. (1998) Labour Market Efficiency in the European Union: Employment Protection and Fixed Term Contracts. Routledge Studies in the European Economy. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/labour-market-efficiency-in-the-european-union-employment-protection-and_ip1dj.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
368. Scutariu, A., L. (2015.) An Analysis of Unemployment in the Countries of Eastern and Central Europe in the Context of E.U. Adhering, The USV Annals of Economics and Public Administration, Volume 15, Special Issue. Dostupno na: <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/817/726> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
369. Sedlar, S. (2017.) Analiza nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2016. godine. Diplomski rad. Sveučilište Sjever. Sveučilišni centar Varaždin. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unin%3A1320/datastream/PDF/view> [Pristupljeno: 09. siječnja 2017.]
370. Sen, K. (2016.) The determinants of structural transformation in Asia: a review of literature. Asian Development Bank. Dostupno na: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/182271/ewp-478.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
371. Sertić, D. (2016.) Obilježja vanjskotrgovinske razmjene Mađarske. Završni rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Fakultet ekonomije i turizma dr. Mijo Mirković. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A1263/datastream/PDF/view> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

372. Shaw, D., Park, T., Kim, E. (2013.) A Resource-Based Perspective on Human Capital Losses, HRM Investments, and Organizational Performance. *Strategic Management Journal*. 34. str. 572-589. Dostupno na:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.2025/abstract> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
373. Shifflet, P. (2011.) The Determinants of Regional Unemployment in Slovakia. Senior Economics Thesis. Haverford College, Department of Economics. Dostupno na:
https://scholarship.tricolib.brynmawr.edu/bitstream/handle/10066/6964/2011ShiffletP_thesis.pdf?sequence=2 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
374. Siebert, H. (1997.) Labor market rigidities: at the root of unemployment in Europe, *Journal of Economic Perspectives*. 11 (3). str. 37-54. Dostupno na:
<https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.11.3.37> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
375. Sika, P. (2016.) The Relationship of the Minimum Wage and Unemployment in the Slovak Republic, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development – The Legal Challenges of Modern World – Split, 1-2 September 2016. Dostupno na:
<https://search.proquest.com/openview/1c766fd9864a48480bf40bd9120e22e1/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=2033472> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
376. Simonescu, M. (2016.) Determinants of unemployment rate in Romanian counties. A panel VAR approach. *Journal of Academic Research in Economics*. 8(1). str. 135-144. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/301607359_Determinants_of_unemployment_rate_in_Romanian_counties_A_panel_VAR_approach [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
377. Simut, R., M., Delcea, L. (2012.) Challenges for Romania's employment policy in the Real Economy. Munich Personal RePEc Archive. No. 40369. str. 464-480. Dostupno na:
https://mpira.ub.uni-muenchen.de/40369/1/33-Challenges_for_Romaniaa_Oes_employment_policy_in_the_Real_Economy.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
378. Snieska, V., Valodkiene, G., Daunoriene, A., Draksaite, A. (2015) Education and Unemployment in European Union Economic Cycles, 20th International Scientific Conference Economics and Management - 2015 (ICEM-2015). Dostupno

na: https://ac.els-cdn.com/S1877042815057833/1-s2.0-S1877042815057833-main.pdf?_tid=829a127e-0045-11e8-b347-00000aacb35d&acdnat=1516716098_47f2b633fd510945fa12c9597daf7b0a

[Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

379. Solidar (2012.) Making the system work: Ensuring decent work and quality jobs in the Western Balkans. Brussels: Solidar. Dostupno na: <http://sindikalizam.org/wp-content/uploads/2014/09/Ensuring-Decent-Work-and-Quality-Jobs-in-the-Western-Balkans.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
380. Stanef, M., R. (2012.) Increasing Labor Market Participation and Reducing Structural Unemployment in Rural and Urban Areas of Europe. Case Study – Romania. *Theoretical and Applied Economics*. 19 (3). str. 149-156. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/227364274_Increasing_Labor_Market_Participation_and_Reducing_Structural_Unemployment_in_Rural_and_Urban_Areas_of_Europe_Case_Study_-_Romania [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
381. Stanescu, S., M. (2015.) Unemployment Benefits in Member States of the European Union: a Comparative Analysis. *Internal Auditing & Risk Management*. 2 (38). str. 191-201. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/1026_aimr_38_197_208.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
382. Stanković, K. (2008.) Suvremeni pristup ekonomskim doktrinama, Ekonomski horizonti. 10 (2). str. 5-22. Dostupno na: http://www.horizonti.ekfak.kg.ac.rs/sites/default/files/Casopis/2008/1_Katarina_Stankovic.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
383. Stokovic, I., Skuflic, L. (2006) Transition Process in South Eastern Europe Compared to the Central European Transition Countries, 46th Congress of the European Regional Science Association: "Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean", August 30th - September 3rd, 2006, Volos, Greece. Dostupno na: <http://docplayer.net/amp/44949540-Ersa-2006-volos-greece.html> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
384. Stošić, I., Redžepagić, S., Brnjas, Z. (2012) Privatization, restructuring and unemployment: the case of Serbia. In: New challenges in changing labour markets. Institute of Economic Sciences, Belgrade, str. 355-372. ISBN 978-86-80315-93-5 Dostupno na: http://ebooks.ien.bg.ac.rs/154/1/is_2012_03.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

385. Stratan, A., Clipa, V. (2011) Assessing the export performance in transition countries: the case of the Republic of Moldova, *Romanian Journal of Economics*, 33 (2), str. 113-129. Dostupno na: [https://ideas.repec.org/a/ine/journal/v2\(bis\)y2011i42p113-129.html](https://ideas.repec.org/a/ine/journal/v2(bis)y2011i42p113-129.html) [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
386. Strzelecki, P. Wyszynski, R. (2016) Poland's labour market adjustment in times of economic slowdown – WDN3 survey results, NBP Working Paper No. 233 *Economic Institut Warsaw*. Dostupno na: https://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/233_en.pdf [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
387. Stec, M., Filip, P., Grzebyk, M., Pierscieniak, A. (2014) Socio-Economic Development in the EU Member States – Concept and Classification, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 25 (5), str. 504–512. Dostupno na: <http://www.inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/viewFile/6413/4339> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
388. Strielkowski, W. (2013.) Undeclared Work in the Czech Republic and its Implications for the Czech Labor Market. *Central European Business Review*. 2(4). str. 7-14. Dostupno na: <https://cebr.vse.cz/index.php/cebr/article/viewFile/99/68> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
389. Sturn, S. (2011.) Labour market regimes and unemployment in OECD countries, *Macroeconomic Policy Institute (IMK), Düsseldorf*. Dostupno na: https://www.boeckler.de/pdf/p_imk_wp_6_2011.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
390. Subramaniam, T., Baharumshah, A., Z. (2011.) Determinants of Unemployment in Philippines. *The Empirical Economics Letters*, 10(12). str. 1247-1257. Dostupno na: http://repository.um.edu.my/15898/1/11_110718_EELTHIRU_Malaysia_Subramaniam_Published_Paper%5B1%5D.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
391. Szanyi, M. (2014) Privatization and State Property Management in Post-Transition Economies, *Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences – Institute of World Economics*. Working Paper No. 211. Dostupno na:

- <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2016/1011/121214-szanyi-prywatyzacja-eng.pdf>
[Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
392. Svjetska banka (2012) Kako postići održivost, povezanost i fleksibilnost u korist dinamičnog privrednog rasta?, Crna Gora: Priprema za prosperitet, Izveštaj br. 73826-ME. Dostupno na:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/162641475159675502/pdf/105019-MONT-PUBLIC.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
393. Sweetland, S. R. (1996.) Human capital theory: Foundations of a field of inquiry. *Review of Educational Research*. 66 (3), str. 341-359. Dostupno na:
<https://www.jstor.org/stable/pdf/1170527.pdf?refreqid=excelsior%3A205ab2d7dbe610312305afce5b1ebacc> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
394. Škare, M. (2001.) Nezaposlenost u Hrvatskoj i determinante potražnje za radom, *Revija za socijalnu politiku*, 8, 1, str. 19-34. Dostupno na:
<file:///C:/Users/korisnik/Downloads/227-341-2-PB.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
395. Škuflić, L. (2010.) Transition Process in the Western Balkans: How Much Successful Is This Story?. *Intelligent Information Management*. 2. str. 243-252. Dostupno na:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.974.5333&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
396. Štimac Radin, H. (1990.) Nezaposlenost i diskriminacija. U V. Ilišin (ur.), *Ogledi o omladini osamdesetih* (str. 151-178). Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
397. Štimac Radin, H. (2002.) Rizici nezaposlenosti. U V. Ilišin & F. Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija* (str. 231-258). Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Dostupno na:
<http://knjiznica.idi.hr/epb/Mutm.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
398. Šikić, L. (2013) Long term economic convergence among ten new EU member states in the light of the economic crisis, *Financial Theory and Practice*, 37 (4), str. 361-381.
399. Šuković, D. (2009.) Stanovništvo Srbije u fokusu tržišta rada. *Stanovništvo*. 47(2). str. 85-99. Dostupno na: <http://sindikalizam.org/wp-content/uploads/2014/09/%C5%A0ukovi%C4%87Danilo.Stanovni%C5%A1tvo-Srbije-u-fokusu-tr%C5%BEni%C5%A1ta-rada.pdf> [Pristupljeno: 17. siječnja 2017.]

400. Šverko, B. (1991.) Značenje rada u životu pojedinca: radne vrijednosti, važnost rada i alijenacija. U V. Kolesari, M. Krizmani i B. Petz (ur.). Uvod u psihologiju, str. 15-56. Zagreb: Prosvjeta. Dostupno na: <https://tripalo.hr/knjige/rad/08%20Sverko.indd.pdf> [Pristupljeno: 02. veljače 2018.]
401. Tasci, M., Zenker, M. (2011.) Labor Market Rigidity, Unemployment, and the Great Recession. Economic Commentary. No. 11. Federal Reserve Bank of Cleveland. Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/fip/fedcec/y2011ijune29n2011-11.html> [Pristupljeno: 02. veljače 2017.]
402. Tatsiramos, K. (2009.) Geographic labour mobility and unemployment insurance in Europe. *J Popul Econ.* 22. str. 267–283. Dostupno na: http://epunet.essex.ac.uk/papers/tatsiramos_pap.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
403. Tercek, D. (2014.) Determinants of European and United States Unemployment. Senior Honors Projects. Paper 33. John Carroll University. Dostupno na: <https://collected.jcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hr/&httpsredir=1&article=1033&context=honorspapers> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
404. Terzev, V., Arabska, E. (2015.) Bulgarian Experience in Labor Market Development. 25 August 2015, 18th International Academic Conference, London. str. 711-734. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Ekaterina_Arabska/publication/291353425_Bulgarian_Experience_in_Labor_Market_Development/links/57937dcd08aeb0ffccd9e9753/Bulgarian-Experience-in-Labor-Market-Development.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
405. Tešić J. (2010.) Institutional Environment and Foreign Direct Investment in the Western Balkans, Institute for the Danube Region and Central Europe. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/07_tesic.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
406. Tešić, J. (2012.) Measuring Globalization in the Context of Transition Process - The Case of Western Balkan Countries. *Economic Review – Journal of Economics and Business.* 10 (1). str. 33-46. Dostupno na: <http://ef.untz.ba/images/Casopis/Paper4tesic.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
407. Tevdovski, D. (2015.) Decent Work Diagnostics for a Western Balkan Country Stuck in the Neo-liberal Doctrine: The Case of the Republic of Macedonia, *Global Labour Journal*, 6 (2), str. 203-220. Dostupno na:

- <https://www.researchgate.net/publication/277890806> *Decent Work Diagnostics for a Western Balkan Country Stuck in the Neo-liberal Doctrine The Case of the Republic of Macedonia* [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
408. Tomaš, R. (2013.) Causes of Slow and Inefficient Transition of Economy of Bosnia and Herzegovina and Possibilities for its Improvement. Poslovna izvrsnost Zagreb. 7(1). str. 99-119. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/0070105.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
409. Tomić, D. (2012) Prikaz knjige „Ekonomija EU“, Društvena istraživanja, 21 (3), pp. 795-815.
410. Tomić, I. (2013.) Essays on the Labour Market in a Post-Transition Economy: the Case of Croatia. Doktorska disertacija. Sveučilište u Ljubljani. Ekonomski fakultet. Dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/271847164> *Essays on the labour market in a post-transition economy the case of Croatia* [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
411. Tomić, I. (2014.) Structural unemployment in Croatia – How important is the occupational mismatch?. Economic Research. 27 (1). str. 346-365. Dostupno na: [file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Structural unemployment in Croatia How important is the occupational mismatch.pdf](file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Structural_unemployment_in_Croatia_How_important_is_the_occupational_mismatch.pdf) [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
412. Tomić, I. (2016.) What Drives Youth Unemployment in Europe, EIZ Working papers. Dostupno na: file:///C:/Users/korisnik/Downloads/What%20drives%20youth%20unemployment%20in%20Europe_.pdf [Pristupljeno: 28. siječnja 2017.]
413. Tomić, M. (2008.) Adjustment Capacity of Labour Markets of the Western Balkan Countries: Bosnia and Herzegovina. European Commission. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13368_en.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
414. Topalović, D. (2000.) Balkanska Europa, Diorama, Zagreb, Hrvatska.
415. Topel, R. (1999.) Labor Markets and Economic Growth, in O.C. Ashenfelter and D. Card (eds), Handbook of Labor Economics, Amsterdam: North-Holland. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1573446399300353> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

416. Tošković, J. (2015.) Preispitivanje neoliberalnog koncepta ekonomije u zemljama Zapadnog Balkana, Doktorska disertacija. Univerzitet Educon. Dostupno na:
https://educons.edu.rs/wp-content/uploads/2016/02/Doktorska-disertacija_1.pdf
 [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
417. Tvrdon, M. (2016.) Decomposition of Unemployment: the Case of the Visegrad Group Countries. *Ekonomie*. 9(1). str. 4-16. Dostupno na: http://www.ekonomie-management.cz/download/1457982424_9a12/01_DECOMPOSITION+OF+UNEMPLOYMENT.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
418. Van der Velden, W., Wolbers, M. H. J. (2003.) The integration of young people into the labour market: the role of training systems and labour market regulation. In W. Müller & M. Gangl (Eds.), *Transitions from Education to Work in Europe: The Integration of Youth Into EU Labour Markets* (str. 186–211). New York: Oxford University Press. Dostupno na:
<https://cris.maastrichtuniversity.nl/portal/files/695153/guid-1e0a6cf3-2384-4fb8-8012-8cad9e2875ee-ASSET1.0> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
419. Vesal M., S., Nazari, M. Hosseinzadeh, M., Shamsaddini, R., Nawaser, K. (2013.) The Relationship between Labor Market Efficiency and Business Sophistication in Global Competitiveness, *International Journal of Business and Management*, 8(13): 83-92. Dostupno na:
<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/view/26605> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
420. Veselinović, P., Makojević, M., Stefanović, N. (2014.) Poverty as a Result of Transition in West Balkan Countries. *Annals of the University of Oradea*. 2. str. 43-48. Dostupno na: <https://imtuoradea.ro/auo.fmte/files-2014-v2/Petar%20Veselinovic%20-%20Nikola%20Makojevic%20-%20Nikola%20Stefanovic%20POVERTY%20AS%20A%20RESULT%20OF%20TRANSITION%20IN%20WEST%20BALKAN%20COUNTRIES.pdf>
 [Pristupljeno: 15. ožujka 2017.]
421. Veselinović, P., Despotović, D., Cvetanović, D. (2011) Javni dug kao limitirajući faktor podsticanja privrednog rasta Srbije u 2012. godini, pp. 181-190. Naučna konferencija Privreda Srbije u drugom talasu krize: Izgledi za 2012. Naučno društvo ekonomista Srbije sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu. Dostupno na:

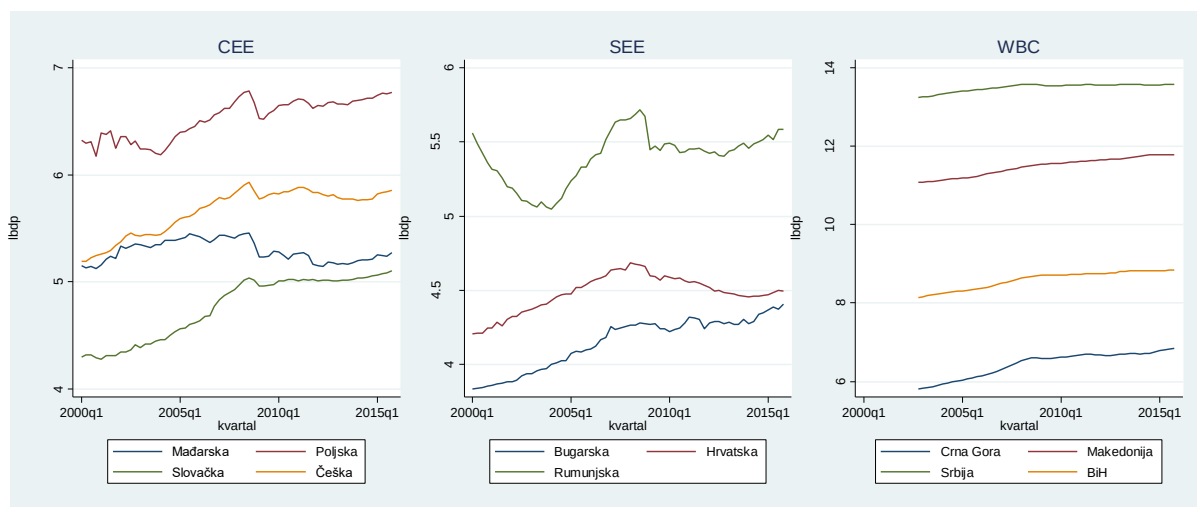
- <http://www.ekfak.kg.ac.rs/images/Nir/InstitucionalnePromene/InstitucionalnePromene2012.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
422. Vojnić, D. (2002.) Uzroci zaostajanja Hrvatske u svjetlu nekih komparativnih indikatora razvoja zemalja u tranziciji. *Ekonomija*, 4(9), str. 697-708. Dostupno na: http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_382.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
423. Vukadinović, S. (2015.) Zaposlenost kao faktor privrednog razvoja Republike Srbije, Doktorska disertacija, Univerzitet Edukons. Dostupno na: <https://educons.edu.rs/wp-content/uploads/2016/02/DOKTORSKA-DISERTACIJA-Simonida-Vukadinovic.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
424. Vukadinović, V., Č. (2014.) The Western Balkans in 21st Century – Stabilization and Democratization through Euro-Atlantic and European Integration. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/740381.USA_PAPER.docx [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
425. Wadsworth, J. (2002.) Labour Market Efficiency, Equity and Economic Performance. Bellagio Conference on the Ford Foundation Project on the Development of a New Cross-National Architecture for Labour Market Statistics. Bellagio, Italy, September 23-27. str. 1-43. Dostupno na: <http://www.csls.ca/events/bellagio02/wadsworth.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
426. Wolnicki, M., Kwiatkowski, E., Piasecki, R. (2006) Jobless growth: a new challenge for the transition economy of Poland", *International Journal of Social Economics*, 33 (3), pp. 192-206. Dostupno na: <https://doi.org/10.1108/03068290610646225> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
427. Kwiatkowski, E. (2016) Why Have Labour Markets Reacted To The Global Crisis In Different Ways? *Comparative Economic Research*, 19 (4), str. 6-26. Dostupno na: <https://content.sciendo.com/applib/error404> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
428. World Bank (2013.) World Bank Database. Dostupno na : <http://data.worldbank.org/indicator/> [Pristupljeno: 15. siječnja 2017.]
429. Zhelev, P., Tzanov, T. (2012), Bulgaria's export competitiveness before and after EU accession, *EastWest Journal of Economics and Business*, 15 (1-2), str. 125-126. Dostupno na: <https://www.u-picardie.fr/eastwest/fichiers/art110.pdf> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]

430. Zubović, J. (2011.) Aktivne mjere na tržištu rada i pitanja zaposlenosti. Institut ekonomskih nauka. Beograd. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Aktivne%20mere%20na%20trzistu%20rada%20i%20pitanja%20zaposlenosti.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
431. Zubović, J., Domazet, I. (2012.) New Challenges in Changing Labour Markets, Institute of Economic Science, Belgrade. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/New%20Challenges%20in%20Changing%20Labour%20Market.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
432. Zuka, J. (2015.) The High Rate of Unemployment in Republic of Macedonia. ERAZ konferencija 2015: Održivi ekonomski razvoj – suvremeni i multidisciplinarni pristup. str. 114-121. Dostupno na: http://www.eraz.org.rs/uploads/4/7/0/4/47046595/0_introduction_regional_scientific_conference_eraz_2015_belgrade_serbia.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
433. Železnik, M. (2011.) Labor Market Regulation and its Characteristics: Comparison between Czech Republic and Austria. Review of Economic Perspectives. 11(2). str. 93-121. Dostupno na: <http://nho.econ.muni.cz/2011/2011-2/labor-market-regulation-and-its-characteristics-comparison-between-czech-republic-and-au> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
434. Strawinski, P. (2008) What drives the Unemployment Rate in Poland. Munich Personal RePEc Archive. No. 11372. Dostupno na: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/11372/1/MPRA> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
435. Svjetski globalni forum (2015.) The Global Competitiveness Report 2015 – 2016: Labor market efficiency. Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
436. Psacharopoulos, G. (2006.) The Value of Investment in Education: Theory, Evidence and Policy. Journal of Education Finance, 32 (2), str. 113-136. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/0-psacharopoulos%20value%20of%20investing%20in%20education.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

437. Vaughan-Whitehead, D. (2010.) Fair Wages: Strengthening Corporate Social Responsibility. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. Dostupno na: <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/1-9447.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]
438. Yurtsever, S. (2011) Investigating the Recovery Strategies of European Union from the Global Financial Crisis, Procedia Social and Behavioral Sciences 24, pp. 687–695. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042811016600> [Pristupljeno: 11. travnja 2018.]
439. wiiw (2017) Western Balkans: Labor Market Trends 2017. Bečki institut međunarodnih ekonomskih odnosa. Dostupno na: <http://pubdocs.worldbank.org/en/336041491297229505/170403-Regional-Report-Western-Balkan-Labor-Market-Trends-2017-FINAL.pdf> [Pristupljeno: 14. siječnja 2017.]

PRILOZI

Slika 5. Grafički prikaz kretanja bruto društvenog proizvoda promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe, WBC – zemlje Zapadnog Balkana.

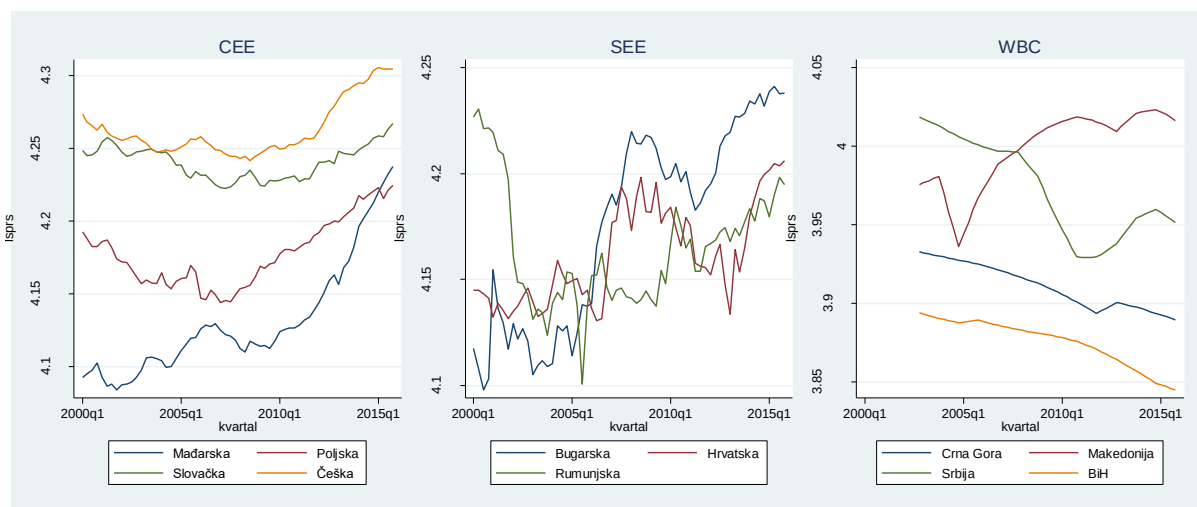
Slika 6. Grafički prikaz kretanja javnog duga promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe, WBC – zemlje Zapadnog Balkana.

Slika 7. Grafički prikaz kretanja stope participacije radne snage promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe, WBC – zemlje Zapadnog Balkana.

Slika 8. Grafički prikaz kretanja ugovora na određeno vrijeme promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe

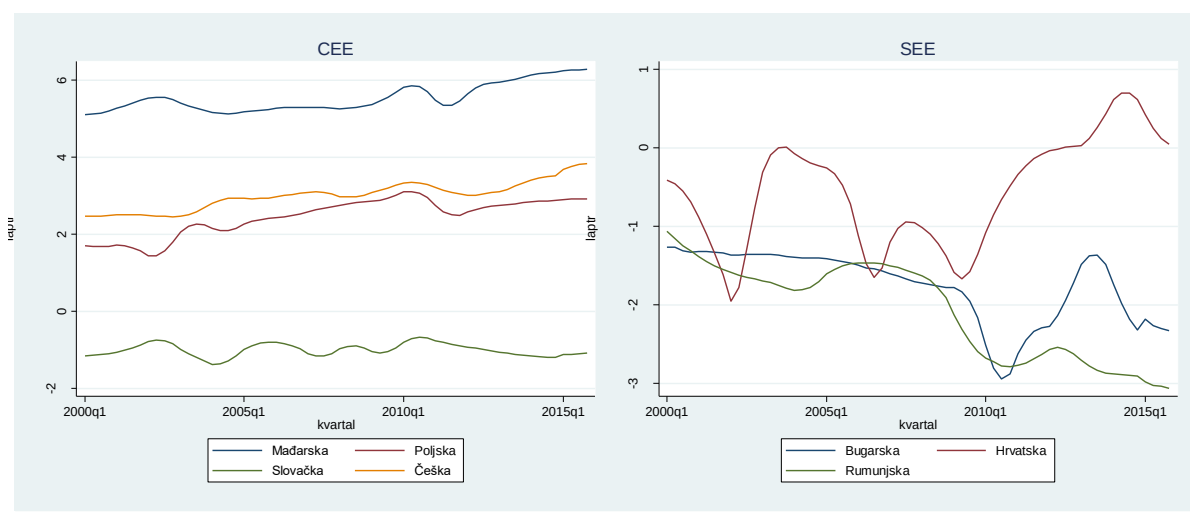
Slika 9. Grafički prikaz kretanja ugovora sa skraćenim radnim vremenom promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe

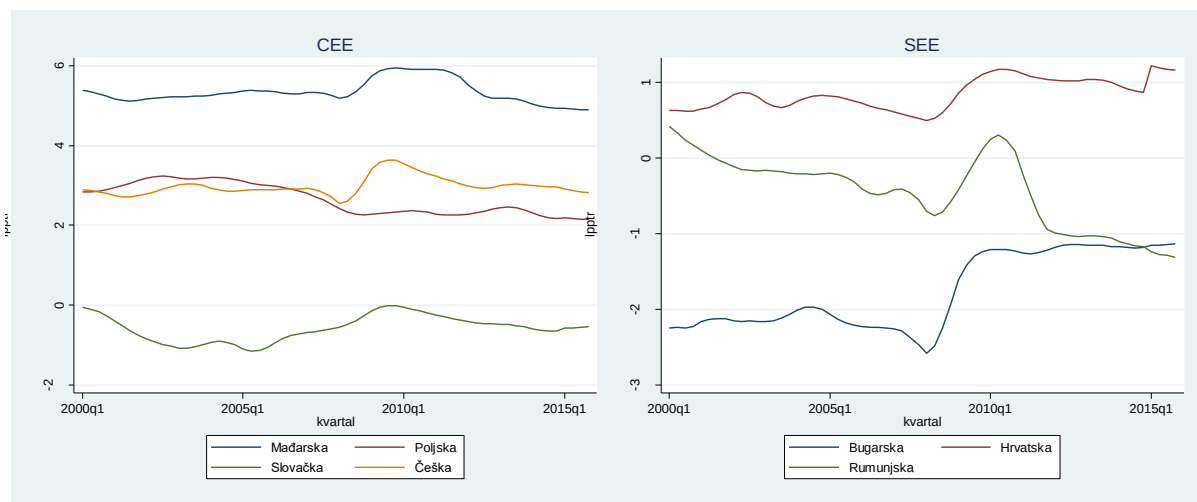
Slika 10. Grafički prikaz kretanja aktivnih politika tržišta rada promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe

Slika 11. Grafički prikaz kretanja pasivnih politika tržišta rada promatranih skupina zemalja

Izvor: vlastita izrada autora (2018).

Skraćenice: CEE – zemlje Srednje Europe, SEE – zemlje Jugoistočne Europe

Tablica 17. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Poljsku

Poljska	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	17.0	46,051.1	39.9	65.9	5.0	9.1	462.3	1,441.6
2000k2	16.6	46,047.6	39.5	66.1	5.6	9.3	466.4	1,470.2
2000k3	15.7	47,758.9	39.8	65.8	5.9	9.1	474.6	1,527.4
2000k4	16.2	45,812.3	37.7	65.3	5.9	9.5	486.9	1,613.3
2001k1	18.6	52,365.4	36.5	65.5	9.9	8.8	503.2	1,727.8
2001k2	18.7	53,438.4	35.7	66.0	11.9	9.2	501.9	1,850.2
2001k3	18.2	55,144.7	38.2	65.8	12.2	9.3	482.9	1,980.4
2001k4	18.8	51,322.2	38.5	64.8	12.6	9.6	446.2	2,118.4
2002k1	20.6	52,355.4	40.1	64.6	13.3	9.8	391.9	2,264.2
2002k2	20.2	53,287.7	41.2	64.9	15.4	9.6	393.9	2,354.1
2002k3	20.2	49,158.1	42.5	64.8	15.9	9.6	452.4	2,388.0
2002k4	20.1	55,668.0	41.8	64.1	16.7	9.5	567.3	2,365.9
2003k1	20.8	46,423.5	44.6	63.6	17.1	9.5	738.7	2,287.8
2003k2	19.7	47,611.0	45.3	64.0	18.9	9.3	849.2	2,247.0
2003k3	19.7	47,136.3	45.5	64.3	20.4	9.3	898.8	2,243.8
2003k4	19.6	50,940.8	46.6	63.9	20.9	9.6	887.6	2,277.9
2004k1	21.0	44,849.5	48.7	64.0	20.3	9.6	815.5	2,349.4
2004k2	19.4	48,215.8	48.3	63.7	22.5	9.6	785.7	2,378.8
2004k3	18.5	51,740.7	47.3	64.1	23.7	9.9	798.0	2,366.1
2004k4	18.3	62,336.6	45.3	64.1	23.9	10.0	852.6	2,311.3
2005k1	19.1	57,124.3	46.5	63.7	24.1	9.7	949.4	2,214.3

2005k2	18.3	58,714.2	47.5	63.9	25.4	9.7	1,026.3	2,132.5
2005k3	17.6	60,875.0	46.5	65.2	26.3	9.8	1,083.1	2,065.7
2005k4	17.0	69,809.3	46.7	64.6	26.5	9.9	1,119.9	2,014.1
2006k1	16.3	63,850.9	48.5	62.8	25.4	9.4	1,136.8	1,977.5
2006k2	14.3	65,018.6	48.9	62.9	27.1	9.0	1,168.5	1,925.6
2006k3	13.2	66,885.9	48.1	64.1	28.6	8.7	1,215.2	1,858.2
2006k4	12.4	78,961.4	47.2	63.6	27.8	8.6	1,276.8	1,775.4
2007k1	11.4	70,244.6	47.1	62.6	27.5	8.7	1,353.4	1,677.2
2007k2	9.7	75,210.3	45.3	62.9	28.1	8.5	1,430.9	1,571.2
2007k3	9.1	76,703.5	44.3	63.6	28.7	8.2	1,509.4	1,457.5
2007k4	8.6	92,409.3	44.2	63.6	28.4	8.4	1,588.9	1,336.0
2008k1	8.2	84,522.8	42.6	63.2	26.4	8.2	1,669.3	1,206.8
2008k2	7.2	91,375.1	42.5	63.5	26.9	7.6	1,742.8	1,117.4
2008k3	6.7	94,988.0	42.6	64.3	27.4	7.6	1,809.4	1,067.6
2008k4	6.8	95,140.3	46.6	64.3	26.8	7.6	1,868.9	1,057.6
2009k1	8.4	71,379.8	48.4	64.2	25.6	7.9	1,921.5	1,087.4
2009k2	8.0	74,219.6	48.3	64.4	26.5	7.8	2,013.0	1,117.2
2009k3	8.2	80,420.2	49.5	65.2	27.1	7.5	2,143.4	1,146.9
2009k4	8.6	91,759.1	49.8	64.9	26.4	7.4	2,312.8	1,176.7
2010k1	10.7	83,189.4	50.6	64.8	26.0	7.8	2,521.2	1,206.5
2010k2	9.6	87,044.2	52.7	65.3	27.0	7.8	2,579.1	1,220.4
2010k3	9.2	89,075.4	53.7	65.8	28.1	7.4	2,486.5	1,218.4
2010k4	9.4	102,578.6	53.1	65.4	27.7	7.6	2,243.4	1,200.6
2011k1	10.2	91,161.0	54.1	65.1	25.9	7.6	1,849.9	1,167.0
2011k2	9.6	95,381.2	53.9	65.6	26.9	7.3	1,590.5	1,151.3
2011k3	9.4	93,183.8	54.1	66.1	27.3	7.0	1,465.2	1,153.7
2011k4	9.9	100,089.8	54.1	66.1	27.1	7.4	1,474.0	1,174.0
2012k1	10.6	89,702.4	53.9	65.8	26.5	7.4	1,616.9	1,212.4
2012k2	10.0	93,530.6	54.7	66.4	27.3	7.2	1,736.0	1,259.1
2012k3	10.0	97,113.2	53.7	66.9	26.7	6.9	1,831.3	1,314.2
2012k4	10.2	109,333.3	53.7	66.8	26.5	7.2	1,902.9	1,377.6
2013k1	11.4	91,869.4	55.5	66.3	26.3	7.4	1,950.7	1,449.4
2013k2	10.6	95,752.7	56.6	66.8	26.9	7.0	1,998.6	1,474.2
2013k3	9.9	95,952.0	56.5	67.4	26.8	6.9	2,046.4	1,452.2
2013k4	9.9	111,232.3	55.7	67.4	27.1	7.1	2,094.4	1,383.3
2014k1	10.7	95,447.1	48.5	67.5	27.1	7.1	2,142.3	1,267.5
2014k2	9.2	100,340.3	48.7	67.6	28.4	7.3	2,178.3	1,180.7
2014k3	8.3	101,765.9	48.9	68.2	28.8	6.9	2,202.3	1,122.8
2014k4	8.2	113,383.3	50.2	68.2	28.9	6.9	2,214.3	1,093.8
2015k1	8.7	99,103.2	50.9	67.9	28.0	7.1	2,258.8	1,110.5
2015k2	7.5	106,161.6	50.9	67.6	28.2	6.7	2,288.5	1,088.2
2015k3	7.1	105,011.7	51.6	68.4	27.9	6.5	2,308.4	1,073.4
2015k4	7.0	119,644.0	51.1	68.5	27.8	6.7	2,318.3	1,065.9

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – stopa nezaposlenosti, BDP – bruto društveni proizvod iskazan u milijunima eura, JAV – javni dug iskazan kao postotak BDP-a, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada.

Tablica 18. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Mađarsku

Mađarska	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	6.8	11,515.8	59.1	59.6	6.0	3.5	11872.9	15706
2000k2	6.6	12,629.9	57.4	59.9	6.8	3.4	12278.9	15515.4
2000k3	6.3	13,193.8	55.2	60.5	7.6	3.3	13030.7	15197.4
2000k4	6.0	13,954.9	54.8	60.6	7.6	3.2	14104.2	14716.7
2001k1	6.1	12,831.9	53.8	59.6	7.0	3.4	15391.9	14129.5
2001k2	5.7	15,166.2	51.5	59.4	7.5	3.3	16894.1	13808.2
2001k3	5.6	15,767.0	51.6	59.9	7.8	3.5	18409.8	13846.5
2001k4	5.6	16,444.6	51.4	59.5	7.4	3.5	19913.1	14215
2002k1	5.8	16,240.5	51.9	59.3	6.7	3.4	21280	14954.7
2002k2	5.6	17,753.1	52.3	59.5	7.3	3.4	22102.2	15503.1
2002k3	6.0	18,123.9	53.2	60.0	7.5	3.4	22126.9	15928.7
2002k4	6.0	19,788.4	54.6	60.0	7.2	3.5	21352.6	16210.8
2003k1	6.4	17,171.0	57.7	59.9	6.6	4.1	19693.1	16378.2
2003k2	5.8	18,777.0	58.5	60.6	7.6	4.1	18484.3	16648.9
2003k3	5.8	18,737.3	58.6	61.0	7.9	4.1	17529.5	17065
2003k4	5.6	20,700.3	57.1	60.8	7.9	4.2	16854.3	17617
2004k1	6.1	18,336.2	57.8	60.3	6.0	4.3	16405.4	18318.7
2004k2	5.9	21,216.7	58.5	60.2	6.9	4.3	16285.8	19019.8
2004k3	6.1	21,435.3	58.5	60.6	7.3	4.4	16380.1	19716.9
2004k4	6.3	22,967.1	58.0	60.8	7.0	4.5	16719.8	20416.8
2005k1	7.1	19,936.4	61.7	60.7	6.1	3.7	17269.3	21152.9
2005k2	7.1	22,588.6	63.2	61.2	7.2	4.1	17868	21592.1
2005k3	7.3	23,539.1	63.0	61.8	7.6	3.9	18443.1	21704.4
2005k4	7.3	24,830.3	60.0	61.7	7.2	3.8	19016.6	21499.1
2006k1	7.8	20,786.4	65.1	61.6	5.8	3.7	19593.1	21054.4
2006k2	7.3	22,674.4	66.3	62.0	7.0	3.9	20145.7	20956.8
2006k3	7.6	22,765.2	66.4	62.3	7.4	3.8	20646.3	21150.6
2006k4	7.5	25,535.4	64.1	62.3	7.0	3.6	21100.2	21629.5
2007k1	7.6	22,912.6	64.6	61.5	6.7	3.7	21523.8	22564.3
2007k2	7.1	25,520.8	65.2	61.6	7.5	3.8	21893.1	22965.8
2007k3	7.3	25,910.7	64.8	61.9	7.6	4.0	22155.4	22792
2007k4	7.8	27,829.7	65.0	61.6	7.4	4.0	22304.7	22019.3
2008k1	8.0	24,438.1	65.9	60.7	7.2	4.1	22406.3	20860.2

2008k2	7.6	27,523.3	63.8	60.9	7.8	4.2	22879	21885
2008k3	7.7	28,546.2	64.0	61.7	8.2	4.4	23592.5	25043.9
2008k4	8.1	27,684.7	71.0	61.4	8.1	4.6	24552.5	30261.3
2009k1	9.8	20,404.2	81.2	60.8	7.1	4.7	25870.6	37861.8
2009k2	9.7	22,832.3	75.1	61.2	8.3	5.2	28479.3	43490
2009k3	10.4	24,304.6	77.3	61.4	9.1	5.5	32070.2	47002.2
2009k4	10.5	26,961.9	77.2	61.5	9.2	5.3	36621.9	48343.1
2010k1	11.9	22,462.6	79.4	61.4	8.6	5.3	42438.9	47872.5
2010k2	11.3	24,363.4	82.8	61.9	9.8	5.4	45164.8	47879.9
2010k3	10.9	24,557.7	80.4	62.3	10.5	5.7	44157	48059.3
2010k4	10.9	27,416.2	79.7	62.0	10.0	5.7	39502.7	48444.7
2011k1	11.9	23,040.4	81.6	61.7	8.0	5.9	31644.4	49286.6
2011k2	11.0	26,015.3	76.7	62.3	9.4	6.5	27996.6	48518.4
2011k3	10.8	26,328.7	81.7	62.8	9.9	6.7	28077	45779.3
2011k4	10.8	25,880.8	79.9	62.7	9.0	6.5	31948.8	41180.6
2012k1	12.0	21,757.5	78.4	62.7	8.1	6.4	39863.7	34735.9
2012k2	11.1	24,126.7	77.2	63.5	9.6	6.6	46450.4	30204
2012k3	10.5	26,166.9	76.9	64.4	10.3	6.8	51092.2	27201.6
2012k4	10.7	27,618.8	77.6	64.2	10.1	6.9	53838	25828.6
2013k1	11.7	22,577.5	80.2	63.5	8.6	6.6	54921.3	26042.4
2013k2	10.2	25,377.8	78.7	64.6	11.3	6.6	57030.4	25993.7
2013k3	9.9	26,167.4	77.2	65.3	11.6	6.3	59494.9	25358.1
2013k4	9.2	27,758.2	76.0	65.4	12.1	6.2	62447.5	24203.2
2014k1	8.3	23,492.5	80.6	66.1	10.4	6.2	65832.5	22447.2
2014k2	8.1	26,373.6	80.8	66.8	10.8	6.0	68710.6	21345.8
2014k3	7.4	27,051.8	78.2	67.6	11.0	6.1	70583.7	20560.1
2014k4	7.2	28,662.0	75.2	67.4	10.9	5.9	71608.3	20132.6
2015k1	7.8	24,581.1	76.1	67.7	10.0	6.1	73469.5	20023.8
2015k2	6.9	27,529.3	78.0	68.5	11.3	5.8	75360.7	19726.4
2015k3	6.5	28,006.8	77.6	69.3	12.1	5.6	76662.8	19492.3
2015k4	6.2	30,588.9	74.7	69.1	12.0	5.3	77506.2	19333.5

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 19. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Slovačku

Slovačka	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	19.1	5,100.1	47.8	69.9	3.6	2.1	23.2825	69.5412
2000k2	19.1	5,721.5	50.9	69.5	4.0	1.8	23.7895	67.7486
2000k3	18.7	5,763.7	50.1	70.0	5.2	1.9	24.5875	64.3669
2000k4	18.2	5,752.0	49.6	70.1	6.1	2.2	25.7315	59.4571
2001k1	19.9	5,343.4	49.0	70.3	3.6	2.3	27.1652	53.4131
2001k2	19.4	6,103.1	49.6	70.4	4.9	2.4	29.2656	47.7015
2001k3	19.2	6,153.5	48.8	70.7	5.5	2.2	31.6847	42.8119
2001k4	18.8	6,279.4	48.3	70.4	5.1	2.1	34.4578	38.7454
2002k1	19.5	5,992.5	48.4	69.8	4.1	1.9	37.5779	35.7448
2002k2	18.7	6,475.9	48.8	69.5	4.6	1.8	39.2038	33.2645
2002k3	18.4	6,681.5	44.4	70.0	5.3	1.7	38.9559	31.4474
2002k4	18.1	7,168.4	42.9	70.1	4.8	1.8	36.8568	30.3054
2003k1	18.5	6,719.4	41.5	69.8	3.5	2.1	33.0183	30.0253
2003k2	17.2	7,513.7	41.9	69.8	4.7	2.2	29.9737	30.6386
2003k3	17.1	7,716.8	40.8	70.3	5.6	2.2	27.4691	32.0585
2003k4	17.5	8,126.0	41.6	70.1	5.0	2.4	25.5075	34.2866
2004k1	19.5	7,858.2	41.3	69.7	4.4	2.5	24.259	37.571
2004k2	18.6	8,396.7	42.1	69.7	5.3	2.5	24.7952	39.1757
2004k3	17.6	9,007.0	41.5	69.9	6.2	2.6	26.9885	38.8246
2004k4	17.3	9,458.9	40.6	69.5	5.6	2.4	30.8059	36.5505
2005k1	17.6	8,979.3	37.6	69.1	4.7	2.3	36.4357	32.6758
2005k2	16.3	9,612.2	34.6	68.6	4.9	2.3	40.8846	31.2722
2005k3	15.7	10,203.3	34.1	68.9	5.2	2.5	43.9112	32.0995
2005k4	15.4	10,554.1	34.1	69.2	4.7	2.5	45.4701	35.1462
2006k1	15.0	10,027.8	34.7	68.6	4.3	2.6	45.925	40.7786
2006k2	13.6	11,128.0	33.6	68.6	5.0	2.7	45.2251	45.4655
2006k3	12.9	11,694.4	32.2	68.8	5.3	2.8	43.0926	48.9805
2006k4	12.1	12,739.5	31.0	68.6	5.2	2.6	39.5927	51.2376
2007k1	11.7	12,505.5	29.1	68.0	5.2	2.7	34.9168	52.8441
2007k2	11.2	13,808.2	31.7	68.0	5.3	2.6	32.893	54.7498
2007k3	11.3	14,817.6	30.8	68.5	4.9	2.4	33.2299	56.9153
2007k4	10.4	15,151.8	30.1	68.7	4.6	2.2	35.9816	59.2023
2008k1	10.5	14,763.0	27.1	68.5	4.0	2.2	41.3006	62.3092
2008k2	10.1	16,504.6	26.4	68.6	4.0	2.1	44.4164	67.5469
2008k3	8.9	17,779.2	26.7	69.3	5.3	3.0	44.9915	75.1591
2008k4	8.7	17,066.4	28.5	68.9	4.8	2.8	43.1414	84.882
2009k1	10.4	14,978.4	29.5	68.1	3.9	3.2	38.9399	97.557
2009k2	11.3	15,854.1	33.3	68.1	4.1	3.8	37.6867	105.655
2009k3	12.6	16,740.5	35.7	68.8	4.7	3.5	39.0873	109.774
2009k4	13.9	16,450.1	36.3	68.7	4.5	3.2	43.2046	109.552
2010k1	15.2	15,588.3	36.8	68.4	4.4	3.3	50.144	105.749

2010k2	14.4	16,747.1	39.6	68.5	5.7	4.0	54.7946	101.572
2010k3	14.2	17,899.3	38.8	68.9	6.5	4.1	56.9456	97.6948
2010k4	13.9	17,342.6	41.2	68.9	6.0	3.7	56.6394	93.8045
2011k1	14.0	16,188.6	43.0	68.4	6.0	3.9	53.9032	90.2932
2011k2	13.3	17,614.9	43.3	68.5	6.7	4.1	51.7154	86.8866
2011k3	13.3	18,613.0	42.8	68.8	6.5	4.0	49.9275	84.0602
2011k4	14.1	18,210.7	43.7	69.1	6.9	4.0	48.4895	81.5668
2012k1	14.1	16,819.6	46.7	69.4	6.9	4.0	47.492	79.4824
2012k2	13.7	18,150.5	50.4	69.3	6.9	4.0	46.398	77.8139
2012k3	13.7	19,217.1	51.6	69.6	6.8	3.9	45.2952	76.8638
2012k4	14.5	18,516.3	52.2	69.4	6.3	4.0	44.0237	76.374
2013k1	14.6	17,172.7	54.8	70.0	6.6	4.6	42.5722	76.2116
2013k2	14.1	18,541.5	57.6	69.7	7.0	4.8	41.2972	75.3077
2013k3	14.1	19,553.7	56.5	69.9	7.0	4.3	40.3057	73.9226
2013k4	14.3	18,901.9	54.7	69.8	6.7	4.5	39.3508	71.6898
2014k1	14.1	17,542.1	57.7	70.1	7.4	4.8	38.4527	68.3333
2014k2	13.2	18,973.9	55.7	70.0	8.5	4.9	37.7718	65.9064
2014k3	12.9	20,077.3	55.4	70.4	9.3	5.2	37.4924	64.5847
2014k4	12.6	19,494.5	53.5	70.6	9.9	5.3	37.3131	63.9314
2015k1	12.5	18,037.9	54.0	70.8	10.0	6.2	39.4662	68.4103
2015k2	11.3	19,638.0	54.2	70.5	10.9	5.7	40.1002	69.4307
2015k3	11.3	20,823.5	53.4	71.1	11.0	5.6	40.73	70.4742
2015k4	11.0	20,397.0	52.3	71.3	10.1	5.7	40.9934	70.9985

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 20. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Češku

Češka	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	9.6	15,027.2	15.3	71.6	6.8	4.9	1053.43	1610.73
2000k2	8.8	16,430.4	15.5	71.2	7.2	4.8	1062.25	1593.73
2000k3	8.7	17,229.3	16.0	71.3	7.4	4.7	1077.29	1562.95
2000k4	8.4	18,190.7	17.0	71.2	7.5	4.7	1101.07	1516.78
2001k1	8.6	16,677.2	18.0	71.1	6.8	4.5	1137.98	1453.65
2001k2	8.0	18,668.7	20.1	70.7	7.3	4.4	1159.37	1426.39
2001k3	8.3	19,335.5	22.3	70.8	7.4	4.3	1166.9	1437.26
2001k4	7.9	20,808.2	22.8	70.8	7.4	4.2	1162.17	1485.41
2002k1	7.7	19,388.7	23.9	70.3	6.4	4.3	1150.32	1568.09
2002k2	7.1	22,238.5	24.6	70.4	7.5	4.3	1136.9	1656.73

2002k3	7.3	22,682.9	26.4	70.8	7.6	4.3	1126.11	1751.86
2002k4	7.3	22,812.6	25.9	70.9	7.8	4.5	1117.5	1854.58
2003k1	7.6	20,430.0	28.7	70.3	7.4	4.4	1116.6	1959.19
2003k2	7.6	22,372.5	28.8	70.2	8.5	4.5	1162.73	2011.34
2003k3	8.1	22,319.8	28.9	70.2	8.7	4.4	1261.45	2008.84
2003k4	8.2	23,126.1	28.3	70.1	9.0	4.5	1410.77	1954.74
2004k1	8.8	21,176.3	30.1	69.8	8.2	4.4	1617.36	1841.46
2004k2	8.3	23,559.1	31.1	69.9	8.8	4.4	1760.22	1768.53
2004k3	8.3	24,595.4	30.4	70.1	8.3	4.2	1848.02	1728.19
2004k4	8.2	26,831.8	28.5	70.2	8.4	4.3	1877.08	1725.71
2005k1	8.4	24,979.8	28.6	70.0	7.5	4.3	1852.73	1759.47
2005k2	7.8	27,109.2	28.4	70.2	8.0	4.3	1847.98	1791.64
2005k3	7.8	27,761.1	28.2	70.7	8.1	4.3	1869.65	1813.05
2005k4	7.8	29,835.3	27.9	70.7	8.1	4.4	1915.73	1828.55
2006k1	8.0	28,039.1	28.0	70.5	7.5	4.5	1986.12	1848.2
2006k2	7.1	30,636.1	28.2	70.3	8.1	4.4	2056.08	1869.19
2006k3	7.1	31,592.9	28.1	70.4	8.2	4.4	2127.15	1882.05
2006k4	6.6	33,742.3	27.7	70.2	8.0	4.3	2200.44	1889
2007k1	6.1	31,565.8	27.4	69.8	7.6	4.4	2268.71	1918.28
2007k2	5.3	33,598.1	27.9	69.7	7.9	4.4	2304.8	1885.27
2007k3	5.2	35,000.5	27.1	69.9	8.0	4.2	2301.84	1786.33
2007k4	4.9	38,293.9	27.5	69.9	7.8	4.3	2265.49	1622.7
2008k1	4.7	36,367.5	26.8	69.4	6.9	4.2	2182.7	1427.38
2008k2	4.3	40,916.0	27.9	69.6	7.4	4.3	2164.52	1504.92
2008k3	4.3	43,185.0	27.6	69.7	7.5	4.2	2198.32	1855.87
2008k4	4.4	40,957.1	28.3	69.9	7.1	4.4	2292.49	2469.7
2009k1	5.8	33,804.1	28.3	69.6	6.9	4.6	2430.65	3408.68
2009k2	6.4	36,823.5	31.6	69.9	7.4	4.8	2591.07	4014.71
2009k3	7.4	38,545.7	32.8	70.4	7.8	4.8	2756.58	4286.46
2009k4	7.3	39,668.0	33.6	70.4	8.1	5.0	2938.61	4212.77
2010k1	8.2	35,478.7	34.6	69.8	7.5	5.3	3114.92	3889.18
2010k2	7.2	39,168.6	35.1	70.0	8.2	5.2	3203.5	3582.3
2010k3	7.1	40,274.0	38.3	70.5	8.5	5.0	3185.37	3312
2010k4	7.0	41,889.1	37.4	70.4	8.3	5.0	3069.59	3071.16
2011k1	7.3	38,391.8	38.1	70.1	7.5	4.9	2831.51	2919.23
2011k2	6.8	41,732.2	38.2	70.5	8.0	4.7	2659.5	2759.2
2011k3	6.6	41,856.6	39.1	70.8	8.3	4.6	2540.58	2606.37
2011k4	6.5	42,020.3	39.8	70.7	8.0	4.5	2474.51	2456.67
2012k1	7.2	38,170.4	42.3	70.7	7.4	4.5	2436.68	2344.2
2012k2	6.8	40,407.9	42.9	71.3	8.3	4.9	2450.38	2280.66
2012k3	7.0	40,708.2	44.3	72.1	8.9	5.0	2515.63	2271
2012k4	7.2	42,132.0	44.5	72.3	8.7	5.4	2619.53	2314.93
2013k1	7.5	37,057.7	45.5	72.3	8.1	5.7	2725.7	2440.99
2013k2	6.8	39,518.6	44.8	72.8	9.2	5.9	2888.62	2515.45
2013k3	7.0	40,183.1	44.1	73.2	9.6	5.8	3122	2538.36

2013k4	6.8	40,929.1	44.9	73.3	9.5	5.7	3394.67	2512.64
2014k1	6.9	36,098.9	44.4	73.1	8.7	5.6	3643.71	2470.44
2014k2	6.1	39,235.2	43.3	73.2	9.7	5.6	3845.8	2432.35
2014k3	6.0	40,086.9	42.8	73.7	10.2	5.4	4032.01	2397.63
2014k4	5.8	41,228.9	42.2	74.1	10.2	5.5	4137.39	2370.3
2015k1	6.0	38,319.1	41.9	73.9	9.5	5.3	4850.78	2240.07
2015k2	5.0	42,195.5	41.0	73.9	10.3	5.4	5209.53	2171.2
2015k3	4.9	43,420.8	40.4	74.2	10.3	5.3	5529.33	2116.06
2015k4	4.5	44,586.2	40.0	74.2	10.0	5.2	5706.82	2079.7

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 21. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Bugarsku

Bugarska	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	18.7	2,940.9	76.6	60.6	6.8	2.6	20.7204	7.7823
2000k2	16.4	3,251.5	74.6	61.6	5.8	3.7	20.7858	7.94355
2000k3	16.3	4,014.7	77.7	61.2	5.6	4.6	20.9175	8.23065
2000k4	16.6	4,102.7	71.2	59.6	7.6	4.7	21.0999	8.66768
2001k1	22.5	3,283.9	71.1	62.8	7.2	3.8	21.3424	9.22449
2001k2	20.0	3,668.8	71.3	63.4	6.8	3.3	21.5601	9.67253
2001k3	19.2	4,403.9	63.2	63.2	6.6	2.7	21.7478	9.95526
2001k4	20.1	4,429.5	65.0	60.5	4.3	2.3	21.8915	10.1009
2002k1	20.1	3,644.5	63.6	61.1	4.4	2.6	21.9991	10.078
2002k2	18.3	4,051.3	56.1	62.5	6.0	2.7	22.1107	10.0763
2002k3	17.7	4,826.7	54.7	63.1	6.0	2.2	22.221	10.0625
2002k4	17.1	4,821.5	51.4	60.8	4.4	1.7	22.3204	10.0554
2003k1	15.7	3,879.5	49.4	59.5	4.5	2.3	22.4134	10.0281
2003k2	13.9	4,360.6	48.1	61.7	6.3	2.1	22.5201	10.266
2003k3	12.9	5,193.9	46.4	62.2	8.1	1.8	22.6361	10.7574
2003k4	12.9	5,221.5	43.7	60.2	6.7	1.7	22.7544	11.5182
2004k1	13.5	4,388.1	43.7	59.7	5.3	1.9	22.88	12.5266
2004k2	12.2	4,933.0	42.4	62.8	8.0	2.7	23.0237	13.0988
2004k3	11.1	5,848.2	38.2	63.1	8.5	2.1	23.1856	13.2307
2004k4	12.0	5,760.9	36.0	61.5	7.4	1.8	23.3583	12.9483
2005k1	11.5	4,909.7	32.1	59.9	5.0	2.0	23.5481	12.243
2005k2	10.1	5,647.7	31.7	62.5	6.3	2.3	23.658	11.7347
2005k3	9.3	6,598.0	28.2	63.8	7.9	1.6	23.6793	11.4002
2005k4	10.0	6,697.1	26.8	62.2	6.1	1.7	23.6022	11.2803

2006k1	9.8	5,468.2	24.5	61.5	5.0	1.9	23.4336	11.3979
2006k2	9.0	6,397.9	23.5	65.0	6.2	1.9	23.2449	11.5009
2006k3	8.9	7,628.4	22.4	66.2	7.1	1.7	22.9711	11.5269
2006k4	8.4	7,716.4	21.0	65.3	6.1	1.6	22.5938	11.532
2007k1	8.0	6,671.9	19.1	64.9	4.9	1.6	22.176	11.5895
2007k2	6.9	7,551.2	18.1	66.1	5.7	1.7	22.0161	11.4353
2007k3	6.7	8,970.2	17.2	67.2	5.4	1.4	21.9477	10.9823
2007k4	6.2	9,255.8	16.3	67.1	4.4	1.3	21.9672	10.2961
2008k1	6.6	7,551.3	14.6	67.0	4.1	2.2	22.1796	9.48169
2008k2	5.9	8,915.4	14.0	67.9	5.1	1.9	22.4826	10.7115
2008k3	5.2	10,397.3	13.6	68.5	5.9	2.0	22.5252	13.8995
2008k4	5.1	10,336.0	13.0	67.8	4.6	1.8	22.3104	19.0509
2009k1	6.4	7,932.4	12.7	66.9	3.7	2.1	22.0939	26.4184
2009k2	6.4	9,339.8	13.1	67.6	5.2	2.3	21.0508	32.2947
2009k3	6.7	10,042.4	13.1	67.7	5.4	2.1	18.7399	36.4105
2009k4	8.0	10,003.0	13.7	66.5	4.2	2.0	15.2423	38.8445
2010k1	10.3	7,709.8	13.8	65.7	3.5	2.3	10.7913	40.0646
2010k2	10.1	9,255.7	14.2	67.0	4.8	2.2	8.17942	40.8419
2010k3	9.6	10,399.7	15.0	67.3	5.5	2.0	7.15816	40.9748
2010k4	11.4	10,865.3	15.3	66.8	4.0	2.3	7.77111	40.5626
2011k1	12.3	8,852.2	14.5	65.2	3.1	2.1	10.1274	39.963
2011k2	11.3	10,370.9	14.2	65.5	4.1	2.3	12.1328	40.0253
2011k3	10.3	11,362.2	14.0	66.7	5.1	2.2	13.5527	40.6842
2011k4	11.5	10,706.8	15.2	66.2	3.8	2.1	14.3083	41.9614
2012k1	13.0	8,666.8	15.6	65.4	3.1	2.1	14.6563	44.0669
2012k2	12.4	10,327.0	15.4	66.6	4.8	2.5	16.8749	45.5534
2012k3	11.6	11,527.6	17.6	68.6	5.5	2.2	20.7362	46.4378
2012k4	12.5	11,425.8	16.7	67.9	4.3	2.1	25.9199	46.6964
2013k1	13.8	8,859.7	16.3	67.0	4.6	2.6	33.0012	46.417
2013k2	13.0	10,215.4	16.4	68.4	6.1	2.6	36.6649	46.0155
2013k3	12.1	11,273.1	15.9	69.6	6.7	2.4	36.7649	45.5828
2013k4	13.2	11,663.2	17.0	68.6	5.0	2.4	32.5503	45.0462
2014k1	13.1	8,606.7	18.1	68.0	4.7	2.7	25.0718	44.4083
2014k2	11.5	10,271.2	19.2	68.8	5.6	2.4	19.5769	43.9124
2014k3	10.8	11,876.5	22.5	70.4	6.4	2.5	16.0059	43.6401
2014k4	10.7	12,007.9	27.0	68.8	4.3	2.4	13.9475	43.503
2015k1	10.7	9,259.9	28.7	68.3	3.6	2.3	15.7928	44.6214
2015k2	10.0	11,214.3	27.9	69.4	4.6	2.2	14.7219	44.8945
2015k3	8.3	12,207.0	26.5	70.4	5.7	2.2	14.1283	45.1432
2015k4	8.0	12,605.3	26.0	69.2	3.6	2.1	13.571	45.2619

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 22. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Rumunjsku

Rumunjska	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000k1	9.2	7,948.1	22.3	66.0	2.7	12.7	12.9317	57.452
2000k2	7.7	9,533.9	22.8	69.6	2.9	14.0	12.9536	57.5467
2000k3	7.1	11,218.7	21.8	70.2	2.6	14.7	12.9834	57.7163
2000k4	7.5	11,734.8	22.4	67.6	2.8	14.4	13.0273	57.9721
2001k1	8.5	8,717.7	23.7	65.6	3.1	13.8	13.0932	58.3105
2001k2	7.3	10,871.2	24.7	68.3	3.0	14.3	13.1847	58.6537
2001k3	6.3	12,484.6	24.2	69.3	2.9	14.5	13.2875	58.9841
2001k4	7.1	13,128.7	25.7	65.9	3.0	13.9	13.4044	59.3134
2002k1	10.8	9,728.3	23.1	62.0	1.4	10.3	13.5554	59.6083
2002k2	8.8	11,571.2	24.4	64.2	0.9	9.7	13.7203	60.4687
2002k3	8.2	13,048.6	23.3	65.1	1.0	10.8	13.8916	61.847
2002k4	8.7	14,106.4	24.8	62.3	0.6	9.6	14.0622	63.7539
2003k1	8.6	10,138.8	22.9	60.4	1.8	9.6	14.27	66.1931
2003k2	7.4	12,093.8	22.8	63.4	2.1	10.6	14.3956	68.2214
2003k3	6.7	14,760.6	21.8	64.1	2.2	10.6	14.4418	69.8431
2003k4	7.1	15,649.3	21.3	61.0	1.8	9.9	14.3903	71.0852
2004k1	9.3	11,153.0	21.2	61.1	2.9	12.6	14.2942	71.854
2004k2	8.1	13,849.0	21.0	63.9	2.8	9.2	14.7322	73.1428
2004k3	8.0	16,885.4	20.7	64.4	2.2	8.3	15.7201	74.8312
2004k4	8.5	19,575.5	18.6	62.7	2.0	8.2	17.2272	77.0125
2005k1	8.9	14,691.7	16.4	62.2	2.4	8.8	19.3154	79.6078
2005k2	7.5	18,317.6	17.3	63.5	2.6	9.6	21.0399	80.2607
2005k3	6.5	22,664.1	16.0	61.8	2.6	9.5	22.4172	78.7605
2005k4	7.2	24,694.7	15.7	61.6	2.0	8.8	23.4157	75.342
2006k1	8.1	18,323.7	14.3	62.3	1.9	8.6	24.0843	69.7845
2006k2	7.4	22,508.7	13.4	64.4	1.9	8.6	24.5103	66.8607
2006k3	7.4	26,447.1	12.8	65.7	1.7	8.3	24.6728	66.1754
2006k4	7.5	31,293.2	12.3	62.1	1.6	8.8	24.5844	68.0226
2007k1	7.4	23,118.4	12.4	61.7	1.8	8.2	24.2115	72.1142
2007k2	6.8	29,146.1	11.8	63.9	1.6	8.6	23.9163	73.5039
2007k3	6.3	34,672.2	11.6	64.6	1.5	9.7	23.5974	71.5308
2007k4	6.4	38,406.0	12.7	61.8	1.5	7.9	23.3207	66.6338
2008k1	6.6	26,850.2	12.1	61.8	1.3	7.9	22.9777	58.2661
2008k2	5.9	33,352.2	11.5	63.5	1.3	8.8	22.0524	56.2062
2008k3	5.7	40,224.7	11.3	64.2	1.2	9.3	20.3813	59.4901
2008k4	6.1	41,835.4	13.2	62.0	1.2	8.3	18.0534	68.6609

2009k1	7.2	23,173.0	15.7	61.8	1.0	7.8	14.9467	82.6874
2009k2	6.6	28,508.8	16.9	63.4	0.9	8.6	12.5612	100.906
2009k3	7.2	32,196.1	21.0	65.0	1.0	9.2	10.7583	121.346
2009k4	7.8	36,530.9	23.2	62.3	1.1	8.4	9.58886	145.133
2010k1	8.1	25,231.9	26.0	63.5	0.9	8.9	8.99975	169.399
2010k2	6.9	29,932.6	27.6	66.4	1.1	10.6	8.6653	181.087
2010k3	6.9	34,083.1	27.9	66.3	1.1	10.4	8.51415	175.308
2010k4	7.3	37,254.2	29.9	63.5	1.0	9.7	8.57098	153.871
2011k1	7.6	26,143.3	30.4	63.6	1.3	9.5	8.80567	114.269
2011k2	7.3	31,702.1	33.5	64.4	1.7	9.5	9.20367	86.4577
2011k3	7.3	36,682.2	32.8	64.8	1.7	9.7	9.70979	66.7863
2011k4	7.8	38,590.0	34.2	63.7	1.1	9.2	10.3365	56.2903
2012k1	7.6	26,140.2	37.0	63.4	1.4	9.2	11.099	54.1759
2012k2	7.0	31,769.3	36.1	65.3	1.7	9.6	11.4689	53.6989
2012k3	6.8	36,329.4	35.8	66.0	1.7	9.6	11.3999	53.4407
2012k4	6.9	38,961.1	37.3	64.4	1.4	8.7	10.9128	53.8061
2013k1	7.6	27,726.1	38.0	63.4	1.3	9.1	10.0716	54.379
2013k2	7.6	33,726.9	38.0	65.6	1.4	9.3	9.41771	54.9136
2013k3	7.0	39,664.8	38.2	65.9	1.4	8.9	8.92586	54.4071
2013k4	7.4	43,011.6	37.8	64.7	1.6	8.9	8.62658	53.0879
2014k1	7.5	28,744.9	38.3	64.3	1.6	8.5	8.61276	51.0594
2014k2	7.0	35,397.0	38.1	65.8	1.5	8.9	8.58198	49.7707
2014k3	6.8	41,671.6	37.9	67.1	1.5	9.0	8.51399	48.7784
2014k4	7.0	44,683.5	39.4	65.4	1.4	8.6	8.45627	48.1169
2015k1	7.6	31,422.5	37.9	64.0	1.4	9.1	7.8029	45.053
2015k2	7.0	36,580.1	37.4	66.6	1.7	8.8	7.51551	43.3874
2015k3	6.8	44,537.7	36.6	67.8	1.3	9.1	7.27499	42.1872
2015k4	6.8	47,426.8	38.0	65.9	1.2	8.2	7.13661	41.4125

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 23. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Hrvatsku

KVARTAL	NEZ	BDP	JAV	SPRS	UOV	SRV	APTR	PPTR
2000q1	14,84	56866	36,8043	63,1353	8,966	6,084	2,74851	1,5968
2000q2	15,50	57844,3	36,5513	63,1428	8,467	6,185	2,7762	1,61044
2000q3	16,07	59131	36,924	63,0075	8,404	6,268	2,82879	1,63131
2000q4	16,39	62041,5	36,1857	62,9212	8,610	6,147	2,9042	1,66149
2001q1	16,25	62160,1	37,9203	62,3242	8,959	6,200	3,0025	1,69659
2001q2	16,00	65720,7	37,6371	62,7485	9,832	6,295	3,08037	1,77055
2001q3	15,87	64443,3	38,0133	62,5013	9,358	6,441	3,13056	1,86158

2001q4	15,69	67515,8	37,1836	62,3355	8,797	6,341	3,15265	1,98144
2002q1	15,84	69567,7	36,5258	62,5065	9,044	6,747	3,14862	2,12619
2002q2	15,59	69879	36,3987	62,661	9,816	6,589	3,14727	2,20055
2002q3	15,18	72365,9	36,0019	62,8945	11,288	5,954	3,14157	2,20193
2002q4	14,60	73583,8	37,2123	63,1438	12,086	7,228	3,13378	2,1213
2003q1	14,13	74913,1	38,4302	62,7862	12,381	6,543	3,13305	1,96654
2003q2	14,09	75783,2	38,4427	62,3892	11,104	6,705	3,11694	1,88085
2003q3	13,98	77746,8	38,2945	62,3771	11,686	6,629	3,08685	1,87149
2003q4	13,99	78597,5	38,6536	62,5455	11,682	7,100	3,04281	1,9299
2004q1	14,04	80801,1	37,9758	63,2674	11,359	6,755	3,00514	2,0578
2004q2	13,89	83461,7	40,1063	64,0555	12,217	6,624	2,94607	2,15131
2004q3	13,78	84854,9	40,9984	63,6155	12,094	7,125	2,87717	2,21135
2004q4	13,69	85653,8	40,8498	63,3384	12,382	6,272	2,79315	2,24866
2005q1	13,55	86511,1	41,5848	63,3916	12,905	6,551	2,72827	2,24863
2005q2	13,29	91259	41,7937	63,52	12,633	7,882	2,66105	2,24199
2005q3	12,86	92216,8	41,7962	63,1073	11,985	7,588	2,6155	2,21121
2005q4	12,60	94940,1	41,6451	63,1455	12,107	7,738	2,58115	2,16676
2006q1	12,26	97754,6	40,3656	62,6517	12,279	8,338	2,5964	2,12054
2006q2	11,78	99853,5	40,246	62,2528	11,415	6,737	2,83861	2,06184
2006q3	11,36	101351	40,1187	62,5036	11,463	6,424	3,33316	2,01087
2006q4	11,11	102760	39,0839	63,6456	14,348	7,302	4,06107	1,95637
2007q1	10,36	107495	38,8153	65,1339	12,388	6,442	5,0931	1,91117
2007q2	9,87	108948	38,7306	65,28	13,224	5,689	5,76984	1,88185
2007q3	10,06	110497	38,0221	66,2018	13,564	6,130	6,14649	1,85054
2007q4	9,42	111918	37,8023	65,9423	13,722	6,274	6,19333	1,82594
2008q1	8,95	118734	37,0814	64,8867	12,406	5,906	5,98999	1,8221
2008q2	8,56	120122	37,0396	66,0111	12,230	6,773	5,98824	1,89163
2008q3	8,47	121794	36,3175	66,5256	12,422	6,785	6,24278	2,0702
2008q4	8,33	120061	39,6439	65,5287	11,970	6,322	6,72927	2,33512
2009q1	8,64	112090	41,809	65,4583	12,241	6,635	7,50748	2,70327
2009q2	9,16	113340	43,9532	66,4328	12,297	7,358	8,12526	3,00208
2009q3	9,48	111337	46,328	65,1335	11,630	6,166	8,63264	3,27035
2009q4	10,04	113808	49,0495	65,4638	11,987	5,974	9,01453	3,47362
2010q1	10,72	112346	50,585	65,6119	13,260	7,072	9,26723	3,64432
2010q2	11,45	112351	52,4404	65,0304	12,908	7,223	9,76865	3,74155
2010q3	12,10	112753	56,2864	64,4421	12,674	6,896	10,5286	3,76026
2010q4	12,84	112274	58,2855	65,3137	12,483	7,024	11,5266	3,70415
2011q1	13,19	112313	62,4193	65,0546	12,787	7,086	12,6925	3,59397
2011q2	13,45	112200	62,569	63,9331	13,418	6,904	13,6751	3,50183
2011q3	14,03	111331	64,7702	63,8294	13,655	7,450	14,5547	3,42981
2011q4	14,03	111074	65,1387	63,796	14,198	7,342	15,176	3,38397
2012q1	14,76	109843	66,8878	63,5699	13,936	6,161	15,3182	3,38396
2012q2	15,25	108872	69,6778	64,1511	13,517	5,493	16,0696	3,39361
2012q3	16,17	110202	69,4835	64,4903	13,677	5,557	17,6091	3,41922
2012q4	16,83	110435	70,5419	63,2758	12,057	5,302	19,5333	3,46134
2013q1	17,13	109760	71,9874	62,4111	13,158	5,354	21,3299	3,54462
2013q2	17,36	109191	75,1302	64,3476	14,830	5,667	22,3535	3,56687
2013q3	17,39	108585	77,7753	63,6676	14,590	4,886	23,0539	3,50894
2013q4	17,54	107466	81,922	64,38	15,067	5,739	22,4488	3,39848
2014q1	17,50	107370	82,1801	65,3714	15,059	5,579	19,8203	3,25448
2014q2	17,46	107342	83,5583	65,9179	15,755	5,426	18,2204	3,13863
2014q3	17,09	107550	84,5554	66,4548	17,686	5,360	17,8251	3,04893

2014q4	16,85	107544	86,176	66,658	18,479	4,946	17,6283	2,99761
2015q1	16,70	108397	88,4528	66,7966	19,330	6,212	33,1876	2,83815
2015q2	16,36	109940	87,4692	66,9922	18,762	6,178	38,8102	2,73216
2015q3	16,00	111447	88,1539	66,9361	20,522	5,940	44,3396	2,64865
2015q4	15,44	110804	86,1967	67,0879	22,012	5,583	47,2393	2,60094

Izvor: Eurostat (2017.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 24. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Crnu Goru

Crna Gora	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS
2002	20.7	1,360	84.3	51.04392
2003	22.7	1,510	47.0	50.90612
2004	27.7	1,670	44.5	50.7712
2005	30.3	1,815	38.6	50.63819
2006	29.6	2,149	32.6	50.45999
2007	19.3	2,681	27.5	50.2522
2008	16.8	3,086	29.0	50.03491
2009	19.1	2,981	38.2	49.75481
2010	19.7	3,104	40.9	49.42883
2011	19.7	3,234	46.0	49.06627
2012	19.7	3,149	50.9	49.42242
2013	19.5	3,327	58.0	49.27422
2014	18.0	5,379	56.7	49.07897
2015	17.5	5,896	63.3	48.88148

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage

Tablica 25. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Makedoniju

Makedonija	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS
2002	31.9	4,241	40.5	53.27066
2003	36.7	4,386	36.5	53.5493
2004	37.2	4,578	34.6	51.20799
2005	37.3	5,032	36.7	52.83883
2006	36.1	5,472	30.6	53.97762
2007	34.9	6,095	23.5	54.44836
2008	33.8	6,772	20.5	55.03952
2009	32.2	6,767	23.6	55.39646
2010	32.0	7,109	24.1	55.62786
2011	31.4	7,544	27.7	55.46413
2012	31.0	7,586	33.7	55.12514
2013	29.0	8,112	34.0	55.75163
2014	28.0	8,533	38.2	55.88366
2015	26.1	9,072	38.0	55.51574

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage

Tablica 26. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Srbiju

Srbija	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS
2002	14.5	17,100	71.9	55.6015129
2003	16.0	18,738	63.8	55.302002
2004	18.5	19,967	50.9	54.9187431
2005	20.8	21,103	48.7	54.6352501
2006	20.9	24,435	38.3	54.4213562
2007	18.1	29,452	30.1	54.3933334
2008	13.6	33,705	26.1	53.5610504
2009	16.1	30,655	32.1	52.0733528
2010	19.2	29,766	40.8	50.8746758
2011	22.9	33,424	47.0	50.8595581
2012	23.9	31,683	58.1	51.2905159
2013	22.1	34,263	61.1	52.1373367
2014	19.2	33,059	72.4	52.4412117
2015	17.6	33,494	76.4	52.0093079

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage

Tablica 27. Podatci vremenskih serija ekonometrijskog modela za Bosnu i Hercegovinu

BIH	NEZ	BDP	JAVNI DUG	SPRS
2002	41.1	7,149	31.1	49.08466
2003	41.6	7,530	27.6	48.91797
2004	41.8	8,180	25.5	48.78466
2005	43.9	8,768	24.9	48.87435
2006	31.2	10,005	20.6	48.70408
2007	29.1	11,282	18.1	48.57174
2008	23.5	12,774	18.7	48.46575
2009	24.1	12,428	25.2	48.36199
2010	27.3	12,720	30.2	48.2127
2011	27.6	13,177	32.8	47.96775
2012	28.2	13,158	36.6	47.66111
2013	27.6	13,674	37.7	47.31403
2014	27.6	13,937	41.6	46.95149
2015	27.9	13,752	41.9	46.74404

Izvor: Eurostat (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage

Tablica 28. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli zemalja
Srednje Europe

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-4,708	0,0000
BDP	-8,179	0,0000
JAV	-8,621	0,0000
SPRS	-8,663	0,0000
UOV	-11,175	0,0000
SRV	-11,334	0,0000
APTR	-2,571	0,0051
PPTR	-2,789	0,0026

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 29. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli zemalja
Jugoistočne Europe (članice EU)

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-4,602	0,0000
BDP	-8,534	0,0000
JAV	-6,502	0,0000
SPRS	-10,059	0,0000
UOV	-10,285	0,0000
SRV	-11,515	0,0000
APTR	-3,089	0,0010
PPTR	-3,234	0,0006

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 30. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli zemalja
Jugoistočne Europe (ne članice EU)

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-5,965	0,0000
BDP	-11,107	0,0000
JAV	-6,456	0,0000
SPRS	-6,535	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage

Tablica 31. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Poljske

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-3,462	0,0124
BDP	-6,635	0,0000
JAV	-6,141	0,0000
SPRS	-6,715	0,0000
UOV	-5,825	0,0000
SRV	-9,628	0,0000
APTR	-2,685	0,0824
PPTR	-8,804	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 32. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Mađarske

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-4,498	0,0033
BDP	-6,260	0,0000
JAV	-7,295	0,0000
SPRS	-5,234	0,0000
UOV	-8,826	0,0000
SRV	-8,399	0,0000
APTR	-2,389	0,0222
PPTR	-4,258	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 33. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Slovačke

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-3,563	0,0094
BDP	-4,677	0,0003
JAV	-4,475	0,0006
SPRS	-6,133	0,0000
UOV	-9,440	0,0000
SRV	-7,925	0,0000
APTR	-3,503	0,0011
PPTR	-3,356	0,0015

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 34. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Češke

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-3,056	0,0353
BDP	-4,427	0,0007
JAV	-5,246	0,0000
SPRS	-4,911	0,0001
UOV	-6,973	0,0000
SRV	-5,670	0,0000
APTR	-3,880	0,0022
PPTR	-3,542	0,0070

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 35. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Bugarske

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-2,783	0,0607
BDP	-4,133	0,0062
JAV	-2,800	0,0582
SPRS	-3,795	0,0030
UOV	-2,852	0,0512
SRV	-9,938	0,0000
APTR	-4,123	0,0009
PPTR	-2,158	0,0376

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 36. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Rumunjske

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-5,385	0,0000
BDP	-6,029	0,0000
JAV	-4,875	0,0002
SPRS	-7,611	0,0000
UOV	-8,243	0,0000
SRV	-9,574	0,0000
APTR	-2,710	0,0102
PPTR	-1,804	0,0797

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 37. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Hrvatske

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-1,981	0,0523
BDP	-3,232	0,0182
JAV	-2,798	0,0585
SPRS	-3,905	0,0020
UOV	-6,764	0,0000
SRV	-3,934	0,0018
APTR	-3,278	0,0019
PPTR	-3,820	0,0027

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage, UOV – broj ugovora na određeno vrijeme, SRV – broj ugovora sa skraćenim radnim vremenom, APTR – aktivne politike tržišta rada, PPTR – pasivne politike tržišta rada

Tablica 38. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Crne Gore

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-6,206	0,0000
BDP	-3,368	0,0121
JAV	-2,633	0,0919
SPRS	-4,627	0,0004

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage.

Tablica 39. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Srbije

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-3,380	0,0154
BDP	-10,970	0,0000
JAV	-5,928	0,0000
SPRS	-8,353	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage.

Tablica 40. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Makedonije

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-4,527	0,0000
BDP	-11,960	0,0000
JAV	-7,212	0,0000
SPRS	-3,156	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage.

Tablica 41. Rezultati proširenog Dickey Fuller testa jediničnog korjena varijabli Bosne i Hercegovine

Varijabla	t-ratio	p-value
NEZ	-3,435	0,0000
BDP	-8,582	0,0000
JAV	-4,312	0,0000
SPRS	-2,837	0,0000

Izvor: Vlastita izrada autora (2018.)

Skraćenice: NEZ – nezaposlenost, BDP – bruto društveni proizvod, JAV – javni dug, SPRS – stopa participacije radne snage.

Životopis autora s popisom objavljenih djela

Jurica Bosna rođen je 26.08.1988. godine u Zadru. Preddiplomski studij Menadžmenta Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru upisao je 2007. godine te je isti završio 2010. godine, dok je diplomski studij Menadžmenta Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru upisao 2010. godine te isti završio 2012. godine kao najbolji student svoje generacije. Za vrijeme studija držao je demonstrature iz kolegija Marketing menadžment i Poduzetništvo.

Od 01.10.2014. godine radi na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru u suradničkom zvanju asistenta. Na preddiplomskom studiju Menadžmenta Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru izvodi nastavu iz kolegija Ekonomika poduzeća, Statistika, Menadžment kvalitete, Poduzetništvo te na diplomskom studiju Menadžmenta Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru nastavu iz kolegija Međunarodno poslovanje, EU fondovi, Menadžment projekata i Metode istraživanja.

Osim nastavne aktivnosti na Odjelu za ekonomiju vrši dužnost tajnika te grafičkog i tehničkog urednika Odjelnog časopisa *Oeconomica Jadertina*, član je povjerenstva za kvalitetu, upise, ERASMUS+ studente, predstavnik nastavnika u suradničkim zvanjima u Stručnom vijeću Odjela za ekonomiju.

Vrijedno je za istaknuti kako je sudjelovao na projektu ECONQUAL - Usvajanje načela HKO u visokoobrazovnim institucijama u polju ekonomije – u organizaciji Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci s partnerima - ekonomski fakulteti i Odjeli u Republici Hrvatskoj čija je svrha osigurati održiv visokoobrazovni sustav u polju ekonomije na zadovoljstvo poslodavca, studenata i visokoškolskih nastavnika.

Objavio je veći broj znanstvenih radova te također sudjelovao na većem broju znanstvenih konferencija.

Popis objavljenih djela

Znanstveni članak u časopisima i publikacijama - kategorija A1

1. Bosna, Jurica (2018) Estimation of the Great Decoupling on the Example of Croatia, as Compared with Germany and Poland, *Poslovna izvrsnost*, 12, 1. – u postupku objave.
2. Peša, Anita; Wronska-Bukalska, Elzbieta; Bosna, Jurica (2017) ARDL Panel Estimation of Stock Market Indices and Macroeconomic Environment of CEE and SEE Countries in the Last Decade of Transition // *Portuguese Economic Journal*, 16, 2 (2017), str. 1-17, Springer Berlin Heidelberg.
3. Krajnović, Aleksandra; Španja, Stipe; Bosna, Jurica (2017) Competitiveness and Business Strategies of Shipping Companies // *Poslovna izvrsnost*, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb 11, 1 (2017) str. 123-138., Zagreb.
4. Bosna, Jurica; Krajnović, Aleksandra (2016) Prijedlog modela izgradnje i upravljanja regionalnim turističkim brendom Dalmacije. // *Tranzicija*, Ekonomski institut Tuzla, 17, 36, str. 93-105., Tuzla.
5. Miletić, Josip; Bosna, Jurica (2016) Associations for Consumer Rights as Mediators in Resolving Conflict Communication Situations Between Waste Disposal Companies and Users. // *Poslovna izvrsnost*, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, 10, 1, str. 203-221., Zagreb.
6. Ninčević, Šime; Krajnović, Aleksandra; Bosna, Jurica (2016) Virtual Identity and New Consumer Behavior – The Role of Mobile Marketing. // *European Scientific Journal*, Special edition, str. 18-31. Offices: Portugal, Macedonia, Argentina.
7. Miletić, Ante; Krajnović, Aleksandra; Bosna, Jurica (2015) Upravljanje kvalitetom hrvatskih tvrtki – izvoznica u EU. // *Tranzicija*, Ekonomski Institut Tuzla, 16, 34, str. 93-103., Tuzla.

8. Peša, Anita; Perović, Emil; Bosna, Jurica (2017) Economic Indicators of the Croatian Integration in the European Union. // 6. Međunarodni znanstveni simpozij “Gospodarstvo istočne Hrvatske – vizija i razvoj” –Ekonomski fakultet u Osijeku, 25. – 27. svibnja 2017., Osijek.

9. Ninčević, Šime; Krajnović, Aleksandra; Bosna, Jurica (2015) The Role and Importance of Mobile Marketing in the System of Marketing Management. // Dubrovnik International Economic Meeting, University of Dubrovnik, Department of Economics and Business Economics, Dubrovnik, October 2015., str. 668-678., Dubrovnik.

10. Bolfek, Berislav; Rajko, Mladen; Bosna, Jurica (2016) Proposal of the Public-Private Partnership Model in Function of Local Government Delopment // 5. Međunarodni znanstveni simpozij „Gospodarstvo Istočne Hrvatske - vizija i razvoj“ - 5th International Scientific Symposium „Economy of Eastern Croatia - Vision and Growth“ - Conference Proceedings / ur. A. Mašek Tonković. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, 2016., str. 635-642.

11. Bosna, Jurica; Miletić, Josip (2016) The Role and Importance of Nin Salt Works Tourist Valorization, 8th International Conference “An Enterprise Odyssey: Saving the Sinking Ship Through Human Capital”, University of Zagreb, Faculty of Economics & Business, Zagreb, Croatia. June 8-11 2016., str. 649-656.

12. Peša, Anita; Majdić, Ivana; Bosna, Jurica (2016) Analysis of Waste Management System in the Republic of Croatia, 5. Međunarodni znanstveni simpozij „Gospodarstvo Istočne Hrvatske - vizija i razvoj“ - 5th International Scientific Symposium „Economy of Eastern Croatia - Vision and Growth“ - Conference Proceedings / ur. A. Mašek Tonković. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, May 2016., str. 674-683.

13. Peša, Anita; Pribisalić, Marko; Bosna, Jurica (2016) Research of the Factors Which Affect Foreign Direct Investment in the Republic of Croatia, Interdisciplinary Management Research XII /. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, May 2016., str. 517-531.

14. Krajnović, Aleksandra; Buškulić, Andrea; Bosna, Jurica (2016) The Role of the Tourist Boards in the Development of Event Tourism of Zadar County, 23rd Biennial International Congress - Tourism & Hospitality Industry 2016 - Trends and Challenges, Opatija: University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management Opatija, 2016.
15. Krajnović, Aleksandra; Peša, Anita; Bosna, Jurica (2015) The Model of Eastern Croatia Rural Tourism Development Based on the Example of Austria, *Gospodarstvo Istočne Hrvatske – vizija i razvoj*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek, Hrvatska, 21.-23. svibnja 2015.
16. Peša, Anita; Grbić, Josipa; Bosna, Jurica (2015) The Role of the Financial Derivates in Croatia, *Economic Integrations, Competition and Cooperation*, , 10th International Scientific Conference, Opatija - Croatia, 22.-24. travnja 2015.
17. Peša, Anita; Bosna, Jurica; Peša, Tena (2015) Black Swans as the News-based Measures of Financial Integration on the Example of Croatian Stock Market, *Economic Integrations, Competition and Cooperation*, 10th International Scientific Conference, Opatija - Croatia, 22.-24. travnja 2015.

Rad u sekundarnim publikacijama - kategorija A2

1. Miletić, Josip; Bosna, Jurica (2016) (Ne)provođenje marketinške koncepcije obrazovnog sustava Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na visokoobrazovne institucije. // *Oeconomica Jadertina* 6, 1, str. 20-31, Zadar.
2. Višnjički, Siniša; Bosna, Jurica (2015) Causes and Measures for Preventing Future Crises in EU. // *Review of Innovation and Competitiveness: A Journal of Economic and Social Research.*, Juraj Dobrila University of Pula, Faculty of economics and tourism “Dr. Mijo Mirković” 1,1 (2015), str. 63-80, Pula.